BIBLIOTECA MUNICIPALĂ
Deva
Sala de lectură
859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

1 1978
(30) ANUL IX

T. MAIORESCU • EMINESCU • M. DRAGOMIRESCU
LUCIAN BLAGA • GIB. I. MIHĂESCU • ION BARBU
ALECSANDRI • SLAVICI • HASDEU • MACEDONSKI
VOICULESCU • AL. O. TEODOREANU • BACOVIA
ANDRÉ BRETON • TRISTAN TZARA • AXEL MUNTHE

Inedit * Inedit * Inedit *

Ioan SLAVICI *în ultimii ani de viață.* Album de familie. Fotografie sepia. *(Colecția Mircea Struteanu.)*

Coperta și prezentarea grafică:
VICTOR MAȘEK

Cu acest prim număr al anului 1978, „Manuscriptum" *își continuă — amplu și divers — programul inițial, misiunea de a aduce mereu aproape de viața și sufletul cititorilor de astăzi — prin documente inedite, descoperite și comentate de cercetători avizați — viața și opera clasicilor literaturii române, ca și a personalităților care au inovat și întreținut climatul și mișcarea ideilor în cultura română, pînă în contemporaneitatea noastră. O elocventă justificare a acestei datorii o cuprinde editorialul revistei, consacrat tocmai sarcinilor de înaltă responsabilitate ce revin istoricului literar în valorificarea patrimoniului cultural-național. Într-adevăr, înaintașii literaturii române ne apar astăzi atît de aproape, fiindcă opera lor reliefează — în cristalul unor realizări de maximă rigoare artistică — una dintre constantele spiritualității poporului care le-a dat viața: omenia, respectul față de om și valorile create de el, față de idealurile care au animat existența milenară a unui popor cu o istorie atît de zdruncinată ca aceea a românilor.*

În acest sens, era firesc ca și acest număr să se deschidă cu un grupaj consacrat lui Eminescu, poetul național care însemnează nu numai o culme a creativității poporului român, ci și o încorporare în valori universale a spiritualității lui.

Ovidiu Papadima

859.09
M 30

MANUSCRIPTUM

1/1978 (30) ANUL IX

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR
AL. OPREA

REDACȚIA
DIANA CRISTEV, NICOLAE FLORESCU,
RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT
EUGEN MIHAICIUC

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa redacției,
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20 96

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37—telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

203503

1984

16

88

203.503

© All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

SUMAR

OMAGIU PREȘEDINTELUI NICOLAE CEAUȘESCU
cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară

5 Telegrama Muzeului literaturii române
6—8 Crezul și răspunderile istoricului literar (*Al. OPREA*)

« ...*eternii noștri păzitori ai solului veșnic...* »
Mihai EMINESCU

10—12 « *În sfîrșit, adevărul e stăpînul nostru...* » (Comentariu de *Alexandru MELIAN*)
12—16 Aforisme
17—18 În apărarea lui Maiorescu (Prezentare de *D. VATAMANIUC*)
18—20 « *Aceasta-i treaba cercetării nu a logicei* » — note polemice
21—22 Preocupări de filologie romanică (Cuvînt introductiv de *Eugenia OPRESCU*)
23—24 *Pronunțarea sunetelor limbei spaniole*
25—26 « *Avem clipa, avem raza...* » — o viziune asupra fizicii (VI) (Însemnări de *Magdalena VATAMANIUC-LUNGU*)
26—34 *Fizicografie II*
35—36 Matilda Cugler-Poni depune mărturie (Cu un preambul de *Iordan DATCU*)
37—39 Din documentele „*României June*" (Argument de *Magdalena VULPE* și un post-scriptum de *D. DRUMARU*)

Pietre de vad
B. P. HASDEU

40—41 Față în față cu lingvistica modernă (*E. VASILIU*)
41—53 « *...pe la 1348 [românii] vorbeau întocmai cum vorbim noi astăzi!* » (Note de curs transcrise și comentate de *Stancu ILIN*)

Destăinuiri
Anton HOLBAN

54—67 Rotonda 13: « *...amestecul acesta de copil întîrziat și de om ajuns la mari rafinamente intelectuale...* » — evocări de *Lucia DEMETRIUS, Virgiliu MONDA, Horia LOVINESCU, Vlaicu BÂRNA, Valeriu ANANIA, Ion FRUNZETTI* și *Șerban CIOCULESCU*

Idei, oameni, fapte
Alexandru MACEDONSKI

68—70 Un « miles gloriosus »? (Prefață de *Dana POPESCU*)
71—72 « *...a fost și al părinților, străbunilor și răs-străbunilor noștri* » — însemnări

SUMAR

Restituiri

Ovid DENSUSIANU

73–75 Prima verba *(Ioan ȘERB)*
75–77 *Cîntec de călătorie; Pe «Cîmpul libertății»* — versuri

Al. O. TEODOREANU

78–81 Un dramaturg nenorocos (Cuvînt introductiv de *Rodica ABRUDAN-PANDELE*)
82–94 *V-a venit numirea* — comedie într-un act

Din dosarul unei existențe

Ioan SLAVICI

95–96 Confesiunile unui ziarist întemnițat *(Petre CROICU)*
96–106 *«Ieri sentința a devenit definitivă...»* — epistole din închiscarea de la Vácz
107–108 Ultimele secvențe dintr-un film controversat (Preambul de *Pompiliu MARCEA*)
109–110 *«...n-a început încă culesul viilor»* — (Scrisori comunicate și adnotate de *N. VASILESCU-CAPSALI*)

Caiete de creație

Ion BARBU

111–121 Din laboratorul *Jocului secund* (Comentariu de *Mircea COLOȘENCO*)
112–116 *Înecatul; Lava; Din ceas, dedus...* — variante inedite
119–120 *Teoria coresponденțelor omografice între două conice* — confesiuni matematice

Gib. I. MIHĂESCU

122–125 Variante necunoscute ale romanului *Brațul Andromedei* (Studiu de *AL. ANDRIESCU*)
126–132 [*Perpetuum mobile*] — fragment epic

Meridiane

André BRETON — Tristan TZARA

133–140 În culisele Congresului avangardei de la Paris (Documentar de *Emil MANU*)

Afinități elective

Titu MAIORESCU — Mihail DRAGOMIRESCU

141–142 Dialog între profesor și student (Prezentare de *Z. ORNEA*)
142–150 *«Sub* **specie aeternitatis** *trebuiesc tratate ideile»* — pagini de corespondență

SUMAR

Jurnal

Vasile VOICULESCU

151 — 153 Lecția construcției de sine (Prefață de *Nicolae FLORESCU*)
154 — 160 « *...totdeauna deasupra... cerul poeziei sale boltit la zenit* » — aşchii de meditație —

Epistolar

Lucian BLAGA

161 Excurs sentimental *(Dorli BLAGA)*
162 — 167 « *...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...* » — roman de dragoste (III)

Scriitori români în arhive străine

Vasile ALECSANDRI

168 — 175 În arhive provensale (Corespondență cu poeții felibri, descoperită și comunicată de prof. *Gerhart HESS* din Backang — R. F. G., traducere de *Marta ANINEANU*)

File de album

G. BACOVIA

hors texte Pagini dintr-un *carnet verde (Agatha GRIGORESCU-BACOVIA)*
hors texte Desene și crochiuri din epoca *Plumb*-ului

Scriitori străini în arhive românești

Axel MUNTHE

177 În corespondență cu Martha Bibescu (Notă introductivă de *Mircea HANDOCA*)
178 — 179 3 răvașe din insula Capri

Document în replică

180 — 183 De la Cleopatra Poenaru la *Pe lîngă plopii fără soț* (Dezvăluiri documentare de *D. VATAMANIUC* și *C. POPESCU-CADEM*)

184 — 187 *Fișier bibliografic* ● *Iconografie*

Ovidiu Papadima a citit pentru dumneavoastră

188 — 191 Sumar comentat (engleză, franceză, germană, rusă)

Tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU

SECRETAR GENERAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
PREȘEDINTELE REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață
și a peste 45 de ani de activitate revoluționară

MULT IUBITE TOVARĂȘE NICOLAE CEAUȘESCU,

Muzeul Literaturii Române vă aduce pe această cale respectuosul său omagiu de nețărmurită dragoste și recunoștință pentru grija pe care o purtați destinului culturii române socialiste. Nu vom uita niciodată că existența instituției noastre în peisajul culturii contemporane se datorește Înaltei Dumneavoastră bunăvoințe și interesului deosebit cu care vă aplecați asupra valorilor inestimabile ale patrimoniului literar-național.

Pentru noi toți, muzeografi, cercetători, critici și istorici literari, prețioasele sfaturi pe care le-ați dat nu o dată în domeniul muncii noastre capătă însemnătate de far călăuzitor în activitatea de zi cu zi.

Fidelitatea față de adevărul istoric-obiectiv — pe care, prin întreaga Dumneavoastră exemplară activitate, stimate tovarășe Ceaușescu, l-ați transformat în legea de onoare a timpului eroic ce-l trăim — constituie piatra unghiulară a muncii de cercetare și de valorificare a moștenirii literare a înaintașilor, țelul suprem al procesului complex de integrare în circuit universal a tezaurului nostru spiritual.

Ca expresie a stimei și recunoștinței ce v-o purtăm, cu ocazia împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară, toți care veghează la păstrarea focului sacru al verbului românesc vă adresează, mult iubite Conducător, tradiționala urare

La mulți ani!

26 ianuarie 1978 MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

CREZUL ȘI RESPONSABILITĂȚILE ISTORICULUI LITERAR

La puțin timp după Conferința Națională a P.C.R., a fost organizat primul colocviu al criticilor și istoricilor literari din țara noastră. În spiritul documentelor Conferinței, al magistralei expuneri a tovarășului Nicolae Ceaușescu, dezbaterile s-au caracterizat printr-o abordare realistă și, totodată, exigentă a aspectelor esențiale ale disciplinei noastre, ocolindu-se divagațiile festiviste, punîndu-se accent pe exprimarea, cu deplină sinceritate, a preocupărilor actuale și a sarcinilor de viitor.

În chip semnificativ, problemele criticii au fost analizate laolaltă cu cele ale istoriografiei literare, înțelegîndu-se adevărul că avem de-a face cu aspecte diferite ale unui proces unic, studiul operelor trecutului reprezentînd operații de o mare actualitate, prin integrarea în conștiința contemporană a valorilor spirituale românești, întărindu-se sentimentul de durată și viabilitate a literaturii naționale.

Ideea care, dealtminteri, i-a unit pe toți participanții la colocviu, dincolo de diversitatea punctelor de vedere și de unele meandre firești ale intervențiilor, a fost aceea că prestigiul profesiei noastre nu-l conferă cantonarea într-un fel de « limb » paradisiac și quietist, sustras confruntărilor bărbătești cu viața literară, ci, dimpotrivă, angajarea lucidă și activă pe fronturile de luptă ale culturii socialiste.

Nu e necesar să mai subliniem că prin această solidaritate cu ființa adîncă a poporului și cu istoria ireductibilă a prefacerilor vremii își cîștigă criticul veritabilele titluri de noblețe.

Să mai spunem că trebuie cunoscute și stăpînite legile specifice ale operei de creație? Asta ține de condiția *sine qua non* a însușirii unei profesii. Marea critică a știut însă totdeauna să includă studiul tainelor de atelier literar într-un context spiritual vast, tot de scrupulele meseriei ținînd, în fond, și depășirea unei experiențe pur subiective și confruntarea cu mișcarea istorică și dezideratele colectivității.

Dincolo de apetențele temperamentale, criticul tinde, de regulă, să-și recunoască descendența din rasa luptătorilor, concepîndu-și profesia ca un act de credință în slujirea unor mari idei. Este ceea ce o demonstrează și analele criticii românești. E. Lovinescu, făcînd portretul celei de « a treia generație post-maioresciene », aprecia că meritul cel mai mare al respectivilor exponenți a fost acela că ei « au făcut din critică o profesiune de utilitate publică », cerînd posterității să judece « întrucît generația a treia a fost la înălțimea sarcinii combative ce i s-a impus în timpuri atît de grele » [1] (subînțelegînd condițiile luptei cu obscurantismul fascist).

După ce a ieșit cu bine din deșerturile sociologismului vulgar și ale viziunilor conjuncturiste, critica română contemporană se află în plin proces de căutare de sine, încercînd ca, simultan cu perfecționarea mijloacelor de investigație, să-și dezvolte vocația militantistă, să soarbă vigoare din identificarea cu ființa spirituală a neamului. Sînt probleme care au fost ridicate, în chip firesc, și în cadrul colocviului, cerîndu-se ca ele să facă obiectul unor analize mai aprofundate, cu o sporită maturitate ideologică și profesională. Din acest punct de vedere, atrag atenția referirile făcute la discuția despre protocronism, discuție care, după ce a aprins coloanele unor reviste, n-a putut să nu arunce și aici semințele discordiei. La Muzeul literaturii române a avut loc o discuție-maraton cu o astfel de temă care, sperăm, va vedea lumina tiparului în cuprinsul unui volum. Mă mulțumesc acum să-mi rezum doar punctul de vedere.

---

[1] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*, „Casa Școalelor", 1943, p. 324.

«Fără a aşeza la baza întregii dezvoltări tot ceea ce este mai nou în ştiinţă, în toate domeniile, nu putem construi nici societatea socialistă multilateral dezvoltată, nici comunismul. De aceea trebuie învăţat şi iar învăţat, studiat şi dat — ca să mă exprim într-un limbaj mai plastic — frîu liber gîndirii, creaţiei, imaginaţiei, bazîndu-ne însă pe realităţi, pe studierea cerinţelor dezvoltării economico-sociale.»

(Din cuvîntarea tovarăşului **Nicolae Ceauşescu** *la Academia „Ştefan Gheorghiu", cu prilejul conferirii titlului de Doctor în ştiinţe politice şi al titlului de Doctor în economie)*

Ceea ce am apreciat, din capul locului, a fost modul răspicat în care, prin protocronism, a fost dezavuat complexul de care mai suferă unii că, în domeniul culturii, am fi ultimii, am fi retardatari. Să recunoaştem că sînt exegeze care în loc să se preocupe de definirea drumului specific, parcurs de creaţia românească, aleg calea comodă a simplei raportări la diverse momente din istoria literaturilor străine, de care ne-am apropiat sau pe care le-am fi imitat. Nu se înţelege, ceea ce arăta Lucian Blaga încă în 1923, că, acordînd toată importanţa principiului « osmozei universale », în acelaşi timp, fiecare cultură « trebuie judecată prin logica şi normele ei imanente ». Mai adaug că, din punct de vedere metodologic, discuţia despre protocronism ne poate ajuta să dislocăm puţin schemele didacticiste în viziunea cărora istoria apare ca ceva încremenit şi uniform, iar nu ca un spaţiu în care se încrucişează, dialectic, direcţii felurite şi elemente imprevizibile... Pe acest fundal în mişcare, nimic mai de înţeles ca devansarea sau anticiparea unor dispoziţii spirituale sau descoperiri creatoare ale culturii de mai tîrziu.

În acelaşi timp, nu pot să nu recunosc justeţea unora dintre criticile aduse adepţilor protocronismului, şi anume, atunci cînd din instrument de lucru teoria ca atare tinde să devină scop în sine, ajungîndu-se la efecte inverse celor scontate. Se poate formula astfel întrebarea dacă zelul pus în « vînarea » aspectelor prin care scriitorii de altădată prefigurează fenomene de creaţie ale literaturilor occidentale nu acuză, la urma urmei, acelaşi complex ca cel combătut, numai că întors pe dos! Aspectele protocronice, sincronice sau postcronice în sine nu spun nimic, ci numai prin coroborarea cu studii de adîncime care să ajute la înţelegerea itinerarului literaturii române, *aşa cum a fost el.* Şi aici survine poate aspectul cel mai important: manipulată în chip exagerat, teoria protocronismului poate genera un soi de suficienţă păgubitoare, îndemnînd nu la reconstituirea adevărului istoric în integralitatea sa, ci la alegerea acelor aspecte care ne pot măguli amorul propriu. Dar forma cea mai înaltă a dragostei faţă de cultura naţională o reprezintă dragostea faţă de adevăr. Valorile certe ale spiritualităţii româneşti constituite de-a lungul timpului nu justifică, în nici un fel, atitudinile de mamă grijulie care spune numai lucruri bune despre odorul ei. Aceste valori s-au realizat în luptă cu tot felul de neajunsuri, unele de ordin istoric, şi a le înfăţişa, în chip deschis, înseamnă a îndemna la fapte creatoare, la umplerea unor lacune existente, la perpetuarea şi dezvoltarea progresului culturii noastre.

Este cazul să ne amintim ceea ce Secretarul General al Partidului, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, a subliniat, în repetate rînduri, că ethosul societăţii noastre reclamă înfăţişarea adevărului obiectiv, a adevărului existent dincolo de dorinţele subiective ale oamenilor sau de sentimente de conjunctură.

Fidelitatea față de principiul relevării adevărului, în deplinătatea lui, constituie legea de aur a activității istoricului literar.

În acest context se înscrie și problema, — ridicată în cadrul colocviului de către unii vorbitori — a realizării ediților integrale ale marilor noștri scriitori.

Respectării acestui principiu îi datorăm cele șase volume ale ediției monumentale a creației eminesciene — rod al muncii și al devoțiunii de o viață întreagă a lui Perpessicius — cărora li s-a adăugat, recent, cel de-al șaptelea tom. Pot fi citate și alte exemple, ediții începute sub bune auspicii și care așteaptă eforturile noastre pentru a putea fi continuate și încheiate sub arcul de boltă al integralității. Fiind scrise în urmă cu decenii sau cu secole, s-ar putea ca unele opere să exprime și atitudini filozofice contradictorii sau idei care să nu concorde întrutotul cu viziunea cititorului de azi. Dar tocmai în această situație se verifică pregătirea marxistă a editorului, care trebuie să fie în stare să situeze respectivele concepții în determinările lor istorice, să le explice științific, promovînd punctul de vedere al contemporaneității. Cum lesne se înțelege, avem în vedere edițiile critice academice, de referință — acele ediții care au menirea de a oferi cercetătorilor materialul necesar alcătuirii noilor istorii ale literaturii, cerute, pe bună dreptate, la primul Congres al Educației Politice și al Culturii Socialiste.

Este un fapt cunoscut că, în ultimii ani — consecință a mutațiilor survenite în viața spirituală a țării — asistăm la o adevărată explozie a dezvăluirii de documente. (Existența unei reviste de natura „*Manuscriptum*"-ului își are tîlcul ei.) Au ieșit la iveală noi date privind elaborarea unor mari opere literare, cosmosul ideatic al creatorilor a fost luminat sub varii aspecte ș.a.m.d. Astăzi, cunoștințele noastre despre viața literară din trecut s-au extins nebănuit de mult. Mă grăbesc să precizez că tot acest material, pentru a putea îmbogăți unghiul cercetării, se cere a fi prelucrat și înălțat în plan valoric, concomitent cu valorificarea experienței umane și artistice a prezentului. Am putea însă afirma că sînt create premizele unei *noi citiri* a literaturii române, folosindu-se, nici vorbă, perspectiva timpului, ca și reevaluările operate în înțelegerea mai profundă a istoriei naționale și a destinului României în lume.

Cine se îndoiește că, în cadrul explorării unor arii problematice noi, putem să și greșim, să enunțăm ipoteze hazardate? Capătă o importanță programatică excepțională precizările făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la Academia „Ștefan Gheorghiu", la 24 ianuarie. Secretarul General al Partidului atrăgea atenția că nu de apariția unor opinii criticabile trebuie să ne fie teamă: « *principala teamă și principalul pericol constau în a nu desfășura activitate de cercetare datorită fricii de a nu greși, copiind ceea ce fac alții* ». Este definită aici însăși condiția dezvoltării cercetării, care implică drept metodă de lucru confruntarea liberă de păreri, pornindu-se, firește, de la studiul adevărului viu al realității.

Este, credem, timpul ca generațiile actuale de critici și istorici literari să-și asume, cu o mai mare cutezanță și responsabilitate, răspunderile ce le revin. Cultivarea tradiției înaintașilor înseamnă implicit efortul de a o continua, înscriind în «columbariile» istoriei propria noastră contribuție, expresie a originalității spirituale a contemporaneității.

Or, să recunoaștem că mai sînt încă multe polițe în alb ale activității noastre, ce nu vor putea fi onorate decît printr-o mai amplă și mai curajoasă organizare a eforturilor științifice, printr-o mai orgolioasă conștiință a faptului că sîntem exponenți ai țării noastre, într-un însemnat moment istoric.

Să nu uităm că va veni vremea cînd și noi vom fi judecați întrucît am fost la înălțimea « sarcinilor combative » ale timpului, întrucît, introducînd în circuitul viu al culturii naționale valorile trecutului, ajutăm la dobîndirea unei «calități noi» atît a creației de azi cît și a celei de mîine.

Al. OPREA

Dulce pământule, ce-mi porți pașii tăi
cercetător, cu ce aflu neștiute, adesea în tine, semne
vrednice de-o cercetare științifică. Tablouri întregi și mărețe
de viața cercetătorilor și a fosilelor.

M. Eminescu

«...ETERNII NOȘTRI PĂZITORI AI SOLULUI VEȘNIC...»

Eminescu a dovedit, cel dintâi în chip superior, că limba românească este admirabil potrivită pentru compunerea poeziei mari. Datorită lui, poezia românească i s-au așternut în față toate drumurile, i s-au deschis toate zările, pentru o dezvoltare fără margini.

Alexandru Philippide

«ÎN SFÎRȘIT, ADEVĂRUL E STĂPÎNUL NOSTRU...»

ÎN IMPREVIZIBILA TOPOGRAFIE A MAnuscriselor eminesciene — poezie și proză, teatru și traduceri, conspecte și cugetări, aforisme și adnotări —, un univers deschis spre infinit își dezvăluie orizonturile mereu mișcătoare. Din orice punct și spre orice țintă ai porni te întîmpină aceleași linii de forță ale eului ordonator și aceleași ilimitări ale obiectului ce-și oferă spre dezvăluire identitatea și coerența. De-a lungul timpului, începînd din 1902, manuscrisele poetului au fost cercetate de puțini istorici literari, iar parcurse în întregime și de mai puțini. Deși principalul interes l-au stîrnit poeziile și proza (literară ori publicistică), specialiștilor nu le-a scăpat din vedere frecvența cu care apăreau în pagini, izolat ori grupat, bîntuirile de gînduri ale poetului, consemnate laconic în aforisme sau mai dezvoltat în cugetări. Publicarea lor nu s-a realizat decît arareori și parțial, iar o analiză sistematică avînd drept obiect aforismele și cugetările nici nu există pînă în prezent.

În două dintre caietele sale, ms. 2258 și ms. 2275 B, este vizibilă intenția lui Eminescu de a realiza un corpus aforistico-meditativ. În primul dintre ele, pe două pagini și jumătate (fila 163 retro și verso și parțial 164 retro), sînt scrise cu o caligrafie măruntă și îngrijită peste 30 de aforisme, majoritatea dintre ele publicate în cunoscuta ediție de opere apărută în 1914. Numărul lor a fost desigur mai mare, căci fila 163 nu este continuarea filei 162. Aceasta din urmă cuprinde o prelegere de filozofie, destinată probabil unui auditoriu de elevi (*« ...trec la cercetarea lor în aceeași ordinduială în care le-am însemnat pe tablă »*) care se încheie cu următoarea propoziție, neterminată: « *De ex[em-*

plu] *între două puncte nu-i cu putință*». Fila următoare (163) începe cu sfîrșitul unei cugetări după care este pus semnul despărțitor (—): «*rămîn după aceea numai figuranți în societate*». Pagina sau paginile pe care le continuă fila 163 ori s-au pierdut, ori se află intercalate în mod eronat între alte manuscrise ale poetului.

Manuscrisul 2275 B ne apare și mai revelator din punctul de vedere care ne interesează. Din el s-a publicat destul de puțin, probabil și pentru că G. Călinescu, în cunoscuta exegeză asupra operei lui Eminescu, data aceste texte în timpul sau în preajma bolii. Din cele 72 de file, mai bine de 30 (între fila 8 și 38, fila 41, filele 42—49 verso) cuprind cugetări, schițe și formule matematice cu finalitate filozofică, adnotări și însemnări de diferite feluri. În restul filelor se află dicționare de rime (primele 7 pagini) și variante ale unor poezii *(Luceafărul, Glossa, La steaua, Odă în metru antic* — două versuri*)*.

Aforismul și cugetarea apar ca rezultat la unor necesități interioare, așa cum se întîmpla cu poezia ori proza, cu teatrul ori publicistica. Integrate adesea în celelalte forme de expresie, ele au și o existență autonomă care așteaptă doar excerptarea și gruparea pentru a se constitui într-un corpus unitar. Majoritatea a rămas la prima formulare, în stadiul pe care Eminescu îl și consemnează într-un manuscris:

«*Ideea cum vine trebuie scrisă, căci deși te sumeți a o ține minte — însă se învechește — se palifică în cap, astfel încît în loc de o gîndire de aur strălucitor batem o monedă ștearsă și veche care sună falș cînd o pui în urmă pe hîrtie*». (ms. 2258, f. 196).

Vocația eminesciană în această direcție și interesul pentru aforism și cugetare sînt învederate și de celelalte forme de manifestare ale sale. Proza și mai ales publicistica își datorează strălucirile și basoreliefării aforistice ori perspectivelor meditative. Din marele număr de exemple ce s-ar putea da, transcriem aici, cu titlul ilustrativ, doar cîteva, vădind nu doar frumusețe ideatică, ci și o eternă actualitate:

«Un actor e dator să gîndească nu numai *cu* autorul, dar adesea și în locul lui». („*Curierul de Iași*", 5 decembrie 1876.)

«E imoral a spune neadevărul, dar nimeni nu e obligat de a spune adevărul atunci cînd vremea e așa că el nu folosește nimănui. C-un cuvînt a minți e oprit, a tăcea nu.» („*Timpul*", 11 noiembrie, 1977.)

«...omul vrea ceea ce poate, iar cînd vrea ce nu poate, nu-i în toate mințile.» („*Timpul*", 23 decembrie 1977.)

«...lumina nu se aprinde decît pentru cei ce văd, nu pentru orbi.» („*Timpul*", 24 martie 1879.)

«Tocmai în asta consistă puterea tragică a răului, că cel care-l comite găsește mii de motive pentru a-l scuza.» („*Timpul*", 14 octombrie 1879.)

«Soarta ideilor mari în toate societățile omenești e aceeași: *un rînd de oameni muncește ca să le răspîndească și altul vine să le exploateze.*» („*Timpul*", 18 noiembrie 1879.)

«...a răsădi plante fără rădăcină pentru a avea grădina gata în două ceasuri nu e progres, ci devastare.» („*Timpul*", 17 februarie 1880.)

«Popularitatea ce consistă în exploatarea idealelor de progres e periculoasă, pentru că nu se bazează ca cea adevărată, pe binele pozitiv ce l-ai făcut unui popor, ci pe binele ce promiți a i-l face de acum înainte.» („*Timpul*", 9 decembrie 1880.)

«Moravurile fără legi pot totul, legea fără moravuri aproape nimic.» („*Timpul*", 22—23 mai 1881.)

«Munca unui om se poate plăti, caracterul, cultura lui nicicînd.» („*Timpul*", 28 iunie 1880.)

«Blestemul din Biblie: „În sudoarea frunții tale îți vei cîștiga hrana" n-a fost un blestem ci o binecuvîntare.» („*Timpul*", 1 aprilie 1882.)

Desigur Eminescu va fi cunoscut mulți autori de aforisme și își va fi recunoscut destule afinități cu unii dintre ei. Un model va fi fost și Schopenhauer cu ale sale *Aforisme asupra înțelepciunii în viață*, foarte în vogă la Junimea și cărora Titu Maiorescu le-a făcut o primă traducere în românește. În pofida afinităților de detaliu, însă, esențialmente, «înțelepciunea» celor doi diferă. În primul rînd prin finalitatea fiecăreia dintre ele. Schopenhauer mărturisea că el dorește să ofere o eudemonologie, plecînd de la ideea lui Aristotel că «fericirea este a celor ce-și sînt sieși de ajuns». Eminescu năzuia să realizeze un catehism al rostuirii prin cunoaștere. Pentru el, ființa umană nu poate fi niciodată sieși de ajuns.

«Oamenii se împart în două: unii caută şi nu găsesc, alţii găsesc şi nu-s mulţumiţi.» (Ms. 2258, f. 163.) Astfel încît fericirea este o himeră, identificată la un moment dat chiar cu prostia: *«Fericirea şi prostia numai dintr-o cauză nu sunt identice: pentru că nu toţi proştii sunt fericiţi».* (Ms. 2269, f. 55v.) Absurdul existenţei poate fi contracarat prin cunoaştere şi făptuire. *«Menirea vieţii tale e că te cauţi pe tine însuţi»* (ms. 2258, f. 163v), pentru ca astfel să dai un rost existenţei. Căci *«viaţa nu plăteşte nimica, dacă nu vom face noi să preţuiască ceva»* *(Geniu pustiu)*.

Aria de cuprindere a aforismelor şi cugetărilor este foarte întinsă: de la cunoaşterea lumii şi pînă la identitatea fiinţei umane, ca entitate individuală şi colectivă. Despre absolut şi infinit, despre spaţiu şi cauzalitate, despre societate şi civilizaţie, despre patrie, popor şi istorie, despre însuşirile şi defectele omului, despre caracter şi morală, despre adevăr şi minciuni, despre libertate şi muncă, despre artă, cultură şi învăţămînt, despre femeie şi iubire — aforismele şi cugetările trasează itinerariul labirintic al pelerinajului către înţelepciune, ca mijloc al cunoaşterii şi înţelegerii. Cunoaştere şi înţelegere care singure sînt în măsură să fertilizeze cu adevărat spiritul uman. *«Sufletul trebuie tratat ca pămîntul, să i se dea ce-i trebuie spre a fi productiv, ideea ca sămînţă.»* (Ms. 2276, f. 210r.)

Cugetările publicate în acest număr se înscriu pe multe din traiectoriile indicate mai sus. Din multitudinea de probleme posibile noi ne vom opri doar la una. Ea se referă la insistenţa cu care Eminescu, îndeosebi în manuscrisul 2275 B, se străduieşte să folosească matematica în demersul general gnoseologic. Concluzia lui G. Călinescu privind modestia cunoştinţelor de matematică ale poetului poate fi adevărată. Rămîne să se pronunţe asupra acestui lucru un om de specialitate. Dar pasiunea — cu care el se angajase să-şi însuşească ştiinţele pozitive şi limbile vechilor civilizaţii nu reprezenta un scop în sine. Ele trebuiau să ofere noi mijloace în efortul de cunoaştere a lumii, a universului, în străduinţele lui de a descoperi coerenţa şi unitatea acestora. O coerenţă şi o unitate în sistemul cărora fiinţa umană să afle un sens şi un rost existenţei sale.

Alexandru MELIAN

Aforisme

Principii generale, conducătoare, cari caracterizează epocele nu sunt nimic mai puţin decît conducătoare, ele sunt monogramul, în care se prezintă aspiraţiunile [1] generaţiunei dintr-un popor, în sine luată însă mişcare acelor [2] puteri [3] vii în direcţia vieţii publice, care rămîn neocupate sau neocupabile [4] de lucrarea economică a lui [5].

Singurul real în aceaste lupte este voinţa vie, care despicată în două, în trei patru partide, se luptă ea însăşi contra ei înseşi. Rezumatul tuturor principiilor opuse [6] este ca să zic *Casuistica* sau codul pe care-l urmează pasiunile puse-n mişcare.

[Ms. 2258, f. 166v]

*

Filosofia este oarecum resumatul şi formula generală a culturii unei epoce.

[Ms. 2258, f. 184v]

*

Timpul, o idee ce leagă fapta de faptă.

[Ms. 2258, f. 221v]

*

Cel ce cîntă se desmiardă [7] şi pe el şi pe ceilalţi.

[Ms. 2261, f. 275]

*

Ursirea unui suflet este corpul. Datoria lui[,] de a-l conduce pe acesta în vertute.

---

[1] urmează *un*, şters
[2] scris deasupra
[3] iniţial *puterilor*, corectat
[4] *sau neocupabile*, scris deasupra
[5] scris deasupra: iniţial *unui popor*, apoi şters
[6] lectură nesigură
[7] urmează: *sunt*, şters

Sufletele sunt fiinţe de îngeri, înamorate în corpuri de oameni[,] cu cît mai mult îşi iubeşte sufletul pre corpul său, cu atîta omul e mai virtuos.
Sufletu-i îngeru
Corpu-i omu

[Ms. 2262, f. 1v]

*

Trecutul cînd n-am fost[,] viitorul cînd n-oi fi, există ele[?] nu, fiindcă *eu* nu [8] esist, sufletul lumii este *eu* [9]. Fără eu nu există timp, nu există spaţiu, nu există [10] Dumnezeu, fără ochi nu e lumină, fără auz nu e cîntec — ochiul e lumina, auzul cîntecul, *eu* e Dumnezeu.

[Ms. 2262, f. 2r]

*

Fericire şi prostie numai dintr-o cauză nu sunt identice: pentru că nu toţi proştii sunt fericiţi.

[Ms. 2269, f. 55v]

*

Mintea femeei, înşelăciunea.

[Ms. 2269, f. 56]

*

Cel mai temeinic instinct de onestitate îl au femeile într-adevăr frumoase. Cele urîte ar vrea să nu fie, dar nu pot, cele frumuşele sunt totdeauna darnice.

[Ms. 2275, f. 56]

*

Arta: un act de voliţiune cuprinzător [11], trecut prin sita [12] inteligenţei, răcit [13] prin precepte de gust şi de echilibru — tradus în opere de artă.

[Ms. 2275 B, f. 13]

*

Viaţa noastră întrucît e simţită de noi e o serie infinită de acte de voliţiune pozitive sau negative, de *da* sau *nu*.

[Ms. 2275 B, f. 13]

*

Nota comună e baza unităţii. Mutarea din loc a unei mase ponderabile = mişcare. Asta e nota comună.

[Ms. 2275, B, f. 16]

*

Un lucru uită femeile, că fiece bărbat datoreşte societăţii în care trăieşte echivalentul de muncă care-l susţine pe el însuşi şi că afacerea sexuală e pentru el o afacere secundară cum e acea... Ei nu[-]şi pot sacrifica tot timpul femeilor şi petrecerilor şi nu ea este obiectul muncii lui oneste — ci societatea.

[Ms. 2275 B, f. 17]

*

Orice inegalitate s-a născut prin mişcare — orice mişcare nu e cu putinţă decît prin inegalitate.

[Ms. 2275 B, f. 20]

---

[8] partea care urmează a fost publicată de C. Noica în cartea sa *Eminescu...*, ed. „Eminescu", Buc., 1975
[9] scris deasupra
[10, 11, 12, 13] lectură nesigură

Orice idee despre *absolut* este negativă — *ne*finitul timpului (aiodos [14]) *ne*finitul spaţiului, *ne*finitul cauzabilităţii. [15] Cu toate acestea condiţia oricărei poziţiuni sunt aceste trei serii de infinituri. E peste putinţă a ne gîndi ceva ce n-ar avea un început în timp, un loc determinat în [*cuvînt indescifrabil*], o poziţie determinată în seria cauzalităţii. Va să zică, orice poziţiune a unui lucru cît de mic [16] care există, are drept corelat neapărat poziţiunea celor trei termeni infiniţi $\frac{t}{\infty}+\frac{s}{\infty}+\frac{c}{\infty}$.

[Ms. 2275 B, f. 22]

*

Hypertrophia unui organ stă totdeauna în corelaţiune cu hypertrophia unui alt organ; degenerarea unuia cu degenerarea altuia. Rasele vechi, mioape [17], gheboase şi violene. Corelaţiunea creşterii şi... a scăderii. Creşterea unui organ îţi aduce folos, aceea a organului corelativ pagubă.

[Ms. 2725 B, f. 24]

*

Orice act de volităţiune e un dezechilibru de *termeni* [18].

[Ms. 2275 B, f. 25]

*

Experienţa consistă deci în repartiţie esactă a numitorilor de sub *nu*mărătorul comun: fiecare termen nou e un nou numitor, iar suma tuturor numitorilor e [19] numărătorul de sus 1.

[Ms. 2275 B, f. 26]

*

Ştiinţa: o trecere şi retrecere de unităţi foarte mici cînd la un termen fracţionar cînd la cellalt: o vecinică corectură.

[Ms. 2275 B, f. 29]

*

Dar îl veţi numi Absolut, dar-l veţi numi Infinit, deci Unul — Unul rămîne pururea. Dezechilibrul e durerea, e jalea [20] pe de-o parte — e bucuria, e fericirea pe de alta. Odată echilibrul stabilit rămîne zero dinamic, sentimentul unităţii şi al golului sufletesc. Şi echilibrul e dreptate — e adevărul — e cuvînt. [21]

[Ms. 2275 B, f. 34]

*

Prin rugăciune şi umilinţă se întăreşte muşchiul inimii noastre de putem suporta durerea.

[Ms. 2275 B, f. 35]

*

Orice mărime finită faţă cu infinitul e zero. $\frac{1}{\infty}$ — de aceea sentimentul de adîncă [22] nimicnicie care ne cuprinde faţă cu Universul.

[Ms. 2275 B, f. 35]

---

[14] lectură nesigură
[15] prima parte a cugetării se află publicată de C. Noica, op. cit.
[16] două cuvinte şterse
[17] lectură nesigură
[18] deasupra acestui aforism se află, subliniat, cuvîntul *Psicologie*
[19] un cuvînt şters
[20] lectură nesigură
[21] cugetarea continuă cu o referire la Machiavelli, greu lizibilă
[22] un cuvînt şters

Puterea vitală produsă prin ardere mișcă — ca un riu morile pe lîngă care trece — mai multe mașini intercalate a căror *coadaptare* — produsă [23] de roată în roată — constituie organismul omenesc. Cestiunea e care e aici mașina cea mai dezvoltată, mașina de muncă (Arbeitsmaschine). Este musculatura? Atunci puterea vitală va mișca musculatura spre un anume scop: pradă, război, muncă grea, și celelalte mașini coadaptate nu sunt decît moderatoe și transmițătoe de mișcare.

Este mașina *de muncă* creerul, atunci musculatura și celelalte mașini coadaptate nu sunt decît mijlocitori și moderatori ai mișcării creerului.

Prisosuri enorme de putere produsă viciază [24] mașinăria. Capetele mari sunt copilăroase și nepractice.

[Ms. 2275 B, f. 35]

*

Femee *uzată*, ce va să zică asta? $\frac{x}{a} + \frac{x}{b} + \frac{x}{c} \ldots \frac{x}{x}$ [25]. Va să zică gelozia se naște din *unitatea* ființei omenești. Întreagă o vrei, întreg i te dai.

[Ms. 2275 B, f. 36]

*

Termenii sunt ca documentele de moșii în care se arată fiecine ce are din totalitate.

$$X\frac{x}{a} + \frac{x}{b} + \frac{x}{c} + \ldots \frac{x}{x}$$

[Ms. 2275 B, f. 40v]

*

Dacă vrei să știi viitorul unui popor care n-au avut [*cuvînt indescifrabil*] istorie, uite[-]te la cronicile [26] și literatura lui. Dacă ea e tristă -10 [27], măsura de energie, virtualitatea de dezvoltare ulterioară este $+ 10$. Cu cît e mai trist acum, cu atît mai vesel va fi odinioară. Adîncimea de impresionabilitate e un semn pentru adîncimea de voință și de acțiune.

[Ms. 2275 B, f. 42]

*

Urechea e cîntarul sunetelor — ochii cîntarul luminii, nervii cîntarul tactului — mirosul cumpăna chemică a elementelor — gustul *idem*. Creerul cîntarul înțelesului.

[Ms. 2275 B, f. 72]

*

Nimeni nu mai e lesne de înșelat decît omul de bunăcredință.

[Ms. 2275 B, f. 74]

În adevăr, infinitul, absolutul e neînțeles de mintea noastră. Dar nu trebuie să uităm că nici nu le închipuim altfel, nici este putința de [a] le esprima decît prin negațiuni. Prin urmare ceea ce *nu* este inteligența [28] noastră, ceea ce nu este mișcare, ceea ce *nu*

---

[23] lectură nesigură
[24] verbul este scris deasupra unui cuvînt șters
[25] această primă parte este citată de G. Călinescu în *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I—V, *Cultura Națională*, Buc., 1934—1936
[26] lectură nesigură
[27] înainte și după cifra 10 se află cîte un cuvînt șters
[28] lectură nesigură

este materie, este absolutul, este în sine încheeatul, este lipsa de [*ilizibil*] este ceea ce [*cuvînt ilizibil*] nici azi nici mîni, nici etern nici trecător, *este ceea ce este.*

[Ms. 2275 B, f. 78]

*

În sfîrșit, adevărul e stăpînul nostru, nu noi stăpînii adevărului.

[Ms. 2275 B, f. 91]

*

Elementul *stereotipic* din individe este baza naționalității.

[Ms. 2285, f. 159v]

*

Fiecare formă trebue să degenereze; de sine incompatibilă cu timpul — ba chiar în aparința formei, în mijlocului [cuvîntului] vieței sale putem observa germenii morții sale — tocmai cum știm că chiar în copilul inocent [29], fiecare pulsațiune e un pas spre desvoltare dar și unul spre mormînt. Viața e germenul morții — moarte germenul vieții.

Ceea ce e etern nu e esențial pentru om — cercul activității sale, țintele sale [î]i sunt îndreptate pur și simplu asupra formelor, în cel mai larg înțeles al cuvîntului, dezvoltarea acestora[,] înobilarea lor sub dictatul propriului său spirit — iată misiunea lui, dacă putem a o numi misiune.

[Ms. 2285, f. 182]

*

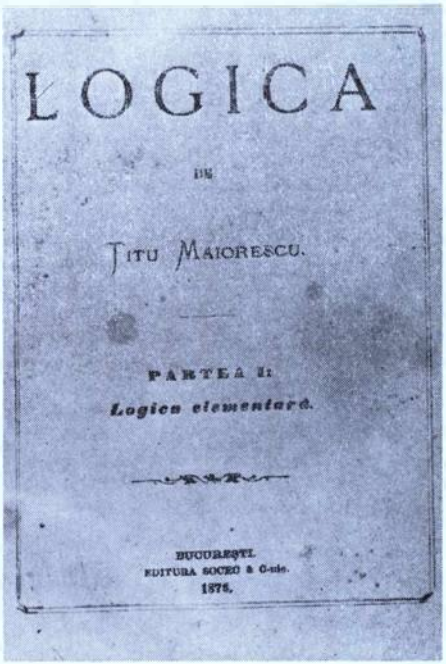
Nu ne-am trezit noi — s-au trezit secolii din urma noastră și ne-am scuturat din somn.

[Ms. 2285, f. 182r]

---

[29] în text: *innocent*

ÎN APĂRAREA LUI MAIORESCU

LOGICA

DE

TITU MAIORESCU.

PARTEA I:

Logica elementară.

BUCUREȘTI
EDITURA SOCEC & C-nie.
1876.

203.503

ISTORICII LITERARI INVOCĂ, ATUNCI CÎND se ocupă de polemica lui Eminescu cu Dr. Zotu, articolul Observațiuni critice, publicat în „Curierul de Iassi" (nr. 87, 12 august 1877, pp. 2—3) și un al doilea articol, intitulat Încă o dată recenziunea Logicei-Maiorescu, care încheie numărul pe septembrie al „Convorbirilor literare" (nr. 6, 1 septembrie 1877, pp. 238—239). I. Scurtu atrăgea atenția, încă în 1905, că tot de Eminescu ar putea fi scris și un al treilea articol, O recenziune, apărut tot în „Convorbiri literare" în august 1877 (nr. 5, 1 august 1877, pp. 199—200). Cercetătorul se întemeia în considerațiile sale pe faptul că acest al treilea articol se publică în același număr în care se face loc și recenziei lui Eminescu la cartea lui D. Comșa, Pomologia, recenzie pentru care se găsesc mărturii documentare în manuscrise. Argumentul nu este, firește, convingător și faptul acesta explică de ce articolul este trecut și într-o ediție recentă la note și comentarii.

Considerațiile critice pe care le face Dr. Zotu în recenzia sa, Logica de Titu Maiorescu. Partea I: Logica elementară, publicată în „Columna lui Traian" (nr. 6—7, iunie-iulie 1877, pp. 283—298), își propuneau să demonstreze că Maiorescu a «împrumutat» în lucrarea sa extrem de mult de la John Stuart Mill și de la alți logicieni, îndeosebi din sfera culturii germane. Dr. Zotu practică metoda punerii pe două coloane și asemănările sînt izbitoare, mergînd pînă la punctuație. Cercurile antijunimiste primesc cu multă satisfacție aceste «dezvăluiri» și recenzia lui Zotu este reprodusă în „Pressa" (nr. 156, 4 august 1874, p. 3) și „Telegraphul" (nr. 1595, 5 august 1877, pp. 2—3). Ziarul „Pressa" găzduiește și cele două răspunsuri ale doctorului Zotu, Critice literare (nr. 164, 14 august 1877, p. 2) și Critice literare (nr. 188, 16 septembrie 1877, pp. 2—3) în polemica în jurul Logicii lui Maiorescu.

Problema fundamentală care se punea în fața lui Eminescu consta în înlăturarea învinuirilor aduse lui Maiorescu, învinuiri pe care le numește «insinuațiuni» și «apucături neleale». Se poate stabili un paralelism între începutul articolului din „Convorbiri literare", presupus numai, pînă acum, a fi al lui Eminescu, și începutul articolului din „Curierul de Iași", pe care poetul îl semnează, cum procedează în puține cazuri în activitatea sa gazetărească.

În manuscrisele poetului am găsit un text, pe baza căruia înlăturăm orice suspiciune cu privire

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

la paternitatea articolului din revista ieşeană. Textul se află în manuscrisul 2258 (f. 190) şi este numerotat de Eminescu cu cifra 3. El reprezintă, cum se vede, un fragment dintr-o expunere mai amplă, din care s-a păstrat numai această foaie. «Cît despre noţiune — se spune în textul din manuscris — şi reprezentaţiune comună nu ne vom certa de loc cu D-nul recenzent...» Argumentul acesta este folosit întocmai şi în articolul din revista ieşeană: «Aceste apucături neleale din partea recenzentului ne dispensează cu totul de a dezbate cu d[omnia]-sa cestiunea dacă reprezentaţiune comună şi noţiune sunt sau nu acelaş lucru». Rămîne să demonstrăm, cu alt prilej, că şi recenzia volumului Rumänische Skizzen, întocmit de Mite Kremnitz, recenzie publicată în acelaş număr al „Convorbirilor literare" (p. 199) aparţine tot poetului.

În manuscrisele lui Eminescu găsim încă două texte care trebuie puse în legătură cu polemica în jurul Logicii lui Maiorescu. Textele le transcriem din manuscrisele 2269 (f. 77) şi 2257 (f. 187). Ele tratează despre «figurile silogistice» şi trimit la paragrafele 35 şi 36 din Logica lui Maiorescu. Poetul îşi face aceste extrase, reţinînd numai unele date, cu scopul de a le utiliza în disputa sa cu profesorul bucureştean.

Polemica în jurul Logicii lui Maiorescu are şi alte semnificaţii decît cele asupra cărora s-a stăruit pînă acum. Poetul dorea să se mute la Bucureşti şi aştepta sprijinul lui Maiorescu. Slavici reproduce articolul lui Eminescu, Observaţiuni critice, în „Timpul" (nr. 203, 6 septembrie, nr. 204, 7 septembrie, nr. 205, 8 septembrie 1877) şi publică şi el în ziarul bucureştean un amplu articol, Bietul Dr. Zotu (nr. 216, 23 septembrie, nr. 218, 25 septembrie), pe care îl semnează Tanda şi în care aduce laude «amicului nostru Eminescu», pentru contribuţia, atît de importantă, în apărarea cărţii lui Maiorescu. Eminescu nu era convins că izbutise să înlăture învinuirile aduse de Zotu, însă vina nu era a sa, ci a lui Maiorescu, ca autor al compendiului de logică. Sînt semnificative în această privinţă cuvintele din scrisoarea ce i-o adresează lui Slavici în 20 septembrie 1877, şi în care face şi consideraţii pe marginea răspunsurilor doctorului Zotu. «Nu ştiu, dacă M[aiorescu] — scrie Eminescu — a fost mulţumit sau nu cu anticriticele mele. Sunt scrise în grabă şi nu prea sunt de samă, dar n-am ce-i face» (I. E. Torouţiu, Studii şi documente literare, III, Bucureşti, 1932, p. 127).

Polemica în jurul Logicii lui Maiorescu pregăteşte terenul pentru venirea lui Eminescu la Bucureşti şi acum îi apare şi numele pentru prima dată, în „Timpul", cotidianul fracţiunii junimiste din partidul conservator. La sfîrşitul lui octombrie, acelaşi an, Eminescu intră în redacţia ziarului bucureştean şi inaugurează una din cele mai strălucite cariere din gazetăria românească.

Textele de faţă urmează a fi înglobate în volumul aflat în pregătire: M. Eminescu, *Opere, IX*, *Publicistica*.

D. VATAMANIUC

«Aceasta-i treaba cercetării nu a logicei»

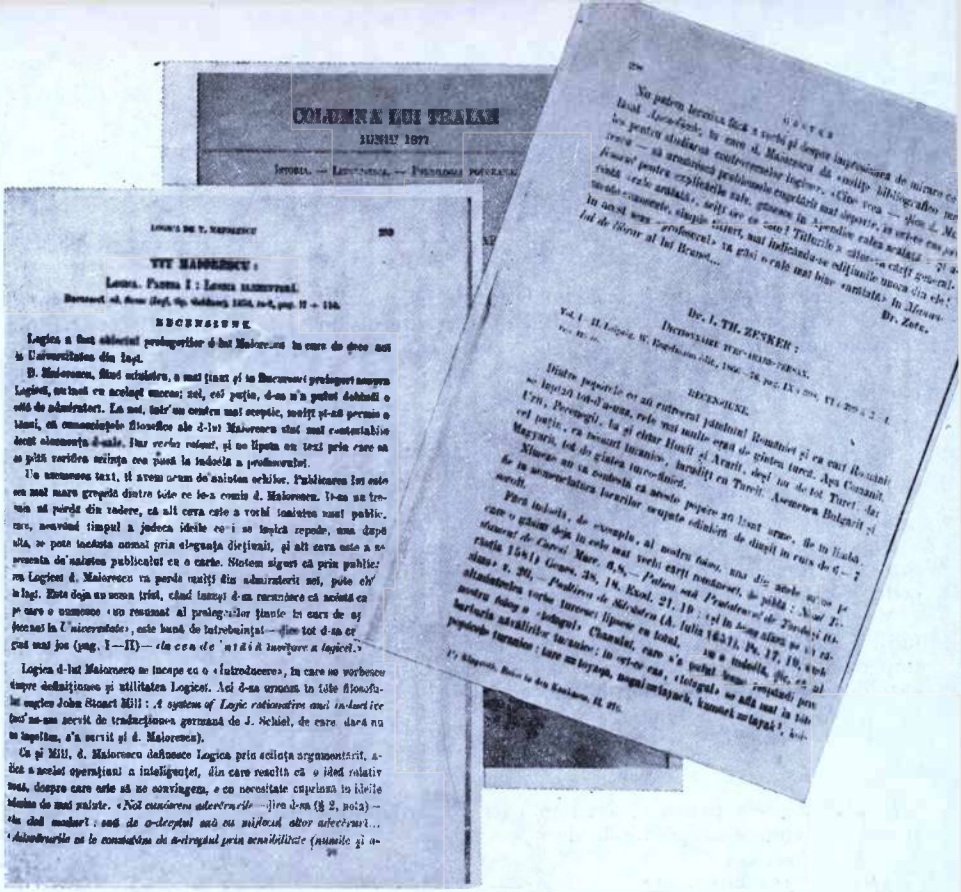
I

2258

[*f. 190*] A doua imputare a recenzentului [1] consistă în exploatarea neonestă [2] [a] unui lapsus calami. Adică într-un loc stă «*reprezentări relative la acelaş obiect*» şi după aceea «*reprezentări relative la acelaşi fel de obiecte*» pe cînd din exemplul, pe care chiar recenzentul îl citează, se vede curat [3] că numai versiunea a. doua e cea adevărată şi că [cea] de-ntîi e pozitiv o greşală de condeiu.

Cît despre noţiune şi reprezentaţiune comună nu ne-om certa de loc cu D[om]nul recenzent, numai pentru că ne sunt foarte [4] indiferente ideile D[omniei]sale filosofice. După noi orice [5] reprezentare comună e abstracţie, orice abstracţie noţiune, orice noţiune cuprinde esenţa, sau dacă poftеşte quintesenţa lucrurilor. Dacă D[umnea]lui

[1] urmează: *este*, şters
[2] scris deasupra
[3] urmează două cuvinte şterse
[4] scris deasupra; iniţial: *complet de*, şterse
[5] scris deasupra

COLUMNA LUI TRAIAN

ANUL 1871

TIT MAIORESCU:

Logica. Partea I: Logica elementară.

RECENSIUNE

Logica a fost obiectul prelegerilor d-lui Maiorescu în cursu de anul la Universitatea din Iași.

D. Maiorescu, fiind ministru, a mai ținut și în București prelegeri asupra Logicei, cu mult cu aceiași succes; zel, cari puțin, d-nu n'a putut dobândi o altă de admiratori. La noi, într'un centru mai sceptic, meritu și-ar permite o tămâi, că cunoscințele filosofice ale d-lui Maiorescu sînt mai considerabile decât elementele d-sale. Dar verba volant, și ne lipsim cu text prin care să ne pută verifica spusa cea pusă la îndoiala a profesorului.

Ne rămânem text, îl avem cum de'nainte ochiuri. Publicarea lui este cea mai mare grecșală dintre toate ce le-a comis d. Maiorescu. D-sa nu trebuia să părăsă din vedere, că ală cerea este a vorbi tuturor unui public, care, neavând timpul a judeca ideile ce-i se lasă repede, una după alta, se poată tăcătura numai prin elegunța dicțiunii, și ală cerea este a presenta de'naintea publicului ca o carte. Sistem sigură că prin publicarea Logicei d. Maiorescu va perde multă din admirătorii noi, poate chiar în Iași. Este deja un semn trist, când tinerii d-sa recunosce că acestă carte pe care o numesce «un resumat al prelegerilor ținute în cursu de ași [illegible] la Universitate», este bună de întrebuințat — «ține tot d-sa cu cât mai jos (pag. I—II)— *ca ceea de'ntâiă încercare a logicei.*»

Logica d-lui Maiorescu se începe cu o «Introducere», în care se vorbesce despre definițiunea și utilitatea Logicei. Aci d-sa urmează în totă filosofia lui engleză John Stuart Mill: *A system of Logic ratiocinative and inductive* (ce'n-am servit de traducțiunea germană de J. Schiel, de care dacă nu ne înșelăm, s'a servit și d. Maiorescu).

Ca și Mill, d. Maiorescu definesce Logica prin aceiașa argumentărit, adică a acelor operațiuni a inteligenței, din care resultă că o idee relativ nouă, despre care ele să ne convingem, e cu necesitate cuprinsă în ideile noastre de mai naînte. «*Noi cunoscem adevărurile* —jice d-sa (§ 2, nota) — *din două mediuri: sau de-a-dreptul sau cu mijlocul altor adevăruri... Adevărurile ne le constatăm de-a-dreptul prin sensibilitate (numele și a-*

confundă așa numita «phantonna»[6] cu reprezentarea comună nu e vina noastră, dar pentru a-l lămuri nu vom pierde nici timp nici tipariu. «Noțiunca cuprinde *dar* într-adevăr esența lucrurilor, ce s-au prezentat conștiinței noastre» și dacă un copil nu-și poate analiza o noțiune nu-i semn că n-o are, precum dacă un om nu-și poate explica mistuirea, nu e un semn că nu mistue. Abstracția, formarea de noțiuni e o funcție involuntară[7] a creerului, cum mistuirea e o funcție involuntară a stomachului. Și[8] orice abstracție e o noțiune în *sens logic* că logica nu garantează de loc că noțiunea e[9] dreaptă sau nu. Aceasta-i treaba cercetării nu a logicei[10].

II

2269

[*f. 77 v*[11] *(=2)*] Din combinarea terminilor figurile silogistice vor trebui să fie în număr de trei și anume: o figură, în care terminul de mijloc este subiect în una din premise și predicat în cealaltă.

---

[6] scris deasupra; inițial: «*fantomă a noțiunilor*», șterse
[7] scris deasupra; inițial: *incon[știentă], neconștială*, șterse
[8] urmează: *e o notă*, șterse
[9] urmează: *exa*, șters
[10] *cercetării nu a logicei*, scrise deasupra; inițial: *experienței și a științei nu a logicei căci*, șterse
[11] **textul** este scris invers, începînd de la sfîrșitul caietului

a doua, în care terminul de mijloc e predicat în amîndouă premisele.
a treia, în care el e subiect în amîndouă premisele.
Figurile se însemnează de obicei astfel:

1)	2)	3)
MP	PM	MP
SM	SM	MS
SP		

Această schemă arată figurile goale lipsite de cantitate şi calitate; dacă însă între literele, cari înseamnă numai poziţia mediei subiectului şi predicatului se vor pune semnele care am convenit a se pune pentru calitatea şi cantitatea judecăţilor adică a, o, e, i atunci se vor [*f. 76 v (= 3)*] naşte înăuntrul acestor figuri *modurile* lor de combinare.

Figura întîia urmează aceste două principii:
1) În ceea ce-i conţinut întregul e conţinută şi partea lui.
2) De la ce-i exclus [12] întregul, e exclusă şi partea lui.
Aceste principii sunt identice cu dictum de omni et nullo (menţionat în nota § 28).
Figura întîia e firească pe cînd celelalte sunt mai mult ori mai puţin artificiale; din care cauză adevărul celorlalte se cearcă prin reducerea lor la cea de-ntîi, o procedură, pe care vom desvolta-o mai jos.
Modurile acestor figuri sunt în număr de *patru* şi se numesc: *Barbara* (aaa), *Darii* (aii), *Celarent* (eae), *Ferio* (eio). În aceste cuvinte numai iniţialele şi vocalele sunt importante; cele din urmă arată cantitatea şi calitatea celor trei [*f. 75 v (= 4)*] judecăţi din silogism, cele de-ntîi reducerea.

III

2257

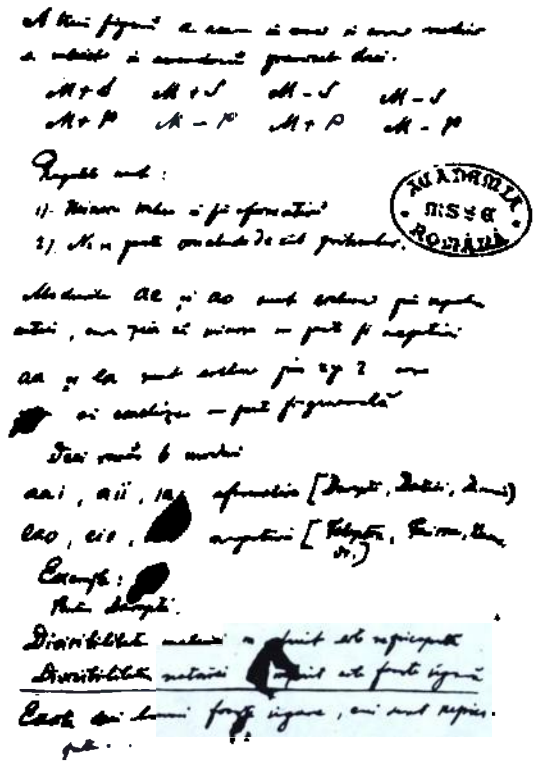
[*f. 187*] A treia figură e aceea în care [13] medius e subiect în amîndouă premisele deci

M+S	M+S	M—S	M—S
M+P	M—P	M+P	M—P

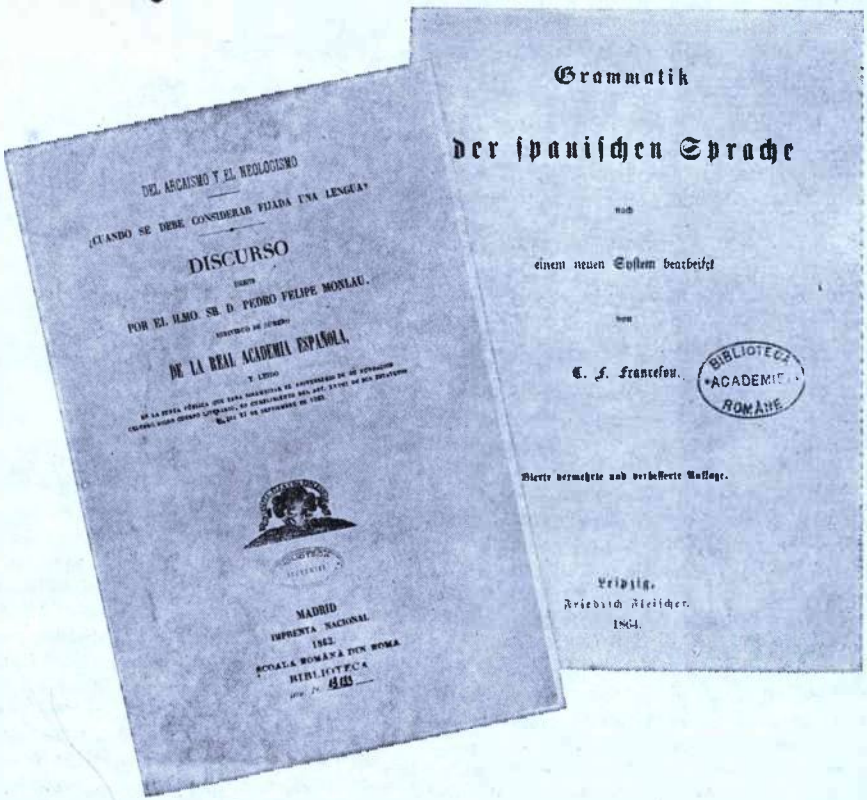
Regulele sunt:
1) Minora trebue să fie afirmativă.
2) Nu se poate conclude decît particular.
Modurile Ae şi Ao sunt excluse prin regula întîi, care zice că minora nu poate fi negativă.
aa şi ea sunt excluse prin reg[ula] 2 care zice că concluzia nu poate fi generală.
Deci rămîn 6 moduri.
aai, aii, iai afirmative / Darapti, Datisi, Disamis /
eao, eio, oao negative / Felepton, Ferison, Bocardo/
Exemple:
Pentru Darapti:
Divizibilitatea materiei în infinit este nepriceputǎ.

Divizibilitatea materiei în infinit este foarte sigură.
Există deci lumi foarte sigure, cari sunt nepricepute.

[12] în text: *esclus*
[13] *în care*, scris de două ori

PREOCUPĂRI DE FILOLOGIE ROMANICĂ

ÎN COMPACTUL MANUSCRIS EMINESCIAN 2276, compus din 343 file dictando (numerotat și cartonat de Biblioteca Academiei R. S. R.), de 16 × 20 cm, scris cu cerneală neagră și violetă, între filele 222 r și 227 r, se află sistematizată o Pronunțare a sunetelor limbii spaniole. **Faptul nu este o noutate, G. Călinescu îl consemnase deja fugitiv în** Opera lui Mihai Eminescu, **la capitolul** Cultura, Eminescu în timp și spațiu. Literaturile italiană și spaniolă.

Nu vom face, de asemenea, decît să reamintim lucruri cunoscute cînd vom spune că spațiul culturii hispanice îi era familiar lui Eminescu, ca dealtfel oricărui intelectual român contemporan lui. Literatura hispanică pătrunsese de timpuriu la noi prin traducerea lui N. Costin, în 1709, a operei lui Antonio de Guevara, El reloj de los principes (Ceasornicul domnilor); **în 1794 se publica la Iași** Critil **și** Andronius **după** El Criticón **de Baltazar Gracian; în secolul al XIX-lea se fac traduceri din Lazarillo de Tormes și din** Celestina. **Eliade, încă la 1839, adaptase capitole din** Don Quijote, **pe care însă îl traduce din original abea Șt. Vîrgolici și-l publică în „Convorbiri literare". Capitolul** Curiosul nesăbuit, **în versiunea lui Șt. Vîrgolici, e reluat de Eminescu însuși și republicat la 12 martie 1881 în foiletonul ziarului „Timpul". Unii**

dintre scriitorii români vizitaseră Spania (Kogălniceanu, V. Alecsandri), iar alții chiar își făcuseră acolo studiile universitare (V. A. Urechiă, A. Vizanti). Referirile la Spania și cultura ei erau deci relativ curente în epocă.

În opera lui Eminescu găsim o abordare directă a unui cadru hispanic în Avatarii Faraonului Tlà, unde apare o descriere a Sevillei, iar onomastica specifică e mai bogată aci decît în restul operei în care întîlnim nume ca Don Juan, Doña Sol etc. În manuscrise sînt risipite, de asemenea, diferite atestări: Cid, Madrid, Valladolid, Andaluzia etc. (vezi G. Călinescu, op. cit.). În Avatarii Faraonului Tlà, apar cerșetorul Baltazar, marchizul Alvarez de Bilbao, Doña Ana și se pronunță numele Almanzor într-o narațiune compusă după o intenție clară de alcătuire a unui cadru parțial exotic de coloratură hispanică.

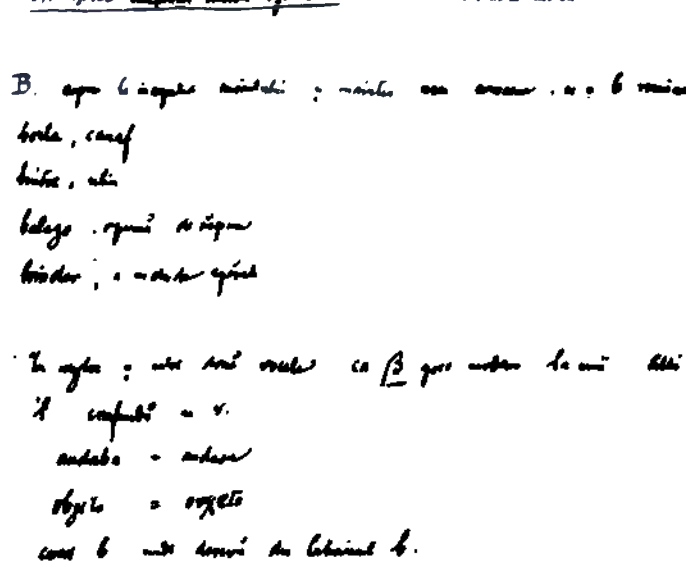
Mai poate fi consemnată o intervenție parodică—Romancero español adresată lui Iacob Negruzzi, care publicase în „Convorbiri literare" din 1870 o localizare neizbutită după Moreto, fără să indice vreun izvor; subtitlul dat de Eminescu acestei parodie este: — Copii după natură. Furtișagurile literarii ale lui Cocovei Moretto sau vicleniile lui Scapin traduse-n spaniolește de Signorul Don Lopez de Poeticales.

Sugestii privind sfera acestei culturi i-ar fi putut veni lui Eminescu și de la « pletosul trubadur» Gr. Lazu, devenit mai tîrziu traducător din spaniolă; și care, în 1864, lucra la aceeași masă cu Eminescu pe cînd acesta era practicant la tribunalul din Botoșani.

La aceste fapte literare, care se limitează la cadru și onomastică, se adaugă paralela de substanță epică și semnificație între poemul original de inspirație folclorică Miron și frumoasa fără corp și legenda lui G. A. Bécquer El rayo de luna. Apropierea celor două opere demonstrează o înrudire a spiritelor geniale care nu poate fi dedusă din relații directe sau indirecte, aci inexistente și de nedovedit, ci numai dintr-o ancorare statornică într-un filon folcloric cu numeroase similitudini.

Uneori, în cronicile teatrale ale marelui poet român apar referiri la teatrul clasic spaniol, ca de exemplu, în cronica piesei Visul Dochiei, unde se menționează numele lui Lope de Vega.

În afară de șantierul literar propriu-zis, manuscrisul eminescian 2276 cuprinde pagini întregi scrise în latinește, bucăți de lectură și reguli gramaticale copiate probabil după cărți școlare, numeroase pagini cu sisteme de scriere a diferitelor limbi și notări sporadice ce trimit la scrierea greacă, arabă, slavă, turcă, polonă, bulgară etc.

Preocuparea de a-și reprezenta în scris alcătuirile sonore, e ilustrată chiar de încercarea de a transcrie pronunțările regionale de la noi sau de aiurea. La fila 13 r, găsim notat cu creionul: « Slavici fratye gye gynkolo». Simțul poetic îl îndemna pe Eminescu să cunoască, prin auz, diferite realități lingvistice.

Este știută marea sete de cunoaștere a lui Eminescu în toate domeniile, dar studiul limbilor poate fi strîns legat de un exercițiu auditiv pe care poetul și-l oferea pentru o pătrundere mai adîncă în armonii pe care nu le poate avea decît fiecare idiom în parte. De aci frecventa notare a pronunțărilor, referirea la diverse limbi pentru obținerea clarității sonore a unui termen, tentativele de a combina semne din scrieri deosebite pentru a reprezenta grafic alcătuiri auzite sau altele care trebuiau să ia ființă în auz înainte de a fi aflate de la o sursă sonoră autentică.

Judecînd după erorile făcute de Eminescu în această Pronunțare, G. Călinescu presupunea că ea a fost scrisă după dictare. Oricum, paginile pe care le reproducem în continuare sînt o dovadă în plus că Eminescu încerca să aprofundeze totul, încerca să-și apropie sistematic arii mai largi ale spiritului uman, că poetul dorea să cunoască tot ce putea fi cunoscut, desmărginindu-și pînă la fabulos setea de a ști.

Eugenia OPRESCU

Pronunţarea sunetelor limbei spaniole

[F 222 r]

B. aspru la începutul cuvîntului şi înaintea unei consoane, ca şi b românesc.
borla, canaf
buitre, uliu [1]
bálago, spumă de săpun
brindar, a închide * apăsat [2]
În mijloc şi între două vocale ca ß grec modern la unii. Alţii-l confundă cu v.
andaba-andava
objeto-ovxeto
corect b. unde derivă din latinescul b.
C înainte de *e* şi *i* ca θ (th) grecesc la cena, cina; el ciervo, cerbul; el cebo, felul de bucate
C[înainte] de a o u = k
la cola, coada
la cruz, crucea
CC = X, accento (acsento); accion [3] (acsion)

[F 223 r]

Ch = ч (č)
el chapin, papucul
la chancha, înşelăciunea [4]
la chinche, păduchele de lemn
el chucho, buha
el muchacho, băiatul
În vorbe scrise după ortografia veche ch e uneori egal k Châribdas, chôro, chîmera, dar acum se scrie Caribdas, coro, quimera, maquina.
D egal cu δ (delta)
dar, a da
la sfîrşitul cuvintelor cam ca [...]
la virtud, virtutea
la cesped, brazda
la salud, sănătatea

---

* lectură incertă
[1] de fapt, vultur; uliu = gavilán
[2] a închina (paharul), a bea, toasta
[3] lipsesc accentele, dovadă că e scris la dictare
[4] G. Călinescu presupune că e vorba de la chanza = care înseamnă glumă, dar grafia eminesciană aci este clară iar traducerea corectă

[F 224 r]

Silaba ado s-aude la sfîrşit cam ca a-o c-o aspiraţie la mijloc.
he tomado, am luat (è toma. o)

G înainte de a, o, u, ca g (ĭ)
el gato, pisica
la gloria, gloria
el guante, mănuşa
el grano, grîul, grînele
înainte de *e* şi *i* gutural (se pronunţa χ = y yod spaniol) [5]
la gente, poporul yente
el gigante, uriaşul ygante
el origen, originea oryen
gue, gui = ĭε, ĭι
la guerra, războiul
la guia, călăuzul
el albergue, hanul

[F 225 r]

însă
el agüero, semn prevestitor;
gn = ĭH
digno, demn
signo, semn
agnicion, recunoaştere

H, e mut. La mijloc ceva aspirat
haber, (aver), a avea
hueso, os
huevo, ou
albahaca [6] [...] Basilienkrant
uso, us
huzo [7] huso, fus
aya, dadacă
haya, ca să aibă
onda, undă
honda, vale [8]
hasta, pînă
asta, lance

F 226 r]

errar, a rătăci
herrar, a potcovi, a fereca

J e egal cu χ χ
la paja, paie
la jornada, lucru de peste zi

---

[5] ca Y consonans, i consonans, şterse
[6] busuioc
[7] huzo, şters
[8] fund

el joven, tînărul
el juez, judecătorul
Jesus, Isus

---

ll, l polon ll francez
hallar, a găsi
llegar, a sosi

ñ = francezul gn
el niño, băiatul
la dueña, dama de onoare
reñir, a se certa
Señor, Domn
cañulo, moşneag [9]

[F 227 r]

ph = f
pt = ft concepto = κονθέπτο
que, qui = ke, ki
quedar, a rămînea
quitar, a lua
aqui, aci

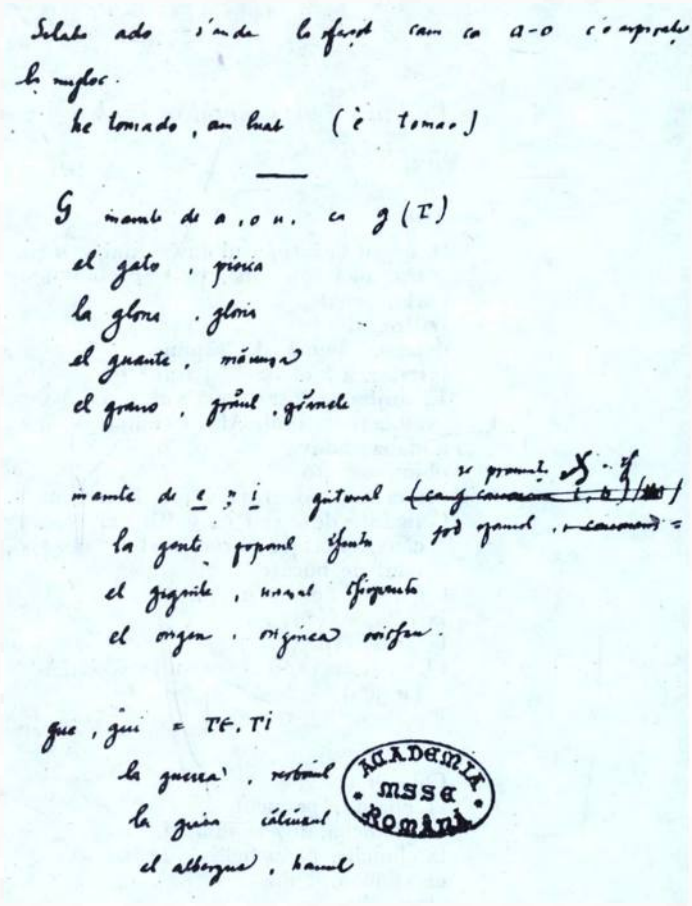
R la început ca rr

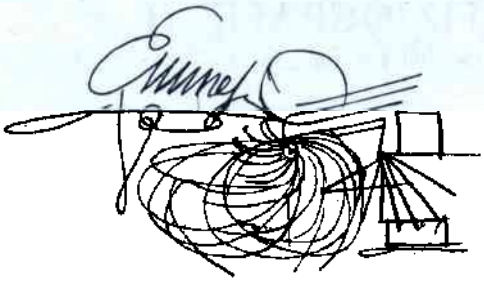
---

s = ss
subir, a se sui
la arsura, arsura [10]
la esposa, nevasta
S înainte de m şi r nu s-aude în vorbă los manteles, faţă de masă = lomanteles; los rios, pîraele = lorios.

---

[9] nu e consemnat în nici un dicţionar
[10] în catalană

«AVEM CLIPA, AVEM RAZA...»

O VIZIUNE ASUPRA FIZICII (VI)

PREZENTĂM ÎN CONTINUARE FRAGmentele *Masă*, *Accelerație*, *Mișcare*, *Legile mișcării*, *Greutate*, *gravitație*, *Gravitațiune*, *Mișcare centrală*, *Forță centrifugală* din Mss 2267, intercalate între capitolele III și IV din *Teoria mecanică a căldurii*.

Poetul discută în mod sugestiv ideea de relativitate a repaosului *(f. 34)*.

Legile mișcării sînt formulate corect deși nu sînt însoțite de relații matematice. Ca și în cazul legilor căderii, principiile care guvernează mișcarea unui corp sînt subliniate cu creion roșu și însoțite de exemple: pentru principiul inerției, exemplul cu ghiuleaua a cărei mișcare e modificată de frecarea cu aerul și de atracția gravitațională și exemplul bilei care alunecă pe o suprafață netedă și pe una aspră (*f. 35*); pentru al doilea principiu, exemplul cu locomotiva (*f. 36*), iar pentru principiul acțiunii și reacțiunii cele cu interacțiunea dintre piatră și masă, cal și căruță, magnet și fier (*f. 37*). În plus, Eminescu indică și numele celor care s-au ocupat de legile căderii — Galilei care le-a intuit și Newton care le-a stabilit statutul de adevăruri primare (axiome) ale dinamicii. Trecerea de la principiul I la al II-lea se face gradat prin introducerea noțiunii de forță.

Ne uimește precizia poetului atunci cînd dă accelerația gravitațională g = 9,8 adăugînd în paranteză valoarea lui g pentru Paris cu cinci zecimale (9,80896) evidențiată prin încadrarea într-un chenar cu creion roșu (*f. 32*). La *ff. 37, 38* Eminescu arată variația lui g în funcție de loc cu cinci zecimale exacte (pentru Paris, Berlin, ecuator, pol).

La *f. 42* găsim elemente de calcul vectorial (paralelogramul forțelor), iar la *f. 44* principiul

conservării ariilor numit de poet « principiul conservațiunii planurilor ».

Aceste texte de fizică cuprind greșeli sistematice privind unitățile de măsură. Eminescu folosește kg și pentru forța de greutate și pentru masă, iar metrul pentru spațiu, viteză și accelerație. Totuși semnificația mărimilor introduse este înțeleasă perfect chiar dacă unitățile de măsură sînt date greșit. Eroarea devine astfel formală — o eroare de limbaj nu de conținut.

La *f. 32* se definește unitatea de masă ca « masa cuprinsă în 9,8 litri (cdm) de apă la temperatura de 4° Cels ». Definiția nu este corectă în sistemul de unități MKS (în care se lucrează azi), dar ea corespunde sistemului MKfS) utilizat de Eminescu. Unitatea MKfS de masă echivalează cu 9,8 kg și este capabilă ca sub acțiunea unei forțe de 1 kgf să capete accelerația de 1 m/s^2.

În exemplul de la *f. 33* accelerația se calculează greșit. Ea este de 0,2 m/s^2 nu de 0,5 m.

Eminescu surprinde faptul că întîmplări obișnuite, observate cu atenție pot conduce la descoperiri remarcabile. « *Printr-un măr ce cădea* — spune el — *Newton a fost adus la gîndul că greutatea nu e nimic alta decît atracțiunea de masă, exercitată de corpul pămîntului* » *(f. 38)*.

Unele formulări ne surprind prin pitorescul lor. Astfel, la *f. 33*, folosește termenul de « retardațiune » pentru « încetinire », la *f. 35*, afirmă că « *o ghiulea de tun ar sbura [...] de-a lungul întregei eternități în spațiul infinit al universului [...]* », iar la *f. 37*, « *căruța împiedică propășirea calului* ».

Pe lîngă faptul că ne înfățișează o nouă sferă de preocupări ale poetului, textele de fizică prezintă un interes deosebit deoarece ele constituie o sinteză între gîndirea științifică a lui Eminescu și sensibilitatea sa artistică.

Magdalena VATAMANIUC-LUNGU

FIZIOGRAFIE II

Capitolul 3 — continuare

Dar aceste legi nu sunt cu exactitate valabile decît cu presupunerea că nici o propunere nu lucrează în contra corpului la suire sau la cădere. Dar în aer orice corp găsește o rezistență, care e cu atît mai mare cu cît e mai mare suprafața [128] pe care corpul o prezintă vertical spre direcția lui de mișcare. Fulgi de [129] puf, fulgi de zăpadă, băsici de săpun și alți corpi a căror suprafață e în raport cu greutatea lor foarte mare le vedem căzînd cu mult mai încet decît pietre, bucăți de metal etc. Cum că numai rezistența aerului este aceea care împiedecă căderea acelor corpuri, vedem din următorul experiment simplu. [*f. 31*] Dacă lăsăm să cază fiecare pentru sine și în același timp [130] o piesă de cinci fr. și o bucată de hîrtie egal de mare și rotundă, piesa de argint va ajunge mult mai repede la pămînt decît hîrtia. Dar dacă punem hîrtia pe monedă și le lăsăm să cază amîndouă deodată — piesa înainte — ele vor sosi [131] la pămînt în acelaș timp pentru că acum bucata de hîrtie, dinaintea căreia piesa de argint înlătură aerul, nu află în cale-i rezistența acestuia. În spațiu fără aer toți corpii cad cu repejune egală. Aceasta se poate dovedi prin *tubul de căderе*, o țeavă de sticlă largă, închisă la un capăt, care, la cellalt capăte lipită într-un inel [132] de alamă, cu robinet și se poate șurubui deasupra unei pompe putîndu-se pompa aerul din ea. În țeava golită de aer, fulgul de puf, bucățica de hîrtie, aliciul de plumb vor cădea cu aceeași repejune.

Dacă însă o povară de un chilogram cade în spațiul fără aer cu aceeași acce-

---

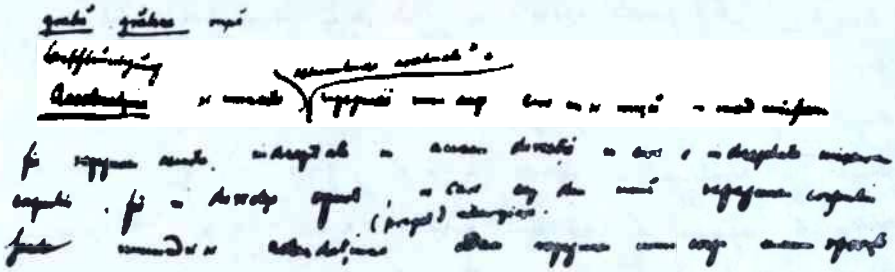
[128] *lui vertical*, tăiat

[129] *Fulgi de*, scris deasupra

[130] *fiecare pentru sine și în acelaș timp*, scris deasupra

[131] *veni*, tăiat, scris deasupra: *sosi*

[132] *mîneriu*, tăiat: scris deasupra: *inel*

lerare [133] cu care cade un gram, deşi puterea care trage la pămînt pe cea de-ntîi e de-o 1000 de ori mai mare, decît puterea care lucrează asupra celui din urmă cată să conchidem că şi masa [134] cuprinsă în cea de-ntîi care în virtutea inerţiei ei resistă puterii accelerante e de-o 1000 mai mare decît un gram, sau că masele [135] corpilor stau între olaltă în proporţia în cari stau greutăţile lor cîntărite.

Orice putere constantă asemenea greutăţii, care lucrează pururea c-o tărie ce-şi rămîne egală, produce o mişcare sau uniform-accelerată, sau uniform-retardată, după cum lucrează în direcţia repejunii deja existente sau în direcţia opusă ei, mişcare care urmează legilor espuse pentru corpuri ce cad sau se sue, numai accelerarea [*f. 32*] de care avem a ţine socoteală va fi totdeauna alta. Aflăm noi această accelerare, esprimată în metri, dacă dividem puterea dată în chilograme prin masa [136] corpului mişcat.

Masa [1]

Masă [2] — cantitatea de materii cuprinsă într-un corp. Masa [3] unui corp e cu atît mai mare cu cît mai mare e greutatea lui cîntărită. S-ar putea lua imediat [4] cantitatea de materie care cîntăreşte un kilogram drept unitate de masă [5]. Dar, din consideraţie pentru scopurile practice [6] s-a convenit a se stabili unitatea de masă [7], masa [8] cuprinsă în 9,8 litri *(cdm)* de apă de-o temperatură de 4° Cels. sau într-un corp a cărui greutate cîntărită e de 9,8 kg .— Masa [9] cuprinsă într-o piesă de cîntar de un kilogram e aşa dar:

1 : 9,8 = 0.102 (cdm reprez.[intă] fin × ridicarea × masa [10])

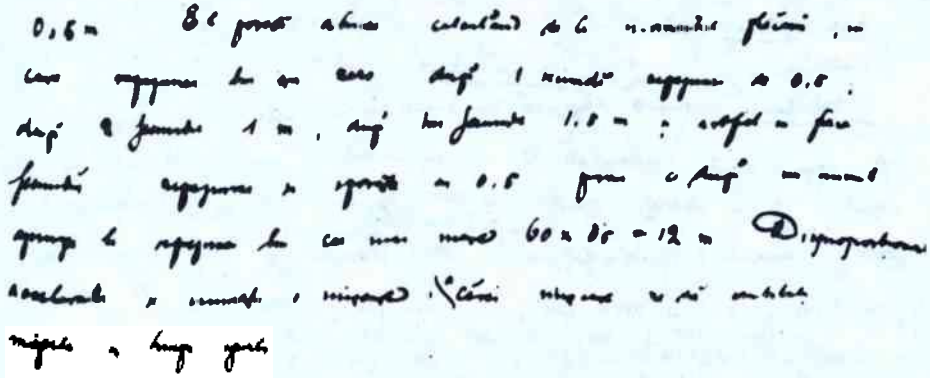
şi în unitatea de masă [11] de mai sus, găsim esprimată masa [12] oricărui corp, dacă-l cîntărim cu o cumpănă comună, determinăm greutatea lui în kilograme şi dividem greutatea aceasta esprimată prin numărul 9,8 sau o multiplicăm cu numărul 0,102.

Numărul 9,8 (sau mai exact 9,80896) [13] ne dă accelerarea unei greutăţi pentru Paris, adică ne indică, cu cîţi metri sporeşte la Paris pe fiece secundă [14] repejunea unui corp care cade liber.

[*f. 33*] *Acceleraţiune* [15] se numeşte schimbarea evaluată a [16] repejunii unui corp care nu se mişcă în mod uniform, fie repejunea aceasta îndreptată în aceeaşi direcţie în care e îndreptată mişcarea corpului, fie în direcţie opusă, în care caz din urmă repejunea corpului scade numindu-se retardaţiune [17]. Dacă repejunea unui corp sporeşte în aceeaşi mărime la termene egale (de ex[emplu] la fiece secundă) atunci,

---

[133] *repejune*, tăiat; scris în continuare *accelerarea*
[134], [135], [136] scris cu *s* dublu
[1], [2], [3], [5], [7] [8], [9], [10], [11], [12] scris cu *s* dublu
[4] scris cu *m* dublu
[13] *9,80896* încadrat într-un chenar cu creion roşu
[14] *la Paris pe fiece secundă*, scris deasupra
[15] deasupra lui *Acceleraţiune* e scris: grabă, grăbire, pripă, sub care apare *Lensistaningung*
[16] *schimbarea evaluată a*, scris deasupra
[17] deasupra lui *retardaţiune* e scris *(preget) întîrziere*

mişcarea sa e accelerată (sau retardată) în mod proporţional; în acest caz accelerarea rămîne în timpul întregei mişcări neschimbată sau *constantă*. Cînd un tren pleacă de la staţie mişcarea lui e la-nceput proporţional accelerată. Dar dacă [18] admitem că i-ar trebui un minut (60 secunde) pînă să ajungă la deplina repejune de alergare de 12 m atunci repejunea trebue să sporească în fiece minut cu 0,5 m adecă accelerarea lui e de 0,5 m. El posedă atunci, calculînd de la momentul plecării, în care repejunea lui era zero, după 1 secundă repejunea de 0,5 după 2 secunde 1 m, după trei secunde 1,5 m şi astfel în fiece secundă repejunea sa sporeşte cu 0,5 pînă ce, după un minut ajunge la repejunea lui cea mai mare $60 \times 0{,}5 = 12$ m. Disproporţional accelerată se numeşte o mişcare, a [19] cărei mişcare ne dă cantităţi inegale în timpi egali.

[f. 34] Mişcare [20]. Trecerea unui corp sau a unuia din punctele sale dintr-o poziţie pe care-o ocupa în spaţiu, într-o altă poziţie. Dacă un punct nu-şi schimbă poziţia, se află în repaos. Judecăm repaosul sau mişcarea unui corp comparînd poziţia sa cu aceea a obiectelor care-l încunjură despre cari admitem că sunt în repaos [21]. Dacă privim deaceea la [22] mişcarea unui tren, atunci o raportăm la suprafaţa pămîntului pe care-o admitem în repaos, văzindu-l cum trece pe lîngă copaci, stînci, case. Cînd trenul se opreşte la o staţie el se află în repaos în raport cu gara sau în raport cu pămîntul. Dar fiindcă pămîntul însuşi se-nvîrte împrejurul axei sale, şi înaintează tot odată în calea lui [23] de-mprejurul soarelui, repaosul trenului care stă locului nu este un repaos real sau *absolut*, ci numai un repaos [24] relativ la pămînt, pe care-l credem în repaos pentrucă ne ea pe toţi cu el. Deci un repaos *relativ*.

Legile mişcării (axiome sau principii ale mecanicei) se numesc acele legi generale ale mişcării, din cari se pot deduce legile tuturor mişcărilor speciale.

Întîiul principiu, al *inerţiei*, spune: «*fiece corp persistă în starea sa de repaos sau de mişcare uniformă pe calea unei linii drepte, pe cît timp nu va fi silit prin puteri cari lucrează asupra lui, de-a schimba starea în care se află*».[25]

Acest adevăr aflat de Galilei şi formulat în chipul de mai sus de către *Newton*, spune: că o schimbare în starea unui corp fie acea stare de repaos sau de [26] mişcare uniformă în linie dreaptă nu se poate opera fără o cauză corespunzătoare *[f. 35]* şi tocmai cauza unei schimbări a stării o numim *forţă*. O ghiulea de tun ar sbura aşa dar

---

[18] *dacă*, scris deasupra
[19] *a*, scris deasupra
[20] deasupra lui *Mişcare* e scris: *Bewegüng*
[21] *despre cari admitem că sunt în repaos*, scris deasupra
[22] *Dacă privim deaceea la*, scris deasupra
[23] *lui*, scris deasupra
[24] *pe pămînt*, tăiat
[25] sublinierea cu creion roşu, textul subliniat este marcat pe margine cu / cu creion roşu
[26] *a unei*, şters; scris deasupra: *de*

în direcţia şi cu repejunea cu care-a părăsit gura tunului, de-a lungul întregei [27] eternităţi în spaţiul infinit al [28] universului, dacă rezistenţa aerului n-ar diminua consecutiv (din ce în ce) [29] repejunea ei şi dacă forţa greutăţii n-ar trage-o la pămînt. Toate mişcările ce se petrec pe suprafaţa pămîntului nostru însă [30] sunt supuse acestor forţe [31], cari [32] lucrează în mod împiedecător, impuse mai cu seamă fricţiunii şi resistenţei aerului, care le retardează din ce în ce [33] şi le suprimă [34] (aufheben) la urma urmelor [35]. Observăm însă că o mişcare începută odată, lăsată în voia şi în toiul ei [36], durează cu atît mai mult timp, cu cît mai mici sunt piedecele ce lucrează în contra ei. Astfel vedem de ex[emplu] că o bilă pusă pe-o suprafaţă netedă de ghiaţă (cu puţină rezistenţă de fricţiune) va merge mult mai departe decît pe-o suprafaţă aspră. În spaţiul universului, unde acele piedici ale mişcării nu există, mişcările corpilor cereşti se-ntîmplă în adevăr fără retardare: *Inerţia unui corp, adecă tendenţa care e în el, de-a se împotrivi* [37] *influenţelor din afară, e cu atît mai mare, cu cît mai mare e masa* [38] *lui* [39], *sau cantitatea de materie cuprinsă în el deci inerţia e proporţionată cu greutatea cîntărită a unui corp* [40].

Chipul în care mărimea şi direcţia unei puteri active stă în legătură cu schimbarea de mişcare produsă de ea-l aflăm din a doua lege fundamentală, stabilită tot de Galilei: « *Schimbarea unei mişcări e* [41] *în raport cu forţa* [42] *activă* [43] *şi se operează în direcţia liniei drepte în care lucrează forţa* » [44].

O forţă este [45] aşa dar proporţională cu acceleraţiunea, pe care ea o produce în direcţiunea ei. *[f. 36]* Pe de altă parte o forţă [46] trebuie să fie cu atît mai mare cu cît e [47] mai mare capacitatea de inerţie sau masa [48] corpului, a cărui stare de mişcare are a suferi o schimbare determinată.

Dacă o locomotivă de ex[emplu] comunică unui tren într-o secundă accelerarea cutare [49], se cer două locomotive pentru a comunica *aceeaşi* accelerare unui tren de două ori atît de greu. O forţă nu este dar proporţională numai acelerării pe care-o produce, ci şi masei [50] corpului mişcat şi se esprimă deci, întrucît priveşte mărimea ei, prin produsul din masă [51], multiplicat cu accelerarea.

Dar dacă schimbarea unei mişcări, corespunzătoare cu puterea activă [52] se măsură prin produsul din masă [53] multiplicat cu schimbarea de repejune (accelerare), atunci mărimea sau cantitatea mişcării însăşi (cantitatea mişcării) cată să fie productul din

---

[27] *a toată*, tăiat; scris deasupra: *de-a lungul întregei*
[28] *infinit al*, scris deasupra
[29] *încet, încet*, tăiat; scris deasupra: *consecutiv (din ce în ce)*
[30] *însă*, scris deasupra
[31] *puteri*, tăiat; scris deasupra: *forţe*
[32] *cari*, scris deasupra
[33] *din ce în ce*, scris deasupra
[34] *ridică*, tăiat; scris deasupra: *suprimă*
[35] *în fine*, tăiat; scris deasupra: *la urma urmelor*
[36] *şi în toiul ei*, scris deasupra
[37] *rezista*, tăiat; scris deasupra: *împotrivi*
[38] vezi [1]
[39] *sa*, tăiat; scris deasupra: *lui*
[40] sublinierea cu creion maron
[41] *stă*, tăiat; scris deasupra: *e*
[42] *puterea*, tăiat; scris deasupra: *forţa*
[43] *influenţă*, tăiat; scris deasupra: *activă*
[44] sublinierea cu creion roşu
[45] *putere*, tăiat; scris deasupra: *forţă este*
[46] *putere* tăiat; scris deasupra: *forţă*
[47] *e*, scris deasupra
[48] vezi [1]
[49] *cutare*, scris deasupra
[50] vezi [1]
[51] vezi [1]
[52] *activă*, scris deasupra unei ştersături
[53] vezi [1]

masă [54] multiplicată cu repejunea. O masă [55] *de 30 gr c-o repejune de 300 m va avea aceeași mărime de mișcare ca o masă* [56] *de 3000 gr. c-o repejune de 3 m* [57].

A treia lege fundamentală a mișcării este:

« *La ori ce acțiune tot de una, o reacțiune egală și opusă, sau acțiunile pe cari doi corpi le exercită asupra a olaltă, sunt totdeauna egale însă în direcții opuse* » [58]. Sau mai scurt « *acțiune și reacțiune sunt* egale » [59]. O piatră așezată pe masă exercită asupra ei o presiune în jos. Dar ea sufere din partea mesei o contrapresiune egal de mare în sus. Un cal e tras îndărăt de către hamuri spre căruță cu o putere egal de mare, cu care trage *[f. 37]* el căruța înainte; căruța împiedecă propășirea calului în acelaș grad în care el face să înainteze căruța. Un magnet care atrage o bucată de fier e tot [atît] de tare atras de fier în direcție opusă. Cu aceeași putere în care pămîntul atrage luna [60], luna atrage [61] pămîntul [62]. Dăm foc c-o pușcă glontele primește, la explosiunea prafului, un impuls tot atît de [63] mare înainte, ca și pușca un impuls [64] îndărăt spre umărul pușcașului.

---

forță

Greutate, gravitație (Schwere, Schwerkraft) se numește tendența obiectelor de-a cădea la pămînt, care sau se manifestă prin cădere reală sau prin apăsarea, pe care corpul în repaos o exercită asupra unei baze verticale, sau prin tracțiunea pe care un corp ce atîrnă în repaos de-un fir o exercită asupra punctului în care e atîrnat. Direcția *verticală* pe care în cazul din urmă o ocupă firul, arată însăși direcția în care lucrează forța gravitațiunii. Un plan către care greutatea stă vertical se numește plan *orizontal*, de ex[emplu] suprafața liniștită a apei.

Prin observațiuni făcute asupra pendulei s-a constatat că gravitațiunea nu este exact aceeași pretutindenea pe suprafața pămîntului. Pe cînd la Paris repejunea unui corp ce cade liber-n virtutea gravitațiunei sale, [e] în orice secundă 9,80896, la Berlin ea crește și e de 9,8125; iar la equator [65] acest spor sau accelerarea gravitațiunii e numai de 9,78009 m, sub 45° latitudine 9,80552; iar la pol ar fi de 9,83089 m.

[f. 38] O piesă de cîntar de-un kilogram, care ar exercita la Paris asupra bazei apăsarea de exact 1 kgr., va exercita la Berlin o apăsare de 1,000561; la equator 0,997057, la poli 1,002236 kg. — O cumpănă cu pană *Federwaage* îndestul de fină și împărțită exact după kilograme la Paris, un așa numit dinamometru, încărcată fiind cu o piesă de cîntar de un kilogram ar arăta la equator 2,943 gr. prea puțin în minus sau la poli 2,236 gr. prea mult.

Gravitațiune (atracțiune generală a maselor [66], greutate generală). Atracțiunea, dovedită de Newton, pe care două părți de masă [67] o exercită între ele asupra a olaltă *în proporție dreaptă cu masele lor, în proporție inversă a pătratului depărtării dintre ele* [68].

Din legile mișcării planeților, descoperite de Kepler [69] resultă că planeții sunt atrași de soare conform acestei legi. Printr-un măr ce cădea, Newton a fost adus la gîndul, că greutatea nu e nimic alta decît atracțiunea de masă [70], exercitată de corpul pămîntului și că ea nu se manifestă numai pe suprafața pămîntului ci pînă la lună

54, 55, 56 vezi [1]
57, 58, 59 sublinierea cu creion roșu
60 *pe lună*, transformat în *luna*
61 *pe*, tăiat
62 *ul* adăugat la *pămînt*
63 *de*, scris deasupra
64 *un impuls*, scris deasupra
65 *sporul*, tăiat
66, 67 vezi [1]
68 sublinierea cu creion roșu
69 *Keppler*, tăiat; scris în continuare: *Kepler*
70 vezi [1]

și dincolo de ea și că sileşte pe lună de-a încunjura [71] pămîntul, tot astfel precum planeţii sunt constrînşi a rămînea în calea lor prin forţa de atracţiune a soarelui.

Din observaţii astronomice se ştie că luna, în virtutea inerţiei, are în orice moment tendinţa de-a scăpa în linie dreaptă [72] din linia de atingere a drumului ei, și că în ficce secundă sufere o accelerare cătră pămînt de 0,00271 m.

[f. 39] Dacă această accelerare e o manifestare a forţei greutăţii, care, precum se ştie dă unui corp ce cade la equatorul pămîntului, o accelerare [de] 9,78 m, atunci accelerarea lunii trebue să se poată calcula după legea mai espres [73] din accelerarea de cădere.

Fiindcă depărtarea lunii de pămînt e de 60 semidiametri ai pămîntului, fiindcă prin urmare luna e de 60 de ori mai departe de centrul pămîntului de cît un punct la equator, de aceea acccelararea lunei ar trebui să fie de 60 × 60, sau de 3600 de ori mai *mică*, de cît accelerarea unui corp care cade pe suprafaţa pămîntului nostru.

Deci 9,78 : 3600 = 0'00271 m.

Concordanţa absolută a acestei valori cu cele deduse din observaţiunile astronomice, e însă o dovadă sigură că forţa greutăţii și forţa generală de atracţiune, care dictează corpilor universului mişcările lui, sunt una și aceeași forţă.

Atracţiunea pe care-o exercită un corp asupra unei părticele de masă [74], isvorăşte (răsare) din conlucrarea (simultană) a puterilor parţiale ce le posedă particulele singulare ale corpului. Dacă corpul e-un glob omogen [75] sau un glob compus din coji concentrice (uniforme), atunci atracţiunea colectivă ce-o exercită asupra unei particule afară de el, e învederat îndreptată către centrul globului și se operează întocmai aşa ca și cînd întreaga masă [76] a globului ar fi grămădită în centrul lui.

De aceea centrul pămîntului e oarecum sediul forţei de atracţiune, de la care sunt a se calcula distanţele precum sus la calcularea înriuririi [77] pe care el o exercită asupra lunei.

[f. 40] Un glob gol înlăuntrul lui nu exercită nici o acţiune asupra nici unui punct a suprafeţei lui interioare sau a golului lui de vreme ce părţile coajei globulare lucrează dincoace și dincolo de acel punct cu putere egală în direcţiuni opuse.

Un punct dinlăuntrul pămîntului, de ex[emplu] din fundul unei mine nu mai sufere nici o acţiune din partea tuturor părţilor corpului pămîntesc, cari sunt mai departe de centrul pămîntului decît el însuşi și numai simburul pămîntului, aflător sub el-l atrage la centru.

Dar dacă fie ce corp atrage pe cellalt, de ce trecînd pe lîngă o casă, nu ne trage spre ea?

Răspunsul e: ne trage în adevăr, dar acţiunea casei e atît de mică [78] comparată cu atracţiunea masei [79] colosale a pămîntului, încît scapă observaţiunii noastre.

Dar prin mijloace îndeajuns de sensibile (sensitive) putem dovedi atracţiunea pe care de ex[emplu] o mare bilă de plumb o exercită asupra unei bile mai mici, dar putem măsura chiar această atracţiune precum au făcut-o Cavendish, Reich și Baily (cu cumpăna învîrtitoare Dochwage).

Dar dacă cunoaştem forţa de atracţiune, cu care cutare masă [80] de plumb, la cutare depărtare o exercită asupra unei bile de metal, și dacă comparăm acea forţă cu forţa de atracţiune pe care aceeași bilă o sufere din partea pămîntului adică cu greutatea ei, putem să deducem din această comparaţie mărimea masei [81] pămîntului.

[f. 41] Din măsurătorile făcute de fizicii mai sus numiţi masa [82] pămîntului e de 5 1/2 ori mai mare decît aceea a unui glob de apă de acelaş volum.

---

[71] *roti împrej[urul]*, tăiat; scris în continuare: *încunjura*
[72] scris deasupra: *tangentă*
[73] *sus*, tăiat; scris deasupra: *mai espres*
[74], [76] vezi [1]
[75] *gleichartig*, scris deasupra
[77] deasupra lui *înrîuririi*, scris *acţiunii*
[78] *atît de mică*, scris deasupra
[79], [80], [81], [82] vezi [1]

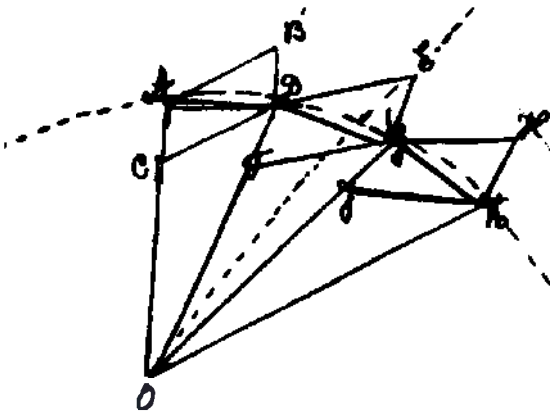
Meskelyne a arătat că în laturea unui șir de munți care stă liber, plumbul dreplanului e atras de șirul de munți și se abate din direcția verticală. Din mărimea acestei abateri și din prețuirea obținută a greutății cîntărite a muntelui, i-a putut asemenea constata masa [83] pămîntului în concordanță aproape cu numărul de mai sus.

Prin studiul amănunțit pe care De Jolly l-a făcut asupra cumpenei, i-a succes, de-a spori sensitivitatea acestui instrument de măsurătoare la așa grad încît la compararea a două piese de cîntar de cîte un kilogram, la cîntărirea de-ntîi i-a redus eroarea inevitabil la 0,05 mg iar ca medie a cîntăririlor repetate, la 0,001 mg.

A fost cu putință de-a dovedi imediat [84] prin mijlocul cumpenei, scăderea greutății după pătratul distanței de la centrul pămîntului.

Dintre două piese de cîntar de cîte un kilogram care atîrnă de brațele unei bare de cumpănă la înălțimi deosebite, cel care atîrnă mai jos, va apărea mai grea, fiind mai aproape de centrul pămîntului. Și s-a dovedit în realitate, că la o diferență de înălțime de 5,2 m, piesa ce atîrna mai jos era cu 1,5 mg mai grea. Această valoare e cu 0,125 mg mai mică decît cea calculată după legea gravitațiunii, dar diferența se explică lesne prin atracțiunea [85] turburătoare a zidirilor de-mprejur.

[f. 42] Mișcare centrală (centripetală) se numește mișcarea unui corp, care, după ce i se va fi comunicat o repejune inițială, e lăsat sub acțiunea unei puteri care e pururea îndreptată spre un centru fix. Corpul care, în virtutea inerției sale, se silește a merge înainte în direcția AB cu repejunea inițială ce i s-a comunicat și cu mișcare uniformă, e tras îndărăt din calea lui dreaptă de către puterea care lucrează în centrul O și care se numește forță [86] centrală sau centripetală. Dacă AC este distanța în care forța centrală ar apropia corpul către centru, în același timp în care el conform inerției sale, ar ajunge de la A la B, vom afla locul D ca acela pe care el-l va ocupa în realitate după acel timp ca punct de întretăiere a liniilor CD și BD cari sunt relativ paralele cu AB și BD. (Vezi paralelogramul mișcărilor). Drumul pe care corpu-l face de la A pînă la D e în realitate îndoit în forma arcului dar coincide [87] cu atît mai exact pe linia dreaptă de unire AD, cu cît e mai mic răstimpul în care observăm mișcarea. Dacă punem acest răstimp îndestul de scurt și ni-l putem gîndi oricît de scurt voim), atuncea drumul de la A la D se poate cugeta ca drum în linie dreaptă. În vremea unui al doilea răstimp tot atît de mare, corpul, în virtutea inerției sale și păstrînd direcția și repejunea obținută în punctul D, ar face lăsat, în voia lui calea DE, care e egală cu AD [88]. *[f. 43]* Dar forța care lucrează în O de a-l trage îndărăt și înspre sine [89] din linia DE cu distanța DF. De această forță corpul e silit de-a apuca spre punctul de colț *(Echepunkt)* al paralelogramului DEFG.

---

[83] vezi [1]
[84] vezi [4]
[85] *acțiunea*, tăiat; scris deasupra: *atracțiunea*
[86] *putere*, tăiat; scris în continuare: *forță*
[87] *coincide*, scris deasupra unei ștersături
[88] desenul cuprinde liniile drepte trasate cu creion roșu iar curba ADGK trasată cu creion albastru
[89] *înspre sine*, scris deasupra

În vremea răstimpului al treilea, în loc de (a) urma calea GH și în aceeași direcție DG va ajunge iar la punctul de colț K al paralelogramului GHKJ ș.a.m.d.

Sub lucrarea forței O care-l trage mereu la centru parcurge linia curbă ADGK de care s-apropie cu atît mai mult linia *fracturată* ADGK, cu cît mai *[ilizibil]*, răstimpii, puși ca bază regulatorii [90] ai observațiunii noastre. Direcția mișcării pe care corpul o posedă în fie ce punct al drumului său curb se indică evident prin linia de atingere așezată de acest punct al drumului (tangentă). Mișcarea în linie dreaptă, pe care corpul ar înclina s-o ia în urma proprietății lui de inerție, dacă în vreun punct al drumului lui ar înceta să lucreze asupră-i puterea centrală se și numește mișcarea sa tangențială. Linia dreaptă, pe care ne-o gîndim trasă în fiece moment din centrul O spre corpul mișcat și în direcția căreia puterea lucrează o numim rază conductoare a corpului — *radius vector.*

Corpul, trecînd de la A la D, raza conductoare trece prin spațiul plan AOD; trecînd de la D la G, radius vector trece prin DOG ș.a.m.d.

Spațiile plane cari sunt mărginite la dreptul vorbind de bucățile curbe de drum, AD, DG etc. se deosebesc cu atît mai puțin de triunghiurile AOD, DOG ș.a.m.d. cu cît mai scurți ne imaginăm restimpii respectivi.

[f. 44] Deci se cunoaște legea că triunghiul DOG e în privirea suprafeței pătrate egal cu triunghiul AOD și astfel fiece triunghi următor celui ce-l precedează. Resultă deci următorul principiu: La orice mișcare centrală *radius vector* descrie în răstimpi egali spații plane egale (principiul conservațiunii planurilor).

Forța centrifugală. Cînd o locomotivă se mișcă pe un drum curb, ea are, în virtutea inerției în orice moment tendința de-a scăpa din calea ei și-a o apuca pe tangenta AB drept înainte; deci de-a lua o cale care s-ar depărta de O centrul curbei. Această tendință se manifestă printr-o presiune AC, pe care locomotiva o exercită în afară, prin mijlocul roții de la centru asupra șinei ce se află pe partea curbată a drumului. Această presiune sau această forță se numește forța centrifugală.

Din partea șinelor cari se-nduplecă a exercita o putere contrarie AD, egală, îndreptată înlăuntru [91] spre centru, care, sub numele de forță centripetală silește locomotiva de-a rămîne în curbă. Forța centripetală și centrifugală sunt, ca acțiune și reacțiune, pururea egale și opuse.

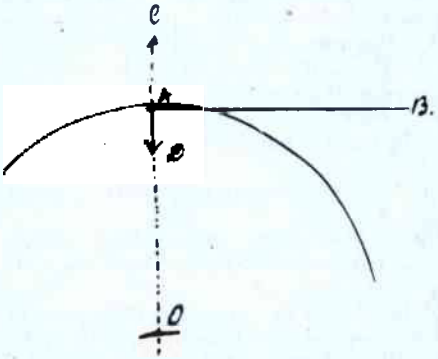
Forța [92] centrifugală se manifestă cu ocazia oricării mișcări în linie strîmbă. Dacă o peatră legată de-o sfoară sau pusă-n praștie se-nvîrtește repede-n cerc, sfoara se-ntinde, adecă sufere o tensiune, care-n putere centripetală lucrează spre-nlăuntru și silește peatra de-a se abate din mișcarea în linie dreaptă și de-a descrie un cerc, iar ca putere centrifugală exercită o tracțiune [93] asupra mînii *[f. 45]* care ține cellalt capăt al sforii. Dacă firul se taie de-odată sau dacă dăm drumul unui capăt al sforii praștiei, încetează și puterea centripetală și cea centrifugală, iar piatra, ascultînd de inerția ei se mișcă în linia tangentei cu repejunea, ce-o poseda în momentul slobozirii. Cînd [94] pietre de moară, pietre de ascuțit, roți de avînt (Schwungrader) se-nvîrtesc cu prea mare repejune împrejurul axei lor, forța centrifugală poate să producă chiar ruperea lor, încît bucățile svîrlite în direcția tangențială, produc adesea mari desastre. În centrifugă (mașină centrifugală de uscat) această împrejurare se-ntrebuințează în mod practic pentru a usca albituri, pentru a scoate sucul din sfecla pisată, pentru a curăța *[ilizibil]* de leșia lor *[ilizibil]* etc. punîndu-se țesăturile ude într-o tobă cilindrică, al cărei încunjur consistă din sîrmă țesută: Toba se pune în rotațiune repede; materiile

---

[90] *regulatori*, scris deasupra lui *bază*
[91] *înlăuntru*, scria deasupra
[92] *Mișcare centripetală*, tăiat; scris deasupra: *forța*
[93] *transacțiune*, tăiat; scris în continuare: *tracțiune*
[94] *Dacă*, tăiat; scris deasupra: *Cînd*

cu forţa centrifugală se lipesc atît de tare de marginile tobei încît apa din ele se stropeşte prin sîrmă în direcţii tangenţiale.

Foarte învederată e acţiunea forţei centrifugale dacă luăm un pahar plin cu apă, -l atîrnăm de-o sfoară şi-l învîrtim în cerc pe-o praştie.

[f. 46]
O centrul
AC direcţia presiunii [95] roţilor
AD direcţia resistenţei şinelor
AB Tangenta

Şi în punctul cel mai nalt a căii circulare cînd gura paharului e în jos, nu curge de loc apă, pentru că e oprită de forţa centrifugală, care aci lucrează în senz opus forţei greutăţii.

Iar cît priveşte mărimea forţei centrifugale şi a celei centripetale, egală cu ea, e clar că puterea trebuincioasă pentru a abate un corp mişcat de la linia dreaptă (a inerţiei) trebue să fie cu atît mai mare, cu cît mai mare e vigoarea [96] corpului care fuge şi cu cît mai curbat e drumul. Vigoarea [97] unui corp mişcat e însă proporţională cu [98] masa [99] şi cu pătratul [100] repejunii, iar curbarea unei curbe stă în proporţie inversă cu semidiametrul curbei OA. Resultă aşa dar că forţa centripetală şi cea centrifugală egală ei stau în raport direct cu masa [101] şi cu pătratul repejunii corpului mişcat şi în raport invers cu semidiametrul curbei OA al căii *[f. 47]*. La mişcări circulare uniforme se indică în loc de repejune *timpul rotaţiunii* adecă timpul care-i trebue unui corp pentru a parcurge întregul cuprins al sferei. Repejunea se obţine dacă dividem cuprinsul sferei prin timpul de parcurgere (esprimat în secunde). Repejunea [102] stă cu semidiametrul [103] cercului în proporţie dreaptă, cu timpul de parcurgere în proporţie inversă. Cu privire la aceste proporţii principiul de mai sus se mai poate esprima şi astfel: Forţa [104] centrifugală sau cea centripetală e direct proporţională cu masa [105] corpului mişcat şi cu semidiametrul căii circulare şi invers proporţională cu pătratul timpului de parcurgere. Forţa [106] centrifugală, produsă [107] pe suprafaţa [108] pămîntului, prin zilnica lui [109] învîrtire dimprejuru-şi e în fiece loc verticală către axa pămîntului dar îndreptată în direcţie opusă ei. Fiindcă pentru toate punctele suprafeţei pămîntului timpul de parcurgere este acelaş, adică 24 de ceasuri (timp sideral) de aceea forţa [110] centrifugală, e în fiece loc proporţională cu [111] semidiametrul cercului paralel, pe care locu-l descrie în timpul învîrtirii sale zilnice. La equator unde forţa [112] centrifugală lucrează drept în contra greutăţii, ea este mai mare de cît oriunde şi reprezintă 1/289 a forţei greutăţii.

---

[95] *forţei*, tăiat; scris în continuare: *presiunii*
[96] *tăria*, tăiat; scris în continuare: *vigoarea*
[97] deasupra lui *vigoarea* e scris *Stärke*
[98] *productul din*, tăiat
[99] vezi [1]
[100] *cu*, scris deasupra
[101], [105] vezi [1]
[102] *Acest timp*, tăiat; scris în continuare: *Repejunea*
[103] *semi*, scris deasupra
[104], [106], [110] *Puterea*, tăiat; *Forţa*, scris deasupra
[107] *produsă în fiece loc* scris de două ori; *în fiece loc*, tăiat
[108] *suprafeţei*
[109] *lui*, scris deasupra
[111] *proporţională cu*, scris deasupra
[112] vezi [104]

MATILDA CUGLER-PONI DEPUNE MĂRTURIE

DACĂ VOM REAMINTI CĂ POETA CARE și-a publicat cea mai mare parte a operei în revista „Junimii" era, la numai cîțiva ani de la moarte, uitată [vezi C. V. Gerota, O uitată figură convorbiristă: Matilda Cugler-Poni (1853—1931), *în* „Convorbiri literare", *an. 70, nr. 1—5, ian.-mai 1937, pp. 376—381], că mult timp nu i s-a cunoscut precis nici anul nașterii (propunîndu-se mai mulți ani: 1852, 1853, 1859), apare ca legitimă publicarea scrisorii — necunoscută pînă acum — a Matildei Cugler-Poni, către criticul și istoricul literar G. Bogdan-Duică, scrisoare existentă în fondurile de manuscrise ale Bibliotecii Academiei R. S. România, sub cota* $S\frac{56}{CCXCVIII}$. *Istoricul literar transilvănean a formulat un chestionar cu privire la biografia poetei, cenaclul „Junimii", Veronica Micle ș. a.*

Răspunsurile Matildei Cugler-Poni sînt substanțiale. Datele privitoare la arborele său genealogic sînt necunoscute, asemenea celor privitoare a formația sa intelectuală în tinerețe.

Informațiile despre străbuni contrazic unele dintre afirmațiile ultimului editor al operei sale. (Vezi: Matilda Cugler-Poni, Scrieri alese, *ed. îngr. de Ion Nuță, Iași, Ed. „Junimea", 1971, XVI + 159 pp.) Astfel, dacă Ion Nuță prezintă ca sigur — citînd acte în această privință — faptul că «bunicul dinspre mamă, Iosef Herfner, era de origine cehă» și că familia tatălui poetei era de origine austriacă, scrisoarea ce-o publicăm acum conține mărturia categorică a poetei că în familia ei «nu e străin decît numele», străbunul dinspre mamă fiind, se pare, bucovinean. Poeta promitea criticului Bogdan-Duică că-i va proba — la o eventuală întîlnire — cele afirmate cu «hîrtiile familiei mele».*

Celelalte relații (privitoare la „Junimea" și la Veronica Micle), fără să dezvăluie aspecte necunoscute, au însă meritul de a depune mărturie în favoarea obiectivității amintirilor lui Iacob Negruzzi.

Iordan DATCU

Stimate Domnule Bogdan-Duică

Cînd a sosit ultima Dvoastră
scrisoare, nu eram în Iași,
vreu să vă răspund la fie-care
întrebare, pe rînd:
La mine nu e străin decît

Stimate Domnule Bogdan-Duică,

Cînd a sosit ultima D[umnea]voastră scrisoare, nu eram în Iași. Vreau să vă răspund la fiecare întrebare, pe rînd:

La mine nu e străin decît numele. Părintele meu era bucovinean. Străbunul meu era din puținii bucovineni cărora le-a dat împărăteasa Maria Tereza titluri de nobleță în care se vede că străbunul meu nu a fost nici neamț, și nici [evreu] *.

* În mss., termenul popular.

Dacă poate voi avea cîndva plăcerea de a vă vedea vă voi arăta hîrtiile familiei mele. Am crescut sub influența mamei mele, care era o bună româncă și o femeie foarte cultă. Înainte de-a ști limbi străine citeam tot ce limba noastră românească avea mai frumos ca poezii și proză. După ce am învățat limbi străine am citit, în original, tot ce are literatura franceză, italiană și germană mai frumos și am citit în traduceri foarte bune tot ce e mai admirabil în literatură engleză, rusă, polonă și din elină și sanscrit. *[sic!]*

Le-am citit călăuzită de mama mea care le cunoștea pe toate. Eram de șaptesprezece ani cînd am trimis cîteva mici poezii la „*Convorbiri literare*" din care mi-a *[sic!]* fost primite două.

Nu cred că am imitat pe cineva. Odată s-a spus într-un jurnal că poezia mea: *În pădurea înverzită / Să-mi săpați mormîntul meu, / Unde nu-s nici cruci nici petre, / Unde nu-i pămîntul greu* » e imitată după o poezie a lui Eminescu care începe: « să-mi săpați mormîntul ». Se poate vedea în „*Convorbirile literare*" că poezia mea a fost publicată cu cîțiva ani înainte de a fi publicată poezia lui Eminescu.

La întrebarea D[umnea]voastră despre Veronica Micle, iată ce pot să vă spun, fiindcă e tot ce știu. Am cunoscut-o și-mi era foarte simpatică. Ea era o femeie frumoasă și foarte inteligentă. Poeziile ei au marele merit de-a fi sincere, simple și pline de-o simțire mare și adevărată.

Ea a avut mulți dușmani și mai cu samă dușmance. Cred că a fost o femeie foarte nenorocită. Despre D[omnul] Negruzzi nu știu să vă spun mai mult decît ceea ce a scris în *Amintirile* sale. M-ați întrebat dacă doamnele din Iași au fost de vreun ajutor „Junimei" și dacă au făcut propagandă pentru dînsa. Doamnele din Iași, pe cît știu eu, nu s-au ocupat deloc de „Junimea" și domnul Negruzzi spune adevărul cînd vorbește de „Junimea" ca de o societate la care nu a luat parte nici o femeie. Această societate se întrunea cînd la Pogor, cînd la Maiorescu, cînd la D[om]nul Negruzzi, dar niciodată n-a luat parte, la acele întruniri, nici macar stăpîna casei. Un lucru e sigur: că niciodată nu s-a întrunit „Junimea" la „Bolta Rece". Acel care a stîrnit minciuna aceasta nu a știut desigur că „Bolta Rece" era o crîșmă cu totul ordinară și că mai toți junimiștii erau oameni din cea mai bună societate, care nu ar fi intrat în un așa local puțin recomendabil; singurul care se ducea acolo era marele scriitor Creangă care era diabetic și din cauza aceasta bea cam prea mult. El a introdus acolo și pe bietul Eminescu.

Nu cred că D[om]nul Negruzzi a lăsat lacune în amintirile sale. „Junimea" a fost un soi de francmasonie literară.

Zilele acestea am să vă trimit volumul meu de poezii și celelalte poezii pe care nu le-am publicat încă în volum.

Primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

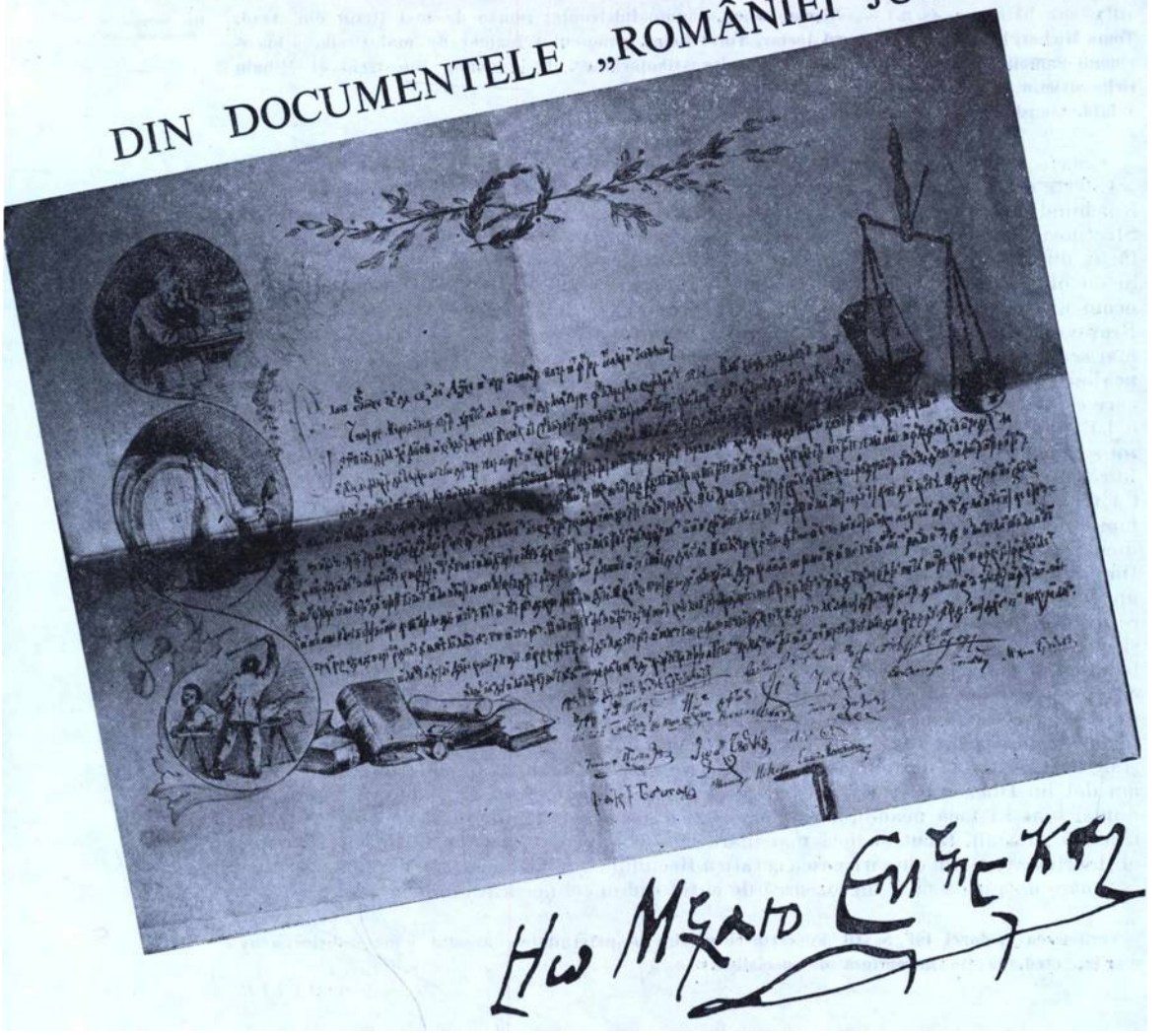
Matilda P. PONI

29 noiem[brie] 1922

Primiți asigurarea deosebitei mele considerațiuni
Matilda P. Poni

29 Noem 1922

DIN DOCUMENTELE „ROMÂNIEI JUNE“

PRINTRE PERSONALITĂȚILE EVOCATE DE Sextil Pușcariu în amplul său studiu genealogic, intitulat Spița unui neam din Ardeal [1], **se află și Teodor Nica (1845—1928), frate cu bunica dinspre mamă a autorului. Fiu de negustor brașovean, absolvent — în prima promoție de « maturizanți» — al gimnaziului din Brașov, « doctor în drept și în științele de stat» de la Universitatea din Viena, Teodor Nica a fost un junimist convins, apreciat de Titu Maiorescu.**

Din timpul studiilor făcute în capitala Austriei, mai exact din 1872, s-a păstrat — în arhiva Sextil Pușcariu — o diplomă pe pergament, caligrafiată cu litere chirilice și ilustrată de Epaminonda Bucevschi. «Iscăliți sînt studenții români din Viena, comentează Sextil Pușcariu, **iscoditorii acestui document plin de tinerească veselie și de admirativă iubire pentru colegul lor: doftor Vasile Grigorovici, doftor Ion Pop și Io I. Slavici, Ioann Popazu, fiul viitorului episcop, cumnatul meu Valeriu [2] Bologa, Io doftor Hariton Ciurcu și fratele său Ioan Ciurcu [3], Io Mihaiu Eminescu** — care, probabil, era și autorul textului ce are

[1] Volum inedit, în pregătire la editura „Dacia“.

[2] Iscălit: Valerie.

[3] Brașoveni, rude cu Teodor Nica.

atîta stil bătrînesc (s. n.) —, **Nicolae Oncu, cunoscutul fruntaş român de mai tîrziu din Arad, Toma Micher, Ioan Hosanu, viitorul doctor, Aurel Beleş, cunoscutul inginer de mai tîrziu, şi bucovinenii Samoil Isopescu, Vasile Bumbac, „mare stihofăcător", Epaminonda Bucevschi şi Mihaiu Grigorovici.»**

Iată, transliterat, textul diplomei:

« Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu şi pre pămînt pace şi între oameni bunăvoire. Citeşte muritoriule acest hrisov al nostru şi de mîngăere împlese-va sufletul tău. Vă leat hiind de la facerea lumii 7380 iară de la Hristos 1872 şi hiindure marele praznic al Stretiniei adunatu-s-au bătrînii obştei din chesaricească cetate a Beciului şi slim[4] au făcut după vechiu obiceaiu despre ceale obşteşti şi ca să se ţie în bună rînduială. Şi au oblicit bătrînii precum că află-se în sănul obşti un sdravîn fecior din bun neam născut. Că taică-său ce se zice Gheorghie Nica fost vestit negustoriu în cetatea Braşovului hiindure că de acolo capătă neamul rîmlenesc marfa cea mai bună şi mai scumpă şi pînă de dincolo de Ţarigrad era cunoscut numele lui. Iar hii-su d[umnea]lui Toader Nica n-o voit să să îndeleatnicească cu negustoriea şi tare îi plăce cartea care este negustoriea cea mai mare. Şi încă de mic era tare deschis la cap. Şi după ce o hălăduit cu ajutoriul D[om]nului scolile obştei rîmleneşti din cetatea Braşovului nu s-o îndestulat cu atîta ci mai departe o rîvnit cu duhul. Şi viind la Beciu o întrat în şcoala chesaricească şi o învăţat toate pravilele din lume şi foarte tare s-o pricopsit. Că nimică nu este pi lume ce n-ar cunoaştere că n-o stătut numai în Beciu ci şi mai diparte s-o osîrdit di s-o tîlnit cu cei mai puternici împăraţi din lume şi şi pe sfetnicii lor i-o văzut şi încă şi mai mult i-o înplut capu de pricopseală. Şi dacă sosiră timpul strînsu-s-au toţi cărturarii cei mai vestiţi din cetatea Beciului şi la ispită l-o apucat că era destulă învăţătură şi toţi înlemniră şi se uimiră de duhul lui. Şi văzîndure că în ceale dreapte şi bune nu-l pot poticni apucatu-l-au şireţii de l-au ispitit cu vicleşug şi nici aşa nu l-au putut poticni că toate le ştie şi ceale bune şi ceale reale de care ferească-ne Dnezeu. Şi siliţi s-o văzut de i-o dat mare hrisov. Dară cu atîta n-o rămas că şi noi bătrînii obşti rîmleneşti de iznoavă l-am tras la ispită. Precum ca să vedem de n-o prins rădăcină în mintea lui lîngă ceale bune şi ceale reale şi ispititu-l-am feliu şi formă despre toate cîte le-o putut iscodi mintea omenească şi rămaserem uimiţi şi de bucurie săltat-au inimele noastre. Că răul nu s-o încuibat în sufletul lui. Şi laudă am dat lui Dnezeu că toate le ştie. Şi ea să se ferească totdeauna de ceale reale. Şi numai bine să facă neamului rîmlenesc. Şi după ce l-am aflat destoinic în toate de iznoavă slim am făcut şi încă mai mare hrisov i-am dat şi l-am iscălit noi bătrînii obştei rîmleneşti din chesaricească cetate a Beciului cu mîna noastră şi am pus peceatea cea mare de aur ca să se îngrozească de el tot duhul cel necurat amin. »

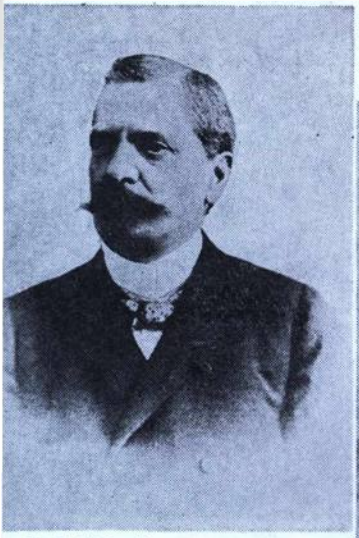
[4] Sfat.

Verificarea ipotezei lui Sextil Puşcariu cu privire la paternitatea acestui «mare hrisov» ar merita, cred, să fie întreprinsă de specialişti.

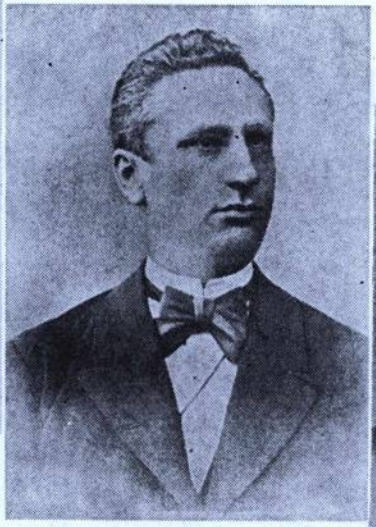
Magdalena VULPE

Post-scriptum

« Cartea domnească » *care apare acum este primul document de acest fel, despre a căror existenţă se ştia, însă textele au rămas, pînă acum, necunoscute. „România june", societatea studenţilor români din Viena, organiza « reuniuni sociale », în cadrul cărora se proceda şi la înaintarea în « cin » şi la înmînarea de « cărţi domneşti », cu diferite prilejuri: trecerea doctoratului, ca în cazul de faţă, obţinerea unui grad în armată ş.a. După un ceremonial, ce imita pe cel de la curţile domnitorilor români, studenţii se constituiau în divan domnesc şi obştească obicinuită adunare. Din « divanul domnesc » făceau parte: Pamfil Dan, investit cu numele de Dan Vodă, Onisie Ţurcan, în rolul de Mitropolit al Moldovei şi Sucevei, T. V. Ştefanelli — Mare logofăt, în seama căruia cădea întocmirea acestor documente. « Divanul » mai era format şi din doisprezece boieri cu diferite funcţii: vornic, portar al Sucevei etc. Studenţii fără funcţii în acest « divan », alcătuiau « obştească obicinuită adunare » sau « prostimea ». « Cărţile domneşti » se întocmeau în limba cronicarilor şi a documentelor emise de cance-*

Th. V. Ştefanelli

Pamfil Dan

Epaminonda Bucevschi

lariile domnitorilor români. Divanul proceda la « ispitirea » celui ce urma să i se înmîneze « cartea domnească », punîndu-i-se cele mai neaşteptate întrebări, în vechea limbă românească, acesta fiind obligat să răspundă tot în limba cronicarilor. Numai după ce trecea cu bine examenul, acesta primea cu fast « cartea domnească ».

Eminescu şi Slavici participă cu însufleţire la astfel de « reuniuni sociale », menite să cultive sentimentele naţionale în rîndul studenţimii române. Poetul ajuta la întocmirea acestor texte şi arăta multă pricepere. « Eminescu îmi ajută cu trup şi suflet — scrie T. V. Ştefanelli — *la alcătuirea acestor cărţi şi avea mare iscusinţă în privinţa aceasta. Mai tîrziu a primit şi el o boierie şi a fost rînduit între boierii de divan, ceea ce i-a pricinuit mare bucurie. »* (Amintiri despre Eminescu, *Bucureşti, 1914, p. 78.*) *Eminescu se interesează şi mai tîrziu de « cărţile domneşti » şi, în 1875, cînd îl vizitează pe T. V. Ştefanelli la Cernăuţi, îi cere să-i arate conceptele lor. O proză a poetului,* [S-a-ntîmplat în vremea mea...], *rămasă în manuscrise şi publicată în* OPERE, VII, Proză literară *(p. 303), aminteşte de cărţile domneşti.*

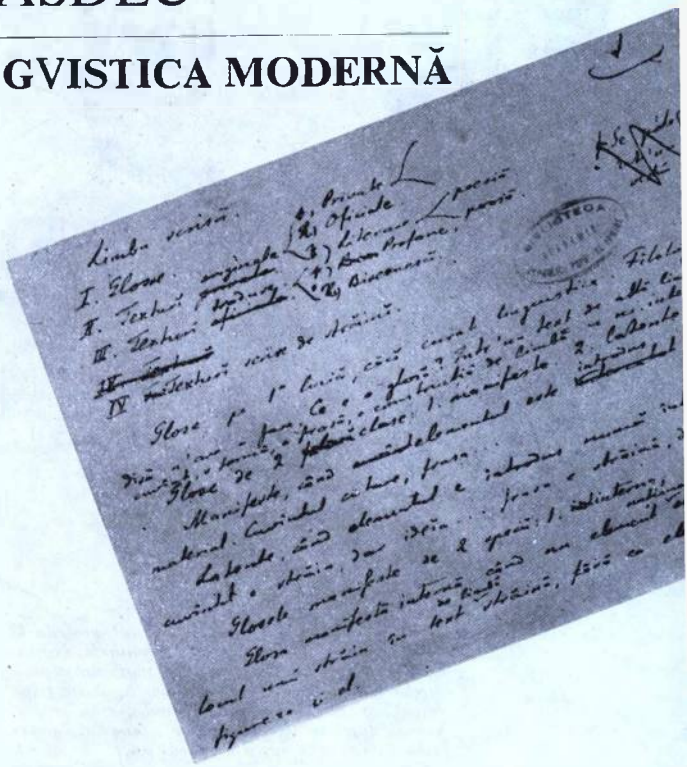
Documentul de faţă este databil. Se menţionează că « divanul » înmînează « cartea domnească » la Stretenie, *sărbătoare care cade în fiecare an în 2 februarie. « Ispitirea » lui Teodor Nica are loc, prin urmare, în februarie 1872, la cîteva luni după ţinerea serbării de la Putna. Documentul este transcris cu « slove », desigur, de Epaminonda Bucevschi şi semnat de membrii « divanului ». Ca să imite cît mai bine scrisul cu « slove », Eminescu plasează deasupra litere din semnătură. Eminescu şi Slavici pun înaintea numelui lor « Io », dovadă că ocupau funcţii importante în acest divan.*

D. DRUMARU

PIETRE DE VAD

B. P. HASDEU

FAȚĂ ÎN FAȚĂ CU LINGVISTICA MODERNĂ

ESTE CUNOSCUT FAPTUL CĂ UN NUMĂR DE idei, concepții sau puncte de vedere metodologice curente în lingvistica modernă au fost oarecum « anticipate » de gînditori din perioadele mai vechi și că, în momentul de față, mulți lingviști le « redescoperă ».

Gramatica transformațională, de exemplu, face distincția între structura « de suprafață » a limbilor, aceea care cade sub observația directă a cercetătorului și care diferă de la limbă la limbă, și structura « profundă », care are caracter oarecum universal și, în consecință, este aceeași pentru toate limbile. Ideea caracterului universal al structurii profunde este o « redescoperire » a concepției care a stat la baza « gramaticii raționale » de la Port Royal. În ce privește lingvistica românească, s-a atras atenția asupra faptului că B. P. Hasdeu este un precursor al aplicării metodelor statistice de analiză prin formularea principiului « circulațiunii » (vezi prefața la Etymologicum Magnum Romaniae, București, 1866, tom I, pp. XLVI—LIX).

Notele de curs reproduse în paginile următoare pun în lumină și alte direcții în care Hasdeu a « anticipat » unele idei devenite curente în lingvistica modernă.

1. Este cunoscut faptul că delimitarea clară a lingvisticii de filologie este o achiziție destul de recentă. Congresele romaniștilor se mai numesc și mai sînt încă congrese de lingvistică și filologie romanică, titulatură care reflectă situația în care orice filolog era un lingvist și orice lingvist era un filolog.

Hasdeu caută să traseze limita între cele două domenii asemănătoare dar nu identice: « La prima vedere, sarcina lingvistului s-ar părea [...] identică cu a filologului: ambii se interesează de monumente scrise. Dar fiecare caută în ele altceva. Filologul caută manifestațiunile culturei, lingvistul — ale naturei. Cu cît un monument scris e mai incult, mai neartistic, mai apropiat de vorba vie cu toate imperfecțiunile ei, cu atît mai prețios pentru lingvist ».

Aceasta înseamnă că lingvistul este interesat de monumentul scris în măsura în care acesta îi poate furniza informații cu privire la limba vorbită (dintr-o perioadă mai veche), în timp ce filologul este interesat de monumentul scris, ca fenomen de cultură. Afirmația lui Hasdeu în acord cu care un text « incult » este mai interesant pentru lingvist decît unul artistic se explică prin aceea că textul « incult » reflectă norma limbajului uzual (la care lingvistul nu are acces direct, atunci cînd e vorba de perioade mai vechi de evoluție a limbii), în timp ce

textul artistic, cultivat, este conform cu norme diferite de acelea ale limbajului uzual.

2. Ideile din Cursul de lingvistică generală al lui Ferdinand de Saussure, apărut în 1916, stau la baza așa numitei « concepții sociologice a limbajului», caracteristică pentru « școala sociologică» (reprezentată prin lingviști de seamă, ca A. Meillet, J. Vendryes etc.). Conform cu această concepție, vorbirea omenească este un fapt social, deci supus unor anumite legi sociale și funcționînd, în consecință, în legătură cu alte fapte sociale. De aici interesul unor cercetători pentru corelațiile care se pot stabili între anumite particularități lingvistice și anumiți factori sociali (sex, profesie, instrucție, categorie socială, vîrstă etc.); în ultimii ani, investigarea sistematică a variațiilor lingvistice în raport cu anumiți factori sociali constituie preocuparea unei noi ramuri a științei limbii, anume sociolingvistica.

Hasdeu, folosindu-se de datele furnizate de cei care s-au interesat de limba unor populații exotice sau chiar de observațiile unui scriitor ca C. Negruzzi asupra felului de a vorbi al unor categorii sociale, atrage atenția asupra unor particularități lingvistice determinate de factori sociali.

3. Hasdeu consideră că studiul limbii copiilor este instructiv din două puncte de vedere: (a) pentru că ne poate arăta cum este o limbă « în naștere» și (b) pentru că ne poate da sugestii cu privire la originea limbajului.

Nu este lipsit de interes să amintim în această ordine de idei locul pe care îl ocupă în lucrările lui Roman Jakobson observațiile asupra achiziționării limbajului de către copii, precum și observațiile asupra limbii afazicilor (cei care, din motive patologice, își pierd capacitatea de a folosi limbajul). Jakobson observă că ordinea de achiziție a distincțiilor dintre foneme reflectă relațiile de implicație dintre aceste distincții: dacă distincția B implică (= presupune) prezența distincției A, atunci distincția A este prima achiziționată, iar B — a doua. În cazurile de reeducare a afazicilor, A este prima distincție recăpătată, iar B — a doua (deci exact ca în cazul achiziționării limbajului de către copil).*

Limba « în naștere» la care se referă Hasdeu poate fi pusă în legătură cu ideea unui sistem fonologic redus la cîteva distincții elementare (care virtual implică alte distincții), caracteristic pentru vorbirea copiilor în perioada de achiziție a sistemului fonologic.

E. VASILIU

* R. Jakobson and Morris Halle, Fundamentals of Language, The Hague, 1956, p. 27, pass.

NOTELE DE CURS ALE PROFESORULUI

DESCOPERIREA, ÎN MAPELE ARHIVEI de la Biblioteca Academiei R. S. România, a unor pagini din cursurile ținute de B. P. Hasdeu la Universitate, reprezintă, dacă nu o surpriză, un fapt de istorie literară deosebit, în condițiile în care principalele sale opere sînt lipsite de un manuscris final sau intermediar. Din inventarul manuscriselor lui B. P. Hasdeu depuse spre păstrare la Biblioteca Academiei de către avocatul acestuia, Iuliu Dragomirescu, în 1936, precum și din donația Eugeniei I. Dragomirescu, făcută în 1951, către Arhivele Statului din București, la rugămintea lui A. Sacerdoțeanu și prin intermediul lui Gala Galaction, nu ne putem da seama dacă manuscrisele poeziilor, ale dramei *Răzvan și Vidra*, ale prozelor *Micuța* sau *Ioan Vodă cel Cumplit*, precum și ale operei filologice *Cuvinte din bătrîni*, încununate cu premiul Academiei ș.a. au fost lăsate de scriitor «legatarului său testamentar universal». S-ar putea ca ele să zacă încă în cine știe ce colecții particulare, așa încît situația privind moștenirea lui B. P. Hasdeu, de care se plîngea Mircea Eliade în 1937, în calitate de editor, nu s-a schimbat prea mult.

Cunoscînd, din prima fascicolă a *Principiilor de filologie comparativă* din 1875, că Hasdeu susținea necesitatea ca profesorul să-și expună cursul în fața studenților, nu să-l citească, ne-am fi așteptat cu atît mai puțin la depistarea unor file din lecțiile sale universitare. Paginile pe care le publicăm în continuare confirmă această idee, ele fiind însemnări pentru curs, cu unele pasaje redactate în întregime, dar și cu fraze neîncheGate, urmate de puncte de suspensie, unde profesorul va fi perorat în afara celor notate pe hîrtie.

B. P. Hasdeu își începe cariera de profesor la Universitatea din București, la 14 octombrie 1874, în vremea ministeriatului lui Titu Maiorescu, cu sus-numitul curs de « filologie comparativă ». Deși era vorba de lecții « libere », adică fără plată, Maiorescu va suspenda curînd cursul, din motive lesne de înțeles. Sub noul ministru al învățămîntului, G. Chițu, la 31 mai 1876, B. P. Hasdeu este rechemat la catedră, dar de-abia la 2 octombrie 1878 este numit profesor

«...pe la 1348 [românii]

titular. Pînă în anul 1902, cînd va fi pensionat, marele savant va iniția generații de studenți în tainele gramaticii comparate, ale lingvisticii generale și ale filologiei în genere. La expunerile sale, ținute cu regularitate ¦lunea, vinerea sau chiar sîmbătă seara, venea, atras de verva-i caracteristică, în afară de studenți, un numeros public, între care se aflau mulți profesori și specialiști în materie.

Profesorul B. P. Hasdeu înțelegea să trateze, în cadrul cursului de filologie, o materie foarte diversă care astăzi face obiectul unor discipline separate. El se explică, dealtfel: «Filologia în genere studiază manifestațiunile tendinței firești a omului de a cunoaște toate și de a se cunoaște pe sine însuși, fie în stare incultă, fie în civilizațiune. Acea tendință se manifestă în limbă, în literatura scrisă sau nescrisă, în obiceiuri, în credințe etc., cari împreună — „humanitas" în adevăratul sens al cuvîntului — formează astfel obiectul filologiei în genere [...]. Numai filologul în genere cunoaște pe omul întreg. (*Cuvinte din bătrîni*, ediție J. Bick, București, Ed. „Cultura națională", 1937, pp. 189—190.) Și totul era subordonat misiunii sale de istoric, pe care o înțelegea «pe o scară colosală». Din *Prefața Istoriei critice a românilor* reținem două din criteriile care l-au condus pe marele om de știință în alcătuirea acestei excepționale opere: «6. O sorginte trebui studiată în test și-n contest, cunoscîndu-se într-un mod filologic limba originalului. [...] 10. Istoria fiind partea cea mai supraordinată în clasificațiunea pozitivistă a științelor, nu este nici o ramură a cunoștințelor care să nu poată răspîndi cîteodată o viuă lumină asupra unei cestiuni istorice.» (*Pămîntul Țării Românești*, vol. I, București, 1875). Cu un asemenea preambul la cursurile sale, B. P. Hasdeu se putea ocupa, în cadrul lor, cînd de istoria comparatisticii, cînd de limbajul copiilor, cînd de falsurile în materie de textologie, cînd de polemica sa cu Cihac, cînd de literatura populară, sau, în ultimi ani de activitate didactică, de elemente dacice în limba română etc.

Există la Arhivele Statului din București mai multe zeci de caiete ale foștilor studenți, cu notițe de la cursurile eminentului profesor, precum și lucrări de seminar conduse de acesta.

Filele pe care le publicăm, alăturat, nu intersectează aceste materiale arhivistice. Ele sînt posterioare anului 1880 și se ocupă, în principal, de limba scrisă, continuînd, într-un fel, materia volumului al III-lea al cărții *Cuvinte din bătrîni*. Asupra ideilor hasdeene specialișiit s-au pronunțat și probabil se vor mai pronunța. Raportate însă la epocă, ele vin însă astăzi să probeze seriozitatea științifică a unui mare savant, dialogul de la egal la egal pe care îl purta cu autorii reputați ai vremii. Încrederea sa în critica istorică, înaltă, sau propriu-zisă, disjungerea între limba naturală și limbajele profesionale sau ale literaturii scrise, termeni ca semiotică (chiar dacă are alt înțeles astăzi), critica textuală etc. ne fac să ne gîndim la aspecte ale actualității moștenirii culturale rămasă de la B. P. Hasdeu. Revenind însă, în final, la activitatea sa didactică, vom observa o corespondență continuă între cursuri și cele mai însemnate lucrări ale sale. El nu-și instruia studenții vulgarizîndu-și cercetările, ci și-i asocia, nu numai ca auditori pasivi, ci antrenîndu-i în lucrări de seminar pe care apoi le va folosi în operele sale capitale (În *Magnum etimologicum*... citează o asemenea lucrare a elevului său Litzica despre clasificația basmelor). Sînt metode didactice ale profesorului, foarte actuale în cadrul procesului de învățămînt din zilele noastre. Paginile care urmează aduc ceva din nervul lecțiilor lui Hasdeu, dar și îndemnul la explorarea mai îndeaproape a activității sale de profesor care înțelegea foarte modern, pentru secolul trecut, procesul de învățămînt, ca un complex (cercetarea științifică proprie — cursul universitar — activitatea studentului) extrem de dinamic, sub toate aspectele sale.

* * *

Vom trece în subsolul paginii între paranteze ascuțite cuvintele șterse în text de B. P. Hasdeu. Adnotările noastre le vom însemna normal, între paranteze drepte, iar rarele note ale autorului le vom eproduce întocmai, fără nici un semn caracteristic, păstrînd și numărul de ordine din fila manuscris.

Stancu ILIN

vorbeau întocmai cum vorbim noi astăzi!»

V-am vorbit despre limba copiilor. Prin antiteză — bătrîn. Negreşit că bătrînii pronunţă ceva altfel, sigur că chiar ideile se asociază altfel, dar un asemenea studiu e de prisos, de vreme ce popoare bătrîne, limbi bătrîne, vedem destule. Limba copiilor e interesantă pentru că 1° nu vedem o limbă în naştere, în prima copilărie; 2° ne dă o ideă despre originea limbei umane în genere.

Unii, Chaignet, cer de a se studia limba femeilor, adecă după sexuri [1] Diferenţe în adevăr există. C. Negruzzi zice într-un loc (*Din Moldova*, p. 76) că-n timpul fanarioţilor: « Damele noastre începuseră a nu putea pronunţa pe ş, pe ć, pe ų etc. Ele ziceau: mozicule, nu stii că nu se sade zos dinaintea duduţelor... » La unele popoare sălbatece lucrurile merg mai departe. La Caraibi bărbaţii şi femeile vorbesc doă limbi deosebite. (Bastian, I 387). În Quechua pînă şi interjecţiile diferă (ib. 437). La Mbajas cele nemăritate altfel decît cele măritate (ib.). În dramele indiane, sanscrite numai bărbaţii, femeile pracrita. Dar în toate acestea nu este o deosebire sexuală, ci de clasă. Femeia este considerată ca o clasă separată, inferioară. De aceea în dramele indiane, pracrita nu numai femeile, dar şi slugile. Studiul modului de a vorbi a femeilor întră dară în limba vorbită profesională.

Menţinem dară împărţirea, afară de limba admisă ca comună, generalmente a sătenilor:

1. limba profesională
2. limba dialectică
3. limba copiilor

Trecem la limba scrisă.

V-am spus că limba scrisă — care nu mai există: numai după monumente, fără verificare *vie*.

Din nefericire, tocmai această categorie de limbă — cea mai numeroasă. Nu numai limbile stinse, dar şi *fazele stinse* ale limbilor existinţi. Cum vorbeau Românii la 1500, 1600, chiar 1800 — e limba scrisă. Şi fiindcă urmărirea dezvoltării istorice a limbei este prima datorie a lingvistului o dată dară că are a face *mai cu seamă* cu limba scrisă.

La prima vedere, sarcina lingvistului s-ar părea aci identică cu a filologului: ambii se interesă de monumente scrise. Dar fiecare caută în ele altceva. Filologul caută manifestaţiunile *culturei*, lingvistul — ale *naturei*. Cu cît un monument scris e mai incult, mai neartistic, mai apropiat de vorba vie cu toate imperfecţiunile ei, cu atît mai preţios pentru lingvist. Pe filolog — Cicerone, Tacit [2], — pe lingvist Plaut, Petroniu. *Iliada* îl interesă nu pentru că e frumoasă, ci pentru că e *veche*, pentru că are multe cuvinte şi forme... Cea mai frumoasă odă a lui Anacreon nu face cît glosarul lui Hesychi; cea mai frumoasă odă a lui Horaţiu—cît Festus. Ambii însă au îngrijire *prealabilă* comună: monumentul să fie *autentic* în tot şi-n părţile sale să fie bine conservat.

Este ruşinos pentru omenire, dar trebui să mărturisim că nu există o ţară, nu există un secol, unde să fi fost mişcare literară... şi să nu se fi făcut falsificaţiuni literare pe seama timpilor precedinţi. Uneori interesul material îndeamnă pe falsificator (poate să

---

[1] ‹Nu văz importanţa unui asemenea studiu.›.
[2] ‹Oraţiu, Virgi›

vînză), uneori patriotismul mic sau mare (să-şi rădice naţia sau familia), uneori ambele: *patriotul cîştigă*. Uneori este pur o glumă, o fantazie. Mérimée... a vrut să păcălească...

În România mişcarea literară pînă aci mică, şi totuşi am avut şi noi falsuri. Pe la 1600 ajunsese la culme în Moldova familia Movilă. După o tradiţiune în Neculce — din aprodul Purice. După istoria adevărată, — Hudici, foarte vechi în Moldova. Nici una, nici alta, nu convenea Movileştilor. Plăteşte unui italian — genealogia de la Mucius Scaevola! Mitropolitul Petru Movilă credea cu seriozitate. I se dedicau cărţi, în cari despre Porsenna...

Cea mai frumoasă şi modernă — unii mai cred — Cronica lui Huru... (cu slova lui Cantemir).

Oraşul Vaslui avea proces cu Elena Şubin. Trebuia un document ca să probeze autonomia oraşului. Iese o broşură: *Cătră opiniunea publică !*subscrisă de Iorgu Petala, cu un hrisov de la 20 sept[embrie] 1525 românesc (falsificatorul nu ştia slavoneşte). În document este cîte ceva contra jidanilor. S-a reprodus şi mai deunăzi... E fals.

Dacă la noi sînt destule falsificări, apoi cîte pe aiuri! Mult zgomot *Veda* slavilor de Veskovici... Şi mai mare: *Pergamene codici e fogli cortacei di Arborea, de Pietro Martini*, vro 10 făscioare în — 4 mare, în dialectul sard din sec. XI. Ce să mai zicem de Simonid şi alţii. Dacă aceşti oameni...

Dacă e nefericire că sînt... e fericire că nu pot reuşi, cel puţin durabil. Stiinţa actuală posedă destule mijloace dacă nu pentru a descoperi totdauna adevărul, cel puţin pentru a descoperi minciuna. Cineva scoate la iveală o sabie a lui Mihai. михаил воеводѣл валахіеи...

Pentru a constata autenticitatea monumentelor, filologia ≈ propune ≈ trei mijloace

1. paleografia [3] sau critica diplomatică.
2. hermenautica sau critică [4] literală.
3. critica înaltă [5] sau istorică.

Paleografia decide dacă autentic sau nu după criterii externe:

Material pe care scris,

Cu care scris,

Modul cum e scris.

Forma unei litere, punctuaţia, semnul hîrtiei [6] dacă pe hîrtie, abreviaţiile, toate îşi au o normă pentru fiecare ţară şi epocă, şi orice abatere aruncă deja o bănuială, dacă e gravă sau multe respinge...

Hermeneutica urmăreşte interiorul monumentului în sine şi [7] gramatici, relaţiunea [8] între părţile [9] textului, raportul cătră autor. Dacă părţile nu sînt consecinţi una altei, dacă textul este în dizarmonie cu pretinsul autor, deciziunea e negativă.

În fine, înalta critică studiază monumentul în relaţiunile sale cătră lumea exterioară, cătră secolul cînd s-a scris, poporul unde..., idei naţionale şi ale epocei etc.

Pentru a se asigura de autenticitatea monumentului, lingvistul n-are decît a recurge şi la aceste mijloace ale filologiei proprie, cu atît mai mult că [10] o mare parte a texturilor importante pentru lingvist dintr-un punct de vedere, sînt importante şi pentru filolog din alt punct de vedere, dar sînt aceleaşi texturi.

Am zis o *mare parte*, căci nu toate... Sînt multe [11] foarte preţioase pentru lingvist, cari nu interesă sau interesă puţin pe un filolog. Pe de [12] o parte, toate monumentele

---

[3] ⟨sau critica inferioară⟩
[4] ⟨textuală⟩
[5] ⟨sau propriu-zisă⟩
[6] ⟨sau calitate⟩
[7] ⟨căutînd⟩
[8] ⟨şi consecinţa⟩
[9] ⟨lui şi între el şi autorul lui⟩
[10] ⟨era mai⟩
[11] ⟨cele mai⟩
[12] ⟨altă⟩

neculte, întrucît nu aruncă lumină, măcar negativă, asupra culturei. Cîte inscripţii, cîte acte oficiale sau particulare sînt lipsite de orice interes pentru filolog, dar nu şi pentru lingvist. Pentru lingvist, se poate zice că nu există nici un monument scris într-o limbă care să nu aibă o valoare oarecare. Dar există un fel de monumente mai specialmente lingvistice, numai lingvistice: *glose.*

Mai multe popoare, din diverse cauze, mai ales religioase, s-au servit de o limbă străină ca oficială. La noi slavica, la catolici — latina, la mahometani — araba. În Anglia — în primii timpi după cucerire — era franceza. Paleo-slavica la slavii ortodocşi, după ce murisă ca limbă vie. Rusească la litvani...

Omul însă [13] cît de bine să cunoască o limbă străină, niciodată n-o cunoaşte ca pe a sa. Apoi cei mai mulţi nu cunosc bine. De aci o duplă *[sic !]* consecinţă:

1° Întrebuinţează din cînd în cînd cuvînt naţional, cînd nu ştie...

2° Întrebuinţează mai totdauna sintaxa naţională, îmbrăcînd-o...

Cu pescuirea acestui element naţional în texturi de altă limbă, nu se ocupă filologia, ci numai lingvistica.

În Plaut este un pasagiu întreg în limba punică. În curs de secoli filologia îl lăsa la o parte sau îl explica pe dos. A trebuit să vină lingvistica... Cu cît mai mult, filologia nu-şi va bate capul cu cîte un singur cuvînt... nu-şi va bate capul cu dezgroparea sintaxei naţionale de sub un învăliş de altă natură.

Şi totuşi acest material, pentru lingvist, e cu atît mai preţios, cu cît epocele cele mai vechi a limbei sînt cunoscute uneori numai aşa. Un exemplu antic. Unicul rest al gramaticei tracice este în Actele Sîntului Filip (secol IV); lîngă Adrianopole: Villa sermane patria nominata Gestis interpretatione vero latinae lingue locus possessorum...

Cît de importante sînt glosele pentru istoria limbei române în specie, în lecţia viitoare.

* * *

Limba scrisă

I Glose

II Texturi originale { 1 Private; 2 Oficiale; 3 Literare < poezie / proză

III Texturi traduse < 1 Profane / 2 Bisericeşti

IV Texturi scrise de străini

Glose pe 1ª linie, căci curat lingvistice. Filologia propriu-zisă n-are a face. Ce e o glosă? Într-un text de altă limbă băgat un cuvînt, o formă, o frază, o construcţie de limbă ce ne interesă...

Glose de 2 clase: 1. manifeste, 2. latente.

Manifeste, cînd elementul este [14] introdus într-un mod material. Cuvîntul cutare, fraza...

Latente, cînd elementul e introdus numai într-un mod ideal: cuvîntul e străin, dar ideea... fraza e străină, dar construcţia...

Glosele manifeste de 2 specii: 1 interne; 2 externe.

Glosa manifestă internă cînd un element naţional este întrebuinţat în locul unuia străin în text de limbă străină, fără ca elementul cel străin să figureze şi el.

Glosa manifestă externă, cînd elementul străin figurează, dar este explicat, fie la margine, fie interlinear, prin element naţional.

Glosa manifestă externă 2 varietăţi:

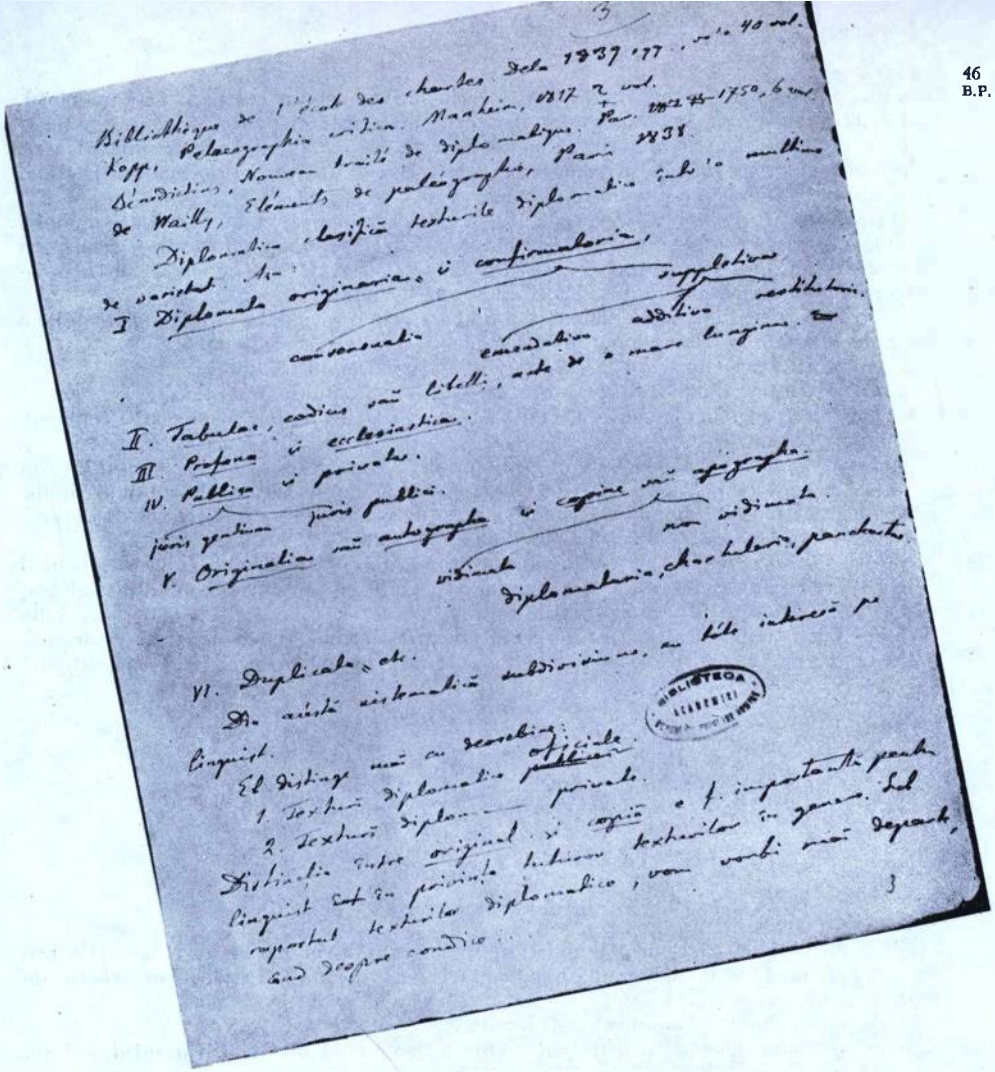
1° Glosă homoglotă, într-un text arhaic în aceeaşi limbă, străin prin epocă.

2° Glosă heteroglotă, într-un text de altă limbă.

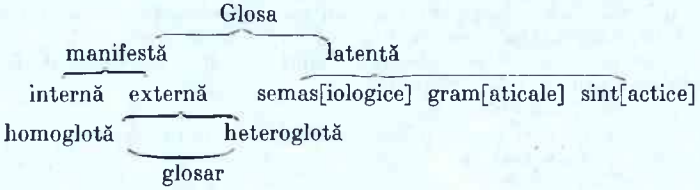
[13] ⟨cînd⟩

[14] ⟨intercalat⟩

Ceea ce se numeşte glosar, al lui Hesichi (sec. IV), a[l] lui Papias (sec. XI), a[l] lui Du Cange, Seulescu, nu este decît o codificaţiune a gloselor manifeste externe...

Glosele latente sînt de 3 specii: 1. semasiologice; 2. gramaticale; 3. sintactice.

Specimene române de glose manifeste interne.

Cel mai vechi monument, unde multe elemente române la un loc, un hrisov al împăratului sîrbesc Ştef[an] Duşan de pe la 1348, dat unei mînăstiri de lîngă Prizren.

Prizren — orăşel în Albania superioară. Astăzi nu mai este împrejur nici un român, ci numai slavi. Iată cum îl descrie Poncqueville, *Voyage en Morée à Constant[inople], en Albanie*, 1805: «C'est une petite ville assez peuplée, dont les habitants, en partie chretiens et en partie musulmans, ne parlant que l'esclavon...».[a]

Mai departe: «Avant de quitter Prisrendi, on prévient les voyageurs de faire des provisions pour eux et pour leurs chevaux, afin de pouvoir se rendre à Scutari. Il n'existe dans tout cet espace, ni villes, ni hameaux, et on ne trouve dans les stations que du pain de maïs mal cuit, et de la paille pour les bêtes de somme».[b]

Mai departe: «Il serait difficile de rendre un compte exact de cette contrée, où il est très-pénible de voyager. Il y a des sources abondantes, et par conséquent quelques gorges cultivées. Les brigands qui l'infestent sont ses propres habitants, qui existent dans des cabanes isolées et disséminées de tous côtés, sans aucune réunion en corps de village...»[c] În fine: «La langue du pays est l'illyrienne, mélange d'esclavon et de bulgare».[d]

Ei bine, în această ţară pustie, unde nu sînt sate şi unde oamenii, cîţiva bandiţi împrăştiaţi, vorbesc numai slavoneşte, pe la 1348 era o mulţime de sate curat româneşti, cari vorbeau întocmai cum vorbim noi astăzi!

Însuşi Duşan chiar la început: «...întru cît îmi fu cu putinţă a adăuga şi a da acestui sînt templu tot felul de proprietăţi, trebuincioase pentru[15] sînta şi cinstita mînăstire, sate şi metoce şi cătune româneşti (села и метохие и катоунь влашкыихъ) cîte sînt scrise în acest hrisov» etc.

În adevăr, o mulţime de numi personale şi locale în acest hrisov sînt curat româneşti.

Dentăi numile personale slavone, articulate româneşte: Владоуль-Градоуль — Датоуль — Доюль — Доюль — Дражоуль — Нътоуль, (de 3 ori), **Радоуль — Рашоуль — Раюль (de 4 ori) — Станоуль, Стаюль** (de 3 ori), Храноуль, Храюль.

Această articulare a numelor proprii este unul din semnele cele mai sigure pentru a recunoaşte pe români şi-n vechile documente ungureşti, scrise latineşte.

În unul relativ la Făgăraş din 1231: ab homine *Buyul* filio Sheye...

Într-unul tot din Transilv[ania] 1361: filüs *Locolloy*, eorunque filüs et posteritatibus... aci chiar la genitiv.

Ne-ntoarcem la hrisovul lui Duşan.

Pe lîngă numi personale slavice articolate, altele sînt româneşti în totalitate:

Сѣрдоуль — Оурсоуль — Опаритоуль — 2 observaţii: 1° lă nu *lu* 2°coincidenţa cu *uzul daco-român*.

[16] Apoi deminutiv бгадель — brădişor.

Apoi: фечогь — Aci iarăşi *ă*, nu *u*. Aceasta confirmă ceea ce am spus că-n fiecare epocă dialecte...

---

[a] «Este un orăşel destul de populat, ai cărui locuitori, creştini şi musulmani, nu vorbesc decît slavona.»

[b] «Înainte de a părăsi Prizren, călătorii sînt avertizaţi să-şi facă provizii pentru ei şi pentru caii lor, ca să poată ajunge la Scutari. În tot acest perimetru nu există nici oraşe, nici cătune şi în staţii nu se găseşte decît pîine de porumb şi paie pentru animalele de povară.»

[c] «Ar fi dificil să faci un raport exact despre acest ţinut, unde este foarte neplăcut să călătoreşti. Se găsesc izvoare bogate şi prin urmare cîteva trecători cultivate. Tîlharii care o bîntuie sînt proprii localnici care se află în cabane izolate şi răspîndite în toate părţile, fără nici o grupare în centrul satului.»

[d] «Limba ţării este ilira, amestec de slavă şi bulgară.»

[15] ⟨traiul comul al⟩

[16] ⟨Aci o observaţie curioasă. Astăzi macedoromânii⟩

Cuvîntul compus: Hobabaka = junică, la Caballistes: ναο Βάσεχ.

Ca numiri locale, 2 cu sufixul deminutiv — *şor:* винишор şi милищора = milişoară, la madedor[omâni] pînă astăzi *milioară* şi *milişoară.*

Faţă cu asemeni glose, se mai poate îndoi cineva că-n jurul Prizrenului era[u] neşte români adevăraţi...?

Totodată însă, pentru istoria limbei române în genere căpătăm un material [17] interesant, prin vechime şi particularităţi...

Cum am făcut noi pentru Prizren, tot aşa un slav, Dr. Jirecek, prin glose constată elementul românesc strîns lîngă Ragusa şi-n Bosnia.

Atrag atenţia...

Denaintea Societăţii ştiinţifice Boheme, 27 ian[uarie] 1879: *Die Wlachen und Maurowlachen in den Denkmälern von Ragusa.*

În 1403: bastardo Danzulli Vlachi-

În 1357: brence — cascus vlachesches... De aci *sbrinze* în Italia.

Ar fi foarte interesant a urmări în acelaşi mod prin glose vechile stabilimente române în Ung[aria] prin docum[ente] ung[ureşti], în Moravia prin cele boheme, în Galiţia prin polone. În parte, s-au şi făcut.

Dar nu numai pentru element pierdut, ci şi pentru element arhaic, unde nu s-a pierdut.

Noi nu avem nici un text român de la Mircea sau Alex[andru] cel Bun, dar avem destule glose în hrisoave salvone.

Prin glosă, de ex[emplu], noi ştim că pe atunci, negreşit numiau în unele locuri, din *auricula* nu *ureche* = *orecchia*, ci *urecle.*

În străinătate, studiul gloselor interne e deja vechi. Chiar dintre vecini, ungurii de mult... Polonii de asemenea...

La noi nu s-a gîndit încă mai nimeni. Veţi face d[umnea]voastră...

În lecţia viitoare glosă externă.

* * *

Fîntîne scrise: glose şi texturi.

Orice text, orig[inal], tradus, document sau cronică, tipărit sau manuscris, mic sau mare, — *carte.* La Cihac II 663: *hîrtie*, carte, ce dernier a dû être prononcé avant *harte*, papier, livre, lettre, carte à jouer. Mai multe greţeli decît cuvinte. *Hîrtie* şi *carte* nu sînt de aceiaşi origine directă. *Hîrtie* — ngr. χάρτε « papier », pe cînd *carte* « libre » este ital[ianul] şi mediolatinul *carta* « acte, lettre », iar *cartă* de joc este modernul francez *cartes à jouer.* A zice *carte* — harte... Toate derivă din aceeaşi sorginte greacă, dar la români a ajuns pe 3 căi diverse: hîrtie prin greci, *carte* prin italieni, *cartă* prin francezi. Cihac nu vrea să ştie. Apoi carte în limba veche nu numai *livre* şi *lettre*, ci orice text. *Cărţi domneşti, cărţi de judecată*, am scris o *carte* la cineva, am primit o *carte*, i-am dat o *carte* la mînă etc. — *cărţulie...*

Texturile se împart în:

1. originale
2. traduse

A treia rubrică, suplementară, texturi scrise de străini.

Texturile orig[inale] sînt de 2 specii:

1. diplomatice
2. literare

Cele diplomatice se împart apoi în:

1. private
2. oficiale

Cele literare în:

1. proză
2. poezie

---

[17] ⟨vechi⟩

Să ne oprim întîi asupra texturilor diplomatice. Termin generic: *Acta* sau *litterae*. Ceea ce le distinge de texturi literare este nu felul epistolar, căci Cicerone...; cu atît mai mult nu micul volum, căci un text diplomatic poate fi foarte lung, ba şi un text literar poate fi foarte scurt; ci mai cu seamă [18] *interesul individual practic*, sau mai bine *oportun*, trebuincios într-un moment dat, fie de natură materială sau morală [19].

Un text literar are un interes *general*, nu *individual*. Autorul poate să cîştige, dar i-ar fi ruşine să zică că a lucrat numai pentru a cîştiga el, ci: pentru a lumina. Un text literar, de altă parte, nu este o manifestaţiune a trebuinţei *momentului*, ci a unei trebuinţe perpetue, cel puţin în principiu, căci altfel pamflet, care aparţine mai mult rubricei texturilor diplomatice [20]. *Interesul individual* şi *oportunitatea momentană* sînt trăsurele caracteristice ale texturilor diplom[atice], cari se unesc generalmente nu totdauna, cu forma epistolară. Interesul poate fi şi colectiv, bunăoară a [21] unei corporaţii, oraş, mînăstire; dar atunci acea colectivitate este o persoană juridică= individualitate. 2 indivizi — individul reciproc. Oportunitatea, pe de altă parte, poate fi pentru mai mult timp: fac [22] înscris cumpărînd o casă pentru totdauna, şi [23] înscrisul e probă că am dreptul de a avea totdauna. Dar începînd de cînd? Din momentul cînd am cumpărat, cînd am făcut [24] înscris: naşterea [25] înscris[ului] provocată prin oportunitatea momentului.

La noi orice text diplomatic se numea *ispisoc*, orice text literar — *izvod*. *Ispisoc* de la исписати — *exscribere*. Izvod — изводити — *educere*.

Deocamdată texturi diplomatice, *ispisoace*, latineşte *diplomata* sau mai bine *instrumenta*.

Din punctul de vedere curat arheologic, le studiază acea parte a paleografiei care se numeşte *diplomatica*, şi *epigrafia* dacă ele sînt *săpate* iar nu *scrise*.

De consultat sub acest punct de vedere:

Bibliothèque de l'ecole des chartes. De la 1839 — '77 vro 40 vol[ume].

Kopp, *Palaeographia critica*. Man[n]heim, 1817, 2 vol[ume].

Bénédictius, *Nouveau traité de diplomatique*. Par[is], 1750, 6 vol[ume].

de Wailly, *Elément de paléographie*, Paris. 1838.

Diplomatica clasifică texturile diplomatice într-o mulţime de varietăţi. Aşa:

---

[18] ⟨oportunitatea practică⟩
[19] ⟨O operă⟩
[20] ⟨indivitualitatea⟩
[21] ⟨unui⟩
[22] ⟨zapis⟩
[23] ⟨zapisul⟩
[24] ⟨zapis⟩
[25] ⟨zapisului⟩

I *Diplomata originaria* și *confirmatoria*

consensualia suppletiva

emendativa additiva restitutoria

II *Tabulae*, *codices* sau *libelli*, acte de o mare lungime

III *Profana* și *eclesiastica*

IV *Publica* și privata

V *Originalia* sau *autographa* și *copiae* sau *apographa*

vidimata non vidimata

diplomatoria, chartularia, panchartae

VI Duplicata etc.

Din această sistematică subdiviziune, nu toate interesă pe lingvist.

El distinge mai cu osebire:

1. Texturi diplomatice [26] oficiale.

2. Texturi diplomatice private.

Distincția între *original* și *copie* e f[oarte] importantă pentru lingvist în privința tuturor texturilor în genere. Sub raportul texturilor diplomatice, vom vorbi mai departe, cînd despre condice...

Text[e] dipl[omatice] [27] oficiale se numesc la noi *direse*, *drese* — dirigo. [28]

Vechea cancelarie românească avea însă o mulțime de termini speciali pentru varietățile acestor texturi.

Cele domnești — hrisoave = *[indescifrabil]*, bulla aurea, sau *uric* = ŏrŏk — « totdauna »... mai era însă: *răvașe domnești* = *album judicum*... *cărți de judecată*

Pentru un lingvist [29], texturile oficiale sînt de o importanță fără comparațiune mai mică decît cele private; și aceasta mai ales din [30] 4 cauze:

1° Cele mai vechi sînt scrise în limbă străină [31]

2° Chiar scriind în limba națională, cancelariații din toți timpii și din toate țările își formau un stil artificial, un *tipic* al lor, depărtat de graiul poporului.

3° ele se învîrtesc într-un cerc foarte restrîns de idei juridice [32].

4° [33] o mare parte din ele este ocupată prin formularistică: formule stereotipe cari se repetă în toate, astfel că cunoscînd una...

În privința celor occidentale [34], sînt cunoscute colecțiunile întregi de așa formule: Călugăr Masculphe în sec. VII (Paris 1613. Așa invocațiunea: *In nomine Domini Dei* etc. sau *In nomine Patris et filii et Spiritus santi*... Apoi... *Praesentibus litteris nostrum fecimus apponi sigillum* etc... Apoi comesațiunea marturilor etc...

La noi, este caracteristic mai cu seamă în hrisoave slavice, afară de titlul și *facem cunoscut* etc., blăstemul de la fine, foarte lung: cu Arie, Iuda și jidanii cari au zis sîngele lui pe noi și pe copiii noștri...

[35] Texturile oficiale occidentale, scrise latinește, păcătuiesc însă prin altceva. La noi se scria toate literele sau mai... În occident cancelariștii introduseseră un sistem întreg de abreviațiuni atît de grele, încît cel mai forte latinist nu va putea citi dacă nu va învăța paleografia. Și în texturi private, și-n manuscripte, dar mai puțin:

D[9] — dicimus

∂F — debet

---

[26] ⟨publice⟩
[27] ⟨publice⟩
[28] ⟨cele private — zapise — записати — inscribere⟩
[29] ⟨actele publice⟩
[30] ⟨mai multe 4⟩
[31] ⟨oficială. 2°, și mai cu seamă ele sînt uniforme, după un tipic⟩
[32] ⟨cestiune de moșie, de răsplată, de pedeapsă⟩
[33] ⟨ele⟩
[34] ⟨Don de Vaines, Dict. de diplom. 1865 t. 2 p. 20⟩
[35] ⟨Actele publice⟩

g° — ergo
h^{g} — hujuscemodi
tpŏle — impossibile... În adevăr impossibile!

Cu un asemenea sistem fonetica dispare...

Mai pe scurt, importanţa lingvistică a text[elor] diplomatice [36] oficiale este minimă, în comparaţie *calitativă*, dar mare în *cantitativă*, căci sînt cu mult mai multe... nu pentru că s-au scris mai multe, ci pentru că s-au consemnat, avînd o mai mare valoare juridică.

Calitativ, cele mai importante sînt acelea care emană de la persoane mai puţin importante, officia minora, căci acestea îşi permiteau mai multă libertate de a ieşi din formule, gramaticii lor nu erau atît de pedanţi...

În lecţia viitoare despre cele private...

* * *

Interjecţiunii corespunde dară o *grafică emoţională*. Onomatopeia se află într-un raport analog cu o *grafică imitativă* [37]. A zice *cucu* pentru a indica o pasere care cîntă *cu-cu* nu [38] e în privinţa graiului [39] altceva decît ceea ce în privinţa scrisorii este o figură bine — rău desemnată a acelei păseri.

Lăsăm [40] acum în prezentare să vorbească Frederic Müller: Adevărata scrisoare se naşte din *pictură* de unde [41] rezultă că [42] originile ei trebuesc urmărite în acele *desemnuri*, pe cari le găsim aproape la toate popoarele primitive. Orice întîmplare, familiară unui trib sau unui neam, se desemnează; locul şi persoanele se caracterizâ într-un mod [43] obiectiv, suplenindu-se prin simboluri acele noţiuni [44] cari trec peste cercul reprezentaţiunii directe. Oricine e iniţiat în tradiţiunile neamului poate să citească o asemenea scrisoare care însă nu oferă [45] unui străin [46] altceva decît neşte ieroglifuri, mai mult sau mai puţin nedescifrabile... [47]

Faţă cu această *pictură grafică* un [48] însemnat pas înainte este *grafica figurativă*, care nu trebui confundată cu cea dentîi, fiindcă acolo se desemnează totalitatea cugetării, pe cînd aice fiecare element constitutiv al cugetării [49] capătă cîte o expresiune separată. Pictura grafică corespunde propoziţiunii, în care cuvintele [50] rămîn nedespărţite unele de altele, după cum [51] o vedem în limbile sălbatice din Nord-America; grafica figurativă, din contra, corespunde cuvintelor deosebite, obţinute prin analiza propoziţiunii... [52]

---

[36] ⟨publice⟩
[37] ⟨adecă desemnul lucrului despre care e vorba⟩
[38] ⟨este sub raportul⟩
[39] ⟨întocmai ca indicarea aceleiaşi păseri prin desemnul ei sub raportul scrisorii⟩
[40] ⟨aci⟩
[41] ⟨urmează⟩
[42] ⟨începuturile⟩
[43] ⟨propriu⟩
[44] ⟨cari nu se pot reprezinta într-un mod direct de-a dreptul.⟩
[45] ⟨pentru străini⟩
[46] ⟨nu oferă⟩
[47] ⟨« Această pictură grafică se deosebeşte de pictura propriu-zisă prin lipsa preocupaţiunii de a realiza frumosul, care să deştepte un sentiment estetic; ea tinde numai a indica un ce adevărat pentru *simpla încunoştinţare*. Dar apropiindu-se de pictură, adecă de ceva inteligibil pentru toţi într-un mod independinte de orice grai concret, acest fel de scrisoare nu ajunge totuşi la ţinta de a fi o scrisoare universală, căci pentru deplina-i înţelegere se cere un element din afară, anume *explicaţiunea orală*. Ea mai are alte două cusururi: pe de o parte, nu se raportă la *limbă*, ci d-a dreptul la *cugetare*; pe de alta, ea se referă la *cugetarea întreagă*, nedescompusă în elemente constitutive. »⟩
[48] ⟨mare⟩
[49] ⟨se exprimă printr-o figură⟩
[50] ⟨nu se despărţesc unul de altul⟩
[51] ⟨se observă de fapt⟩
[52] ⟨« Nu ne putem stăpîni de a observa, chiar pe prima treaptă a formaţiunii scrisorii, dependinţa ei de natura limbei şi a facultăţii intelectuale, la expoziţiunea cărora se aplică. Precum sălbatecul nord-american nu cunoaşte descompunerea propoziţiunii în elemente constitutive, tot aşa, el nu s-a rădicat niciodată mai presus de pictura grafică... »⟩

Un exemplu. [53] Evenimentul: «noi am vînat în pădure şi am ucis trei cerbi, apoi ne-am odihnit lîngă lac, şi de aci am ieşit la drum», — se reprezintă în pictura grafică printr-o imagine, unde [54] ne apare o pădure în apropierea unui lac, în pădure sau alături trei cerbi, lîngă lac cîteva corturi încolo un drum cu urme de paşi. În grafica figurativă, din contra, această imagine se descompune într-un şir de elemente constitutive, bunăoară: 3 arbori = pădure, arc cu săgeată = a ucide; 3 cerbi; un bazin cu valuri încreţite = lac; 2 corturi = odihnă; un om păşind = a merge; un drum...

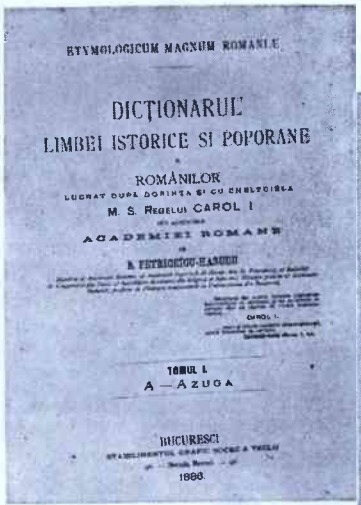
Cu toate defectele, comune graficei figurative şi picturii grafice, cea dintîi stă cu mult mai sus în evoluţiunea scrisorii în genere, fiind mult mai aproape de scrisoarea propriu-zisă. În adevăr, pe cînd înţelegerea picturei grafice implică cunoaşterea tradiţiunii conservate într-un trib sau într-o familie, pentru înţelegerea graficei figurative ajunge ca cineva să [55] fie pus pe aceeaşi treaptă de cultură, adecă de simţire şi de cugetare, pe care se afla scriitorul. Şi totuşi grafica figurativă e încă foarte departe de scrisoarea propriu-zisă. Ca şi pictura grafică, ea nu răsfrînge limba, sonul, expunerea fonetică a cugetării, ci d-a dreptul cugetarea.

[56] Acea împrejurare că grafica figurativă [57] reprezintă nu [58] totalitatea cugetării, prin urmare nu propoziţiuni întregi, ci numai elementele constitutive ale cugetării [59], adecă cuvintele, este de o însemnătate extremă, căci cuprinde în sine germenul scrisorii propiu-zise...

Să ne închipuim o limbă, [60] în care [61] un singur son ca francezul *să* (= sens, sent, cent, sang), să poată exprima un şir de noţiuni diferite una de alta. [62] Acest son, să zicem x, reprezintă noţiunile a, b c, d, e, f etc. Dindată ce individul cel vorbitor şi scriitor observă că $x = a$ [63], acelaşi $x = b$, $x = c$, $x = d$, $x = e$, $x = f$ etc., vrînd—nevrînd el va [64] identifica foneticeşte pe a cu b, şi tot aşa $a = c$, $a = d$, $a = e$, $a = f$ etc. De aci va urma că figura pentru noţiunea a, din cauza identităţii fonetice a lui a cu b, c, d, e, f etc., nu va mai fi o figură specială pentru acea noţiune a, ci un reprezentant general pentru sonul x...“ [65]

În acest mod, scrisoarea în genere mi se prezintă sub trei aspecturi caracteristice:

1°. *semiotică* [66], care abia pipăie aşa zicînd un mijloc exterior de a [67] păstra pentru viitor o suvenire [68] confuză a unei noţiuni;

[53] ⟨Propoziţiunea⟩
[54] ⟨vedem⟩
[55] ⟨aibă⟩
[56] ⟨Împrejurarea⟩
[57] ⟨exprimă⟩
[58] ⟨cugetarea întreagă⟩
[59] ⟨numai cu⟩
[60] ⟨bogată în omofonie⟩
[61] ⟨adecă⟩
[62] ⟨adecă sonul⟩
[63] ⟨totodată⟩
[64] ⟨egaliza⟩
[65] F. Müller, *Grundriss d[er] Sprach-w[issenschaft]*, t. 1, p. 150 sqq.
[66] ⟨de la σημεῖον «semn», care pipăie fără a găsi, primînd mai mult o dorinţă de a..., mai mult căutînd decît realizînd⟩
[67] ⟨fixa⟩
[68] ⟨vizibilă⟩

2°. *ideografică*,[69] care reproduce d-a dreptul o noţiune, într-un chip independinte de[70] grai;

3°. *alfabetică*[71], care ne dă sonul şi numai sonul, fără nici o preocupaţiune de[72] ideea cuprinsă într-o fonemă sau într-un grup fonetic.

O crestătură ∧ sau un nod ⚹, poate să însemneze după împrejurări: «mi s-au născut doi copii», sau: «am ucis doi urşi», sau orice alta, pe care o cunoaşte numai acela ce a crestat sau a legat nodul, cel mult vro cîţiva iniţiaţi, dar care prin sineşi nu are nici o semnificaţiune sigură logică sau fonetică.

În ideograma ⊙, un chinez şi un egiptean înţeleg deopotrivă noţiunea *soare*, iar în valurile ∧ ∧∧ noţiunea *apă*, deşi în limbile lor respective *soare* şi *apă* se traduc prin neşte sonuri cu totul diverse.

Litera *t* sau *b*, la polon ca şi la francez sau la ungur manifestă acelaşi son, care însă izolat n-are a face la dînşii cu nici o noţiune[73].

Nu vom dezbate aci, dacă alfabetismul s-a născut din ideografism şi ideografismul din semiotism, sau dacă alfabetismul şi ideografismul s-au născut ambele din semiotism, sau dacă semiotismul poate fi o reminiscenţă din ideografism şi din alfabetism, ori — — în fine — dacă cîte trele au putut să se nască, de exemplu pe căi divergînţi. Cestiunea originii în genere, ca şi cestiunea originii limbei în genere nu aparţine gloticei, ci glosologiei; iar cestiunea ordinii[74] de succesiune a straturilor grafice celor[75] mari, ca şi ordinea de succesiune[76] a straturilor celor mari ale graiului, de exemplu monosilabisme, aglutinaţiune, flexiune, ne va preocupa mai[77] în glosografie. Deocamdată avem denainte-ne luate unul cîte unul, cele trei aspecturi caracteristice ale scrisorii: semiotică, ideografică şi alfabetică[78].

Ideografica face parte din psico-glotică, unde ocupă absolutamente acelaşi loc ca *alfabetica* în *fizio-glotică*. Între ambele însă, între ideogramă şi literă, există un teren intermediar, care aparţine amîndurora în acelaşi timp. Cînd o figură exprimă un cuvînt concret, mai ales o monosilabă, bunăoară egipteanul ⊙ = *ra* «soare», ea este o ideogramă ⊙ = «soare», dar şi o literă ⊙ = *ra* totodată.

Semiotica nu are în glotică o poziţiune precisă[79]. Ca un obicei al poporului, «răboajele» de tot felul şi alte mijloace mnemonice analoage interesă mai mult pe un etnopsicolog; ca formă însă, o formă din care, de exemplu lesne poate să se dezvolte o ideogramă şi , mai ales, o literă, etc. Se străcoară într-un mod incidental în ambele ramure ale gloticei.

Aci dară, în *fizio-glotică*, ne preocupă în specie *alfabetica*, pe care însă e foarte anevoie a o despărţi cu desăvîrşire de celelalte două aspecturi caracteristice ale scrisorii în genere[80].

---

[69] ⟨exprimînd d-a dreptul cugetarea şi simţirea sau mai bine⟩
[70] ⟨limbă⟩
[71] ⟨reproducînd dînd⟩
[72] ⟨idea noţiunea pe care o poate exprima o fonemă⟩
[73] ⟨*Semiotica* e cu totul străină lingvisticei, dar⟩
[74] ⟨în care s-au succes marile straturi epoce perioadelor⟩
[75] ⟨generale⟩
[76] ⟨perioadelor generale⟩
[77] ⟨mult cu dinadinsul⟩
[78] ⟨*Semiotica* interesă pe lingvist numai în treacăt, locul ei propriu este în etno-psicologie, a cării sferă, ca lingvistică pozitivă, respinge, după putinţă, orice element echivoc.⟩
[79] ⟨Ca fond, interesă mai mult pe etno-psicolog⟩
[80] [Urmează un număr de trei file cu o bibliografie adecvată, intitulată *Literatura alfabetică*, unde sînt citate, printre altele, lucrări de W. Humboldt, Geisler, G., Bäumlein, W. Kopp, H. F. Lepsius, R. Mommsen, Th. Ca an de apariţie, cărţile indicate de B. P. Hasdeu se înscriu între 1819 şi 1880.]

DESTĂINUIRI: «...amestecul acesta de copil întîrzia

RELUĂM, CU ACEST NUMĂR, PUBLICAREA Rotondelor 13 care nu au fost incluse în volumul 13 Rotonde 13 editat de Muzeul literaturii române în anul 1976, considerînd că prin confruntarea amintirilor depănate de participanți, cît și prin inserarea unor documente, de cele mai multe ori inedite, memorialistica — domeniu atît de labil al istoriei literare — se va fi îmbogățit cu date și episoade a căror autenticitate nu poate fi consfințită decît în cadrul unor astfel de manifestări, adevărate dezbateri literare pe tărîmuri destul de puțin explorate. Ca și în volum, materialul memorialistic va fi adnotat, de cîte ori este cazul, în scopul de a elucida unele neconcordanțe, sau de a întregi semnificația subadiacentă uneia sau alteia dintre mărturii.

Evocările pe care le publicăm în numărul de față au avut loc în ziua de 13 ianuarie 1977, cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la moartea scriitorului Anton HOLBAN și a 75 de la nașterea sa (10 februarie 1902).

N. R.

Publică, în Amfiteatru, am descoperit un poet.

Februarie 1931

Bucureşti

ROTONDA 13

Anton HOLBAN

Evocări de:
Lucia DEMETRIUS, Virgiliu MONDA, Horia LOVINESCU, Valeria ANANIA, Vlaicu BÂRNA, Ion FRUNZETTI și Șerban CIOCULESCU

Șerban CIOCULESCU: Pomenim astăzi amintirea unui scriitor de mare valoare, încetat din viață, din nefericire, la vîrsta doar de 35 de ani, Anton Holban. El n-a făcut parte propriu-zis din cercul „Sburătorului", dar, ca nepot al lui E. Lovinescu, frecventa din cînd în cînd acest cerc. Este, desigur, împrejurarea în care l-au cunoscut Lucia Demetrius și Virgiliu Monda, care îmi mărturiseau că vor încerca să contureze personalitatea — destul de controversată a scriitorului — și în ambianța cenaclului. Dau cuvîntul mai întîi colegei noastre Lucia Demetrius.

Verso-ul unei fotografii cu autograf Anton Holban către Octav Șuluțiu.

Schiță pentru un posibil portret Anton Holban, semnată de prietenul său Jean STRATILAT.

Lucia DEMETRIUS: În cei 40 de ani care s-au scurs de la moartea scriitorului Anton Holban, am avut de mai multe ori tristul prilej de a evoca în scris chipul lui, și nu mai departe decît acum cîteva luni de a vorbi despre el la televizor. Celor dintre dumneavoastră care au citit, întîmplător, micile mele articole sau au urmărit emisiunea respectivă *, le cer iertare dacă azi voi repeta cam aceleași lucruri. Numai despre cei vii, care spun cuvinte noi în fața noastră, care se schimbă treptat cu vîrsta, care acționează felurit într-o viață lungă sau care, chiar plecați dintre noi, au trăit mult, numai despre aceștia putem povesti de fiecare dată încă ceva, numai lor le mai putem dezvălui încă o trăsătură. Dar Anton Holban a rămas în amintirea noastră acel tînăr cu viață scurtă, despre care fiecare dintre noi știm mai mult sau mai puțin, dar pe care nici unul nu l-am uitat. Nu l-am putut uita. Îl deosebeau de majoritatea oamenilor și de foarte mulți scriitori, poate, o sensibilitate pe care nici un efort al lui și nici o opacitate a noastră nu o puteau ascunde. O sensibilitate vibrantă lesne de rănit, o delicatețe în fața căreia te simțeai de multe ori grosolan, o receptivitate mereu trează. Înțelegeai că toate aceste trăsături nu puteau face un om fericit. Și acest lucru se vede limpede din literatura lui. Asta o vedeau clar și prietenii lui. Dragostea, suferința, moartea sînt temele cele mai frecvente din opera lui Anton Holban, justificate poate și de o sănătate șubredă, de amenințarea evoluției unei boli care-l

* Este vorba despre emisiunea televizată la 16 noiembrie 1976, în cadrul rubricii *Biblioteca pentru toți*.

tortura și care l-a și zmuls din viață atît de devreme. Nu vreau să spun că întreaga viziune a unui om despre viață e determinată numai de starea bună sau rea a organismului său, dar nu pot tăgădui că sensibilitatea se ascute, gîndurile devin cenușii cînd trupul e chinuit. Anton Holban nu era însă un om ursuz, mohorît. Nu! Era schimbător, trecea de la tristețe la veselie, de la cuvîntul grav la glumă. A-l întîlni, a sta de vorbă cu el era totdeauna o bucurie, pentru că putea fi exuberant, entuziast, cald, spiritual. Dacă în literatura lui nu e discret, dintr-o nevoie de adevăr pînă la ultima limită, în prietenie era. Nu vorbea mult despre sine, nu căuta să afle de la tine mai mult decît simțeai nevoia să-i spui. Marile bucurii ale vieții lui erau lectura și muzica. Muzica îl ajuta să trăiască așa cum ne ajută pe noi aerul. Era alimentul cel mai necesar spiritului său, nu o destindere, nu o diversiune, era o hrană, o condiție de viață.

Mai emoționant decît orice altă trăsătură a caracterului său, îmi părea acea copilărie întîrziată, amestecată cu notele grave ale maturității. Mi-aduc aminte că mi-a spus odată: « Eu, cînd mă duc într-un oraș străin, vizitez neapărat cimitirul și pe urmă cofetăriile ».

Copilul rămas în el nu putea să nu se ducă la cofetărie, adolescentul nu putea renunța să vadă chipul cimitirului acela necunoscut, să nu se plimbe în el cu melancolie. Odată, prin 1936 cred, am fost invitați, eu și el, la o prietenă a mea unde trebuia să vină și Sergiu Celibidache. Acesta era foarte tînăr pe atunci, cînta foarte frumos la pian și eu speram să-i fac o plăcere lui Holban, dar Celibidache s-a încăpățînat, n-a vrut să cînte și seara a fost plicticoasă. Prietena mea însă pregătise o prăjitură grozavă. Cum Holban, în drum spre această vizită, îmi spusese că doctorul îi interzisese cu strășnicie, chiar în acea zi, să mai mănînce dulciuri, eu am spus: « Nu-i da prăjitură lui Holban, n-are voie ». Și nu i s-au dat. La plecare, pe drum, Anton Holban a fost furios ca un copil oropsit. «Nu puteai să taci din gură, era o prăjitură atît de bună, începeam regimul de mîine, de poimîine, peste o săptămînă... »

Șerban CIOCULESCU: Avea dreptate!

Lucia DEMETRIUS: Da! Am povestit aceste nimicuri pentru că mi se pare că unele nuanțe mici întregesc mai bine chipul unui om pe care-l cunoaștem din amintirile altora, în linii mari, și-l cunoaștem din opera lui, dar am vrea să știm cum era în viața de toate zilele. Vibra în fața frumuseții ca o strună de vioară rară. Știa să rîdă cu hohote, pînă la lacrimi, acest om trist, bîntuit de gînduri negre. Era un prieten bun, știa să se dăruie. Înfățișarea lui era plăcută, plină de o grație stîngace. Prezența lui te îmbogățea prin belșugul de gînduri, de sentimente care clocoteau în el. Citiți-l, veți fi și voi îmbogățiți!! *(Aplauze).*

Șerban CIOCULESCU: Ne-ați încîntat și ne-ați descurajat, totodată, pe noi, vorbitorii următori, atingînd toate trăsăturile esențiale ale regretatului nostru prieten. Rog, acum, pe Virgiliu Monda să ia cuvîntul.

Virgiliu MONDA : Ca și pe alți scriitori, și pe Anton Holban l-am cunoscut în casa lui E. Lovinescu. Zic « casa » lui E. Lovinescu și nu cenaclul „Sburătorul", pentru că, deși rudă cu marele critic, nepot de soră, Holban venea extrem de rar la cenaclu. În scurgerea anilor, nu știu dacă l-am văzut apărînd la ședințele noastre de vreo două sau trei ori. Dacă Holban nu venea la cenaclu, în schimb îl întîlneam uneori

la Lovinescu, în după amiezile zilelor de lucru. Anton Holban era un tînăr subțiratec, cu o față smeadă și cu ochi blînzi, cu o permanentă atitudine de sfială, dacă nu de refracție, în fața unor vexații întotdeauna posibile. Mai mult decît atît, tăcerile lui lungi, mișcările excesive pe scaun, încrețirea frecventă a frunții mărturiseau că nu se simțea bine în societate și că abia aștepta să se întoarcă în singurătate. Mă întrebam încă de pe atunci dacă era un timid ori un om închis în sine, aplecat spre introspecție, introspecție care, dăruită personajelor cărților sale, a devenit caracteristică pentru ele. Cînd mă aflam singur cu el sau cu încă vreun scriitor, după unele fraze rare, sclipitoare ca idee sau ca spirit de observație, se întuneca la față și recădea într-un mutism sumbru, trăsăturile se contractau ca-ntr-o suferință fizică greu de divulgat, ori una morală ce nu putea fi împărtășită. Cu asemenea fire, mă intriga faptul că era în prietenie intimă cu H. Bonciu, un om cu un temperament izbitor de opus. Bonciu avea o vilă la Balcic și m-a invitat într-o vară să viu să stau la el cîteva zile. « Va fi și Holban cu noi », mi-a spus el, ca să mă ispitească mai mult. Am primit invitația și, odată ajuns la Balcic, am căutat și am găsit vila lui Bonciu, însă proprietarul lipsea atunci de acasă. Am lăsat valiza la un vecin și am coborît pe țărm. În timp ce mă plimbam desfătîndu-mi ochii, cînd cu palpitarea mării sub soare, cînd cu aspectul oriental al ulițelor și al caselor, am auzit un glas care-mi striga numele. M-am uitat împrejur, dar n-am văzut pe nimeni. Fusese probabil o părere. M-am auzit însă strigat din nou. Și atunci am zărit doi pescari cu tricouri vărgate orizontal, cu pălării de paie pleoștite și cu pantalonii sumeși pînă la genunchi, stînd cu picioarele goale în apa de lîngă stînci, cu undițele în mînă. De unde naiba mă puteau cunoaște niște pescari din partea locului!? Cum ei îmi făceau semne, m-am îndreptat într-acolo și ce să văd? Pescarii nu erau alții decît Anton Holban și Bonciu. Am petrecut împreună cîteva zile plăcute. Bonciu ne-a citit din literatura lui, iar Holban era ceva mai comunicativ, tăcerile lui erau întretăiate mai des de reflecții privitoare la scrierile noi ale confraților și, fapt surprinzător, ne-a dat și unele amănunte despre cartea la care lucra. Vrînd să profit de zilele petrecute atunci cu el, am căutat să-i cîștig acea încredere afectuoasă, care permite oamenilor să lunece în destăinuiri delicate, în stare să le ușureze ananghia fizică ori sufletească. Anton Holban era pentru mine un caz în care nu puteam distinge ce-l singulariza mai mult, o maladie propriuzisă sau o vagă morbiditate psihică. Deși, după cum am spus, în acele zile era mai puțin ferecat în sine, continua totuși să se piardă cînd și cînd în acele tăceri prelungite și chiar să se despartă brusc de noi cu scuza că are niște treburi pentru cîteva ore. Explicația la care mă opream era că el avea ceea ce s-ar putea numi « pudicitatea suferinței fizice ». Abia mai tîrziu am putut afla nu numai în ce confuzie se afla el însuși în privința sănătății sale, ci și faptul că nici doctorii consultați de el nu-i putuseră preciza un diagnostic. Cu toate supozițiile pe care le făceam asupra cursului vieții lui, supoziții neîntemeiate din cauza lipsei datelor necesare, nu puteam prevedea atunci că Holban se apropia de un sfîrșit tragic. Imaginația mea îmi spune că înainte de a închide ochii pentru totdeauna, Anton Holban a văzut, înconjurîndu-i patul, alaiul personagiilor cărților sale, un alai de tineri veniți să-și plece frunțile îndoliate peste acela care descrisese zbuciumul inimii lor cu atîta înțelegere și cu atîta gingășie. *(Aplauze.)*

Şerban CIOCULESCU: Mulţumim doctorului Virgiliu Monda pentru aşa de interesanta expunere şi dau cuvîntul acuma dramaturgului Horia Lovinescu. Nu mai e nevoie să-l prezint decît într-o calitate pe care poate nu i-o cunoaşteţi: văr primar al lui Anton Holban.

Horia LOVINESCU: O să vă cer permisiunea să stau jos, pentru că a vorbi despre Anton Holban ridicîndu-mă în picioare şi cu un text scris îmi este imposibil, deoarece lucrurile ar lua pentru mine un caracter mult mai oficial decît acela imprimat cuvintelor puţine pe care aş vrea să le rostesc despre Holban. De altfel, spre stupoarea mea, ai cîteodată descoperiri ciudate în viaţă: acum vreo două săptămîni, cînd nişte redactori de la televiziune au venit să-mi ceară cîteva amintiri despre Anton Holban, am rămas o clipă paralizat, pentru că nu ştiam ce să spun. Pe Anton Holban, care mi-a fost — deşi era mult mai mare decît mine — prieten de copilărie, prieten de adolescenţă, cu care am avut contacte intelectuale, l-am judecat, tocmai din cauza asta, mai degrabă ca rudă şi ca prieten, şi nu ca scriitor. Niciodată nu m-am gîndit cu foarte multă seriozitate la el, ca scriitor.

Şerban CIOCULESCU: Iertaţi-mă că vă întrerup, dar profilul întrunirilor noastre este acela al amintirilor, aşa că nu vi se cere o părere despre scriitor, ci amintiri despre om.

Horia LOVINESCU: Şi tot atît de penibil, pe de altă parte, totuşi, este să derulezi nişte amintiri care pentru tine pot avea importanţă, pentru cei care le-ascultă au mai puţin. Şi atunci cînd mi s-au cerut la televiziune acele amintiri, am început cu una pe care aş dori s-o evoc şi în faţa dumneavoastră şi care se leagă exact de ziua morţii lui Anton Holban. Eram student în anul I la facultate. Nu-l mai văzusem de vreo două săptămîni, aflasem că nu se simte prea bine, pînă într-o zi cînd am primit un telefon şi mi-a spus: «Ştii că zilele acestea eu trebuie să mă internez în spital, să sufăr o uşoară intervenţie chirurgicală şi o să te rog să-mi suplineşti catedra mea, la Seminarul Central». Era acolo profesor de franceză. Vă închipuiţi în ce stare de intimidare am ajuns la seminar, student în anul I, fără nici un fel de practică pedagogică. Intrînd în sala de clasă, m-am văzut de-odată înconjurat de o serie de personaje mai mult sau mai puţin bărboase, cu anterie, unii mai în vîrstă mult decît mine, alţii mai tineri. Am trecut printr-un moment de panică, pentru că nu ştiam ce să fac şi aveam impresia că o să scap catalogul ăla imens din mînă şi o s-o şterg pe uşă. *(Rîsete.)* Spre mirarea şi spre bucuria mea, m-am văzut dintr-odată înconjurat de toţi aceşti oameni care s-au aşezat în jurul catedrei pe estradă, pe primele bănci, unii din ei chiar pe jos, şi nu ştiam exact ce se-ntîmplă. Atunci am înţeles că, de fapt, acesta era felul lui Holban de a-şi ţine lecţiile. Se înconjura de elevii

lui, chiar atunci cînd aveau bărbi venerabile şi stătea de vorbă cu ei foarte prietenește, despre lucruri care îi interesau. Venea în clasă cu un patefon pe care avea discuri înregistrate cu piese de Racine sau Corneille, date la Comedia franceză. Le punea elevilor să le asculte. Deseori îşi improviza lecţiile. Văzîndu-mă în mijlocul clasei, neştiind ce să fac, am întrebat: «Care a fost ultima lecţie, despre ce vreţi să vă vorbesc astăzi?». «La ultima oră ni s-a vorbit despre Baudelaire», mi-au răspuns ei. În sfîrşit, mă simţeam în domeniul meu. «Atunci o să vă vorbesc şi eu tot despre Baudelaire.» Aceasta a fost lecţia de franceză ţinută ca suplinitor în locul lui Holban. La a doua lecţie pe care trebuia s-o suplinesc, am fost chemat în cancelarie şi anunţat că Anton Holban nu mai este. Nimenea nu se aştepta la acest deznodămînt, deşi asupra lui planase, pentru cei care-l intuiau, încă de la început această aripă a morţii pe care şi el o presimţise. Vorbea Lucia Demetrius despre amestecul de maturitate şi de profundă intelectualitate care-l caracterizează pe Holban şi-n acelaşi timp de copilărie. Cazul este puţin mai complicat. În adevăr, cred că ceea ce făcea atît de seducătoare şi incomodă, totodată, personalitatea lui Holban era amestecul acesta de copil întîrziat şi de om ajuns la mari rafinamente intelectuale şi spirituale. Era, eu aş folosi aici un cuvînt care vă rog să nu vă şocheze, pentru că nu-l folosesc cu sensul peiorativ, ci mai degrabă în sensul etimologic, cu care îl foloseau latinii, de «răsturnare»; era un fel de perversiune în el, care îi dădea tot farmecul. Era ca un clişeu puţin mişcat şi în jurul căruia se creau, din cauza asta, un fel de umbre, de ceaţă, care deruta pe foarte mulţi şi care-i dădeau totuşi, pînă la urmă, acel har de a seduce, de a place. S-a vorbit aici de relaţiile sale cu E. Lovinescu.

În adevăr, niciodată Holban nu m-a dus la „Sburătorul". În primul an cînd am venit aici de la un liceu din provincie, el m-a luat oarecum sub aripa sa ca să mă introducă în viaţa culturală bucureşteană. N-o să uit, de exemplu, că mă ducea la repetiţiile lui Enescu sau îmi spunea, de asemenea: «Nu cumva să lipseşti de la filmul ăsta, fiindcă joacă Elisabeth Bergner, o mare actriţă!». Şedea lîngă mine şi mă ţinea de mînă să vadă dacă reacţionez cu aceeaşi emoţie, ca şi el, la prezenţa unui mare actor. Cînd se dădeau concerte importante cu virtuoşi de mare clasă, un Rubinstein sau un Casals, şi cînd costul ridicat al unui bilet nu-i permitea să şi-l cumpere din leafa lui mică de profesor ajungea — şi aici intră iarăşi copilăria lui în joc — să stea împreună cu mine în faţa uşilor Ateneului, să putem pătrunde în sală, la bis-uri. Pe vremuri exista acest obicei, această favoare făcută în general studenţilor. Ţin minte că, tremurînd cîteodată în frig — de obicei concertele astea aveau loc iarna —, îmi spunea: «Hai să ne facem loc numaidecît, s-ajungem pînă-n faţă, să-l putem asculta de aproape, să-l aplaudăm».

Mi-amintesc de asemenea că, în verile pe care şi le petrecea cu regularitate la Fălticeni, locul lui Holban era în orice caz nu în mijlocul celor maturi, ci alături de verii lui mai mici, de prietenele lor. Fără îndoială că marea bucurie a vacanţelor petrecute de Holban la Fălticeni — în afară de munca scrisului — era aceea de a se juca cu copiii şi de a evita, cît mai mult cu putinţă, tovărăşia oamenilor mari...

Cîteodată viaţa are nişte ciudăţenii, nişte hazarduri care sînt într-adevăr bizare şi care mă fac să fiu puţin emoţionat astă-seară. Eu nu ştiam, mărturisesc, că această adunare va comemora 40 de ani de la moartea lui Anton Holban şi, printr-o fericită întîmplare, astă-seară, la „Teatrul Nottara", al cărui director sînt, se dă premiera piesei lui Anton Holban *Oameni feluriţi*, fapt pentru care îmi cer scuze că trebuie să plec mai devreme. Această piesă a avut o soartă destul de tristă; a fost jucată, dacă nu mă-nşel, de cîteva ori la „Teatrul Naţional", apoi abandonată. Şi nu dintr-o pietate familială, ci pentru că credeam că această piesă remarcabilă merită să fie repusă în circuitul public, am hotărît ca ea să fie montată pe scena teatrului pe care-l conduc.

Iată deci că premiera piesei coincide cu comemorarea celor 40 de ani de la moartea lui Holban. Cum aş putea să închei scurtele mele amintiri, decît tot sub

impresia acestei comemorări, reamintindu-vă cuvintele cu care Holban însuşi încheia capodopera creaţiei sale, *Bunica se pregăteşte să moară*:

« Amîndoi, ca în grădină, bunica şi nepotul, prin cer şi nouri, mai departe, la bunicul... » *(Aplauze.)*

Şerban CIOCULESCU: Vă mulţumim foarte mult. Rog acum pe prietenul Vlaicu Bârna să continue.

Vlaicu BÂRNA: Onorată asistenţă, ne întîlnim azi pentru a cinsti memoria unui scriitor de o importanţă deosebită, autor al unei opere care va rămîne totdeauna pe platforma valorilor de zestre ale literaturii noastre. Şi eu l-am cunoscut pe Holban în casa lui E. Lovinescu, casă permanent deschisă de la orele 5 după prînz înainte oricărui aspirant la graţia muzelor. Ne-am revăzut apoi la Capşa, în prezenţa lui Zaharia Stancu. Eram student şi de cîteva luni fusesem angajat secretar de redacţie la revista *„Azi"*, condusă de el. Holban era prieten cu Stancu şi colaborator al acestei reviste, care marcase în anul '32 una din « grupările generaţiei », cum se spune. Prietenia mea cu Anton Holban s-a legat acolo, în cercul revistei *„Azi"*. În cîteva numere i-a fost publicat eseul său despre Proust şi tot acolo a apărut primul act din piesa *Oameni feluriţi*. În acel timp, Holban, profesor de limbă franceză la un liceu din Bucureşti, locuia într-o odaie din casa Brînceni, situată foarte central, între Ateneu şi clădirea actualei Biblioteci centrale universitare. Se aflau acolo cîteva zeci de odăi mobilate şi nemobilate, închiriate cu luna, de obicei studenţilor sau burlacilor. Camera lui Holban era mobilată foarte modest: un dulap, o bibliotecă, două scaune şi o masă cu un fotoliu, iar lîngă acestea, o maşină de scris, un aparat de radio şi un patefon, un mare număr de plăci, în majoritate muzică clasică. La acel patefon am ascultat atîtea din creaţiile lui Bach şi Beethoven, muzică din operele lui Wagner, pagini antologice din preclasici şi moderni, compoziţii de Ravel, Debussy, Bartok, Stravinski.

Îmi aduc aminte că odată, în timp ce ascultam o placă de Ravel, Holban s-a ridicat de pe scaun transfigurat şi, cu un gest pătruns de emoţie, m-a întrebat: « Simţi aici peisajul Spaniei, soarele, uscăciunea, nisipurile? ». La acel aparat de radio am audiat împreună cu Holban premiera operei *Oedip* de Enescu, transmisă de la Paris.

Vorbind despre casa Brînceni, am uitat să consemnez unul din puţinele obiecte care nu putea trece nimănui neobservat. Era un portret în ulei al scriitorului, atîrnat neînrămat deasupra dulapului, opera excelentului pictor şi grafician care a fost Tache Soroceanu. Artistul a reuşit să imprime în grăunţele pînzei chipul cel mai adevărat posibil al acestui iscusit şi rafinat explorator al adîncimilor sufleteşti. Astfel, Holban ne este înfăţişat într-o haină de casă, cu capul puţin înclinat, meditativ, ţinînd sub braţ un cocoş de hîrtie, simbol al copilăriei şi poate al tuturor zădărniciilor. Iar ochii scînteiază în acele priviri halucinate, frenetice, din momentele cînd Holban îţi vorbea despre ceva care-l emoţionase: un peisagiu, execuţia unei partituri etc.

În acei doi, trei ani dinainte de a-şi fi dat sfîrşitul pe o masă de operaţie, l-am însoţit la unele premiere de teatru şi de operă, la concerte şi conferinţe, la expoziţiile de la sala Mozart şi de la Ateneu, precum şi la unele vizite şi audiţii din casa unor melomani şi iubitori de artă, scriitorul Felix Aderca, poetul Bonciu, judecătorul Stratulat. Holban avea un mare număr de prieteni şi de cunoscuţi. Locul de întîlnire cu aceşti oameni era cafeneaua Capşa, librăriile „Cartea Românească" şi „Alcalay", precum şi îngusta prăvălie cu cărţi a librarului Virgil Montaureanu de la colţul Căii Victoriei cu bulevardul. În cîteva rînduri am ieşit din Bucureşti, în tovărăşia lui Holban — într-o duminică de primăvară la Snagov, altădată am petrecut împreună două săptămîni la Balcic, invitaţi de Bonciu. Era primăvară, am avut un timp însorit şi cald, un cer de o extraordinară luminozitate. Am bătut atunci, împreună, toate ulicele Balcicului, ţărmul mării şi cîmpiile de iarbă de deasupra oraşului, oprindu-ne lîngă pietrele din cimitirele tătăreşti sau ca să stăm de vorbă cu păstorii transilvăneni veniţi aici pe urmele strămoşilor lor transhumanţi. Altădată, spre vară, ne-am

dus la Cernica, un grup mai mare, din care făceau parte, printre alții, familiile Aderca și Demetrius. O altă ieșire din București împreună cu Holban ne-a prilejuit-o o ședătoare literară organizată în orașul Sf. Gheorghe pe la începutul lui iunie '35, într-o duminică. Cu noi mai erau poetul George Gregorian și criticul Octav Șuluțiu. De ceilalți, dac-au mai fost, nu mai îmi aduc aminte. La acea ședătoare Holban a citit cu mare succes două portrete din *Parada dascălilor*. De la Sf. Gheorghe ne-am întors la Brașov cu o mașină, iar în drum spre București, cu trenul, am mai făcut o escală de o zi la Sinaia. Poate să pară paradoxală afirmația că Holban era o prezență stenică, în ciuda a tot ce știm despre eroul său, acel erou unic, autobiografic, bîntuit de toate fantasmele și obsedat de ideea morții. Și totuși, sau poate tocmai de asta, Holban era un avid în viață înzestrat cu un foarte ascuțit spirit de observație, bucuros să povestească o întîmplare comică sau grotescă la care asistase pe stradă sau în tramvai.

În vacanța de iarnă a anului '33—'34, în drum spre casa părintească, m-am oprit în orășelul Brad de la poalele munților Apuseni și am intrat în librăria Zarand a fraților Francisc și Bella Roth, care aveau alături de prăvălie și un mic atelier tipografic.

Am aflat atunci de intenția celor doi librari de a întemeia o editură în acest colț uitat de țară, vestit doar pentru marile zăcăminte de aur din împrejurimi și pentru săptămînalul tîrg de vite și de cherestea rămas din vechime. Frații Roth făcuseră inducția, în materia editorială, cu revista *„Abecedar"* a lui Emil Giurguca și George Boldea. Atunci l-am cunoscut și pe inginerul de mine George Minovici, stabilit la Brad, om foarte instruit, poliglot, cu o remarcabilă cultură literară, care urma să fie, și a și fost, consilierul acestei temerare întreprinderi editoriale. Am aflat că prima lucrare inclusă în plan fusese deja angajată. Nu era nici mai mult, nici mai puțin, decît premiul Goncourt din același an, *La condition humaine* de André Malraux, la a cărei traducere și începuse să lucreze inginerul Minovici. Iată-mă deci descoperind niște lucruri senzaționale. În timp ce marile edituri bucureștene tipăreau cărți fără importanță din literatura franceză, la poalele munților Apuseni era editată cea mai recentă expresie a marii literaturi europene. Stînd de vorbă acolo cu frații Roth și cu inginerul Minovici, aceștia m-au rugat să le dau unele sugestii cu privire la literatura originală actuală de la noi și a posibilităților de a o contracta. I-am vorbit atunci de romanul *Ioana*, al lui Holban, din care ascultasem fragmente citite la cenaclul „Sburătorul". Romanul era încheiat, fusese anunțat în cîteva notițe din ziare și reviste, dar nici o casă de editură din capitală nu se hotărîse să-l publice. Editorii brădeni au reținut sugestia și, drept urmare, inginerul Minovici a venit la București, unde l-am pus în contact cu Holban, cu E. Lovinescu, Zaharia Stancu, Gib. Mihăescu. Cu acel prilej, manuscrisul romanului *Ioana* a pornit spre munții Apuseni și la sfîrșitul anului '34 el apărea într-o foarte elegantă ediție legată în pînză de culoarea coajei de lămîie și supracopertată. Citățm, spre mirarea multora, un text de reclamă

tipărit pe un semn de carte introdus între filele romanului *Ioana*. Iată-l: «Editura Pantheon din Brad va publica în primăvara lui '35 celebra operă a literaturii cehe *Procesul*, roman de Franz Kafka, în versiune românească». Fără alte comentarii, decît o observație: *Procesul* lui Kafka avea să apară la București, abea peste trei decenii.

Despre preferințele sale literare nu mai e nevoie să dau nici un fel de relație.

Șerban CIOCULESCU: Era profesor de franceză.

Vlaicu BÂRNA: Da. Prin acei ani, nu mai știu dacă într-un interviu sau în paginile *Jurnalului* său, André Gide, întrebat care e cel mai mare poet al Franței, răspunsese: «Victor Hugo. Hélas!». Pe Holban, diatriba aruncată de Gide marelui latifundiar al poeziei franceze l-a amuzat peste măsură. Cu acel prilej, mi-amintesc că Holban a lansat o butadă proprie. Zicea: «Victor Hugo e un fluviu măreț, scînteietor, din care guști o picătură și te otrăvești».

Încheind referințele de față, aș dori să mai notez, în treacăt, unele amănunte cu o oarecare semnificație în evocarea naturii lui Holban. Exploziile lui de rîs, veselia lui copilărească, într-o împrejurare care-l amuza, erau în fond reacția unui mare timid. Timiditate, obsesia morții, spaima de bătrînețe. Nu cunoșteam vîrsta lui Holban, dar după celelalte date știam că diferența între noi era de circa 10 ani. Cînd a apărut, cu prilejul unei zile a cărții, un nou volum colectiv de *Nuvele inedite*, adunînd la un loc douăzeci de autori, între care se afla și Holban, editura respectivă m-a însărcinat să întocmesc fișele bio-bibliografice ale autorilor cuprinși în acea culegere. Cînd l-am întrebat pe Holban de data nașterii, mi-a spus, jumătate în glumă, jumătate în serios: «Dragă Vlaicu Bârna scrie așa: Nu se cunoaște precis data nașterii!». *(Rîsete.)*

Se știe inapetența eroilor lui Holban pentru căsătorie și pentru modul mic-burghez de viață. Povestea o dată că, întîlnindu-l pe Mircea Eliade, acesta i-a spus că se mutase cu soția într-un apartament dintr-un bloc nou construit, înzestrat cu toate dependințele. Holban l-a întrebat atunci cu mirare: «Cum, poți să ai bucătărie?!». Iar Eliade i-a răspuns afirmativ, spre stupefacția lui Holban. Evident, nimeni nu se putea mira de acest lucru, decît Holban.

În afară de marea aplicație de a decanta ideile și nuanțele, de a observa ceea ce multora nu le atrăgea atenția, Holban mai stăpînea, sau stăpînea cu greu, un foarte alert simț al ridicolului. Mi-a povestit odată o întîmplare cu profesorul Murnu, strălucitul traducător al lui Homer și — așa cum spunea Holban însuși — singurul dintre foarte puținii prieteni ai lui Lovinescu. Își spuneau pe nume. Murnu a venit într-o zi, după ce se prăpădise soția lui, în vizită la Lovinescu. De față era și Holban. Și cînd a intrat, după primii pași făcuți în odaie, Lovinescu i-a exprimat condoleanțe. Murnu, bătîndu-l pe spate cu palma i-a răspuns: «Nu-i nimica, nu-i nimica!». Pe Holban lucrul acesta l-a amuzat nemaipomenit și îl povestea rîzînd cu hohote.

Șerban CIOCULESCU: Putea fi și mai rău! *(Rîsete.)*

Vlaicu BÂRNA: Sînt 40 de ani de cînd Holban a plecat dintre noi, dar prezența lui nu ne-a părăsit niciodată, iar scrisul lui păstrează aceeași căldură și prospețime care ne-a cucerit de la început. Anton Holban, pentru cei care l-au cunoscut, întrupa bunul gust și onestitate intelectuală. El n-a trișat niciodată nici cu ideile, nici cu oamenii. Poate într-o măsură a făcut-o cu propria sa viață, încredințînd-o iluziilor zadarnice. Dar pentru asta nimeni n-are dreptul să-l judece. Pentru că această viață, asemeni soției Meșterului Manole, a fost jertfa zidită la temeliile operei sale. *(Aplauze.)*

Șerban CIOCULESCU: Mulțumesc poetului Vlaicu Bârna pentru frumoasele sale amintiri și dau cuvîntul poetului și dramaturgului Valeriu Anania.

Valeriu ANANIA: Amintirile mele despre Anton Holban izvorăsc dintr-o vîrstă foarte fragedă, a unui copil de 13, 14 ani. I-am fost elev la Seminarul Central din București, școală cu o veche și puternică tradiție culturală, care se bucura de faima unor profesori străluciți. Printre aceștia se număra și Anton Holban, poate unul din paradoxele vieții lui. Deși nu făcea un secret din faptul că este ateu, Anton Holban

a funcționat ani întregi ca profesor la două școli de teologie: la Seminarul monahal de la Cernica și la Seminarul Central din București. Specialitatea lui Holban era limba franceză, dar eu în clasa a II-a l-am avut profesor de limba română, pentru completarea probabil a unor ore. Dacă cei mai vîrstnici, cei din cursul superior se temeau de el ca de o spaimă a școlii, datorită exigenței și severității cu care acorda note — se spunea că 8 era nota maximă la el —, noi, puștimea dintr-a doua, eram prietenii lui. Nu ne păsa de ora de română și ne îndrăgostisem repede de bărbatul acela bine legat, cu părul pieptănat în două părți, cu bărbia puternică, care rîdea, rîdea uneori cu mare poftă, spunînd copilării, amintiri din propria-i copilărie și rîdea aproape neostoit. Și pentru că, în acea vreme colabora la revista *„Vremea"*, în fiecare săptămînă ne aducea o revistă și spunea: « V-am adus o *„Vreme"*! » și era singura revistă pe care o introducea clandestin, e adevărat, să zicem, « pe barba lui » *(Rîsete)*. într-un internat cu o disciplină foarte severă, în care nu pătrundeau ziare sau reviste literare. Nu știu cîtă gramatică am învățat cu Anton Holban, pentru că, desigur, gramatică trebuia să învățăm întîi în clasa a II-a, dar Holban a avu tmeritul de a ne fi stimulat gustul pentru lectură. Și avea metoda lui specială. Ne spunea: « În BPT sau în „Minerva" — erau colecțiile cele mai ieftine și mai ușor accesibile buzunarelor noastre sărăcăcioase de copii veniți de la țară — a apărut cutare carte. Cei care o citesc întîi și depun referate asupra conținutului și ideilor principale, vor avea de la mine nota 10. Și se stîrnea o adevărată emulație, o adevărată întrecere, între cei peste 30 de elevi cîți eram atunci în clasa a II-a, să citim cărțile recomandate de profesorul Holban. Așa se face că, în decurs de un an școlar, copiii de țărani luau repede cunoștință și deveneau familiari nu numai cu Calistrat Hogaș, cu Al. Brătescu-Voinești, cu Emil Gârleanu, dar și cu Dikens, Gogol, Tolstoi, cu Alphonse Daudet și cu Edmondo de Amicis. Ne introducea deci în cultura universală, nu ținea neapărat să citim doar literatura română. Și în felul acesta ne trezeam dintr-o dată mai luminați, mai cuprinzători, el oferea 10 după 10, iar cînd catalogul se umplea cu note maxime, ne dădea, ca recompensă, batoane de ciocolată. *(Rîsete.)* Profesorul Holban ne-a îndemnat să înființăm și o bibliotecă a noastră, a clasei a II-a. Am pus bănuț lîngă bănuț, ne-am cumpărat un dulap și l-am umplut în cîteva săptămîni cu cărți cumpărate sau donate de noi, prin colectă publică. După cîte îmi amintesc, în biblioteca mare existau două, dacă nu mă înșel, din cărțile lui: *O moarte care nu dovedește nimic* și *Romanul lui Mirel*. L-am rugat însă, în numele clasei, să ne dăruiască o carte cu dedicație pentru biblioteca noastră. Și într-adevăr, ne-a adus una probabil recent apărută, cu o dedicație pe care o țin minte foarte bine: « *Prietenilor mei din clasa a II-a, cu condiția să o citească numai atunci cînd vor fi mari.* Anton Holban ». În cîteva zile însă, cartea a fost devorată. Romanul păcătuia și prin aceea că se chema *Ioana. (Rîsete.)* În cele din urmă am pus cartea în raft cu mai multă sfială pentru noi și cu mai mult respect pentru autor.

Pentru că învățam bine la română, eram elevul său favorit, dar pentru că scriam și poezii, am devenit repede micul său prieten și acesta este sentimentul de pioșenie care mă leagă de amintirea lui Anton Holban. Îmi acorda conversații particulare, în recreația mare de la ora 10 sau către vremea prînzului, sau după orele de după amiază. Primăvara sau vara ne plimbam printre castani, iarna de-a lungul coridorului școlii și devenisem foarte respectat de către colegii mei, nu numai de clasă dar și de cei mai mari. Anton Holban nu se preocupa cu precădere de ceea ce scriam eu. Pentru el era important că scriu și voia să stăruiesc. Nu cred că am făcut o

ucenicie literară și nici n-a căutat să mi-o dea. Dar se ocupa de mine în mod deosebit și cred că am găsit în el un sprijin pe care orice copil îl necesită atunci cînd se află la începutul drumului. Însă am avut și un diferend cu Anton Holban. Eram foarte sărac pe vremea aceea, și singura mea pereche de pantaloni se cam rupsese și era cam necîrpită, fapt pentru care Holban mi-a făcut o dată o observație cam aspră, punînd acest fapt pe seama unui spirit de boemă și nu pe seama lipsei de posibilități materiale. « Asta nu însemnează că dacă ai talent trebuie să umbli și jerpelit. Te rog să umbli cuviincios », observație care pe mine m-a jignit, poate pentru că și știam adevărata cauză. Și de atunci am devenit mai puțin comunicativ față de dascălul meu, păstrînd anumite rezerve. La scurtă vreme după aceasta, Holban ne-a dat un extemporal, din acelea pe care obișnuia să le dea, cu teme « ad-hoc ». Tema extemporalului era: « Ce-mi place mai mult, soarele sau luna? ». *(Rîsete.)* Scriem 10 sau 15 minute, profesorul strînge extemporalele și începe să le citească pe loc la catedră. Cînd ajunge la sfîrșitul unuia dintre ele, se uită drept la mine, pe jumătate înciudat și pe jumătate amuzat. « Anania, te-ai făcut al dracului ! » Îmi permisesem să fac în extemporal un elogiu al soarelui, special îl făcusem, ca să nu-i placă profesorului. Pînă la urmă însă, impertinența mea i-a plăcut și parcă m-a apropiat mai mult de el. Adesea mă întreba ce mai scriu, se uita uneori peste lucrările mele, îmi vorbea des de literatură, de unii autori și, pînă la urmă, a trebuit să-i explic și cărui fapt se datora ținuta mea puțin corespunzătoare. La rîndul său mi-a spus: « Iată, aș vrea să fii ceva mai bine îmbrăcat, pentru că vreau să ies cu dumneata la lume, și anume, să te port cu mine pe la librăriile în care scriitorii își lansează cărțile și dau autografe. Să-i cunoști pe acești scriitori, să te faci cunoscut de ei, ». Mi-a făcut taică-meu un costumaș mai bun și Holban și-a început programul care, din păcate, a rămas la început. În clasa următoare, a III-a, l-am avut pe Holban dascăl de limbă franceză. Era într-adevăr foarte exigent.

Nu știu cîtă gramatică, limbă română sau limbă franceză am învățat de la Holban, dar îi datorez faptul că, cu cîțiva ani mai devreme, am cunoscut muzica clasică. De două sau trei ori, Holban m-a chemat la el acasă, unde am văzut pentru prima dată în viața mea stive de discuri. Era un mare iubitor de muzică, un om de foarte multă sensibilitate. *(Aplauze.)*

Șerban CIOCULESCU: Nu mai e nevoie să vă mulțumesc. V-a mulțumit obștea noastră. Dau acum cuvîntul lui Ion Frunzetti.

Ion FRUNZETTI: De fiecare dată cînd trebuie să dezgropăm, trecînd prin straturi multiple de civilizații depuse în noi, osemintele spirituale ale unui înaintaș sau fost contemporan, am strania senzație că ne supunem la toate avatarurile la care este, în general, supusă știința arheologiei. Dumneavoastră știți foarte bine că civilizațiile vechi se pot aduce la lumină cu mari eforturi, cu săpături îndelungate și cu multă risipă de mînă de lucru și de ingeniozitate, dar că foarte rareori ies numai opere de primă mărime, din straturile pe care intenționăm să le salvăm și că adeseori avem și cioburi, de toate felurile, chiar și din același strat, dar și din straturi care, în decursul timpului, au avut vreme să se stratifice deasupra stratului către care ne adresăm. Amintirea mea despre Anton Holban nu diferă mult de amintirile poetului Valeriu Anania. Impresia mea este că sînt amintirile unor copii care idealizează, pentru că, dacă poetul Anania l-a văzut la 13—14 ani, cînd intrarea în paradisurile interzise fie ale literaturii, fie ale restaurantului Coșna-Cireșoaia erau pentru momentul acela supuse unor cenzuri mult mai grave decît la vîrsta la care oamenii poartă bărbi, amintirile mele sînt și mai adînci, sînt amintiri din epoca dintre 10—12 ani. Anton Holban s-a întîmplat să fie profesor la liceul „Vasile Alecsandri" din Galați, între 1928 și 1931, perioadă în care, pînă în 1936, i-am fost și eu elev. La liceul „Vasile Alecsandri", eram obișnuiți cu un „domnu'" care cîteodată punea mîna pe vargă, pentru alții, bineînțeles, nu pentru cei care știau, și cîteodată împărțea complimente. Și am nimerit peste mai mulți „domni", fiecare cu ticurile lui, fiecare cu micile lui

scleroze. *Parada dascălilor* îi creionează, întîmplător, pe cei de la liceul „Vasile Alecsandri" din Galați, dintre care mulți mi-au fost profesori. Cheia acestei *Parade a dascălilor* am încercat o dată să o dau în întregime împreună cu Ion Argintescu. *Parada dascălilor* este într-adevăr o istorie spirituală a « moșteci smului » didactic românesc. Pentru că liceele noastre erau pline de « moșteci ». (Da, de la *Moș Teacă*!) Era într-adevăr surprinzător să descoperi printre atîția profesori care își așteptau împlinirea anilor de pensie, printre profesori care, mult înainte de a putea să ajungă la pensie, se rutinizaseră, să descoperi deodată un fel de marchiz de Posa, cum aș zice după ce am trecut prin Schiller, care își trecea mîna pe frunte cu gesturi largi cîteodată, care acționa ca sub imperiul unor forțe, cîteodată, — ni se părea nouă — supranaturale, care, nu întotdeauna explicabil, trecea de la o stare la alta, care, în orice caz, se comporta ca un elev extrovertit de clasă superioară și care vroia să fie prieten cu toți.

Într-o recreație a venit Anton Holban la mine, m-a luat de mînă și mi-a spus: « Vrei să mă petreci către Episcopie? Eu acolo stau. Mă duc într-acolo ». Și pe drum mi-a spus: « Știi, eu sînt din Fălticeni, de unde-i și tatăl dumitale! ». Atunci mi-a mărturisit că două case dincolo de cea în care copilărise tatăl meu și în care și eu cîteodată în vacanțe mă jucam în fundul livezii bunicului meu, pe strada Livezii la Fălticeni, copilărise Anton Holban.

Ca profesor, el a știut să facă în așa fel — așa cum dealtfel a menționat și poetul Anania — încît obiectul de studiu să nu mai fie pentru nici unul dintre elevii lui o cazină. Am aflat că humorile lui curioase — trecea de la o stare la alta — sărea de pe scaun într-un chip neexplicabil și ajungea la o febrilitate a mișcărilor, care pentru noi părea cîteodată chiar ireverențios caraghioasă, ireverențios din partea noastră, am aflat că toate acestea erau rezultatele unei boli pe care am înțeles-o mult mai tîrziu. Am început prin a vă spune că fac arheologie. Ei bine, trebuie să vă spun că reconstituirea lui Anton Holban nu se poate face din memoriile unui om de 10—11 ani și că nici n-a înțeles nimeni la 10—11 ani ce mare om era cel care ne învăța *Marseilleza* cu cîntec și în așa fel scandaliza pe directorul liceului: toate clasele lui cîntau *Marseilleza* la începutul și la sfîrșitul orelor, și cînta el cel dintîi. În afară de asta, ne aducea patefonul în clasă și punea plăci nu dintre cele care îi plăceau mai mult, nu din muzica atît de îndrăgită de el, ci plăci care să ne fie folositoare, un fel de exemple de recitări, fabule de la Fontaine, de pildă, pe care le recitau oameni ca Jourdain, sau alții, nu știu de unde găsiți imprimați și înregistrați de o casă franceză. În felul acesta încerca posibilitățile noastre de pronunție franceză — dar efectiv, lui i se părea că pronunțînd cineva la vîrsta aceea mai apropiat de ceea ce se pretindea de la un elev român în materie de fonetică franceză merită să fie luat în considerație și atunci, pe cel care izbutea să imite, avînd o oarecare ureche muzicală, felul de recitare al actorului respectiv, mare recitator al timpului de la Comedia Franceză, îl ducea din clasă în clasă, chiar la clasele superioare pentru a face să fie ascultate *Les animaux malades de la peste* sau alte lucruri de felul acesta. Și, bineînțeles, era foarte vesel cînd cineva reușea să găsească inflexiunile muzicale cu un simț pe care numai profesorii de conservator îl au. Faptul că era la Galați, în acest port cosmopolit al Dunării, i-a dat și posibilitatea de a face apel mai puțin la entuziasmul nostru, cît la posibilitățile financiare ale unora dintre bogații băieți de negustori, în așa fel încît biblioteca pe care colegii lui Anania au făcut-o cu mari sacrificii, la noi s-a încropit din niște resturi de biblioteci particulare pe care fiecare dintre noi le aduceam, uneori jefuiam de acasă chiar fondul principal și-l aduceam la biblioteca clasei. A știut să dea gustul pentru lectură — era profesor de franceză — și-n același timp gustul pentru civilizație, dar în plus a știut să dea gustul pentru dreptate și gustul pentru omenie unor oameni care de-atunci s-au risipit în cele patru vînturi. Eu n-am înțeles cît de mare profesor era Holban decît în momentul în care a început să-mi vorbească despre niște lucruri care-mi erau dragi, despre niște lucruri pe care încă nu le înțelegeam cum ar fi vrut el, dar pe care știam că la un moment dat voi ajunge

să le înțeleg. Inutil să vă spun că mi-a vorbit de Artur Rimbaud cînd aveam 11—12 ani și că asta m-a făcut să-l traduc cînd aveam 16—19. Dar, efectiv, cînd a început să-mi vorbească despre unele lucruri de acest tip, mi-am dat seama că există un domeniu al tărîmurilor necunoscute, dindărătul unei literaturi care mi se părea o selvă foarte ușor de străbătut și fără animalele infernale ale lui Dante. Ne vorbea cu pasiune despre această literatură, indiferent dacă era vorba de Molière sau de La Fontaine — ce se putea vorbi cu niște copii de 11 și 12 ani, care aveau mici bucățele în care trebuiau să se descurse sau poezii idioate cum mai sînt și acum în manualele de școală? ! Întîmplător, cartea pe care mi-a recomandat-o el, pe lîngă cea recomandată de minister, era cartea semnată de E. Lovinescu, din rațiuni de vandabilitate — cartea de fapt era întocmită de soția acestuia, o excelentă profesoară de franceză. Pe aceea ne punea să o învățăm, făcînd o ilegalitate. Întocmai cum ne recomanda cărți de istorie care nu erau cartea colegului său din *Parada dascălilor* — Grigore Mihail Cotlaru —, ci una de mult mai mare rigoare științifică, o carte de D. Pătrășcanu, marele scriitor. Așa încît, de fiecare dată el ne apărea ca un profesor cu — să zicem — insidiozități de diverse feluri, un fel de ferment, de incitant la răsturnarea autorității, cam un fel de anarhist care ne impunea o rigoare interioară și-un autocontrol care era cu adevărat ceea ce trebuia pentru niște oameni ce nu avuseseră decît sentimentul autorității exterioare, fie în exemplele cazone ale profesorului din jurul nostru, fie în exemplele nu mai puțin cazone de acasă, fie în exemplele de pe uliță sau de pe stradă, din sălile ce puteau fi frecventate la universitățile populare existente și atunci. În *Parada dascălilor* este o scenă cu o conferință la Universitatea populară a unui om care face furori, care vorbește cald — dar atîta ură împotriva acestui sistem de pompierism filozofico-literar nu se găsește în nici o altă operă a literaturii române — cîtă se găsește la Anton Holban. Nu exista nimic ce să fi urît mai mult Holban, decît neautenticul. Eu cred că un profesor care a făcut elevi e rar, un profesor care a găsit elevi e un noroc pentru profesor. Sînt foarte mulți însă dintre cei neștiuți care au trecut pe la Anton Holban și care, o dată în viața lor, în fața unei acțiuni mîrșave, au ezitat să o facă pentru că știau că undeva, în adîncul conștiinței lor, se va ivi Anton Holban să întrebe așa cum făcea de obicei: « Ce-ai făcut, Ionel Melinte sau Grigore Vasilescu, ce-ai făcut astăzi cu sufletul tău? ! ». *(Aplauze.)*

Șerban CIOCULESCU: Aflînd că printre vorbitori vor fi Valeriu Anania și Ion Frunzetti și cunoscîndu-le tinerețea — evident, relativă față de vîrsta mea —, m-am întrebat cum l-au putut cunoaște pe Holban, care a murit atît de tînăr. Emoția mare a acestei ședințe a fost că au vorbit doi elevi, doi foști elevi care și-au adorat dascălul. E foarte greu pentru un profesor să se facă iubit de elevii săi. De obicei, profesorii stîrnesc o atmosferă glacială. Nu știam, mărturisesc, că Holban a reușit să-și apropie copiii. Îl știam un neconformist. *Parada* amintește o altă carte importantă care a apărut cam în același timp, *Însemnările unui belfer* a lui Ioachim Botez. Mie îmi vine foarte greu să vorbesc despre Anton Holban, pentru că am fost coleg de Universitate cu el din anul I pînă la sfîrșitul studiilor noastre. Ne-am reîntîlnit la Paris, unde el începuse o teză pe care n-a putut-o termina, despre Barbé d'Aurvilly, după cum eu însumi începusem o teză despre Ferdinand Brunetière, pe care de asemenea am abandonat-o. Ne-am reîntîlnit apoi în țară, am scris despre fiecare din cărțile lui, i-am prețuit literatura din primul ceas, am fost unul dintre primii cititori ai *Ioanei* în manuscris. În dedicația pe carte, Holban îmi spunea: « *Și cu o prietenie veche, așa de veche încît față de ea aproape toți ceilalți sînt suplimentari* ». Așa că la un moment dat am fost foarte apropiat de inima lui și el de a mea. Mi-aduc aminte cînd am scris în *„Revista Fundațiilor"* despre *Ioana*, Camil Petrescu, care păstrase tradiția lui Paul Zarifopol și mă publica pe « *ne ve* » — nu-mi citea manuscrisele —, mi-a reproșat: « Niciodată n-ai scris atît de cald despre mine ». Acest lucru nu era adevărat. Fusesem clopotarul și al *Ultimei nopți...*, și al *Patului lui Procust*, însă Camil Petrescu era foarte influențabil. Dacă-i spunea Comarnescu: « Știi că articolul lui Cioculescu era

plin de perfidie », el, care în ajun îmi mulțumise călduros, a doua zi îmi spunea: « Știi, mi-a spus Comarnescu că articolul dumitale e plin de perfidie ! ». Atunci eu îi răspundeam: « Și dumneata, Camil, judeci după capul lui Comarnescu sau după al dumitale ? ! ». Fapt este că se îndoia de prietenia mea sau de receptivitatea mea critică. Ei bine, Holban nu era un vînător de elogii, cum era Camil. Cu siguranță Anton Holban nu era făcut din această pastă. Scrupulul lui principal era, cum s-a spus adineauri, să fie el însuși, să fie autentic, să fie de-o sinceritate desăvîrșită, de-o cruzime desăvîrșită față de el însuși, să se înfățișeze cu slăbiciunile lui omenești, cu incertitudinile, cu îndoielile sale. Romanele lui, în care s-a descris sub diverse nume — Mirel, Sandu — îl înfățișează totdeauna îndrăgostit, și mereu îndoindu-se de dragostea femeii iubite. Lovinescu — și observam acest lucru înainte de a intra în Rotondă, în această seară — a scris la « cald » despre moartea nepotului său, îi susținuse reprezentația primei și ultimei sale piese: *Oameni feluriți*, care acum se reprezintă la Teatrul „Nottara". Îl susținuse cu căldură. Aș spune că relațiile nu erau reciproce; dacă Lovinescu, în calitate de critic imparțial îl sprijinea, poate nu atît cu afecțiune familială, cît convins că nepotul său este un scriitor de talent, Anton Holban aprecia pe criticul literar, dar nu aprecia deloc romanele lui Lovinescu. Era între noi un fel de consens — ne uitam unul la celălalt, atunci cînd vorbeam despre romanele lui Lovinescu. Ne uitam unul la altul complice.

L-am întîlnit într-o zi la Paris: « De unde vii ? » « De la seminarul lui Mario Roque ». Mario Roque era protectorul românilor, era profesor de romanistică. Zic: « Și ce-a făcut la lecție ? ». Zice: « Dragă, a vorbit o oră întreagă despre tîlcul numelui Venturiano ». Deci *Noaptea furtunoasă*. Și atunci eu îl întreb: « Ei, și, dragă Anton, ce-a spus, ce dezlegare a găsit el numelui ? ». Zice: « Dragă, habar n-am, eu mă gîndeam la concertul la care trebuie să mă duc diseară ». *(Rumoare.)* Nu-l interesa cîtuși de puțin această problemă filologică. Filolog nu era. Nici eu nu eram filolog la acea vîrstă. Am căpătat această cută la bătrînețe — cuta filologiei. În Franța, Holban frecventa mai puțin Universitatea, mai mult bibliotecile, concertele și conferințele și, cu puținii bani care-i avea, călătorea în Bretania, cum s-a amintit. În materie de muzică era, într-adevăr un foarte mare cunoscător, avea o sensibilitate ieșită din comun. I-am apreciat-o din primul moment, deși eu n-am deloc aplecare spre muzică. Am sensibilitate la proză și versuri, dar nu disting cele șapte note de pe portativ, nu sufăr la concerte cînd e o notă falsă...

Vlaicu BÂRNA: Nici la conferințe?

Șerban CIOCULESCU: La conferințe e altceva. Acolo mă ajută somnul. *(Rîsete, aplauze.)* Acest exemplar din *Ioana* îmi este deosebit de scump, nu numai pentru că mi-l înfățișează în intimitatea lui pe Holban, dar și fiindcă a fost citit de Vladimir Streinu, în același timp cu mine. Într-un loc, Vladimir Streinu a scris: « Devine agasant ». Nu vă scandalizați ! Însă psihologismul lui merge la infrastructurile sentimentelor și impresiilor și ținea acțiunea pe loc. Mărturisesc că lectura fiecăreia din cărțile lui îmi înlesnea înțelegerea că mă aflu în fața unei ființe torturate. Nu știam exact de ce. Chiar fizicul lui. S-a pronunțat o singură dată aici expresia: « Privirea halucinată ». Într-adevăr, el părea ca o pasăre de noapte rănită de lumină. Printre oameni avea aerul de a nu putea privi lumina în față, avea jocuri stranii de oameni care fugeau, fie că se interiorizau, fie că fugeau în direcții opuse, privirea lui însăși era aceea a unui om straniu. El și-a găsit echilibrul sufletesc și eliberarea de chinurile sufletești în scris, într-un scris precipitat, tumultuos, nervos și-ntr-o grafie nervoasă și precipitată. Lecția lui Holban este lecția exemplară a dominării unui dezechilibru interior, printr-un echilibru analitic și al scrisului. Aceasta este lecția existenței lui Anton Holban, de a fi transformat o mare suferință într-un model de analiză psihologică modernă.

Alexandru MACEDONSKI

UN «MILES GLORIOSUS»?

SINUOS ŞI IMPREVIZIBIL, PARADOXAL DE atîtea ori, destinul literar al lui Macedonski şi mai ales al opiniilor sale continuă să fie dintre cele mai controversate. Dacă opera poetică macedonskiană s-a impus demult criticii, biografia sa reprezintă încă un «caz» obsedant în şirul «proceselor» pe care istoria noastră literară s-a obişnuit a le intenta scriitorilor cu atitudini mai puţin comode, ce şochează şi acum bunul simţ didactic. Sancţionat sau absolvit, abordat cu reticenţe şi suspiciuni sau cu simpatetică înţelegere şi dorinţă de «explicare» a resorturilor interioare, Macedonski pare a-şi fi aflat, în figura lui Don Quijote, emblema cea mai convenabilă recunoaşterii. Avansată sub forma unui profil moral, în portretistica tipologică a lui G. Călinescu sau Şerban Cioculescu, dezvoltată în cadrul unei ample monografii a personalităţii de către Adrian Marino, formula prezintă, mai ales cînd e vorba de opiniile social-politice macedonskiene, riscul unei degenerări în bagatelizare. Căci, oricît am iubi pe Don Quijote, el nu rămîne pentru noi sublim decît ca metaforă, şi nu ne vom pune niciodată în minte să verificăm realitatea credinţelor sale: ştim dintru început că se bazează pe percepţii eronate. Or nu tocmai acesta este, credem, cazul lui Alexandru Macedonski.

Dealtfel, ceea ce numim de obicei eroare nu vine decît din aprecierea retroactivă a unei opţiuni posibile, dar abandonate în favoarea alteia mai convenabile din punctul de vedere al necesităţii.

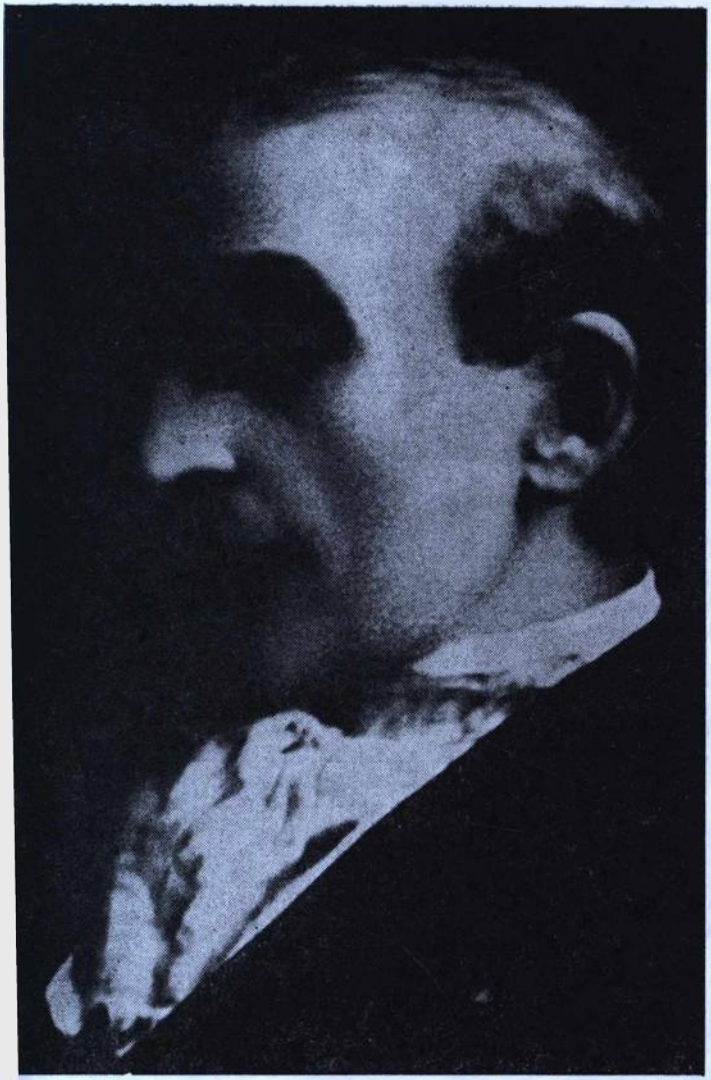
Atitudinea poetului în momentul de răscruce al anilor 1916, dintre cele mai incriminate în întreaga sa biografie, a fost explicată de Adrian Marino [1], în funcţie de firea mereu «în răspăr» a lui Macedonski, dar şi în contextul întoarcerii dezamăgite din Franţa «avocăţească» şi viciată, pe care consecinţele revoluţiei burgheze o aduseseră în pragul falimentului. Ca întotdeauna, documentul inedit a venit să aducă lumină în stabilirea adevăratelor sentimente cu care poetul a trăit evenimentul: publicarea jurnalului din primele zile de război [2] este un punct obligatoriu de referinţă pentru înţelegerea sensului social al francofobiei macedonskiene din această perioadă. Cît priveşte intrarea României în război, reflecţiile poetului sînt de o sublimă luciditate: «Bine sau rău, situaţia s-a lămurit. De acum orice deosebire de păreri nu-şi mai are locul. Eu am fost pentru urmarea neutralităţii, dar odată ce s-a hotărît altfel de cei care sunt ţara reală de azi, d-zeu să ne mintuiască şi să ducă pe România la glorie». Un sarcasm obosit vine să informe orice calomnicasă insinuare privind presupusul colaboraţionism: «N-am însă nici chiar tutun, eu care am fost vîndut nemţilor..».

Există în textul jurnalului o frază de cea mai mare importanţă pentru prezenta discuţie: «Oricum, aspiraţiile sunt măreţe şi o altă Românie ar naşte ca prin farmec cînd ele s-ar realiza». Este embrionul unui articol-manifest pe care Macedonski îl va scrie doi ani mai tîrziu, în «preziua» încheierii războiului şi realizării idealului secular al unităţii naţionale. Articolul, intitulat *Renaşterea politică a României*, este semnalat de Adrian Marino în monografiile sale şi se află, în manuscris (cu semnătura autografă a autorului), în arhiva Muzeului literaturii române [3]. Un aparent paradox, ale cărui semnifi-

[1] *Viaţa lui Alexandru Macedonski*, EL, Bucureşti 1966, pp. 460—466.

[2] Adrian Marino, *Jurnalul lui Macedonski, Războiul ţării*, în „*Steaua*", XVI, nr. 3(182), martie 1965, pp. 67—80.

[3] Cota 9801, 9 pagini scrise cu cerneală neagră.

cații sînt, după cum vom vedea, cu totul contrare falsei evidențe, a făcut ca articolul să apară în traducere, cu omisiuni și modificări relevante, în revista *„Rumänien in Wort und Bild"* [4], fiind singura colaborare a lui Macedonski la această publicație, apărută între 12 mai 1917 și 15 octombrie 1918 la București, în paginile căreia întîlnim numeroase bucăți literare ale scriitorilor noștri (dealtfel, revista făcea publicitate literaturii, istoriei și geografiei românești, desigur dintr-o tactică politică). Prezența lui Macedonski cu un articol și nu cu literatură, articol ce reprezintă, în acel moment, o anumită atitudine teoretică în contradicție cu cea a oficialităților, are o semnificație pe care, desigur, redactorii elegantei foi ilustrate o răstălmăciseră, omițînd pasajele și cuvintele care-i dădeau adevărata adresă.

Confruntarea originalului inedit cu traducerea apărută în revistă va demonstra, credem, că nu sîntem prea departe de adevăr considerînd «colaborarea» lui Macedonski ca un gest de protest împotriva oricărei aserviri politice a țării, inclusiv cea față de Germania.

Articolul apare la scurt timp după încheierea înjositoarei păci de la Buftea, la care se și referă, și constituie în prima lui parte un rechizitoriu retrospectiv, plin de amară disimulare a dezamăgirii postpașoptiste, făcut regimului burghez din România celei de-a doua jumătăți a secolului trecut: «Țara noastră a fost guvernată în acest chip, de la 1848 și pînă în momentul *catastrofei din urmă...*» *(s. n.)*. Ideea obsedantă a lui Macedonski, exprimată și cu alte prilejuri, a degenerării idealurilor revoluționare, atît în Franța cît și în țările române, se dovedește încă o dată de mare clarvizIune, și nu trebuie în nici un caz confundată cu o neaderență sau o denigrare a momentului pașoptist — ceea ce ar fi nu numai o eroare fundamentală în înțelegerea unuia din cei mai consecvenți continuatori ai pașoptismului, ci și o eroare de receptare a subtilului sarcasm macedonskian.

O analiză mai în detalii a procesului postrevoluționar (analiză ce se poate dealtfel reconstitui dintr-o lungă serie de articole apărute în presa vremii) face Macedonski într-un text de asemenea inedit [5], din care reproducem un fragment:

« Uriașul cutremur ce zdruncină astăzi Europa e adus de falimentul regimului burghezese și advocă-

[4] Anul II, nr. II, 15 septembrie 1918, pp. 7—8.

[5] *Noul suflet*, manuscris cu semnătură autografă, 9 pagini, arhiva MLR, cota 9183. Textul datează din 1915 (apud A. Marino).

țesc — regim al cărei (sic!) întemeietor a fost, din nenorocire, Franța.

Marea ei revoluțiune, atît de romantică din punctul de vedere democratic, împingînd însă prea departe acest romantism, căci și-a rezemat întreaga ei mișcare pe utopia libertății, egalității și fraternității, a căzut, firește, și cu ușurință sub jugul plutocrației libertății comerțului, și sub cel al privilegiării clasei advocaților.

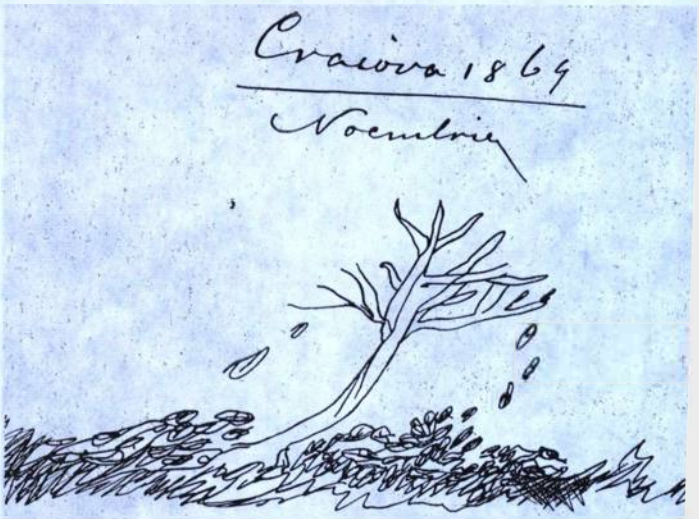
Din acestea, și numai din ele, a născut o mulțime de antinomii sociale iar cea mai ridicolă dintre toate, cea: că regele domnește dar nu guvernează precum și numeroase altele — deștepte fără îndoială — însă fățarnice și elastice — advocățești în toată puterea cuvîntului, și nimic mai mult.

Printre cele ce sunt oarecum monetă curentă, pot să fie citate următoarele: libertatea învățămîntului — o mare minciună, căci nimini nu poate să facă pe profesorul decît cu autorizare, sau să deschidă școală decît după programul oficial; gratuitatea aceluiași învățămînt — o altă mare minciună, pe care o dă (sic!) îndată de gol taxele școlare; inviolabilitatea domiciliului — un moft juridic de întîia calitate; dreptul de a-și îngriji fiecare de averea lui și de a și-o administra cum crede el mai bine — o altă nouă și sfruntată minciună juridică, căci, deși legile proclamă că contractul între părți face lege — indivizii ce contractează — acești cetățeni liberi și cu desăvîrșire stăpîni să fie chiar legiuitori cu privire la averea lor, n-au nici cel puțin dreptul să-și aleagă apărătorii în instanță înafară de clasa advocaților.

Tot așa merge și cu principiul gratuității în justiție, care se isbește îndată de legea timbrului, și cu censura, ce nu va putea să fie reînființată în materie de teatru — dispoziție constituțională ce se sfarmă însă ca sticla de Direcțiunea generală a teatrelor, și așa mai încolo, în toate și neîncetat.

Dacă dar marea revoluțiune francezâ a dus pe Franța și pe toate statele în care ea a avut răsunet la asemenea rezultate, este evident că sufletul popoarelor ce s-au plecat sub regimul ei s-a acomodat cu lașitatea, cu minciuna și cu ipocrizia, și că deci s-a condamnat, el pe el, la servitutile mult mai grele pe care i le pregătește prezentul și viitorul».

Ceea ce incrimina Macedonski era deci, pe de o parte, consecința socială a revoluției burgheze în general, revoluție parțială și realizată în interesele rapace ale clasei, pe de altă parte, caracterul artificios, cosmopolit al formelor statale și structurilor politice, lipsite de aderență și de suport în tradițiile naționale românești. Este surprinzător să constați cît patos și cîtă precizie stilistică, pune Macedonski, la aproape 30 de ani de la moartea lui

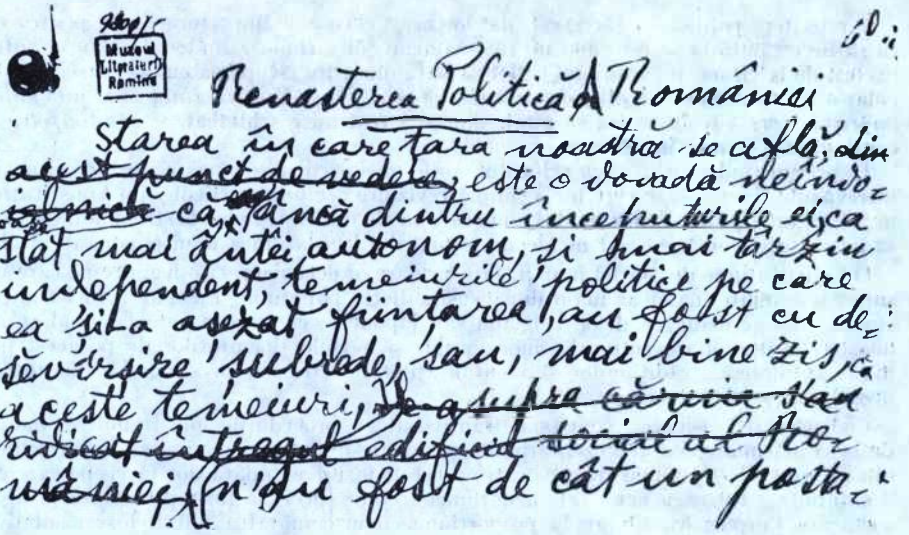
Eminescu, în susținerea unor idei atît de înrudite cu ale marelui contemporan, față de care, probabil tocmai de aceea, a manifestat o neînțelegere, ce era, de fapt, reciprocă.

«Renașterea politică», pe care Macedonski o vedea, la acel moment, zădărnicită de o «continuitate mai învederată ca oricînd» (formulă eliminată în traducerea germană), nu putea fi realizată, în viziunea sa, decît prin schimbarea totală a guvernului și a Constituției, prin măsuri radicale, care îl preocupau pe poet înainte ca și după război, referitoare la sistemul electoral. Radicalismul macedonskian nu se referă însă numai la o restructurare socială, ca și la o «renaștere națională», în sensul unei independențe de spirit, realizată prin aflarea acelor rădăcini sufletești ce singure pot să călăuzească națiunea *totdeauna* în nici o altă direcțiune decît în a intereselor noastre». Fraza a fost, semnificativ, eliminată din textul traducerii.

Preluînd idei și accente stilistice din publicistica eminesciană, inclusiv apetențele de ordin patriarhalist (vezi imaginea idilică a vechiului București, după care nostalgizează la un moment dat), Macedonski ne apare ca un contestatar față de formele contradictorii ale civilizației din vremea sa.

Conștiința sa, avea vocația epitafului, ceea ce este o formă a autocunoașterii: «Nu pot să închei cu altceva decît că sunt fericit că pot să-mi revizuesc în liniște opera mea literară și că nu sunt rege au împărat, care să creadă că menirea li este să revizuiască harta lumei».

Dana POPESCU

«...a fost și al părinților, străbunilor și răs-străbunilor noștri»

Starea în care țara noastră se află ⟨din acest punct de vedere⟩ este o dovadă neîndoiasă că, încă dintru începuturile ei, ca stat mai întîi autonom, și mai tîrziu independent, temeiurile politice pe care ea și-a așezat ființarea, au fost cu desăvîrșire șubrede, sau, mai bine zis, că aceste temeiuri ⟨deasupra căruia [*sic!*] s-a ridicat întregul edificiu social al României⟩ n-au fost decît un postament de utopii.

În loc ca cei care s-au jertfit, cu sufletul și cu corpul, creării statului român, să țină socoteala de mediul înapoiat în care se aflau, după robiile seculare ale nenorocitului nostru popor, s-au apucat, fiindcă ei ⟨își⟩ priimiseră lumina din Franța, să țipe, furați de entuziasm, ⟨care mai de care⟩: **«Libertate, Fraternitate, Egalitate»** ; să vorbească de **«drepturile omului»**, să ceară **împărțirea pămîntului, Constituțiune** și **Parlament, libertatea presei, inviolabilitatea domiciliului,** și foarte multe altele din așa-numitele binefaceri ale marei revoluțiuni franceze.

Fără să-și dea cît de puțin seama de întunerecul în care se află nu numai țărănimea noastră, dar ⟨chiar⟩ și negustorimea și breslele meseriașilor, precum și boierimea românească în aproape întregimea ei, aceste mentalități svăpăiate nu și-au lăsat răgaz pînă ce, an cu an, și-au văzut traduse în fapt himerele toate, și astfel, noul nostru stat s-a pomenit deodată cu o Constituțiune belgiană, însă care nu-și avea sancțiunea în nici o conștiință și în nici o simțire, așa că roadele n-au întîrziat a se ivi ⟨cu prisos⟩ ...

Cele mai însemnate dintre ele au cam fost următoarele: n-a existat lege și articol din Constituțiune pe care să nu-l fi călcat orice guvern, iar cît despre **«Libertate, Egalitate, Fraternitate»,** cîte trele au fost aplicate pe spinarea celor care luau zisa Constituțiune, și legile izvorîte din spiritul ei, de biciul **forței executive,** sau de ciomegile bătăușilor.

Țara noastră a fost guvernată, în acest chip, de la 1848 și pînă în momentul catastrofei din urmă, fie de **pilul** vestitului bandit polițienesc, căpitan Costache, *fie de nu mai puțin renumitul* **Popa Tache** *care, ca principiu, servea deopotrivă ⟨atît pe⟩ ⟨oligarhia conservatoare, cît și pe cea liberală⟩ oricăror dintre partide*.*

Rezultatul definitiv al unor temelii de acest fel, puse statului nostru, îl știm cu toții, fiindcă l-am trăit cu toții de curînd.

O renaştere politică ⟨a ţării⟩ este dar imperios cerută de împrejurări, dar pentru ca ea să fie cu putinţă se cere mai întîi ca oamenii ⟨oligarhiilor⟩ din trecut să fie cu totul excluşi de la cîrmă, şi ca un nou suflet să bată din aripi. Ruperea cu acest trecut este chiar o necesitate desăvîrşită; *şi este destul ca orice om de bună credinţă să se uite puţin împrejur, spre a-şi da seama că* **nimic din ce a fost nu e schimbat,** *şi că, dimpotrivă,* **continuitatea e mai învederată** *ca oricînd.*

În primul rînd,— pentru ca cel puţin zorile unei asemenea renaşteri să fie cel puţin întrevăzute de noi — se cere nu o simplă **revizuire** a cîtorva articole din Constituţiune, ci un întreg **Pact-Fondamental** nou ⟨care să fie din cap şi pînă la sfîrşit nou⟩, şi care să fie cu totul românesc, iar nicidecum **copiat** din legislaţiunea unui popor sau altuia.

O Constituţiune de aşa fel n-ar fi, prin urmare, o **decopiere,** ci o legiuire pe care un suflet şi o minte înaltă ar lua-o din însuşi sufletul poporului. Ea n-ar fi nici franţuzească, nici germană, şi deloc belgiană sau japoneză, ci ar corespunde numai stării noastre de dezvoltare culturală, moravurilor şi nevoilor locuitorilor de pe acest pămînt strămoşesc, tradiţiunilor şi mentalităţilor noastre, şi, în sfîrşit, acelui **tot** ce deosebeşte pe o naţiune de alta.

Codicele civil, penal şi comercial franţuzeşti cu procedurile lor, trebuiesc înainte de orice dărîmate, iar reprezentaţiunile naţionale nu se mai cuvine să fie întocmite din tot un acelaş[i] număr de advocaţi ca cel al însuşi mandatarilor ţării ⟨pe care ele îl coprind⟩... Întreaga activitate a naţiunei trebuie, deci, să fie reprezintată în nişte asemenea Corpuri legiuitoare în proporţiune cu însemnătatea diferitelor ei subdiviziuni.

O altă renaştere politică ⟨a României⟩, pe lîngă că ar fi cu neputinţă, nici n-ar fi de altminteri de dorit.

Căci, ce ne-a făcut un nespus de mare rău, este, între altele, ⟨mai cu seamă⟩ **maimuţăreala,** schimbarea noastră, pe rînd, în greci, în poloni, în turci, în tătari, în ruşi, în francezi, în englezi şi în *germani*, fără să ne rezemăm vreodată, şi în nici o împrejurare, pe sufletul nostru propriu, şi ce a fost şi al părinţilor, străbunilor şi răs-străbunilor noştri.

Un suflet ca acesta nu ne-ar fi dus în prăpastie, ne-ar fi oprit să facem din noi şi din copiii noştri nişte oameni care pot să fie mai cu înlesnire francezi la Paris decît români la Bucureşti, din instituţiunile şi legile noastre ceva care să n-aibă nici un caracter etnic, ne-ar fi păstrat oraşele, cu stradele lor întortochiate — ce opreau iarna crivăţul şi apărau vara de soare — şi cu casele lor cu pridvoare între pomii şi florăria grădinilor, *iar, desigur, ne-ar fi călăuzit* **totdeauna** *în nici o altă direcţiune decît în a interesele noastre**.

O renaştere politică, n-o văd negreşit, prin întoarcere înapoi, dar o văd, fără doar şi poate, prin reintrarea românilor tutulor în românism.

Deşi, **renaşterea naţională** singură poate să fie moralizatoare şi mîntuitoare, şi singură ea poate să aducă pe cea politică a ţării.

---

* Pasajele culese cursiv indică eliminările operate de redacţia revistei, în versiunea germană a textului, din *„Rumänien in Wort und Bild"*.

singură poate să fie moralizatoare şi mîntuitoare, şi singură ea poate să aducă pe cea politică a ţării.

Alexandru Macedonski

RESTITUIRI: Ovid DENSUSIANU

PRIMA VERBA

PERSONALITATE COMPLEXĂ A CULturii românești, creator și conducător al școlii lingvistice de la București, precursor și deschizător de drumuri și de noi orizonturi în atîtea domenii ale activității științifice, eminent dascăl al multor generații, poet și îndrumător literar, mare cetățean și patriot, om de un înalt caracter, Ovid Densusianu va rămîne o figură luminoasă, impunătoare a epocii sale.

În cadrul școlii de la București, Ovid Densusianu, care s-a manifestat și ca mare romanist, a închis un secol și a deschis altul în lingvistica românească, aducînd importante contribuții în domeniul gramaticii istorice sau al istoriei limbii, în istoria limbii literare (stilistică și estetică lingvistică), în studierea limbii vechi și în dialectologie, în cercetarea folclorului și etnografie. Dar învățatul filolog Ovid Densusianu a fost și unul dintre cei dintîi istorici literari români, un original critic al simbolismului românesc, care a militat o viață pentru modernizarea și citadinizarea literaturii noastre, în aceste domenii dînd cercetări de valoare: Istoria literaturii române, *1898—1933;* Literatura română modernă, *I—III, 1925—1933;* Spiritul latin în manifestațiunile sale critice, *1919;* Sufletul latin și literatura nouă, *I—II, 1922;* Originea poeziei trubadurilor, *1922—1923 etc.*

Fără să fie comparabilă cu activitatea sa științifică, producția poetică a lui Ovid Densusianu, oarecum cu caracter programatic, complementară activității sale critice, este totuși expresivă și semnificativă pentru efortul de abstractizare a poeziei, de nuanțare și de rafinare a lirismului românesc, în volume ca: Limanuri albe, *1912,* Heroios, *1918,* Sub stînca vremei, *1919,* Salba clipelor, *1921,* Raze peste lespezi, *1924,* În zorile vieții, *1925.*

La împlinirea unui secol de la nașterea cărturarului Ovid Densusianu, se cuvine o adîncire a cunoașterii vieții și operei sale, ceea ce ne-am și propus împreună cu profesorul Ion Diaconu, pregătind un volum omagial, inițiat acum 30 de ani (care cuprinde colaborarea a peste 50 de oameni

de cultură, lingviști, istorici literari, critici, folcloriști, scriitori etc.)[1].

[1] Din acest volum fac parte și documentele pe care le publicăm aici, documente ce aduc date noi deosebit de prețioase, privitoare la ascendenții, lui Ovid Densusianu, la raporturile dintre viitorul învățat și familia sa, la anii de studii și la preocupările sale de la începuturile activității științifice și pedagogice:

I

Paris 29 noem[brie] 1896

« Iubite tată,

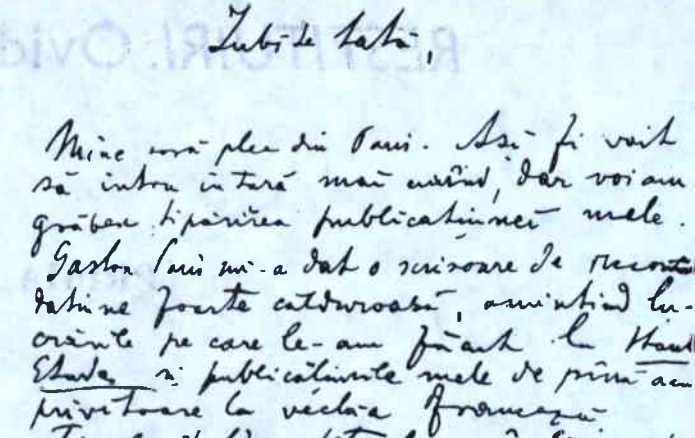
Mîne sară plec din Paris. Aș fi voit să intru în țară mai curînd, dar voiam să grăbesc tipărirea publicațiunei mele. Gaston Paris mi-a dat o scrisoare de recomandațiune foarte călduroasă, amintind lucrările pe care le-am făcut la Hautes Etudes și publicațiunile mele de pînă acum privitoare la vechea franceză.

Timpul cît l-am petrecut aici în Paris, cred că l-am întrebuințat deajuns de bine pentru studiile de filologie. Îmi remîne mult, foarte mult de făcut încă, și nu sînt decît la început, dar am mulțumirea că mi-am cîștigat o metodă care lipsește la noi și fără de care nu se poate scrie nimic serios. Paul Mayer care a cunoscut pe Cihac și cunoaște pe Hasdeu îmi spunea că la noi s-au pus în circulațiune multe teorii filologice îndrăznețe și nemeditate. Îmi spunea totodată că dacă voi ajunge la Universitate să caut să introduc printre elevi spiritul după care lucrează toți romaniștii mai de seamă din Franța, Italia, Germania. Un singur om poate face desigur foarte mult. Gaston Paris în Franța cu deosebire a făcut o adevărată școală și „Romania" publică acum mai multe studii de ale elevilor săi. La noi profesorii mai întotdeauna n-au în vedere decît să dele elevilor cîteva cunoștințe necesare pentru examene, fără să se gîndească să facă și printre tineri o școală și un curent sănătos. Cu voință și cu muncă neîntreruptă cred că voi ajunge să fac ceva mai mult decît s-a făcut pînă acum pentru filologia noastră. Cei trei ani pe care i-am petrecut în străinătate mi-au putut arăta cît de mult ne lipsește și cît de mult se poate face. Sacrificiile pe care le-ați făcut pentru mine și pentru care voi fi veșnic recunoscător, vor fi răsplătite prin ceea ce voi produce în viitor.

Sănătoși să fim și toate se vor întocmi cu bine.

Sărutări la toți și la revedere peste o săptămînă.

Ovid

Mîne îți voi trimite o dare de seamă apărută în „Romania " odată cu articolul pe care ți l-am trimis.

II

Paris 8 aug[ust]1896

Iubită mamă,

Din ceea ce îmi scrieți văd că sînteți puțin îngrijați de petrecerea mea la Paris în timpul vacanțelor. Dacă nu m-aș fi simțit bine și dacă n-aș fi putut suferi temperatura de aici fiți siguri că m-aș fi îndrumat imediat undeva pentru vreo trei săptămîni. Anul trecut m-am dus în Elveția pentru că aveam nevoie să mă odihnesc de munca mai obositoare pe care am cheltuit-o în primele luni ale venirei mele aici cînd trebuia să mă pun în curent cu studii nouă pentru mine. Acum lucrez mai liniștit și munca este mai puțin obositoare după ce mi-am tăiat drumul. Afară de acestea acum sunt deplin deprins cu viața din Paris.

Versurile pe care le publicăm[2] *în continuare, cu stîngăcii inevitabile, sînt caracteristice pentru aria tematică a liricii lui Ovid Densusianu la începuturile creației sale, pendulînd între poezia de meditație, a însingurării în mijlocul naturii și cea patriotică.*

Personalitatea bogată în fațete a cărturarului Ovid. Densusianu va putea fi mai bine cunoscută și din aceste documente biografice și literare, din care se desprinde tradiția plină de demnitate a înaintașilor și pilda unei existențe puse în slujba științei și creației.

Ioan ȘERB

Pentru recreație și ca exercițiu am început a face de vreo zece zile bicicletă. Mă preumblu mai în fiecare zi la Bois de Boulogne și în împrejurimile Parisului. Este un exercițiu admirabil. Odată suit în bicicletă nu mă mai gîndesc la nimic și spiritul se odihnește ca prin farmec.

Fotografia pe care mi-ai trimis-o de mult n-am uitat-o. Eu sînt de părere să se reproducă în bust ca portret. Pentru 50 de fr[anci] fotografii de aici reproduc în mărime naturală și în cărbune orice fotografie. Scrie-mi dacă ești de aceeași părere, pentru ca să aranjez totul înainte de plecarea mea de aici.

Sărutări la toți

Ovid.

[2] Poezia *Pe «Cîmpul Libertății»* s-a publicat într-un volum festiv, care a apărut într-un singur exemplar, după cum afirmă Marin Bucur în monografia *Ovid Densusianu*, București, Editura Tineretului, [1967], p. 164.

cîntec de călătorie

Sînt fericit aicea,
Trăiesc necunoscut
Nu-i nimeni să se-ntrebe
Ce sînt și ce-am făcut.

Ca pasărea ce doarme,
Ascunsă-n frunza deasă,
Sînt liber, nici o grijă
Pe suflet nu m-apasă.

Drept soți am numai plopii
De pe șoseaua-ntinsă
Tovarășă mi-i luna,
Frumoasă în cer aprinsă.

Cînd vîntul suflă-n frunze
Văd plopii-nsuflețiți
Și-mi par uriași din basme
De sub pămînt ieșiți.

Iar luna ce plutește
Pe-o mare de lumină
Îmi pare o fecioară
A stelelor regină.

Iar tot ce am pe suflet
Le pot destăinui
Ai brazilor duhovnici
Am fost și-n veci voi fi.

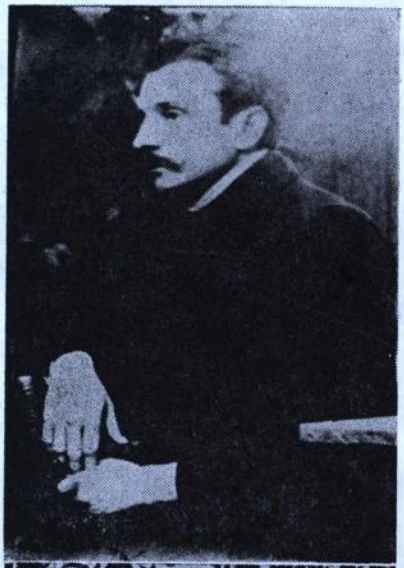
O, ceasuri mult visate
Opriți-vă din zbor
Căci am venit aicea
Cuprins de-al vostru dor.

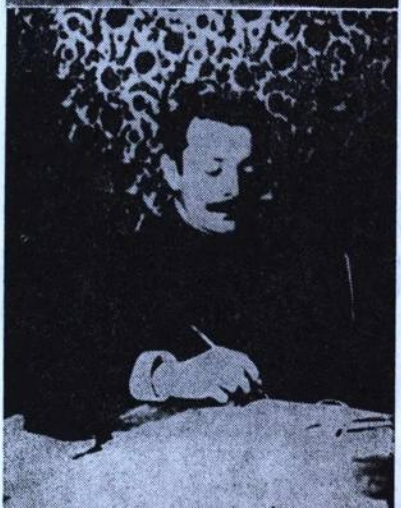
Iar tu ce torci de veacuri
A zilelor lungi fire

Dă-mi timp să gust în pace
Această fericire.

Dar iată că tot visul
Abia-nceput sfîrșește,
Un clopot dă semnalul
Și trenul se pornește.

La sunetul de clopot
În lacrimi am plecat
Căci scurta fericire
Cu el mi s-a-ngropat.

pe «Cîmpul libertății»

Din munți și văi, de pe cîmpie
Venit-au cete de români
Să jure toți într-o frăție
Că robi nu sînt, nici vreau stăpîni.

Suflarea-ntreagă românească
Pe cîmp acum s-a adunat
Și nu-i român să n-o privească
Cu ochiu-n lacrimi înmuiat.

Un glas atuncea se ridică
Mulțimea-n loc se liniștește,
Ca trăznet aerul despică
Cuvîntul magic ce-l rostește.

« De vreți să se vestească-n lume
De ținta noastră și-a dreptății
Să dați acestui loc un nume
Să-i zicem „Cîmpul libertății".

Jurați cu toți că nu veți frînge
Un jurămînt solemn și sfînt
Cît timp vom fi toți de un sînge
Și drepți stăpîni pe-acest pămînt.

Un singur gînd să ne-nsoțească
Tot ce-i mînciună să zdrobim
Dreptatea-n veci să ne-ncălzească
Pe cei vicleni să-i osîndim.

Celor ce vreau prin asuprire
Pe noi sau alții să-i supună
Un zid să fim de-mpotrivire
Să-nfrîngem lupta lor nebună.

Din piept credința să nu moară
Nici legea noastră s-o schimbăm

A limbei falnică comoară
Noi cu sfințenie s-o păstrăm.

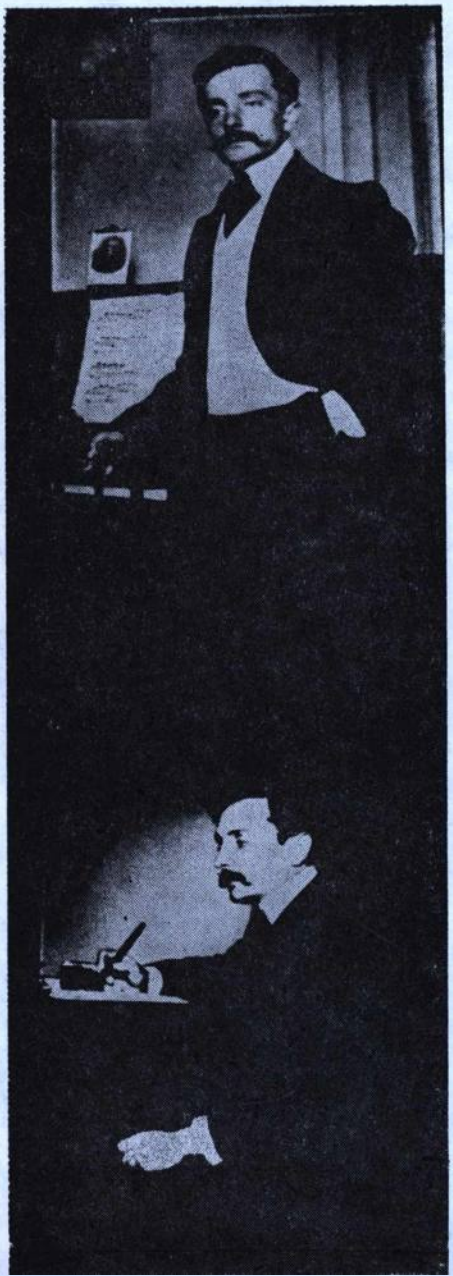
Cînd le vom pierde noi pe ele
Luceafărul nostru s-a dus
Și ce-i un cer fără de stele?
Și ce-i un soare odat-apus?

Jurați acum toți într-o limbă
Că robi n-om fi noi la străini
Un șoim în vrabie nu se schimbă,
Nici bradul nu se face spini. »

A zis și-ntreaga adunare
Privirea către steag îndreaptă
Și toți din piepturi strigă tare :
« *Jurăm, căci lupta noastră-i dreaptă* ».

24 aprilie 1898

RESTITUIRI: AL. O. TEODOREANU

UN DRAMATURG NENOROCOS

SCOATEREA UNEI PIESE DE PE AFIȘ DUPĂ o singură reprezentație care nici măcar nu a însemnat o cădere, constituie un destin puțin obișnuit și pentru piesă și pentru autor. Un astfel de dramaturg nenorocos a fost Al. O. Teodoreanu, care și-a văzut întrerupte spectacolele cu V-a venit numirea, înainte chiar de lăsarea primei cortine finale.

Un lever de rideau, V-a venit numirea a intrat în repertoriul stagiunii 1922/1923 a Teatrului Național din Iași în urma recomandărilor făcute de către M. Sadoveanu, I. Găvănescu — membrii comitetului de lectură — și M. Codreanu — directorul culturalei instituții:

« Proces verbal, N 368
din 21 August 1922

Subsemnații, membrii ai Comitetului de lectură, întruniți astăzi în ședință, am citit piesa V-a venit numirea *de Dl. A. Teodoreanu pe care o admitem în repertoriul anului acestuia. [...]*

Director *Membrii : I. Găvănescu*
M. Codreanu *M. Sadoveanu*[1]»

[1] Arhivele St. Iași, Fond Teatrul Național Iași, Dosar 416/1922, f. 89 r°. Publicat cu deosebiri față de original, în *Documente din arhive ieșene*, vol. II, București, Minerva, col. „Documente literare", 1976, p. 285.

V'A VENIT NUMIREA...

PIESĂ de AL. O. TEODOREANU

SCENA III

CLOCOTICI — CORCODUȘ — SFÂRLA — pe urmă DOMNUL MIC și SERGENTUL DIN POST

CLOCOTICI (sună; apare Corcoduș). Trimete pe Sfârlă'n cea. Tu, dă fuga la Gambrinus și ample afertul.

CORCODUȘ: Stau făcutură unu pressre, d-le comisar.

CLOCOTICI: Bine, dute. (Rămas singur Clocotici, scoate hârtia cu poezia și transcrie pe o hârtie roză, numărând din când în când, câte un vers. — intră Sfârlă).

SFÂRLA: Trăiți don comisar.

CLOCOTICI: Ascultă Sfârlă, anunță toți sergenții, să facă cor ori și să afle unde se găsește un domn. (citește pe însemnare). Titus Panciu. E mic, nasu mare, mustața țăiată englezește, poartă monoclu.... Ai înțeles?

SFÂRLA: Trăiți, don comisar, n'am înțeles.

CLOCOTICI: Ce n'ai înțeles bonle?

SFÂRLA: Zicești că poartă nu știu ce.

D-l AL. O. TEODOREANU

CLOCOTICI: Dacă nu încetezi îți fac proces-verbal de ultraj.

DOMNUL MIC: (Pufnind de râs). Mmmm Dasa!

CLOCOTICI: (Bătând cu pumnul în masă). Am terminat, (ser gentului) Urmează.

SERGENTUL: Domnesalul vine beat la Gambrinus și cere vin, în tot timpul raportului d-l Mic are o atitudine batjocoritoare). Chelnerul temându-se de scandal zice că nu mai servește vin dela ță în colo.

DOMNUL MIC: Decât comisarului.

CLOCOTICI: Asta nu-i treaba D-tale.

DOMNUL MIC: Pardon.

CLOCOTICI: Mai departe!

SERGENTUL: Atunci d-lui în chelnerul la bătaie; sfârle fur furit prin local.

DOMNUL MIC: (Șughitând). Exact!

CLOCOTICI: Va să zică recunoști? (ser iei: „Tapaj nocturn".

DOMNUL MIC: Recunosc că'i vrut să-mi servească un pahar de vin, în timp ce lăutari cântau în pavilionane, și sergentul bea la tighea c'un (șughițe) m'eal.

CLOCOTICI: C'un cal?

DOMNUL MIC: Am zis muscal.

CLOCOTICI: Și pentru că sergentul bea cu muscalul a trebuit să bată chelnerul?

DOMNUL MIC: Mi-a dat cu cotul.

CLOCOTICI: Cine?

DOMNUL MIC: Boul.

CLOCOTICI: Nu știi să vorbești mai frumos?

DOMNUL MIC: Am zis: boul de chelner! (se lasă pe scaun în fața mesei lui Clocotici și pune picioarele pe masă).

CLOCOTICI: (Dându-i picioarele la o parte): Domnule, îți atrag pentru ultima oară atenția că nu ești la cârciumă.

DOMNUL MIC: (Pufnind de râs). După firmă și după stâlpi de pe masa D-tale nu s'ar zice.

CLOCOTICI: După cum văd, cam greu a'o scot la capăt cu D-ta.

DOMNUL MIC: (Șughițând): dacă bei!

CLOCOTICI: (Mână locul în călimară): Scurtă vorbă! Cum îți zice?

DOMNUL MIC: Bonaparte!

cu care am venit la putere, ideile.

CLOCOTICI: Ia lecii, (Domnul Mic e dus pe sub de sergentul de post și de Corcoduș. Ies toți. Clocotici, puțin în urmă vorbărând): Tu aranjeș cu lasă, ete.

GLUME

Compozitorul R. B. intrând într'o librărie, cere hârtie de portative.

— Aștu ceruri? răspunse vânzătoarea.

— Cât îmi are?

— Asta nu știu!

— Arată-mi atunci hârtia.

— Asta nu pot!

— De ce nu poți să-mi arăți hârtia?

— Este aici sub pachetele astea și vând grele!

— Atunci ridu cu ochiu să văd.

— Asta nu se poate.

— De ce nu?

— Nimeni nu're voe să trecă după tejghea.

Acelaș la Bassel, intră într'un magazin technic, cu un aparat de radio.

— Puteți să-mi reparați dracia asta?

— Desigur că pot.

— Cât durează?

— Opt zile!

După o săptămână, vine iar la magazin:

Aparatul e în ordine?

Este!

Cât costă reparația?

200 lei.

Nu e prea mult?

Nu... de loc...

— Ei bine... poftim banii. Dar cei putea dim nou auzi cu ei?

— Nu, asta nu! Postul dela Zürich e prea slab, cei dela Genova prea departe, dar cu dracia asta nici pe cei din Berlin sau Wiena nu'i puteți auzi...

Dar...

Dacă doriți pot veni la Berlin și vă instalez o antenă pe acoperiș.

Și atunci am să aud eu ei?

Nu. Asta nu! Cu dracia asta nu auzi nimic de fleacă!

SECRETĂ DE AFACERI

Tatăl unui mare industriaș de lână, Artur, dregul ei Artur a plecat de cu seară la o petrecută de afaceri, și până la ora 11 a dormit, nu era încă acasă. Poate că Meyer sau Müller cu care avea

Fragment publicat în revista teatrală „*Premiera ilustrată*". (An II, nr. 18, 2 februarie 1902.)

Premiera din seara de 26 octombrie 1922 a adus la rampă o comedie în cea mai pură descendență caragialescă, construită pe comicul de situație, imbroglio și qui-pro-quo, și ale cărei personaje nutrite și ele copios din Zițele, prefecții, Cațavencii și polițaii marelui Caragiale evoluează nestînjenit în atmosfera de farsă «stil» D'ale carnavalului.

În ciuda unor similitudini ce dau acut impresia de déjà vu, ba, pe alocuri frizează chiar pastișa, V-a venit numirea este incontestabil o creație originală, plină de fantezie, datorită, în primul rînd priceperii lui Păstorel de a împrospăta clasicele procedee ale genului. Un singur exemplu ni se pare suficient: personajul Clocotici. Mutatis mutandis, el se află la aceeași răspîntie conflictuală cu Ghiță Pristanda: și unul și altul sînt comisari de poliție într-o uitată urbe provincială dar, la Al. O. Teodoreanu, Pristanda, sub raport uman s-a difuzat — verbal — în sergentul Corcoduș, temperamental — prin unele nuanțe — în Inspector și — comportamental — sub o formă rudimentară — în Clocotici. Tipologic, comisarul (derivatul Pristanda) așteptat de spectator e absent, în locul lui evoluînd trei variante ale numitului arhetip. Tot într-i descendență caragolescă se găsească Al. O. Teodoreanu atunci cînd persiflează politicianismul acelor timpuri. Săgețile ironice la adresa «verzilor», careparvin la conducere agitînd proclamații demagogice, implică adoptarea unei atitudini care nu poate scăpa spectatorului prezumtiv.

Iată pe scurt calitățile acestei piese cu incontestabile virtuți dramatice, despre care, cu firească mirare, ne întrebăm ce a putut-o alunga definitiv din repertoriul teatral și ce motive intime l-au oprit pe autor de a mai reveni asupra hotărîrii de retragere a ei? Dezlegarea ne-o oferă — atît cît este posibil — reconstituirea incidentului neplăcut ce a însoțit primul spectacol.

Intrarea în scenă (în tabloul 5) a singurului personaj feminin, dansatoarea Mimi de la „Panaiote", a provocat manifestarea ostilă a unei minorități turbulente, recrutată probabil exclusiv dintre studenții «cuziști» care ocupau un colț al galeriei și, în mod neprevăzut, finalul comediei a fost dublat de un altul, jucat în sală. Huiduielile și zarva huliganilor s-au amestecat cu aplauzele ostentative ale stalului unde Wratislavius, cronicarul dramatic al cotidianului local, „Opinia", i-a recunoscut printre alții pe Eugen Herovanu, Demostene Botez, Mihai Carp, Ion Petrovici, Al. A. Philippide, Iosif Nădejde, M. Sevastos, Valeriu Bulgaru, N. Bărgăuanu.

Neașteptata izbucnire vindicativă și ocările galeriei n-au fost expresia ad-hoc a gustului său artistic contrariat — căci titulara rolului, tînăra actriță evreică Anușa Bürger[2], recent angajată a teatrului, a fost degajată în mișcări și a frazat frumos, dovedind talent[3] — ci dezacordul brutal și lipsit de urbanitate față de... confesiunea ei religioasă. «La comedia d-lui Teodoreanu s-a adăugat finalul jucat în galerie. În numele ideii naționale niște actori improvizați au arătat ce se ascundea în dosul naționalismului cu paradă: o poftă de scandal și manifestații, dorința de zgomot și reclamă.

Pe scenă vardistul scufunda într-un butoi cu apă geamandanul cu rufe al unui deputat, convins că a descoperit în incinta poliției o bombă infernală [...], pe cînd în galerie alți vardiști improvizați ai ordinei publice credeau că salvează neamul și realizează un

[2] Burgher sau Burger.

[3] Wratislavius, *Cronica dramatică*, în „*Opinia*", an XVIII, nr. 4622, 27 octombrie 1922, p. 1.

supliment de ideal național, huiduind o artistă care se cheamă Burgher și nu Sara, Max sau Moisi.

Comedia d. Teodoreanu a fost foarte reușită și foarte bine secondată de galerie» [4].

Reuniți a doua zi pentru soluționarea situației create, M. Codreanu, M. Sadoveanu, I. Petrovici, C. Toma, I. Botez, membrii comitetelor teatrului n-au făcut decît să constate că « în ce privește recrutarea personalului artistic [...] nu se poate face deosebire între cetățeni [sic!] statului pe credințe religioase» [5]. În fața reconfirmării acestei evidențe, surprinde însă hotărîrea suspendării reprezentanților « pînă ce direcțiunea și autoritățile însărcinate cu ordinea vor crede că ea poate fi reluată» [6].

Incidentul începe să ia proporții, ecourile străbat pînă în ziarele capitalei, înmulțindu-se vocile care cer pedepsirea vinovaților [7], reparații pentru actrița insultată și restabilirea ei în drepturi prin intervenția drastică a Ministerului Artelor (condus la acea dată de C. Banu), ba chiar și a... guvernului [8].

Prin implicarea celor două mari cotidiene bucureștene cu vederi democratice, „Dimineața" și „Adevărul", campania de presă se amplifică, mai ales că semnatarul celor mai multe dintre articole este Iosif Nădejde [9], militant socialist de frunte, gazetar reputat și, din întîmplare, martor ocular al scandalului. Dar, dincolo de principiile morale aduse în discuție, cititorii sînt interesați să afle soluțiile imediat adoptate așa că, știrile privind ancheta și concluziile inspectorului Ștefan Șoimescu [10], se succed zilnic în ziarele ieșene, „Lumea", „Opinia", „Evenimentul", „Mișcarea". Astfel, luni, 30 octombrie, „Lumea" nr. 1215 inserează informația surprinzătoare că « un al doilea memoriu au adresat vineri seara altă delegație de studenți, invocînd pe lîngă motivul cunoscut, că d-ra Burgher nu e română și pe acela că — circumstanță agravantă — n-a avut o atitudine cuviincioasă sau reverențioasă față de manifestațiile care au avut loc în sala de spectacole» [11]. Într-adevăr, confirmă M. Sevastos, acuzata « n-a primit fluierăturile, huiduielile, sudalmele, cu smerenie și umilință, recunoscîndu-și păcatul originar, ci ea a stat sub șuiere, cu fruntea sus, și cu zîmbetul pe buze» [12]. În această situație, Șerban Șoimescu, în deplin acord cu prefectul de poliție și cu M. Codreanu hotărăsc — din nou — că, teatrul neputînd refuza unui artist sau artiste dreptul de-a juca într-o piesă românească, V-a venit numirea se va menține cu aceeași distribuție, dar, în mod arbitrar, o scot de pe afiș, pînă la intervenția forurilor competente.

Iritat de aceste oscilații ignobile, Al. O. Teodoreanu intervine și el public printr-o scrisoare deschisă explicativă, exprimîndu-i totodată actriței ultragiate mulțumirile sale și satisfacția pentru felul în care și-a compus rolul:

« *Domnule director,*

Aflu cu surprindere că unele ziare au comentat atitudinea necuviincioasă pe care ar fi avut-o d[omnișoa]ra Bürger față de o fracțiune zgomotoasă de spectatori, cu prilejul prezentării piesei mele într-un act V-a venit numirea *pe scena Teatrului Național.*

Aflu de asemenea cu stupefacție că în urma unor lungi parlamentări între acest grup de spectatori și un trimis al ministrului Artelor, acesta ar fi decis (în numele ministrului) licențiarea d[omnișoa]rei Bürger din Teatrul Național.

În privința trimisului ministrului să se știe că în ajun hotărîse față de mine menținerea d[omni-

---

[4] v. A[fred] H[efter], *Cronica teatrală*, în „*Lumea*" an V, nr. 12, 27 octombrie 1922, p. 2.

[5] Proces verbal nr. 626 din 28 octombrie 1922, în Arhivele St. Iași, Fond Teatrul Național Iași, dosar 416/1922, f. 149 r. Publicat în *op. cit.*, p. 285, nota sublinieră 1.

[6] *loc. cit.*

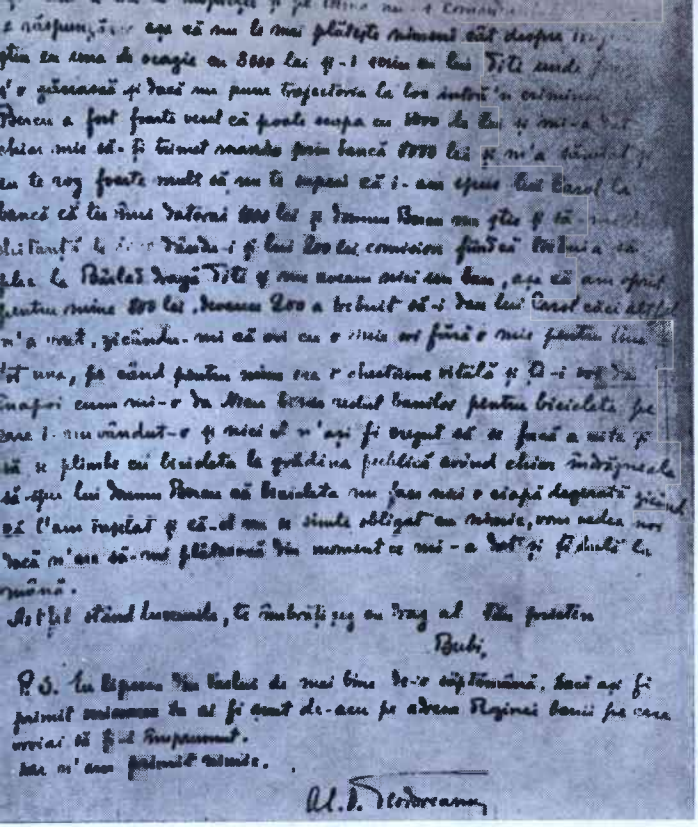
[7, 8] « Cine sunt derbedeii [...]? N-a aflat nici pînă acum poliția Iașilor unde zace răul spre a-l putea opera de la rădăcină? Și — mă rog — nici guvernul n-a fost vreodată tentat pînă acum să dea de obîrșia acestor atentate culturale, atît de umilitoare pentru mentalitatea tineretului ieșean? Cum? Însuși ministrul Artelor rămîne mut în fața unor conflicte atît de grave? [...] Să se facă — neapărat să se facă! — ancheta severă, cerută de imprejurări. Și să se pedepsească crîncen scandalagiii vinovați! O pildă, o dată pentru totdeauna: sancțiunea să fie atît de cumplită, încît să taie pofta derbedeilor, pe viitor de a mai reîncepe. Pentru prestigiul țării cerem dreptate. » (vezi Primus, *Un nou scandal*, în „*Rampa*", an VI, nr. 1500, 28 octombrie 1922, p. 1).

[9] (1) *Scandalul de la Iași*, în „*Dimineața*", an XIX, nr. 5743, 29 octombrie 1922, p. 1; (2) *Teatrul din Iași. Artă și... confesiune. Reprezentarea Ciutei. Coate-goale*, în „*Adevărul*", an XXXV, nr. 11853, 3 noiembrie 1922, p. 1; (3) *Elementul evreiesc și minoritățile*, în „*Adevărul*", an XXXV, nr. 11856, 6 noiembrie 1922, p. 1; (4) *Artă și naționalitate*, în „*Adevărul*", an XXXV, nr. 11859, 9 noiembrie 1922, p. 2.

[10] Ștefan Soimescu fusese trimis la Iași de fapt pentru a aplana conflictul deschis între directorul teatrului, poetul M. Codreanu, și actorul Vlad Cuznischi, societar cl. I, regizor și director de scenă.

[11] Vezi *Manifestațiile de la Teatrul Național și urmările lor*, în *loc. cit.*

[12] Vezi M. Sevastos, *Tulburările recente. Ministerul Artelor alături de manifestanți*, în „*Opinia*", an XVIII, nr. 4623, 1 noiembrie 1922, p. 1.

rolul și să-i exprim părerile mele de rău pentru neplăcerile pe care involuntar i le-am pricinuit.

Primiți vă rog asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

Al. O. TEODOREANU »[13]

Evident, cu sau fără intervenția instanțelor invocate, conflictul trebuia aplanat. Hotărîrea de suspendare a spectacolului a rămas definitivă, M. Codreanu și-a depus demisia din postul de director cu data de 1 ianuarie 1923, iar autorul, așa cum aflăm dintr-o scrisoare a sa către Cezar Petrescu, databilă (prin deslușirea aluziilor și informațiilor exprese conținute) septembrie-octombrie 1923: « Acum cu V-a venit numirea. Te rog din tot sufletul, priveghează să nu se rătăcească cumva. Aș prefera chiar să n-o dai deocamdată lui Valjean. I-am mai dat un exemplar și dacă l-a pierdut pe acela, de ce nu l-ar pierde și pe ăsta? E ultimul, pe care-l posed. Unul e la Duică (Cluj), unul la Valjean, unu dracu știu unde. Te rog dă-l lui Pillat pentru „Cugetul românesc" cu rugămintea de a-mi trimite bani imediat dacă se poate (cuțit os!). »

În privința prețului, comptez pe trecerea ta. Roagă-l de asemeni să păstreze zațul (n-am spus o prostie?) pentru că, în cazul că Valjean o joacă (ce crezi?) s-o scot în broșură [...]»[14]. După știința noastră, la Teatrul Național din București, al cărui director Valjean a fost în stagiunea 1923/1924, piesa nu s-a jucat și nici în „Cuget românesc" nu a apărut.

Abia în 1929 revista teatrală Premiera ilustrată **București, (an II, nr. 12, 2 februarie, p. 7) va reproduce un fragment din Scena a III-a, însoțit de o fotografie a autorului. Dacă mai adăugăm că, deși anunțată în 1927 ca aflîndu-se în repetiție la Teatrul Mic din București[15], V-a venit numirea nu a mai figurat vreodată pe afiș după 1922, ne putem întreba astăzi, așa cum același Wratislavius o făcea în 1932[16], de ce și-a abandonat Păstorel piesa?**

Rodica ABRUDAN-PANDELE

șoa]rei Bürger pe afiș, declarîndu-mi că nu se va lăsa intimidat de-o mînă de oameni.

În privința atitudinii d[omnișoa]rei Bürger, lăsînd la o parte considerentul că e greu de imaginat necuviința unei femei insultate, sunt dator să declar următoarele:

Cînd a început manifestația ostilă, avînd în vedere că ea venea de la o infimă minoritate de public, m-am simțit îndreptățit să fac semn mecanicului să nu lase cortina. Zăpăcit de vociferările din sală, «souffleur»-ul a pierdut șirul și a venit să mă întrebe de la ce replică să urmeze. Replica pe care i-am indicat-o și de la care s-a reluat piesa trebuia s-o găsească pe d[omnișoa]ra Bürger în atitudinea pe care a avut-o, deoarece această atitudine făcea parte din rol.

E limpede că dacă există un vinovat în această împrejurare, acela sunt eu și nu voi admite ca altcineva decît mine să tragă consecințele faptelor mele.

Țin totodată să aduc mulțumirile mele d[omnișoa]rei Bürger pentru modul în care a interpretat

---

[13] „*Lumea*", Iași, An V, nr. 1216, 1 nov. 1922, p. 6.

[14] Scrisoarea 4 f. r°., nedatată, nelocalizată, se află la Muzeul de literatură al Moldovei, inventar nr. 3480.

[15] Vezi „*Rampa*", an XII, nr. 2773, 23 ianuarie 1927, p. 4 și „*Viața literară*", an I, nr. 36, 5 februarie 1927, p. 3.

[16] Vezi Wratislavius, *Take, Ianke și Cadîr*, comedie în trei acte de V. I. Popa, în „*Opinia*", an XXVIII, nr. 7529, 5 iunie 1932, p. 1.

V-AVENIT NUMIREA

Persoanele

CLOCOTICI — comisar. Are mustăți mici, negre, răsucite în sus, subțirel, ferches, vulgar. Poartă cravașă.
CORCODUȘ — sergent de serviciu, cu nasul roșu
INSPECTORUL — cioc, pălărie înaltă
DOMNIȘOARA MIMI
UNU' MIC CU NASUL MARE*
DOMNUL CU VALIZĂ
SFÎRLĂ — sergent gingav
ALȚI DOI SERGENȚI

DECOR

Un post de poliție de curînd instalat.

Tejgheaua, cele cîteva rafturi goale, o damigeană uriașă, cu învelitoare pe jumătate stricată — sunt suficiente mărturii că localul a servit mai înainte de cîrciumă.

Mobilier sărăcăcios, o masă, cîteva scaune.

---

* Personajul *Unu' mic cu nasul mare* din distribuția preliminară, în text își modifică identitatea în *Domnul Mic*, iar o notiță din *„Lumea"* (an V, nr. 1210, 25 octombrie 1922, p. 4), inserată la rubrica *Informații*, semnalează publicului că, dintr-o greșeală de redactare, în loc de «Domnul mic», pe afiș, trebuie să citească «Unu lung cu nasu mare» (?!)

Într-o ipostază vestimentară eseniană (1930—1932).

Scena 1

CORCODUȘ, COMISARUL CLOCOTICI

La ridicarea cortinei, Corcoduș moțăie pe un scaun, lîngă ușă. Ceasornicul bate o jumătate. Corcoduș tresare, cască, se-ntinde, apoi se scoală.

CORCODUȘ: **Uns'pice juma'te! S-a isprăvit cu somnul! Acuș pică don comisar de la cinematograf.** (Fîfosof) **Așa viață-nțeleg! Inspecție tot pe la teatru, la cantilerie răcoare; masa, masă; somnu', somn; șprițul, șpriț... Cît despre** (face cu ochiul), **mă-nțelegi, tot pe la centru să fii!** (Ia de pe masă o sticlă de un sfert de litru și o contemplă cu poftă și nehotărîre) **Da', mai la urma urmei, eu nu-s om? Rabd eu într-o părere de la ceasu'nouă!** (Pune sticla la loc) **Da' știu că pentr-un gît de vin n-o să mă omoare!** (Duce sticla la gură și trage un gît) **Așa vin mai zic și eu!** (Mai trage o înghițitură) **Scump, da' face!** (Plescăie din limbă, apoi se uită la sticlă cu surprindere) **Na, c-am băut jumătate!** (Cade pe gînduri) **Păi... de-acu-i totuna!** (O bea toată) **Ce o fi, o fi!** (Pune la loc sticla, aprinde țigara, dar n-apucă să tragă cîteva fumuri și intră Clocotici)

CLOCOTICI (intră aferat, cu chipiul pe ceafă): **Ce-i fumăria asta? Nu ți-am spus că nimeni n-are voie să fumeze în cabinetul meu? Ce taci? Mi se pare că fumai chiar acuma!**

CORCODUȘ (cu gura plină de fum, dă din cap în semn de negație): **Mmmm!**

CLOCOTICI: **Cum? Pretinzi că nu fumai cînd am intrat eu?**

CORCODUȘ (cu același gest, dînd drumul țigării pe care o ținea la spate și călcînd-o cu cizma): **Mmm!**

CLOCOTICI: **Vorbește, mă-nțelegi?**

CORCODUȘ (cum deschide gura, dă drumul unui val de fum): **N-am fumat!**

CLOCOTICI (zîmbind fără voie, pe cînd Corcoduș face fețe-fețe): **N-ai fumat, hai? N-ai fumat?... Acum ce mai zici?**

CORCODUȘ (pocăit): **Nimic, don comisar.**

CLOCOTICI: **Corcoduș, Corcoduș, ți-am spus să-ți bagi mințile în cap, Corcoduș. Am să te zvîrl la barieră, Corcoduș!** (Zărind sticla goală, din ce în ce mai iritat) **Asta le-ntrece pe toate!**

CORCODUȘ: **Don comisar, de asta jur că nu-s vinovat.**

CLOCOTICI (teribil): **Cine a umblat la vin, Corcoduș?**

CORCODUȘ (hotărît): **Don comisar, spun tot.**

CLOCOTICI: **Aha! Care va să zică știi ceva?**

CORCODUȘ: **Don comisar, să-mi sară ochii pe plită, dac-am pus măcar gura... Voiam să șterg masa și nu știu cum am dat cu cotul și s-a vărsat... Iaca, din partea mea, eu îl plătesc...**

CLOCOTICI: **Așa? Acu mai ești și obraznic? Să știi, Corcoduș, că te zvîrl de aici. Nu mai merge. N-am să țin eu toți bețivii și toate pușlamalele la centru.**

CORCODUȘ: **Don comisar...**

CLOCOTICI: **Nici o vorbă, spurcatule. În locul tău aș roși, dar ție îți roșește numai nasul.**

CORCODUȘ: **Mi-a degerat astă iarnă, de frig, don comisar.**

CLOCOTICI: **Vorba! De beție, ticălosule. Piei din ochii mei!**

CORCODUȘ: **Trăiți don comisar!** (Dă să plece.)

CLOCOTICI: **Corcoduș!**

CORCODUȘ: **Poronciți!**

CLOCOTICI: **Du-te la „Gambrinus" și mai adă-mi un sfert, din cel de 16! Trap! Vezi să nu-l verși pe drum, că-ți roșește nasul tare.**

CORCODUȘ: **Da, don comisar!**

CLOCOTICI: **Haideți! Marș!** (Corcoduș rămîne nemișcat cu sticla-n mînă) **Ce aștepți?**

CORCODUȘ (de-abia îndrăznind): **S-au făcut nouă sferturi, don comisar.**

CLOCOTICI: **Bine, bine, trec eu pe acolo.** (Exit Corcoduș. Rămas singur, Clocotici scoate o hîrtiuță din buzunar. Citește, mormăie cîteva rînduri, se plimbă prin odaie, apoi se așează la masă, păstrînd cîteva clipe atitudinea omului adîncit în gînduri. În fine, începe să citească tare, numărînd silabele pe degete, întocmai cum face profesorul de literatură cînd explică scandarea.) **Va să zică așa:** (Silabisește) **O, unde-i vremea demult ui-tată.** (După ce a numărat pe degete) **Zece [!] Bun!** (Citește înainte, continuînd să numere) **Vreme de vi-suri ș-amor ner-vos... Bun! Acu finalul.** (Se scarpină-n cap) **Aici e aici. Să fii...** (Se scarpină iar) **O rimă la uitată...** (Se gîndește)... **Vată!... Nu-i bun! Alta: tată, cată, iată, minunată. Asta-i bună.** (Numără pe degete) **Să fii iu-bi-tă mi-nu-na-tă.** (Mimică de mulțumire) **Lipsește o silabă... Mi-nu-na-tă! Minunată.** (Rămîne pe gînduri, apoi radios) **Am găsit; îndestulată!** (Numără pe degete) **Să fii iu-bi-tă în-des-tu-la-tă. Zece. Bun!... Ia să vedem!** (Citește)

O, unde-i vremea demult uitată
Vreme de visuri ș-amor nervos
Să fii iubită îndestulată...

(Mimică de nemulțumire) **Nu se prea înțelege că vreau să zic să fie îndestulată de visuri de amor! E vag!** (Trîntește tocul și se plimbă agitat. Intră Corcoduș cu vinul) **Acu ți-ai găsit să intri, boule?**

CORCODUȘ: **Mi-ați zis trap!**

CLOCOTICI: **Pune sticla pe masă și ieși!**

CORCODUȘ: **Iaca, ies!**

CLOCOTICI: **Vorba!** (Exit Corcoduș. Clocotici se plimbă de sus în jos, se oprește, se lovește peste frunte, apoi se repede la masă, scriind dintr-o singură trăsătură) **Uite, domnule!! Cauți un vers zile-ntregi și nu-l găsești: și cînd e vorba să vie, vine el singur!** (Citește)

O, unde-i vremea demult uitată
Vreme de visuri ș-amor nervos,
Să fii iubită, mult adorată
Tu Cosînzeana, eu Făt-Frumos?

Așa, da, acu pot bea un pahar de vin! (Ia sticla și rămîne cu ea în mînă, apăsînd butonul soneriei. Apare Corcoduș)

CORCODUȘ: **Ordin!**

CLOCOTICI: **Bine, boule, dac-ai adus sticla, de ce n-ai adus și paharul?**

CORCODUȘ: **Aduc momental, don comisar!**

CLOCOTICI: **Credeai că beau din sticlă, ca tine?**

CORCODUȘ: **N-am băut, don comisar. Care a băut să dea Dumnezeu...**

CLOCOTICI: **Haide, marș!** (Exit Corcoduș. Clocotici privește în vag și recită, trăgînd din cînd în cînd cu coada ochiului pe hîrtiuță)

O, unde-i vremea demult uitată
Vreme de visuri ș-amor nervos,
Să fii iubită, mult adorată,
Tu Cosînzeana...

(Intră Inspectorul)

Scena 2

CLOCOTICI, INSPECTORUL, din cînd în cînd CORCODUȘ

INSPECTORUL: **Eu, Cosînzeana?!**

CLOCOTICI (aruncînd fițuica și plecîndu-se adînc): **Am onoare, domnule inspector.**

INSPECTORUL: **Bună seara, domnule comisar, dar ce, vorbeai singur?**

CLOCOTICI: **Recitam.**

INSPECTORUL: **Așa?**

CLOCOTICI: **Eram singur, și...**

INSPECTORUL: **Tinerețe, tinerețe!** (Plin de compătimire) **Desigur, iar amorezat!**

CLOCOTICI (oftînd adînc): **Da, domnule inspector.**

INSPECTORUL: **Iar, domnule?! Vrei să te mute și de aici?**

CLOCOTICI: **Cum, știți?**

INSPECTORUL: **Dar cine nu știe, domnule Clocotici? Uite, chiar azi ți-au venit hîrtiile de la Interne. Știi ce scrie în ultimul dumitale memoriu?**

CLOCOTICI: **Persecuții, domnule inspector.**

INSPECTORUL: **L-am adus cu mine, să ți-l citesc.** (Clocotici dă semne de îngrijorare) **Ascultă** (Citește): **«Comisarul Clocotici e un băiat cult, deștept».**

CLOCOTICI: **Asta-i drept, domnule inspector.**

INSPECTORUL: **Așteaptă!** (Citește înainte) **«...și plin de bune însușiri.** (Clocotici aprobă) **Nu i se poate încredința însă nicio însărcinare serioasă, fiind unicamente absorbit de aventurile galante.»**

CLOCOTICI (lamentabil): **E al șaptelea oraș în care mă mută.** (Intră Corcoduș cu paharul, pe care-l așează lîngă sticla de vin, Inspectorul ia un aer sever fixînd sticla)

INSPECTORUL: **Cine-i de vină, domnule Clocotici, spune singur.**

CORCODUȘ: **Era greșeală, don comisar. S-au făcut zece sferturi.** (Inspectorul ia o mutră teribilă)

CLOCOTICI: **Bine, du-te!**

(Exit Corcoduș)

INSPECTORUL: **Ai băut zece sferturi, domnule comisar? Eeeei! De asta recitai.**

CLOCOTICI: **Vai de mine, domnule inspector, s-ar putea? N-am băut nici unul!** (Inspectorul surîde) **Asta-i consumația de zece zile, de cînd m-a numit aici. Cred că un sfert de vin după cinematograf nu-i rușine să beau. Primul mi l-a băut berechetul de Corcoduș. Zice că l-a vărsat. L-am trimis să-mi aducă altul.**

INSPECTORUL (neconvins încă): **Bine, bine, dar știi... În cartierul acesta se petrec cele mai multe scandaluri, și nu că-ți fac observație, dar nu-i frumos să te găsească lumea... tocmai pe dumneata... în chiar localul poliției... cu vinul pe masă.**

CLOCOTICI: Vă asigur, nu m-am gîndit.

INSPECTORUL: Tocmai! Știu că dumneata ești un băiat bun, dar — să nu te superi — am remarcat că nu ești destul de circumspect. De pildă... reclama de pe zid. De zece zile, de cînd ești aici, ai fi putut pune s-o văruiască. Ce vrei să zică oamenii citind pe zidul de la ușa circumscripției: «Vinaturi fine, camere separate?»

CLOCOTICI: Nu-i var, domnule inspector, lipsește varul... Și apoi, alt local nu se putea găsi pentru circumscripție? Trebuia s-o pună într-o fostă cîrciumă? Și, dacă a pus-o, tot eu sunt de vină?

INSPECTORUL: Nu te supăra, domnule comisar, eu nu te acuz, dar zic și eu așa, prietenește, ca unui coleg... Apropozito, n-ai un pahar cu apă?

CLOCOTICI: Imediat, domnule inspector! (Sună. Apare Corcoduș.)

CORCODUȘ: Poronciți!

CLOCOTICI: Un pahar cu apă pentru domnul inspector. Trap [!]

CORCODUȘ: Momental. (Exit Corcoduș)

INSPECTORUL: Și care va să zică recitai... Buuuun... Spuneai că te-a mutat de colo colo... și... tot pentru femei. Hai? (Clocotici pleacă melancolic capul) Pe unde ai mai fost?

CLOCOTICI: La Severin, Giurgiu, Dorohoi, Calafat, Bazargic, Constanța. Acu socoteam că s-a sfîrșit cu mutările. Cînd colo, la Roman, ca să zic așa, mi-am găsit Bacăul...

INSPECTORUL: Te-a prins vreun bărbat înșelat?

CLOCOTICI: Calomnii, domnule inspector. E drept că iubeam o femeie.

INSPECTORUL: Măritată?

CLOCOTICI: Nuuu! Trăia așa, cu primarele.

INSPECTORUL: Cum s-ar zice, concubinaj?

CLOCOTICI: Concubinaj!

INSPECTORUL (rîzînd): Și zi, i-ai suflat-o?!

CLOCOTICI: Da de unde, domnule inspector,nu i-am vorbit niciodată!

INSPECTORUL (decepționat): Ce spui!

CLOCOTICI: O iubeam, e drept, dar platonic, ideal.

INSPECTORUL: Așa?

CLOCOTICI: Desigur.

INSPECTORUL: Păi, atunci, cum?

CLOCOTICI: Dac-ai ști, domnule inspector! Mutarea mea vine de la o poezie.

INSPECTORUL: Faci poezii?

CLOCOTICI (plecînd capul): Fac, domnule inspector.

INSPECTORUL: Bravo, domnule. Începi să-mi devii simpatic. (Lui Clocotici nu-i vine să-și creadă urechilor). Oamenii care fac poezii au inimă bună. Numai trebuie să știi cum să-i iei. Îs cam iritabili. (Clocotici, gest de protestare). Lasă, lasă, am observat eu că ești cam iritabil. (Apare Corcoduș cu paharul cu apă. Inspectorul gustă, se strîmbă, și-l pune la loc pe tablă.)

CLOCOTICI (alarmat): Ce are, domnule inspector?

INSPECTORUL: E caldă.

CORCODUȘ: Să trăiți, domnule inspector, la ceasul nouă stau robinetele, și o ținem, să iertati, în sticle.

CLOCOTICI: Pleacă de aici. Nici un pahar cu apă rece nu ești în stare s-aduci.

CORCODUȘ: Dacă nu-i.

CLOCOTICI: Să fie! (Exit Corcoduș) Nu luați un pahar de vin?

INSPECTORUL: Cu toate că nu obișnuiesc... fiindcă mi-e sete.

CLOCOTICI: Cercați. (Îi varsă un pahar. Inspectorul îl dă de dușcă).

INSPECTORUL: Mm! Știi că-i bun? Și rece! (Își toarnă restul sticlei și-l bea tot).

CLOCOTICI (printre dinți, pentru el): Mii de draci, al doilea!

INSPECTORUL: Domnule Clocotici, începi să-mi devii foarte simpatic. Ei, și cum a fost cu poezia?

CLOCOTICI: Să vedeți...

INSPECTORUL: O știi?

CLOCOTICI: Vă spun. De cînd am văzut-o pentru întîia oară pe Cleo...

INSPECTORUL: O chema Cleo?

CLOCOTICI (oftînd): Cleo!

INSPECTORUL (oftînd și el): Cleo!

CLOCOTICI: De cînd am văzut-o pentru prima dată pe Cleo, am simțit acel fior care, cum să spun, acel fior care... știți... care...

INSPECTORUL: Te-nțeleg!

CLOCOTICI: De atunci, în fiecare seară îi trimiteam un buchet de flori și o poezie!...

INSPECTORUL (plin de compătimire): Cheltuiai lefușoara pe flori...

CLOCOTICI: Nu! Mi le aducea un sergent de noapte.

INSPECTORUL (redevenind inspector): Rău!

CLOCOTICI: Scopul, domnul inspector.

INSPECTORUL: Ei!

CLOCOTICI: Cea din urmă poezie n-o mai țin minte, dar sfîrșea așa:

Pe cînd mă zbucium în suferință
Tu stringi în brațe pe al tău bărbat.

INSPECTORUL: Spuneai că nu-i măritată?

CLOCOTICI: Nici nu era, dar știți, în visurile mele o așezam mai sus...

INSPECTORUL: A, da!

CLOCOTICI: Și zic:

Pe cînd mă zbucium în suferință,
Tu stringi în brațe pe al tău bărbat,
Mai bine moartea în neființă,
Decît o iubire în mod izolat.

INSPECTORUL (simulînd neîncrederea): Și zici că dumneata ai făcut asta?

CLOCOTICI: Pe onoarea mea!

INSPECTORUL: Te felicit, domnule Clocotici. Știi că ai talent? Îți spun drept, sunt mișcat!

CLOCOTICI: Vă mulțumesc.

INSPECTORUL: Și pentru poezia asta...

CLOCOTICI: A găsit-o primarele, domnule inspector, și se vede că i-a suflat careva că-i de la mine, și atîta i-a trebuit primarului. A pus-o în plic și a trimis-o prefectului. Prefectul mi-a întins-o și atîta mi-a spus: Cred că recunoști scrisul.

INSPECTORUL: Alei!

CLOCOTICI: Apoi, uite ce-i, zice, bănuiam eu de mult că dumneata ești fire poetică și m-am gîndit să te trimit mai la munte, să te inspiri...

INSPECTORUL: Și te-a trimis aici. Te plîng, domnule, că și eu am tras de pe urma poeziei.

CLOCOTICI: Făceți și dumneavoastră?

INSPECTORUL: Nu pot să zic că fac, dar îmi plac mult și copiam din Micul dor.

CLOCOTICI: Și iscăleați dumneavoastră?

INSPECTORUL: Nu iscăleam, dar lăsam să se înțeleagă că-s de mine... A mers el cît a mers așa, pînă cînd, într-o bună zi, m-a prins un drac de fată.

CLOCOTICI (mișcat): Vedeți? Și dumneavoastră!

INSPECTORUL (suspinînd): Omul nu-i de lemn!

CLOCOTICI: Așa-i!

INSPECTORUL: Stai, să vezi. Se prefăcea drăcoaica, domnule, că-i plac poeziile, și-mi tot dădea albumul să-i scriu. Iscăleam «Un admirator!» I-am scris eu așa, pînă se umpluse aproape albumul, și ea tot se minuna: «Mare ușurință mai ai, coane Iorgule, la poezii!» Eu nu ziceam că-s de mine, dar nici că-s de altul, răspundeam, știi, așa în doi peri: «că nu-i cine știe ce mare scofală să faci poezii, că și ea ar putea face dacă și-ar da osteneală», mă rog, d-astea. Într-o bună zi, tocmai cînd scriam o poezie intitulată Drept la inimă, numai ce o văd că se apropie de mine cu mîinile la spate și-ncepe a rîde, zicînd: «Mai ai două, coane Iorgule, și ai isprăvit cu Micul dor. N-ar fi rău să mai cauți și aiurea, că Micul dor îl avem și noi Uite!», și-mi întinde broșura!

CLOCOTICI: Ghinion!

INSPECTORUL: Mă făcusem, domnule, la față, cum îi sfecla, da nici pe acolo n-am mai dat. N-am spus la nimenea de asta, dar dumneata, ca poet...

CLOCOTICI: Vă-nțeleg atît de bine, domnule inspector...

INSPECTORUL: Poate, la o nevoie, cred că n-ai să mă refuzi.

CLOCOTICI: S-ar putea?

INSPECTORUL: Ne ajutăm fiecare cu ce putem. Nu-i vorbă, am găsit eu un băiat de liceu, ficiorul lui Ghiță Țambalagiul... Băiat cult, n-am ce zice, da pușlama... Trei prăjituri la „Iacob" și poezia. Într-un minut ți-o întoarce, domnule, nici n-am văzut.

CLOCOTICI (timid): Domnule inspector...

INSPECTORUL: Poftim?

CLOCOTICI: Fiindcă văd că apreciați arta, îmi dați voie să vă citesc ultima mea poezie[?]

INSPECTORUL: Cu plăcere. E lungă?

CLOCOTICI: Nu, trei strofe.

INSPECTORUL: Atunci e bună. Nu pot suferi poeziile lungi.

CLOCOTICI: Nici eu! Scurt și bun! asta-i deviza. (Încîntat de ce a găsit) Sintetic. (Scoate hîrtia) E dedicată unei femei blonde, pe care am văzut-o dimineață în gară.

INSPECTORUL: Și ai și făcut-o?

CLOCOTICI: Pe loc.

INSPECTORUL: S-auzim!

CLOCOTICI: Zic așa:

Cînd mergi pe stradă ești ca o stea
Sau ca un fluture ce zboară.
Privirea ta e catifea
Și fața ta e o comoară.

Tii! Uite, domnule, ce zăpăcit sunt! Bine că nu i-am dat-o așa. Am scris pe dos.

INSPECTORUL: N-am băgat de seamă.

CLOCOTICI: Trebuia:

Fața ta e catifea
și privirea o comoară.

Nu:

Privirea ta e catifea.

N-are sens!

INSPECTORUL (rîzînd prostește): A, da!

CLOCOTICI (cetind înainte):

Cînd stai pe scaun ești o regină,
La teatru în lojă ești un poem...

(Confidențial) Asta am pus-o așa, pentru rimă!

INSPECTORUL (aprobînd): M'da!

CLOCOTICI (cetind înainte): Deci, ca poet, mereu te chem.

INSPECTORUL: Aici ai adus-o bine.

CLOCOTICI (cetind): În întuneric ești o lumină!

INSPECTORUL: Admirabil!

CLOCOTICI (cetind înainte):

Oh! Unde-i vremea demult uitată,
Vreme de visuri și-amor nervos,
Să fii iubită, mult adorată,
Tu Cosînzeana, eu Făt-Frumos?

INSPECTORUL: Aaaa! Asta o recitai cînd am intrat eu?

CLOCOTICI: Da, domnule inspector.

INSPECTORUL: E splendidă, domnule, sublimă. Ar iscăli-o și Camil Baltazar.

CLOCOTICI: O, n-am pretenție!

INSPECTORUL (uitîndu-se la ceas): Uite, domnule, m-ai luat cu vorba și uitasem de ce am venit. În orice caz, nu pot spune că-mi pare rău. Ai talent, domnule comisar.

CLOCOTICI (se înclină, frecîndu-și mîinele)

INSPECTORUL: Uite ce-i. De cînd a căzut guvernul...

CLOCOTICI (foarte surprins): A căzut guvernul[!]

INSPECTORUL: Cum, domnule, nu știai[!]

CLOCOTICI (candid): Nu.

INSPECTORUL: Se poate? Dumneata nu cetești gazetele?

CLOCOTICI: Domnule inspector, vă mărturisesc că proza mă dezgustă.

INSPECTORUL: Oricum, ca polițist ar trebui să te ții la curent.

CLOCOTCI: Vă asigur că pe viitor...

INSPECTORUL: Spuneam că de cînd e căzut guvernul...

CLOCOTICI: Va să zică au venit progresiștii.

INSPECTORUL: Ce progresiști, domnule, doar progresiștii au căzut.

CLOCOTICI: Așa-i! Voiam să zic socialiștii...

INSPECTORUL: Cum să vie socialiștii? Pe ce lume trăiești, domnule? Visezi? Nu știi că socialiștii au fuzionat cu conservatorii?

CLOCOTICI: Un lapsus!

INSPECTORUL: Lapsus?

CLOCOTICI: Adică o prostie, e mai delicat.

INSPECTORUL: Domnule comisar, îți mărturisesc că nu credeam, în clipa cînd am păsit pragul circumscripției, că voi fi pus în situația să-ți anunț, ca noutate, c-au venit la putere democrații-verzi.

CLOCOTICI (rîzînd): Verzi?

INSPECTORUL: Vorba vine, îți zic așa ca să se deosebească de galbeni.

CLOCOTICI: Așa? Credeam că poate costumul...

INSPECTORUL: Domnule Clocotici, nu-mi lua în nume de rău, dar dacă n-aș fi sigur că ești poet de talent, aș jura că ești un imbecil.

CLOCOTICI: Nici o supărare.

INSPECTORUL: În fine, de cînd au venit democrații-verzi, ne-au trimis un nou prefect de poliție, dar n-a dat însă pe la prefectură, fiindcă nu-i venise încă numirea. Toată ziulica se plimba pe stradă așteptînd. Acum i-a venit numirea, dar a dispărut el. De trei zile îl caută poliția secretă fără să-i dea de urmă.

CLOCOTICI: De ce nu dă un anunț la gazetă?

INSPECTORUL: Cum s-anunțe în gazetă, domnule? Ai mai auzit dumneata poliție secretă să cerceteze prin gazete?

CLOCOTICI: V-am spus că nu cetesc gazete.

INSPECTORUL: **Dacă toți ar fi ca dumneata, gazeta ar fi cel mai secret mijloc de corespondență. Acum, n-oi ști să-ți spun cum, dar chestiunea e să găsim prefectul.**

CLOCOTICI (speriat): **Și vreți să-l caut eu?**

INSPECTORUL: **Nu zic să-l cauți, dar spune la toți sergenții din cartier că dacă vor vedea un** domn mic cu nasul mare, **să-l urmărească și să mă anunțe imediat. Mă găsesc la „Panaiote". Poartă** monoclu și are mustața tăiată englezește.

CLOCOTICI: **Dar cum îl cheamă?**

INSPECTORUL: **A, nu ți-am spus.** (Consternat) **Am uitat.**

CLOCOTICI: **O să fie cam greu fără...**

INSPECTORUL: **Stai, aveam o hîrtiuță cu numele lui...** (Se caută)... **Ei comedie! Dacă ne trimit prefecți de aiurea! Poftim! Zi-i țară românească și pace... Unde o fi?** (Își întoarce buzunarele pe dos.) **Am pierdut însemnarea.** (Cade pe gînduri) **Cum dracu îi zice?...**

CLOCOTICI: **Nu-i scris pe plic?**

INSPECTORUL (aiurea): **Pe plic...**

CLOCOTICI: **Pe plicul cu numirea...**

INSPECTORUL: **Așa-i, domnule. Nu te superi, dar în afară de poezii, e singura vorbă inteligentă pe care o aud din gura dumitale de cînd te cunosc.**

CLOCOTICI: **Nici o supărare.**

INSPECTORUL: **Ai calități de polițist, vezi? Dar le neglijezi.** (Scoate un plic mare, galben, și citește) **Titus Panciu.**

CLOCOTICI: **Îmi dați voie să notez.**

INSPECTORUL (dictînd lui Clocotici, care scrie): **« Titus Panciu, mic, nasul mare, mustața tăiată englezește, monoclu.»**

CLOCOTICI: **Mulțumesc.**

INSPECTORUL: **De acum te las. Trebuie să scoatem prefectul din pămînt. Un deputat din opoziție a pus rămășag pe trei mii de lei cu primarul că nu-l găsim.**

CLOCOTICI: **Ce aș mai rîde să piardă primarul!**

INSPECTORUL: **Taci, domnule, ne facem de rîs. Și acum, înainte de plecare îmi dai voie să-ți dau un sfat. În cartierul ăsta sunt foarte multe scandaluri. Ia seama. Fii circumspect.**

CLOCOTICI (ducînd palma la piept): **Las' pe mine, domnule inspector ...**

INSPECTORUL: **Lasă, că știu eu cum îs poeții. Fii atent. Diplomație, domnule, di-plo-ma-ție!**

CLOCOTICI: **Din partea asta n-aveți nici o grijă.**

INSPECTORUL: **Eu îți atrag atenția fiindcă îmi ești simpatic. Cred că știi că la afurisita asta de secție nici un comisar n-a putut sta mai mult de două-trei luni... Afară de mine.**

CLOCOTICI: **Cum se poate, domnule inspector?**

INSPECTORUL: **D-aia îți spun. Fii cu băgare de seamă. Aici trebuie să ai nas de copoi. Ascultă de mine, că eu am îmbătrînit în poliție. Îți aduce, par exemplu, sergentul doi scandalagii. Dacă nu-s de aceeași teapă, caută totdeauna să ai aerul că protejezi pe cel mai prost îmbrăcat, făcînd cu ochiul celui îmbrăcat mai bine. Pe urmă, vezi cum stau lucrurile și te aranjezi.**

CLOCOTICI: **Vă mulțumesc, la asta nu m-am gîndit.**

INSPECTORUL: **Păi vezi, păi vezi. Asta nu înseamnă să nu fii energic. Dar cu prudență. Asta-i... La revedere.**

CLOCOTICI: **Am onoarea.**

INSPECTORUL: **A, uitasem. Trebuie să-ți plătesc vinul, ți l-am băut tot.**

CLOCOTICI: **Vai de mine, domnule inspector, mi-ați făcut plăcere.**

INSPECTORUL: **Atunci, mulțumesc.**

CLOCOTICI (conducîndu-l pînă la ușă): **Pentru nimic, domnule inspector, pentru nimic.**

INSPECTORUL: **Și nu uita, domnule Clocotici, di-plo-ma...**

CLOCOTICI: **...ție...**

Scena 3

CLOCOTICI, CORCODUȘ, SFÎRLĂ — pe urmă DOMNUL MIC și SERGENTUL DIN POST

CLOCOTICI (sună, apare Corcoduș): **Trimite pe Sfîrlă-ncoa. Tu, dă fuga la „Gambrinus" și umple sfertul.**

CORCODUȘ: **S-a făcută unsprezece, domnule comisar.**

CLOCOTICI: **Bine, du-te.** (Rămas singur, Clocotici scoate hîrtia cu poezia și transcrie pe o hîrtie roză, numărînd din cînd în cînd cîte un vers. Intră Sfîrlă.)

SFÎRLĂ: **Trăiți, don comisar.**

CLOCOTICI: **Ascultă, Sfîrlă. Anunță toți sergenții, să facă ce or ști și să afle unde se găsește un domn** (citește pe însemnare) **« Titus Panciu.**

E mic, nasul mare, mustață tăiată englezește, poartă monoclu...» Ai înțeles?

SFÎRLĂ: **Trăiți, don comisar, n-am înțeles.**

CLOCOTICI: **Ce n-ai înțeles, boule?**

SFÎRLĂ: **Ziceați că poartă nu știu ce.**

CLOCOTICI: **Monoclu.**

SFÎRLĂ (rîzînd): **Da.**

CLOCOTICI: **Nu știi ce-i monoclu?**

SFÎRLĂ: **Nu.**

CLOCOTICI: **Monoclu e un fel de ochelar pe un singur ochi.**

SFÎRLĂ (rîzînd): **Știu, de-acelea!**

CLOCOTICI: **Acu ai priceput?**

SFÎRLĂ: **Trăiți, don comisar, nu putem ține minte!**

CLOCOTICI: **De unde v-a adunat, mă, așa timpiți? Din Cadrilater?**

SFÎRLĂ: **Trăiți, don, comisar, suntem localnici.**

CLOCOTICI: **Taci, nătărăule, taci! Copiază hîrtia asta și să te duci și la cei din stradă, s-o treacă-n carnet.** (Îi dă plicul roz cu poezia. Intră Corcoduș cu vinul)

CORCODUȘ: **Trăiți, don comisar, mare scandal la „Gambrinus".** (Pune vinul pe masă)

CLOCOTICI: **Persoane cunoscute?**

SFÎRLĂ: **Trăiți, don comisar, pot să plec?**

CLOCOTICI: **Pleacă!**

SFÎRLĂ: **Trăiți!**

CORCODUȘ: **Părea a fi boier, da' cică nu-i din oraș de aici.**

CLOCOTICI: **Ei!**

CORCODUȘ: **Ca omul la petrecere: a bătut chelneri, a spart farfurii...**

CLOCOTICI: **Dar sergentul din post ce paște?**

CORCODUȘ: **Era acolo...** (se aud fluierături)... **Ia!... trebuie să vie cu el aici.** (Intră un sergent cu un domn mic cu nasul mare, mustața tăiată englezește)

CLOCOTICI: **Ce este?**

(Domnul Mic e puțin ciupit numai. Are vorba trăgănată, de bețiv militant)

DOMNUL MIC (arătînd sergentul): **E un obraznic!**

CLOCOTICI: **Domnule, ia seama unde te afli.**

DOMNUL MIC: **Și dumneata cu cine vorbești!**

CLOCOTICI (energic): **Dacă nu te porți cuviincios, întorc foaia.** (Către sergent) **Vorbește.**

SERGENTUL (vorbește bîlbîit): **Trăiți, domnule comisar, dumnealui vine beat la „Gambrinus".**

DOMNUL MIC: **Tu erai beat!**

CLOCOTICI: **Dacă nu încetezi, îți fac proces-verbal de ultraj.**

DOMNUL MIC (pufnind de rîs): **Mmmm, daaa?**

CLOCOTICI (bătînd cu pumnul în masă): **Am terminat.** (Sergentului) **Urmează.**

SERGENTUL: **Dumnealui vine beat la „Gambrinus" și care vine.** (În tot timpul raportului, Domnul Mic are o atitudine batjocoritoare) **Chelnerul, temîndu-se de scandal, zice că nu mai servește vin de la douăsprezece încolo.**

DOMNUL MIC: **Decît comisarului.**

CLOCOTICI: **Asta nu-i treaba dumitale.**

DOMNUL MIC: **Pardon.**

CLOCOTICI: **Mai departe!**

SERGENTUL: **Atunci dumnealui ia chelnerul la bătaie; zvîrle farfurii prin local.**

DOMNUL MIC (sughițînd): **Exact!**

CLOCOTICI: **Va să zică recunoști?** (Scrie) **Tapaj nocturn.**

DOMNUL MIC: **Recunosc că n-a vrut să-mi servească un pahar de vin, în timp ce lăutarii cîntau în pavilioane, și sergentul bea la tijghea c-un** (sughite) **m'cal.**

CLOCOTICI: **C-un cal?**

DOMNUL MIC: **Am zis muscal.**

CLOCOTICI: **Și pentru că sergentul bea cu muscalul, a trebuit să bați chelnerul?**

DOMNUL MIC: **Mi-a dat cu cotul.**

CLOCOTICI: **Cine?**

DOMNUL MIC: **Boul.**

CLOCOTICI: **Nu știi să vorbești mai frumos?**

DOMNUL MIC: **Am zis: boul de chelner!** (Se lasă pe scaun în fața mesei lui Clocotici și pune picioarele pe masă)

CLOCOTICI (dîndu-i picioarele la o parte): **Domnule, îți atrag pentru ultima oară atenția că nu ești la cîrciumă.**

DOMNUL MIC (pufnind de rîs): **După firmă și după sticla de pe masa dumitale nu s-ar zice.**

CLOCOTICI: **După cum văd, cam greu s-o scot la capăt cu dumneata.**

DOMNUL MIC (sughițînd): **Dacă bei!**

CLOCOTICI (muind tocul în călimară): **Scurtă vorba! Cum îți zice?**

DOMNUL MIC: **Bonaparte!**

CLOCOTICI (scriind): **Și mai cum?**

DOMNUL MIC: **Napoleon.**

CLOCOTICI: **Îți bați joc?**

DOMNUL MIC: **Ai remarcat?**

CLOCOTICI: **Dacă nu-mi răspunzi la toate întrebările, te pun la beci pînă ți-i veni în fire.**

DOMNUL MIC: **Cam greu.**

CLOCOTICI: **Vom vedea.**

DOMNUL MIC: **Vom vedea, domnule comisar, că sunt Titus Panciu, prefectul poliției și șeful dumitale.**

CLOCOTICI (pufnind de rîs): **Dumneata?** (Se apropie de el vorbindu-i pe un ton care nu admite replică) **Și... și unde ți-i monoclu?**

DOMNUL MIC (Enervat): **Îți repet că sunt șeful dumitale.**

CLOCOTICI: **Și eu te anunț că d-astea nu-nghit.**

DOMNUL MIC: **Cum îți permiți, obraznicule?**

CLOCOTICI (Scos din fire, sergenților): **Pe el! Căutați-i buzunarele!** (Sergenții scot din buzunarele Domnului Mic un teanc de hîrtii. Clocotici ia una și cetește din ce în ce mai alarmat) **« Banditii de la guvern întrec orice măsură. Apelăm la muncitorul conștient și organizat, la masele adînci ale poporului suveran.» Așa? Manifeste bolșevice? Te-oi vedea dacă îți dă mîna să faci pe prefectul.**

DOMNUL MIC: **Ăsta-i manifestul cu care am venit la putere, idiotule.**

CLOCOTICI: **La beci!** (Domnul Mic e dus pe sus de sergentul de post și de Corcoduș. Ies toți. Clocotici puțin în urmă, vociferînd) **Te aranjez, eu, lasă etc.**

Scena 4

DOMNUL CU VALIZA, pe urmă CLOCOTICI și CORCODUȘ

Intră un domn cu o valiză și un pled în mînă. Se uită în toate părțile și bate în tejghea strigînd: « Chelner, chelner »

După cîteva apeluri inutile, își așează valiza pe tijghea. Își toarnă un pahar de vin. După ce-l bea, ia un aer satisfăcut zicînd: « Mm! Știi că-i bun?» Își toarnă restul sticlei și-l bea tot.

După ce mai bate de cîteva ori în masă, iese pe ușa opusă aceleia pe care au ieșit Clocotici și ceilalți.

Se mai aude strigînd de cîteva ori: « Chelner», apoi tăcere. Intră Clocotici, urmat de Corcoduș. La vederea valizei, sare un pas înapoi. Corcoduș la fel.

CLOCOTICI: **Mașină infernală!** (Corcoduș se apropie cu frică.) **Nu pune mîna . Vrei să ne arunce în aer?** (Cîteva momente de panică) **Corcoduș, ia sabia mea și vîr-o binișor, da știi, d-abia s-atingi, în mineriul geamandanului.** (Corcoduș execută cu multe precauții) **Vezi să nu-l zdruncini cumva, că moartea ni se trage. Acu, du-te și-l bagă în butoiul cu apă din dosul magaziei.** (Corcoduș execută ordinul cu mișcări de groază, pe cînd Clocotici se retrage în partea opusă) **L-am simțit eu îndată că-i bolșevic. Tovarășii trebuie să foiască în jurul secției, dacă au avut îndrăzneala să pătrundă pînă aici.** (Exit Corcoduș. Clocotici ridică sticla goală) **Poftim, își bat și joc. Mai bine așa decît să-mi fi turnat cine știe ce otravă.**

(Intră Corcoduș)

CORCODUȘ: **L-am dus, don comisar, dar nu cred să fi avut bombe. Văd că plutește pe apă.**

CLOCOTICI: **Tu nu te pricepi. Hai, dă o fugă la „Gambrinus" și adă-mi un sfert. Trap!**

CORCODUȘ: **S-a făcutără douăsprezece, don comisar.**

CLOCOTICI: **Bine, du-te.**

Scena 5

CLOCOTICI, DOMNIȘOARA MIMI, apoi DOMNUL CU VALIZA, CORCODUȘ

Cîteva lovituri discrete în ușă

CLOCOTICI: **Intră!**

(Apare Domnișoara Mimi. E blondă, înzorzonată. Clocotici sare de pe scaun și se curbează într-un salut profund. Își răsucește mustața și ia o atitudine pe care trebuie să se vadă că el o socoate irezistibilă și care trebuie să fie comică)

CLOCOTICI: **Sărut mîinile, coniță. Luați loc, vă rog.**

MIMI: **Mulțumesc.**

CLOCOTICI: **Cărei fericite împrejurări îi datoresc onoarea unei vizite? Vi s-a furat ceva?**

MIMI: Mult mai simplu.

CLOCOTICI: Nu aștept decît să vă pot servi.

MIMI: Ești prea amabil, domnule comisar. Dealtfel n-aș fi îndrăznit să te deranjez (gest de protestare la Clocotici), dacă n-aș fi aflat de la colegele mele că le-ați servit într-un mod atît de dezinteresat.

CLOCOTICI: Colegele dumneavoastră?

MIMI (roșind): De la „Panaiote".

CLOCOTICI (decepționat): Cîntați la varieteul „Panaiote"?

MIMI (cu vagă indignare): O, nu, dansez! Dansuri de caracter.

CLOCOTICI: Aaaa! Bun! Și cu ce vă pot servi?

MIMI: Un pat. Atîta cer. N-am pretenție. Un pat și robinet.

CLOCOTICI (aiurit): Un pat cu robinet?

MIMI: Dacă nu-mi promitea, căutam aiurea.

CLOCOTICI: V-a promis un pat?

MIMI: Sigur.

CLOCOTICI: Cine?

MIMI: Portarul.

CLOCOTICI: Portarul?

MIMI: Portarul de la „Regal"! Cînd am sosit azi dimineață, i-am lăsat bagajele și i-am dat două sute de lei. Mi-a spus așa: « Coniță, n-aveți nici o grijă. La oarele opt seara aveți cameră cu două paturi, odaie de baie vizavi, apă caldă la robinet». Mă duc la opt la hotel. Îl văd că se cam codește și-mi zice: « Uite ce-i, coniță, camera pe care voiam să v-o dau nu se eliberează decît la unsprezece». Mă duc la cinematograf și mă întorc la unsprezece. Se schimbase portarul. Mă duc la celălalt și-i cer camera. « N-avem cameră», zice. « Cum să n-ai, domnule, zic, doar mi-ai făgăduit.» El da din umeri: « Nu știu nimic».

CLOCOTICI: Cum se poate?

MIMI: Îți spun drept că nici nu-mi venea a crede. Mă duc să reclam patronului. Patronul își bagă mîinile în buzunar și-mi zice: « Imposibil, doamnă; n-avem nicio cameră disponibilă». Eu voiam să-i explic cazul, dar vorbește dacă ai cu cine. Și-a băgat nasul într-o condică și a început a mormăi niște socoteli. Nici n-a voit măcar să mă asculte.

CLOCOTICI: Așaaaa?

MIMI: Cum îți spun. Cînd am văzut una ca asta, am plecat. Mă gîndeam să mă duc la local să caut la vreo fată. Vorbind așa, cu una, cu alta, în grădină, numai ce văd că vine Irma. O știi pe Irma?

CLOCOTICI: Cum nu.

MIMI: Cîrna.

CLOCOTICI: Bună fată!

MIMI: Păcat că-i bețivă. Și-mpinge la consumație! Să te ferești.

CLOCOTICI: Nu știam.

MIMI: Și cum îți spun. Vine Irma și-mi spune: « Nu-ți fă sînge rău, soro dragă, du-te la domnul Clocotici, că-i de serviciu. Dacă nu ți-o da el cameră, să-mi faci ce oi vrea.»

CLOCOTICI: Lucrul e ca și făcut. Vă puteți considera la dumneavoastră în cameră.

CaIMI: Cum aș vrea!

CLOCOTICI (pentru el): D-apoi! (Se duce la telefon și sună) Alo! Alo! Centrala?... Domnișoară, dați-mi vă rog hotelul „Regal"... Mulțumesc... Alo! Hotel „Regal"? Cine-i la aparat? Domnul Niță? Aici comisarul Clocotici! Bună seara! Uite ce-i, domnule Niță. Doamna...

MIMI: Domnișoara...

CLOCOTICI (pune palma pe receptor): Cum vă numiți?

MIMI: Mimi.

CLOCOTICI (în aparat): Domnișoara Mimi...

MIMI: Mimi Carîmb.

CLOCOTICI (în aparat): Domnișoara Mimi Carîmb se plînge că nu i-ai dat o cameră pentru care a dat arvună.

MIMI: Bacșiș.

CLOCOTICI: Pentru care a dat bacșiș.

MIMI: Două sute lei.

CLOCOTICI: Două sute lei... Mă rog?... Nu erau?... Cum se poate să lăsați oamenii cu bagajele în stradă, după ce făgăduiți și luați și parale?... Cum spui?... Putea să anunțe de dimineață că nu are cu două paturi.

MIMI: Poate să fie și cu un pat... nu pretind.

CLOCOTICI: Alo! Ascultă, domnule Niță! Pînă s-o elibera una cu două paturi, domnișoara e destul de conciliantă și primește și c-un pat... Ce etaj?... Bine. Și vă rog să nu se mai repete lucruri de astea. Bună seara. (Așează receptorul). Vă dă camera numărul patruzprezece, la etajul al doilea.

MIMI (întinzîndu-i mîna, pe care Clocotici o sărută cu multă curtenie) Cum să-ți mulțumesc, domnule Clocotici?

CLOCOTICI (scoțînd din buzunar însemnarea cu semnalmentele prefectului): Acceptînd aceste versuri pe care mi le-ați inspirat.

MIMI: **Mulțumesc, dar cînd?**

CLOCOTICI (luîndu-i mîna): **V-am văzut azi-dimineață în gară, și din momentul acela...**

DOMNUL CU VALIZA (scoate capul și se retrage imediat): **Pardon.**

CLOCOTICI: **Ce-i cu ăsta?** (Se duce după el) **Domnule! Hei! Domnule! Poftim aici.**

DOMNUL CU VALIZA (jenat): **Mă iertați, domnule general.**

MIMI (încet lui Clocotici, îngrozită): **Nebun!**

CLOCOTICI: **Unde vezi general, domnule? Sunt comisarul de serviciu.**

DOMNUL CU VALIZA: **Daaa? Îmi pare bine. Îmi dai voie să mă recomand: Bozoancă Eremia, deputat de Hotin!**

CLOCOTICI: **Comisarul Clocotici. Vă rog, scuzați, domnule deputat.**

DOMNUL CU VALIZA: **Dumneata să mă scuzi. Nu știam că-i cameră separată.**

MIMI: **Cameră separată?**

DOMNUL CU VALIZA: **Nu fac nici o aluzie, scumpă doamnă, dar poate că doreați să mîncați în liniște.**

MIMI: **Să mîncăm?**

CLOCOTICI: **Mi se pare că domnul deputat e în eroare. Aici e circumscripția a treia.**

DOMNUL CU VALIZA: **Cum? Nu-i local?**

CLOCOTICI: **Localul circumscripției, domnule deputat.**

DOMNUL CU VALIZA (rîde): **Așa? Știi că asta are haz?! Eu credeam, văzînd firma...**

CLOCOTICI: **O s-o scoatem, domnule deputat. Aici a fost local, acuma e vizavi, la „Gambrinus".**

DOMNUL CU VALIZA: **Știu acolo. Am văzut lumină, dar n-am vrut să intru. Lume multă, lăutari, zgomot, nu-mi place. Prefer local discret. Mă rog, eu am venit cu expresul și la șase, dimineața, plec iar. Să plătesc cameră pentru cîteva ceasuri, nu face; să stau în gară, mi-i urît. Mi-am zis: Să iau o friptură și un pahar de vin. Citesc aci: « Vinaturi fine, camere separate.» Intru. Las valiza colea** (o caută cu ochii în toate părțile. Clocotici face fețe-fețe), **strig « chelner» — nu iese nimeni, văd un sfert de vin pe masă...**

CLOCOTICI: **Al meu...**

DOMNUL CU VALIZA: **Mă iartă, l-am băut!**

CLOCOTICI: **Nu face nimic, domnule deputat.** (Pentru el) **Mii de draci, al treilea.**

DOMNUL CU VALIZA: **După ce beau vinul, o iau pe coridor și intru la numărul 3. Sun, sun, sun, nimic.**

CLOCOTICI: **Nu mai merge soneria din camere.**

DOMNUL CU VALIZA: **Eu de unde să știu? Văzînd că nu vine nimeni, mi-am zis că trebuie să fie lume multă și or fi chelnerii ocupați. Tot așteptînd așa, mă întind pe canapea, și nu știu cum,domnule, m-a furat somnul.**

CLOCOTICI: **Oboseala.**

DOMNUL CU VALIZA: **Am ațipit. Cînd m-am trezit și am văzut că nu-i țipenie de om, am dat să ies. Mai departe știi.** (Intră Corcoduș, cu sfertul pe care îl așează pe masă) **Dar unde o fi valiza?**

CLOCOTICI: **Am strîns-o, domnule deputat. Nu știam a cui e.** (Lui Corcoduș, care dă să plece) **Corcoduș, geamandanul!**

CORCODUȘ (jovial): **La butoi, don comisar, cum ați spus.** (Domnul cu valiza dă din cap) **Mă duc să văd, poate s-o fi dat la fund, că la început plutea.**

DOMNUL CU VALIZA: **În apă?**

CLOCOTICI: **Domnule deputat, trebuie să vă mărturisesc adevărul. În ultimul timp au fost atîtea atentate, încît, găsind valiza pe masă, mi-am închipuit că-i cu bombe, și am pus s-o ție în apă!**

DOMNUL CU VALIZA: **Vai de mine, domnule comisar, ce ai făcut? S-au dus hăinuțele mele fantaisie.**

CORCODUȘ: **Spuneam eu că nu-s bombe.**

CLOCOTICI: **Te-a întrebat cineva?** (Încet) **Să faci ce știi s-o aduci uscată.**

CORCODUȘ: **Ce stric eu, don comisar?**

CLOCOTICI: **Haide, marș!** (Exit Corcoduș)

Scena 6

ACEIAȘI, INSPECTORUL, DOMNUL MIC, SERGENȚII

(Inspectorul intră furtunos)

INSPECTORUL: **Ce mi-ai făcut, domnul[e] comisar, ce mi-ai făcut? Ai arestat prefectul[!]**

CLOCOTICI: **Eu? Să arestez prefectul? Domnule inspector, nu vă alarmați. N-am arestat decît un bolșevic, asupra căruia am găsit un teanc cu manifeste subversive.**

INSPECTORUL: **Ai arestat prefectul, domnule, ai arestat prefectul[!]**

CLOCOTICI: **Domnule inspector, vă repet că n-am la beci decît un bolşevic** (Sună. Apare Corcoduş cu valiza) **Ca să vă convingeţi, o să vi-i aduc aici.**

DOMNUL CU VALIZA (examinînd valiza): **Vai, în ce hal e!**

CLOCOTICI: **Corcoduş, du-te la beci şi adă bolşevicul aici.**

CORCODUŞ: **Momental!** (Exit)

INSPECTORUL: **Eşti sigur, domnule, că nu era prefectul? Tot varieteul rîde de noi. Au venit nişte cheflii de la „Gambrinus", spunînd că prefectul a fost arestat de circumscripţia a treia.**

CLOCOTICI: **Se înşeală dumnealor. E drept că bolşevicul se da drept prefect, dar nu s-a prins. Poftiţi manifestele.** (Inspectorul le examinează, exprimînd o spaimă crescîndă) **Ce Dumnezeu, n-am semnalmentele Mic, nasul mare, mustaţa tăiată englezeşte, monoclu.**

MIMI (deodată): **Titus Panciu.**

CLOCOTICI: **Îl cunoaşteţi?**

MIMI: **Ehei!**

INSPECTORUL (agitînd furios un manifest): **Domnule comisar, dumneata trăieşti în nouri. Acestea-s manifestele cu care a venit guvernul la putere. Asta numeşti dumneata manifeste... cum spuneai?**

CLOCOTICI: **Subversive.**

INSPECTORUL (indignat): **Subversive? Sunt în proză, domnule, visezi, în toate vezi numai versuri!**

CLOCOTICI: **Subversive, adică bolşevice.**

INSPECTORUL: **M'da! Şi asta numeşti dumneata manifeste bolşevice?**

(Intră Corcoduş cu un cap speriat)

CLOCOTICI: **Unde-i bolşevicul?**

CORCODUŞ: **Trăiţi don comisar, a fugit.**

INSPECTORUL (lui Clocotici): **Ce ai făcut, domnule comisar, după ce-l arestezi, îl mai şi scapi?**

CLOCOTICI (repezindu-se la Corcoduş): **Cum a fugit, nenorocitule? Ce făceau sergenţii, dormeau?**

CORCODUŞ: **Au fugit şi ei, don comisar.**

CLOCOTICI: **Ce? Cum? Au fugit sergenţii? Unde au fugit? Cum au fugit? Cînd au fugit? De ce au fugit? Pe unde au fugit? Încotro au fugit?**

CORCODUŞ: **Socot că după el. Aud că fluieră în toată strada. A ieşit lumea pe la geamuri.**

INSPECTORUL: **Asta-i acu! Domnule comisar, poţi să te consideri destituit!** (Intră doi sergenţi d-abia dovedind să introducă de guler pe Domnul Mic. Inspectorul se repede la sergenţi) **Daţi drumul domnului.** (Încet, sergenţilor) **Nenorociţilor, aţi arestat prefectul!**

SERGENŢII (lovindu-se cu palma peste faţă, îngroziţi): **Tiiii!!**

DOMNUL MIC: **Mimi!**

MIMI: **Titi** (Se îmbrăţişează)

SERGENŢII (lovindu-se pe celălalt obraz): **Pfff!**

DOMNUL MIC (lui Clocotici): **Cu dumneata voi discuta pe urmă!** (Către sergenţi) **Voi, afară!** (Sergenţii ies)

CLOCOTICI (îngrozit): **El e!**

INSPECTORUL: **Domnule prefect... Iertaţi... Dumnealui... Ca post în nou... adică... nou în post... tocmai vă căutam...**

DOMNUL MIC: **Mă căutai? Nici nu te cunosc!**

INSPECTORUL (închinîndu-se pînă la pămînt şi făcînd temenele ridicule): **Am onoare să mă prezint, Niculescu... Iorgu Niculescu, inspector de poliţie...**

DOMNUL MIC: **Şi dumneata voiai să mă arestezi?**

INSPECTORUL: **Vai de mine, domnule prefect... Nu luaţi în seamă... nu-s de vină... comisarul...**

DOMNUL MIC: **Şi de ce mă căutai?**

INSPECTORUL (înmînîndu-i plicul cu ezitare şi stingherealã): **Păi...**

DOMNUL MIC: **Ce?**

INSPECTORUL (confidenţial): **V-a venit numirea.**

DOMNUL MIC (aruncă priviri teribile lui Clocotici)

CLOCOTICI (cearcă zadarnic să articuleze o frază. În cele din urmă rămîne cu gura căscată, spre hazul asistenţei): **Domn... pref... vă... eu... ştiţi... datoria... dacă... aa...**

DOMNUL MIC: **Domnule comisar, vino-ţi în fire. N-o să-mi încep slujba c-un act de răzbunare. Tot ce s-a petrecut e ca şi cum nici n-ar fi fost. Altă dată însă n-ar strica să fii mai circumspect.**

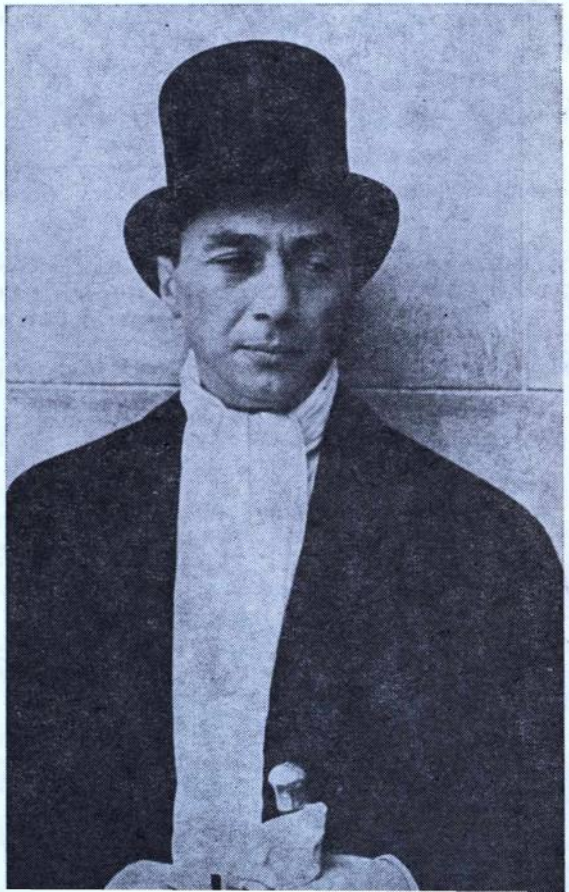
INSPECTORUL: **Eu nu i-am spus?**

CLOCOTICI: **Trăiţi... eu... de acu... dacă... aveam semnalmentele... n-aveaţi monoclu ...**

DOMNUL MIC: **Cum, şi de asta m-ai arestat?** (Rîde) **Ştii că ai haz?** (Inspectorului) **Tocmai de asta i-am dat chelnerului o palmă. M-a lovit cu cotul şi mi-a spart monoclu.**

CLOCOTICI: **Năpastă.** (Se aud lăutari)
DOMNUL MIC: **Ce-i muzica asta?**
CLOCOTICI: **Știți, la „Gambrinus"...**
DOMNUL MIC (foarte prefect): **Nu știu nimic. Mă miră că dumneata nu știi că ordonanța guvernului e clară, la douăsprezece toate localurile închise.** (Sergenților) **Să-nchidă localul!**
SERGENȚII: **Trăiți don prefect.** (Exiunt)
DOMNUL MIC: **Datoria e datorie.**
CLOCOTICI: **Să iertați, era obiceiul.**
DOMNUL MIC: **În astă-seară le iert toate, și ca să-ți dovedesc că nu sunt supărat, voi accepta chiar un pahar de vin de la dumneata.**
CLOCOTICI (repezindu-se la sticlă, pe cînd inspectorul servește paharul): **Poftiți, domnule prefect.**
DOMNUL MIC (zărind pe deputatul care se retrăsese în fund): **Domnul?**
DOMNUL CU VALIZA: **Bozoancă Eremia, deputat.**
DOMNUL MIC (cu oarecare grijă): **Sunteți deputat?**
DOMNUL CU VALIZA (confidențial): **N-aveți nici o grijă, sunt guvernamental.**
DOMNUL MIC: **Bravo, domnule! De-ai noștri! Nu iei un pahar de vin?**
DOMNUL CU VALIZA: **Mulțumesc, eu am luat.**
DOMNUL MIC: **Mimi, nu guști?**
MIMI: **Nu, mersi!**
DOMNUL MIC (gustînd vinul): **MM! Știi că-i bun?** (Îl bea tot, pune sticla pe masă, apoi Deputatului): **N-o cunoști pe Mimi? Mimi, îți prezint pe domnul deputat Bozoancă...**
DOMNUL CU VALIZA: **Bozoancă Eremia.**
DOMNUL MIC: **Cred că domnul deputat și domnul inspector îmi vor face plăcerea să ia un pahar de vin cu Mimi și cu mine.**
INSPECTORUL: **Mulțumesc, domnule prefect, prea onorat.**
DOMNUL CU VALIZA: **Nu s-au închis localurile?**
DOMNUL MIC (la ureche): **Intrăm pe din dos, la „Panaiote".**
MIMI: **Mergem?**
DOMNUL MIC: **Poftiți.**
INSPECTORUL: **Mașina prefecturei e la poartă.**
MIMI: **La revedere, domnule comisar, și-ți mulțumesc.**
CLOCOTICI: **Bună-seara.** (Se aude zbîrnîind motorul)
INSPECTORUL (din ușă): **Îți spuneam doar, domnule, di-plo-ma-ție!**

CLOCOTICI (rămas singur, Clocotici se așează la masă, se scarpină în cap și fluieră a pagubă): **Acu de nu i-ar da scrisoarea cu poezia, că iar mă mută!** (Sună. Intră Corcoduș.)
CORCODUȘ: **Porunciți, don comisar!**
CLOCOTICI: **Toți sergenții din circumscripție, la mine!**
CORCODUȘ: **Sunt aici, don comisar.**
CLOCOTICI: **Spune lui Sfîrlă să-i cheme, și tu ia sfertul, dă o fugă la „Gambrinus" și umple-l.**
CORCODUȘ: **S-a închis localul, don comisar!**
CLOCOTICI (teribil): **Corcoduș, Corcoduș, te-nvăț eu minte Corcoduș, lasă!**
CORCODUȘ (fatalist): **Ce stric eu, don comisar?**

Precum eroii săi, arlechinii.
(Fundații, 1934.)

DIN DOSARUL UNEI EXISTENȚE

Ioan SLAVICI

CONFESIUNILE UNUI ZIARIST ÎNTEMNIȚAT

ACTIVITATEA LUI IOAN SLAVICI LA „Tribuna", *al cărei director și principal animator a fost de la 1884 pînă la 1890, precum și mobilurile ce l-au determinat să vină la Sibiu în această calitate sînt îndeobște bine cunoscute de istoria literară, în primul rînd prin însești memoriile și amintirile pe care cel de la a cărui naștere se împlinesc 130 de ani le-a transmis posterității. Firește, memoriile ne comunică, în modalitatea proprie genului, multe informații asupra persoanei sale, asupra celor care i-au fost colaboratori apropiați, nu mai puțin reflecții asupra problemelor social-politice ale vremii și evenimentelor în vîrtejul cărora a fost prins și el.*

Cu nepotul său, Mircea. (Colecția Mircea STRUȚEANU.)

Dar frămîntările și sbuciumul legat de această activitate, situațiile deosebite cărora a fost nevoit să le facă față, înfruntînd pe de o parte vrăjmășia claselor posedante maghiare, iar pe de alta obtuzitatea unora dintre conaționali dispuși să abandoneze lupta deschisă, se desprind, cu întreaga încărcătură emoțională și afectivă a momentului, din corespondența sa.

În acest sens scrisorile sale către Ioan Bianu oferă amănunte revelatoare asupra multor aspecte legate de concepțiile sale politice, de programul său de acțiune în cadrul Partidului Național din Transilvania, văzînd relațiile ce se statorniciseră între elementele radicale ale acestuia, legăturile scriitorului cu cercurile politice din România, precum și, deloc neglijabile, detalii asupra vieții sale.

Un loc aparte în corespondența sa cu Ioan Bianu îl ocupă rîndurile pe care Slavici le trimite din închisoarea de la Vácz, unde și-a petrecut un an din viață, ca urmare a activității sale, incomodă pentru politica guvernanților. Este un moment greu din existența scriitorului, pe care de altfel și el l-a evocat ca atare mai tîrziu, simplificat și clarificat din perspectiva timpului. Scrisorile însă păstrează încă viu tumultul de idei și sentimente ce i-au bîntuit atunci inima și cugetul.

Slavici este convins că rostul său la Sibiu, pe lîngă bine precizatele sarcini culturale, este și acela de a coaliza în jurul „Tribunei" *toate ele-*

mentele radicale, capabile de acțiuni și proteste mai viguroase împotriva politicii de deznaționalizare dusă atunci în Transilvania. Corespondența atestă că în fapt a și reușit aceasta. Totodată va fi nevoit să combată și împotrivirea moderaților din Partidul Național din Transilvania, care manifestau fățiș tendința de a părăsi cele mai importante puncte din programul adoptat la 1881. În această zbatere va primi permanent încurajare și chiar ajutor material din partea lui Ioan Bianu, acest spirit tribuniciar de emanație pașoptistă.

Ideea de jertfă stăruie ca un laitmotiv în corespondența sa de la această dată, căci Slavici pare a spera o clipă că detenția sa va trezi și impulsiona opinia publică spre acțiuni protestatare mai ample. De aici, probabil, acele accente de dezamăgire și sentimentul că este părăsit chiar și de cei mai apropiați dintre tovarășii săi.

Dar spiritul de luptător pentru cauza dreaptă a poporului triumfă asupra îndoielilor: « Ți-am scris și zilele aceste un teanc de lamentațiuni, ca să-mi vărs focul — îi scria el în 7/19 februarie 1889 lui I. Bianu. Te rog să aibi considerațiunea pentru starea sufletească în care mă aflu, să nimicești scrisoarea aceea și să fii ca și cînd n-ai fi primit-o niciodată ». Iar în 2 aprilie același an: « Eu trebuie să stau aici și să duc mai departe lupta ». Aici se văd, însă, și slăbiciunile acestui vajnic luptător, care între altele mai păstrează sentimente filohabsburgice. Mai tîrziu, la 1892, acțiunea memorandiștilor a dovedit cu prisosință netemeinicia iluziilor că monarhia austriacă n-ar fi potrivnică satisfacerii intereselor legitime ale poporului român. Dar dincolo de aceste opinii, activitatea lui Slavici a contribuit într-o măsură neînsemnată la dezvoltarea evenimentelor politice și culturale din Transilvania.

Corespondența sa cu Ioan Bianu, dezvăluie, astfel, personalitatea lui Slavici sub un unghi mai larg, ca un factor catalizator al acțiunii elementelor radicale din Transilvania în lupta pentru cîștigarea drepturilor politice ale populației românești și înfăptuirea idealului unității noastre naționale.

Petre CROICU

«Ieri sentința a devenit definitivă...»

I

Cluj 25 aprilie 1888

TELEGRAMA

lui Ioan Bianu
Buc[urești] Academia Română

Condamnat cu toată cinstea la un an de zile dubă și 1000 [*sic!*] [1] florini amendă.
SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60150

II

Sibiu [17/29], mai 1888

Iubite amice,

Sunt două ceasuri după miezul nopții, nu pot durmi și mi s-a urît să mă svîrcolesc în pat; m-am sculat dar din pat, am ieșit tiptil din odaia, în care nevasta și băiatul îmi dorm somnul celor fericiți și m-am hotărît în cele din urmă să-ți scriu, ca să-mi petrec timpul și să scap de neastîmpărul din sufletul meu.

Îți vei fi aducînd aminte că mulți au stăruit, sunt acum patru ani, să nu viu aici. Între aceștia erau și unii care ar fi recunoscut poate că are să fie bună treaba, pe care o fac aici, credeau însă, că acolo pot să fac altă treabă și mai bună fără ca să mă expun, fără ca să mă jertvesc. Erau însă alții, care se temeau, că aici lucrarea mea va fi chiar stricăcioasă. Eu cu toate aceste am venit, fiindcă nu mă ierta firea

[1] Este vorba, de fapt, de 100 florini.

să mai stau acolo. Vedeam cele ce se petrec aici și nu mai aveam odihnă, nu mai puteam lucra, petreceam acolo, dar gîndurile îmi erau aici: am venit ca să pot lucra cu toată inima, cum am și lucrat timp de patru ani.

Vei înțelege deci că fericesc ceasul în care am plecat de acolo, căci eu am găsit aici ceea ce căutam, ba găsit-am chiar mai mult — o fericire casnică, de care numai puțini oameni își pot face închipuire și care în felul ei numai aici, în acest surghiun și în mijlocul acestei lumi agitate, e cu putință.

Stau însă și mă întreb, de cîteva ceasuri mereu mă întreb, dacă ceea ce bine a fost pentru mine tot bine a fost oare și pentru societatea de dragul căreia am muncit și mă jertvesc în cele din urmă.

Dac-mi trag bine seamă, trebuie să-mi fac mărturisirea că în adevăr nu de dragul societății am muncit și mă jertvesc, ci fiindcă munca și jertva, dacă jertvă se poate numi, îmi fac plăcere. Întocmai precum omul dat desfrăului risipește averea moștenită de la părinții săi, consumîndu-și totodată și viața, fiindcă numai așa poate să se simță fericit, eu mi-am risipit puterile și-mi risipesc acum libertatea, fiindcă numai așa pot să mă simt împăcat în mine însumi. Și întocmai precum risipitorul poate să contribuie mult prin risipirea lui la dezvoltarea socială, dacă un inteligent risipitor este, nu puteam nici eu să-mi fac chefurile fără ca să-i folosesc societății. Folosul se vede cu ochii, nu pot nici chiar dușmanii mei să-l pună la îndoială: a rămas brazdă adîncă pe unde am trecut eu, și orișicît de multe rele ar fi în brazda aceasta, sunt și multe bune.

Mă uit însă împregiurul meu și parcă de pretutindenea mi se strigă, că mai mare e răul ca binele.

Știi și d[umnea]ta cum o mulțime de oameni, unii amici ai mei, alții amici ai d[umi]tale, au profitat cînd cu punerea în scenă a dramei mele de ocaziune ca să-și manifeste resentimentul față de persoana mea. Un capodoperă n-a fost *Gaspar-Vodă* și nici că are să fie, dar nici atît de îmbecilă nu e lucrarea ca să poată justifica lucrarea ce s-a făcut prin cafenele, prin cercuri literare și prin dosul culiselor, pentru pregătirea criticelor făcute asupra ei. Pe mine lucrul nu m-a atins deloc, fiindcă nu știu ce va să zică amorul propriu, și drama aceea, care a stat timp de trei ani în saltar, n-ar fi fost reprezentată niciodată dacă alții n-ar fi stăruit să le fac plăcerea de a stărui pentru reprezentarea ei. Îmi pare însă bine de cele petrecute, fiindcă ele au fost un avertisment pentru mine.

Cîteva săptămîni de zile în urmă, cineva, nu știu cine, a comis dintr-un exces de bunăvoință lipsa de tact de a mă propune drept urmaș al lui Cipariu în Academia Română, fără ca să mă fi întrebat vreo dată dacă am ori nu ambițiunea de a fi

Sibiul la jumătatea secolului al XIX-lea. (Biblioteca Academiei R.S.R., cabinetul de stampe).

ales. Era, precum se vede vorba, să fiu surprins, cu toate că în ajunul sesiunii fusesem la București. Dar îmi pare bine, că așa s-au petrecut lucrurile, căci acesta e al doilea avertisment.

Știi acum cît de multe avertismente mi se dau aici. Și dacă m-am avîntat în procesul de presă, a fost mai ales pentru ca să am ocasiune de a mă încredința este ori nu în români tăria pe care o presupuneam eu.

Nu este.

Ca bătrînul Bariț sunt cei mai mulți. Și pe cînd Bariț îi spune lumii că d[omnu]l D. Sturdza, d[omnu]l T. Maiorescu și alții dintre oamenii de frunte ai României au dezaprobat în fața lui lucrarea mea, alții găsesc alte pretexte de a se lepăda de mine, acum, cînd lumea îmi este mai dragă. Iar aceia, care n-au voit pîn-acum să-și calce pe inimă, sunt persecutați.

Guvernul și-a pus în gînd să spargă cu orice preț cuibul pe care l-am făcut noi în Sibiu și a găsit între români destui oameni să-l ajute.

De cînd am fost condamnat, abia pe ici pe colo a mai rămas cîte un om care cutează să se apropie de mine. Vei înțelege destul, dacă-ți voi spune că pînă chiar și dr. Crișanu mă ocolește cînd mă vede pe uliță. Oamenii sunt legați prin interese, se tem și n-au destulă tărie ca să se afirme cînd văd cum aceia, care nu vor să se lepede de mine, sunt loviți fără cruțare. După protopopul Simeon Popescu și profesor Mangra, au urmat cîțiva învățători, apoi căpitanul Stejaru și Eugen Brote, care nu numai au fost scoși din Consistoriu, dar au și fost loviți în cel mai infam mod în simțimîntul lor de onoare prin conclus sinodial, în care e pusă bănuiala că n-au administrat cu cinste fondurile. Un alt conclus sinodial lasă la discreționea metropolitului să lovească pe ceilalți, între care Popea, Cristea, Cunțanu, dr. Maier, dr. Bărcianu și Comșa. Astfel o groaznică de demoralizatoare deprimare a cuprins toate spiritele și aș putea să zic că numai noi, cei loviți pîn-acum, mai ținem capetele sus.

În același timp metropolitul și Cosma au izbutit să intimideze pe cîțiva dintre acționari și să-i facă să ceară convocarea adunării generale a institutului tipografic, pentru ca apoi să ceară lichidarea, desființarea „*Tribunei*“ ori, cel puțin, îndepărtarea mea. Și metropolitul a pus într-o conferință secretă alternativa: ori eu ori ei! Acesta e și cuvîntul, pentru care am pornit contra lui campania, ca să-i dau lucrului o înfățișare personală.

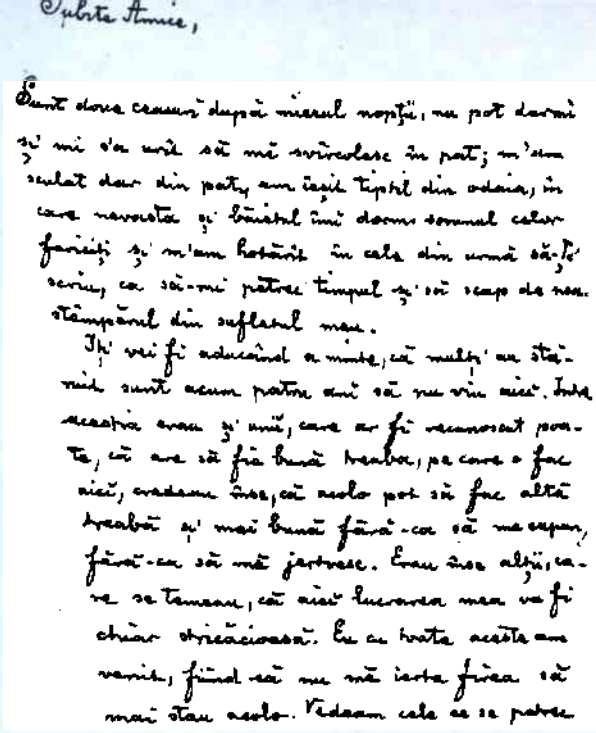
Într-un cuvînt, ne aflăm în ajunul catastrofei finale, care nu mai poate întîrzia dacă nu ne va veni un fel de grabnic ajutor ca din senin. Oamenii înțeleg, sunt pătrunși, îi văd cuprinși de durere cînd mă întîlnesc, am văzut pe unii chiar cu ochii plini de lacrămi, dar n-au independență materială ori independență de spirit și trebuie să se umilească. Și toți îmi zic parcă: de ce ne-ai adus aici?!

Vei înțelege dar că mult stau la îndoială dacă n-ar fi poate mai bine să-i scap pe toți prin cîteva vorbe rostite la adresa cuvenită: eu plec și „*Tribuna*“ se suprimă! Căci e destul atît pentru ca să înceteze toată goana. Cunoscînd ca mine lucrurile, vei înțelege că vorba e să se dea o dovadă că au spus neadevărul aceia care au zis că românii din țările coroanei ungare sunt nemulțumiți și nu contra noastră, ci contra celor de la Apus e îndreptată lupta. De aceea credem că, expunîndu-mă eu, voi scăpa pe ceilalți; se vede însă că maghiarii sunt hotărîți a merge pînă la revoluțiune, un lucru, despre care noi nu vrem să știm nimic.

Mă iartă pentru această scrisoare lungă și poate confuză, dar d[umneata] vei înțelege, că trebuia să ți-o scriu, dacă nu pentru alta, spre a-mi ușura conștiința. Eu sunt voios și tare, am și acum conștiința că bine am lucrat și că mai tîrziu o vor recunoaște și alții aceasta. Toate încercările mele de a-i îmbărbăta pe oameni au rămas însă zadarnice, și mi-e oarecum frică de ceva, cînd văd împregiurul meu, cînd plec în temniță, tot oameni cu fețe ponosite și cu ochi plini de văpaie.

Al d[umi]tale,

Ioan SLAVICI

Mă iartă! Mi-am perdut şirul. Ceea ce voiam să zic este, că pe mine avertismentele ce mi s-au dat nu mă ating, nici pot să mă descurajeze ori să mă abată din calea, pe care nu eu însumi de capul meu am croit-o: îi ating însă pe alţii, care nu ştiu tot ceea ce ştiu eu, nu înţeleg cele ce mie îmi sunt lămurite şi între care mulţi cred că în adevăr eu am fost alungat din România, că nu mă întorc fiindcă nu mi se iartă întoarcerea, şi că sunt un fel de Vîntură-Ţară, care a venit aici ca să mănînce banii oamenilor. După ce ani de zile de-a rîndul s-au tot zis asemenea minciuni, găgăuţimea, chiar şi dacă nu crede, stă pe gînduri, fiindcă n-o poţi lumina.

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60080

III

Sibiu, 19 mai st[il] n[ou] 1888

Iubite amice,

Ieri sentenţa a devenit definitivă, deoarece Curtea de Casaţiune a respins cererea mea de nulitate. Voi trebui deci să plec în curînd în temniţă, pe cît ştiu eu — la Vácz, deoarece temniţa de la Năsăud s-a desfiinţat. Nevastămea se mută şi ea cu copilul la Vácz. Mă aflu deci în mare strîmtoare pentru cheltuielile de drum, şi îmi vei face o mare lesnire, dacă mă poţi ajuta trimiţîndu-mi cît mai curînd aici, la adresa d[omnu]lui dr. A. Brote, şi diurna pe mai.

În temniţă nu voi avea apoi altă treabă decît să lucrez.

Aici dispoziţiunile ar fi bune, dar treburile stau de tot rău.

Al d[umi]tale devotat amic,

Ioan SLAVICI

B.A.S.R.R., coresp. inv. 60078

IV

Sibiu, 25 mai st[il]n[ou], 1888

Iubite amice,

Situaţiunea s-a schimbat în timp de 48 ceasuri, iar meritul e mai ales a lui nenea Diamandi, care a spălat, precum zice el, sinodul şi cu săpun de trandafiri, şi cu săpun de rachiu şi le-a citit deputaţilor buchile, ca să se trezească la cap. Nu-i vorbă, Popescu, Brote, Stejar şi încă cîţiva au rămas pe cîmpul de luptă, dar succesul tot al nostru rămîne.

Metropolitul a cerut, ca sinodul să condamne „*Tribuna*“ printr-un vot anume şi să oprească pe preoţi de la orişice participare la întruniri politice şi în genere la viaţa politică, pentru ca astfel sentinţa tribunalului din Cluj să fie oarecum ratificată de un for român şi în acelaşi timp să ni se iee cel mai puternic razăm, al preoţimii.

Succesul lor îmi părea sigur, fiindcă la alegeri s-au făcut nu numai falsificări de liste şi presiuni, ca aici la Sibiu, ci a intervenit şi guvernul, încît dintre 40 deputaţi mireni 14 sunt funcţionari publici, iar ceilalţi, afară de cinci, parte funcţionari consistoriali, parte oameni ai „Albinei“, parte protopopi cu situaţiunea compromisă. Şi în adevăr seara, cînd ţi-am scris, Manole sta cu alţi şase faţă cu o majoritate de 49, iar propunerea majorităţii cuprindea atît condamnarea „*Tribunei*“, cît şi oprirea preoţilor de la viaţa politică.

Ziua următoare apoi cestiunea s-a discutat în două şedinţe secrete, timp de unsprezece oare, şi seara tîrziu noi eram siguri, că propunerea majorităţii va cădea, iar propunerea mijlocitoare va fi primită cu majoritate de 8—12 voturi.

Aceasta a simţit-o şi metropolitul, de aceea spre marea noastră surprindere, ca să nu cadă, adoraţii lui au şters din propunerea lor ori şi ce tendenţă politică şi au pus în loc de „*Tribuna*“ mai multe ziare. Cu toate acestea n-au putut întruni decît 3/2 voturi faţă cu 21, căci cei doi absţinuţi mergeau mai departe ca noi. Ergo deprimaţiune dincolo şi veselie la noi. Crişanu nu se mai teme acum nici el, deşi va trebui să rămîie în reservă.

Mîne va fi alegerea la Caransebeş. Mi s-a scris că vor alege pe kossuthistul Mocsáry, un lucru pe care noi, cel puţin deocamdată, nu-l putem aproba. Astfel ne vom pune în reservă faţă cu caransebeşenii, care după toate prevederile mele vor fi susţinuţi de azi înainte de Babeş, Meţianu, Mocioneşti, Miron şi Cosma, ba poate chiar şi de „*Gazeta*“, o coaliţiune foarte interesantă după campania celor din urmă cîteva săptămîni. Pe cît îi cunosc eu pe români, mai ales pe cei din Ardeal, alegerea lui Mocsáry nu poate să devie lucru popular: putem deci să rămînem cu atît mai vîrtos pe lîngă politica noastră dinastică de pînă acum. După cele petrecute nici în cercurile politice nu li se va fi dînd susţiitorilor lui Mocsáry prea multă importanţă.

Eu n-am primit încă porunca de plecare şi greu mi-ar fi să plec mai nainte de a şti cum rămîn aici lucrurile.

Salutare!

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60079

V

Sibiu, 7 iunie 1888

Iubite amice,

Abia ieri am primit sentenţa devenită definitivă, fără ca să fi primit însă mandatul de arestare a procurorului. Acesta îl voi primi, precum îmi scrie Coroianu, pe la începutul săptămînei viitoare, cînd voi şi pleca la Vácz. Nevasta-mea vine cu mine şi va sta şi ea cam pînă în octomvrie la Vácz. Vom potrivi deci lucrurile astfel ca să-mi întreţin prin ea corespondenţa. Deocamdată te rog să-mi scrii, dacă ai ceva de a-mi spune, la adresa dr. A. Brote şi să-i spui d[omnu]lui Teclu că poate să înceapă cu tipărirea documentelor, trimiţîndu-mi corectările deocamdată aici. Îi scriu altfel şi eu.

Te rog stăruie cu tot dinadinsul în cestiunea de care ai vorbit cu d[omnu]l Diamandi Manole, ca să ştim hotărît într-un fel ori într-altul mai nainte de a pleca eu, fiindcă oamenii de aici ţin una şi strună, că cel mai cuminte lucru ar fi să zicem că destul a fost, cît a fost. Îţi mărturisesc că şi eu m-am muiat de tot şi parcă nu-mi mai pasă, şi singura dorinţă îmi este să mă văd cît mai curînd instalat în liniştea răcoroasă de pe malul Dunării, unde voi putea să lucrez în tignă ceea ce-mi place mie.

Articolul lui Pop Păcuraru e bun, dar nu merge să-l publicăm noi, ci să-l reproducem, dacă s-ar publica acolo.

Salutare.

Al d[umi]tale devotat,

Ioan SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60081

VI

Sibiu, 11 iunie 1888 [stil] n[ou]

Iubite amice,

Azi am hotărît în înțelegere cu d[omnu]l procuror al reg[atului] ung[ar] că la 25 ale curentei luni voi intra în temniță la Vácz. Poimîne plec cu nevasta și cu copilul, dacă vom fi gata cu înmagazinarea mobilelor într-o locuință mai mică. În tot cazul însă sîmbătă nu mai suntem aici.

Îți mulțumesc pentru diurna pe iunie. Mult mi-a prins bine, căci din altă parte — știi prea bine.

Nevastă-mea și eu ne vom bucura prea mult, dacă te vei opri la Vácz, ca să-l vezi pe Titu ce doloșcan s-a făcut.

Cît pentru cele cîteva zile, de care-mi vorbești, repet ceea ce am mai zis, dar repet cu mult aman.

Dispozițiunile nu sunt altfel rele. Cîțiva oameni mai strîmtorați s-au muiat, dar mulți se țin cu bărbăție. Negoțătorului Alecu, despre care ai vorbit cu nenea Diamandi, i-am scris. Mi-a răspuns cu o grăbire la care nu m-am așteptat, rugîndu-mă să vin la el ca să ne înțelegem mai lămurit.

Deoarece nevastă-mea rămîne pînă la toamnă la Vácz, va primi ea corespondența mea. După ce ne vom fi așezat, îți voi comunica adresa.

Altfel suntem în bune dispoziții, numai ieri, cînd mi-am mutat o parte din mobile, m-a cuprins un fel de înduioșare, căci e greu lucru să-ți spargi cuibul.

Sărut mînile — și mulțumesc pentru mîngîiere.

Salutare!

SLAVICI

Lui Teclu i-am scris.

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60082

VII

Vácz, 19 iunie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Am sosit alaltăieri aici și ne-am și încuibat destul de bine pe malul Dunării, cu totul aproape de temniță. În temniță n-am fost încă, am văzut-o însă pe dinafară, și mi se prezintă destul de bine, desigur mai bine decît privită din lăuntru în afară.

Mîne am să-i fac o vizită lui Bobancu, pentru ca să mă orientez cu ocaziunea aceasta.

Nu știu, cum stau treburile cu nenea Diamandi și cu Brote. Dacă nu s-a făcut însă nimic, stăruie te rog, căci eu am ajuns la strîmtorare. Adresa nevestei mele e: *Eleonora Slavici, Vácz, Zelsö Dunașor 1377*, unde te rog să mi se trimită cît mai curînd corecturile.

Mîne ori poimîne, mai mult.

Salutare!

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60083

VIII

Vácz, 24 iunie 1888

Iubite amice,

Mîne întru. Închisoarea mea se află în strada principală din Vácz, în faţa penitenciarului, într-o casă partere, cu cinci ferestri închise spre uliţe. Odaia rezervată pentru mine are fereastra spre o curte destul de spaţioasă, în care mă pot plimba ziua toată. Numai de la 7 seara pînă la 7 dimineaţa sunt încuiat în odaie. Corespondenţa, care *intră*, nu mi se revizuieşte, ci numai scrisorile ce trimit eu sunt citite de preotul penitenciarului, un sîrb, care ştie românește. Mîncarea mi-o trimite nevastă-mea, care poate să mă viziteze de 2—3 ori pe săptămînă.

Vizite pot primi în toate zilele şi înainte şi după prînz, şi cel mai mare bine ce mi se poate face e să fiu vizitat de cei ce se abat pe aici.

Corecturi n-am primit încă, dar nici nu i-am scris d[omnu]lui Teclu, fiindcă zilele aceste am fost foarte ocupat cu aranjarea locuinţei pentru familia mea. Te rog,stăruie d[umnea]ta să începem.

Salutare!

Ioan SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60084

IX

[Vácz, 27 iunie 1888]

Iubite amice,

Deoarece alaltăieri, la 25, a fost sărbătoare abia ieri am întrat aici, unde am mai găsit alţi trei colegi, dintre care unul pleacă mîne.

Tot ieri am primit şi primele corecturi pe care tipografia va face bine să mi le trimiţă direct de aici înainte. I-o şi scriu aceasta d[omnu]lui Teclu.

Te rog acum să mijlocești ca „*Democraţia*“, „*Liberté*“, „*Roumaine*“ şi „*Românul*“ să mi se trimiţă direct la adresa mea, *Vácz, álemafogház*, fie gratis, fie ca eu să plătesc poşta, fie chiar cu întregul abonament — deocamdată pe trei luni, în care caz te rog să şi achiţi abonamentul.

Îmi fac iluziunea că voi petrece aici destul de bine, căci aerul pare a fi bun şi liniște am destulă. Mai greu are să fie pentru nevastă-mea, şi mai ales la ea mă gîndesc dacă te rog să le spui şi altor prieteni ca, trecînd spre Viena, să se oprească pe timp de cîteva ceasuri ca să ne zică o « bună ziuă ». Căci mult aş dori să rămîie aici.

Pe d[umnea]ta te mai rog un lucru.

Aici apa e rea, şi ţin foarte mult să scăpăm de ea. Aş dori deci să am un distilator, şi te rog pe d[umnea]ta să ne cumperi unul, *dacă* te vei opri la Budapesta şi să-l expediezi de acolo la adresa mea ori la a nevestei mele. Mai bun ar fi unul de sistemul Pasteur, dac-ar fi însă mai scump ca 25 fl. cumpără o piatră căci transportul pînă aici nu poate costa mult.

Salutări!

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60085

X

Vácz, 11 iulie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Am primit proviziunea pe care ni-ai trimis-o şi-ţi mulţumim cu tot dinadinsul pentru ea. Am primit şi ziarele, pentru care de asemenea îţi mulţumim. Cît pentru ştirile rele, îmi pare mai ales mie de tot rău, dar n-am ce să fac.

Te mai rog acum, ca, venind pe aici, să-mi aduci gramatica lui Cipariu, etimologia, şi gramatica lui Neagoie. Dacă nu găseşti să mi le cumperi, ia-le împrumut şi le vei duce cînd te întorci. Mi-ai face o plăcere particulară dacă mi-ai aduce şi o cutie cît de mică de tutun de contrabandă.

Salutare şi la revedere!

Ioan SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60086

XI

Vácz, 2 octomvrie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Am primit şi banii şi cărţile şi am început în mai multe rînduri scrisoarea prin care voiam să-ţi mulţumesc, dar totdeauna m-am oprit, fiindcă aştept şi mereu aştept să-mi vie, dacă nu chiar Eugen ori nenea Diamandi, cel puţin vreo vorbă de la dînşii. Eu nu ştiu în ce fel de treburi umblă oamenii aceia. Văd numai că eu sunt părăsit aici în temniţa aceasta, şi dacă n-ai fi d[umnea]ta cu d[omnu]l Iuga, mi-ar trece pofta de a mai fi « bărbat » şi « luptător aprig ».

Vorba era să vie pe la mine ca să ne înţelegem, apoi să meargă pe unde-am umblat. Le-au făcut însă toate fără să se mai înţeleagă cu mine, ba nici că-mi mai dau ştire, cum stau nici că mă mai întreabă dacă mai pot ori nu s-o duc ca pîn-acum.

Vine iarna, care are să fie grea pentru mine, şi cu cît cerul e mai posomorît, cu atît mai rău mă întunec şi eu. Aici ne închid de la şapte şi tot numai la şapte dimineaţa ne dau drumul. Ziua mi-o petrec cu Titu şi cu nevasta, dar tot în casă, fiindcă afară e urît şi rece, dar o petrec şi o petrec bine; serile însă stau şi nu pot lucra pentru că în curînd îmi [2] lăcrămează ochii şi pentru că de un timp încoace sufăr mereu de stomac. Stau deci şi mă gîndesc la lume şi la oameni şi la cele ce-ar putea să fie, dacă n-ar fi cum este. Rău nu e încă, dar vine iarna cu cheltuielile ei extraordinare şi cu serile lungi.

I-am dat precum ştii părintelui Lucaciu o scrisoare în cestiunea protopopului. A fost prea tîrziu. Tot de la el am aflat că Hodoş e la Bucureşti. Nu ştiu cum va fi reuşit. Comşa a rămas, precum îmi scrie, la Sibiu.

Bobancu a plecat de aici la Viena şi alaltăieri s-a întors ca să o ieie spre casă. Acum va fi, aşa cred, la Braşov. I-am dat cîte un exemplar din *Argeş*, din *Cuvinte*, din *Didachii* şi din *Discursuri*.

În documente s-au strecurat fără îndoială destule greşeli: îţi mulţumesc pentru că mi-ai tras luarea aminte asupra celei de pe pg. 1 — un document din care nu înţeleg nimic. Cele din urmă 8 zile am făcut pauză, fiindcă am fost indispus. Abia ieri am început iar corecturile. Sunt la 1552, coala 37.

Titu şi nevastă-mea sunt toţi sănătoşi, şi aceasta mi-e mîngîierea.

Salutări,

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60087

XII

Vácz, 2 noemvrie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Te-am rugat să-mi *cumperi* mai multe gramatici, între care şi pe a lui Cipariu, pe care mi-ai şi *adus-o*, zicînd că n-ai găsit nici un exemplar de cumpărat, şi astfel mi-o împrumuţi. Nu e deci decît aceasta ea singură, pe care ţi-o şi trimit cu mulţumită.

---

[2] În mss.: *în*

Pe mine m-a apucat un fel de furia scribendi: aceasta e cauza că de atîta timp nu ţi-am mai scris. Sunt sănătos, nu mă mai supără ochii, stau mult timp eu singur, îmi vei ierta deci păcatul de a-mi fi petrecut timpul scriind — aşa numai pentru ca să gust mulţumirile temniţei — un teanc de verzi-uscate, din care voi începe în curînd să public cîte ceva.

Corecturi în timpul agitaţiunilor electorale nu mi s-au trimis, iar acum, după victorie, mă inundă Teclu cu ele. Numai că eu am perdut deprinderea de a grăbi. Dar o să mi-o recîştig.

Alegerile din România m-au zăpăcit de tot. Eu nu mai înţeleg decît un lucru: că am perdut multe iluziuni. Rău s-a terfelit „Junimea" noastră!

Că sunt în mare strîmtoare de bani, aceasta n-am nevoie să ţi-o spun. Stau cu 27 fl. şi iarna e la uşă. Trăiesc numai cu speranţa că acum, după ce au făcut învoiala şi Mocioni a cumpărat restul acţiunilor, vreo 6000 fl., îmi vor trimite, în sfîrşit, şi sibienii ceva.

Îţi trimit chitanţa. Cînd vei putea fără căciuliri, te rog să-mi trimiţi diurna.

Multe salutări,

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60088

XIII

Vácz, 19 noemvrie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Îţi mulţumesc pentru grăbirea cu care mi-ai trimis banii, şi te rog să mă ierţi că eu nu cu aceeaşi grăbire ţi-am trimis «banii» [dumi]tale, adică gramatica. E o neregularitate la mijloc despre care nu-ţi mai vorbesc.

Bani am primit şi de la Sibiu, 130 fl. Sunt deci asigurat pînă pe la mijlocul lunei viitoare, cînd voi ieşi, aşa sper, de aici, ca să stau în timpul zilelor grele în apropierea nevestei mele. Cel puţin aşa m-a încredinţat directorul că în asemenea împrejurări aş putea să obţin de la guvern o întrerumpere de două trei săptămîni. Altfel ar fi greu de tot. Hurmuzaki? — Sunt la coala 46 şi mai sunt vreo 40—50. Dar zilele sunt scurte, serile nu pot face corecturi, după amează-zi stau şi eu, de la 2 — 4, cu familia: mă tem deci, că pînă-n aprilie nu vom fi gata decît cu tipărirea, iar nu şi cu broşatul, căci mai e şi indicele la mijloc.

Te rog în numele nevestei mele să ne trimiţi un călindar şi portretul Iuliei Hasdeu cu poeziile publicate, căci mult a plîns şi nevastă-mea pe răposata, pe care o ştie de cînd era copilă mică.

Altfel — zile scurte şi posomorîte pe care le petrec singur în casă. Norocul meu că lucrez cu destulă dispoziţiune.

Ştirile ce-mi vin de afară, şi de aici şi de acolo, mă supără. Poate c-am pierdut simţimîntul situaţiunii şi nu mai înţeleg cele ce se petrec. Poate însă şi că de aici din cuşca mea văd mai clar ca cei de afară. Dac-ar fi să fie aşa, sunt grele timpurile prin care trecem.

Aş putea să spun multe, dar tocmai acum parcă nu-mi mai pasă de cele ce se petrec în căscioara de pe malul Dunării.

Una însă tot n-o las.

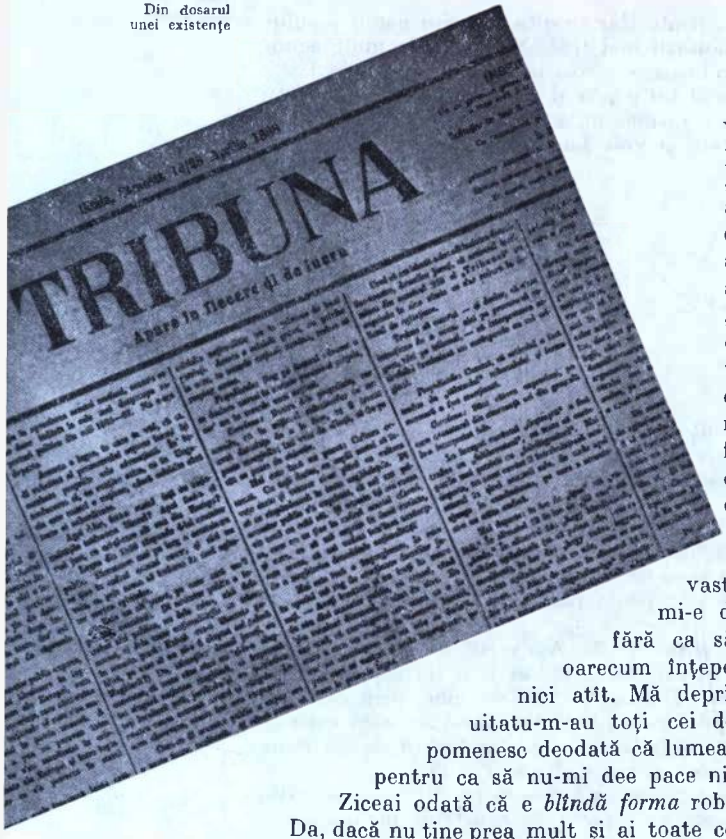
Citesc mereu prin „*Democraţia*" că amicii mei au *idei*. Au chiar multe. Eu însă, cu toate că îi cunosc destul de bine, tot aştept să văd odată dacă au ori nu şi o „*Idee*". Poate că vor fi avînd. Numai să fie românească. [...] Doamne! — mult aş vrea cîteodată să fiu la Bucureşti ca să văd dacă nasul lui Titu tot n-a ajuns să simtă ce grozav de mult — numai eu ştiu cît — a pierdut.

Şi aş vrea cu atît mai vîrtos, cu cît la Sibiu parcă nu mai am ce să caut.

Altfel sănătate şi voie bună!

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60089

TRIBUNA

Apare în fiecare zi de lucru

XIV

Vácz, 28 noiemvrie, 1888

Iubite amice,

E urîtă lumea cîteodată şi grea de tot viaţa; n-ai deci să te superi de cele citite prin „*Tribuna*". Ce să zic eu cînd citesc „*Luminătorul*" şi ştiu că noul membru al Comitetului de direcţiune al „*Tribunei*" e acela care face şi drege cele publicate în acea foaie, pentru ca lumea să creadă că acum va începe o « fază nouă » în viaţa „*Tribunei*" şi nu se vor mai comite « lipse de tact » ca în trecut? Merg, iubite amice, toate de-a valma, încît mie nu-mi rămîne decît să rump legăturile cu „*Tribuna*" mea încă acum, mai nainte de a fi suferit prima jumătate din pedeapsa pe care am primit-o de dragul ei. Iar afară e timp posomorît, în casă e, ce-i drept, destul de cald, dar stau mereu singur i-n casa de pe malul Dunării cînd nevastă-mea e indispusă, cînd băiatul nu mi-e destul de voios, încît mereu mă tem fără ca să am poate de ce. Astfel stau adeseori oarecum înţepenit şi nu pot lucra. Dar nu e destul nici atît. Mă deprinsesem încetul cu încetul cu gîndul, că, uitatu-m-au toţi cei de odinioară mult mă căutau: acum mă pomenesc deodată că lumea tot îşi mai aduce aminte de mine — pentru ca să nu-mi dee pace nici măcar în temniţă.

Ziceai odată că e *blîndă forma* robiei mele.

Da, dacă nu ţine prea mult şi ai toate cele ce-ţi trebuiesc. Adu-ţi însă aminte ce făceai pe timpul cînd am intrat eu aici şi cîte ai făcut de atunci şi pînă acum şi cîte vei face încă în timp de şapte luni, cît eu voi mai sta în curtea aceasta mică, mai adaugă şi grijile, pe care le am ca om, ca soţ şi ca părinte şi vei simţi, că tot e greu lucru să stai în temniţă, fie orişicît de blîndă forma. Seara, servitoarea mea plînge toate serile, a slăbit pe picioare şi zice că ea nu mai vrea şi nu mai poate să stee pe pămînt depărtat şi între străini, iară ea nu e în temniţă, dar e exilată — tot ca nevastă-mea, ba poate că mai puţin ca dînsa. Mai pune-o te rog şi aceasta în socoteală, căci mare lucru e şi dorul de ţară, care foarte în curînd se deşteaptă, cînd n-ai, cum nu avem noi, nici o legătură cu lumea de aici.

Şi totuşi mîne, nu mă îndoiesc, o să fim iar veseli, căci ne gîndim la bucuria reîntoarcerii şi uităm durerea de acum.

Aşa zic eu şi pentru celelalte. Au să treacă toate, fiindcă nu sunt croite pe statornicie.

Cît pentru cele de aici, n-aduce anul ce aduce adeseori ceasul, şi cine ştie dacă nu ni se va face în curînd vreo surprindere. Iar cît pentru cele de peste Carpaţi, mie, ungureanului, îmi vine la socoteală să mai iasă la iveală şi Conu Lascăr, şi generalul Florescu, şi încarnaţiunea ciocoismului, Alecu Lahovari. Numai să fie şi Conu Petrache la mijloc, căci acolo, unde e şi el, multă treabă n-o să se facă. Au să se uzeze boierii — şi atît.

E altul lucrul de care mă tem eu. Vei rîde poate, dar nu uita, că prin capul omului ce stă de luni de zile în temniță multe fantazii mai trec. Mie mi-e de mult acum ca și cînd în România ar răsuna de un timp încoace o coardă francmaçonică. [...]

E ideia fixă a unui pușcăriaș, dar în sfîrșit tot o *idee* și asta, iară noi junimiștii suntem oameni care fără de idei n-au nici o rațiune de a fi.

Altfel sănătate și voie bună.

SLAVICI

B.A.R.S.R., coresp. inv. 60090

XV

Vácz, 4 decembrie [stil] n[ou] 1888

Iubite amice,

Am primit și cărți și calendare și-ți mulțumim și pentru celelalte ce zici că o să ne trimiți.

Temerile pe care le ai în ceea ce privește „*Tribuna*", nu-mi par destul de întemeiate. Eugen e om cu multă judecată și mai viclean ca vicleanul, de care te temi d[umnea]ta. Apoi mai e pe acolo și Bechnitz, care deși stă în rezervă n-are destulă tărie ca să nu iasă la iveală cînd vede că lucrurile încep a merge anapoda. Eu nu cred că ei sunt supărați: e strîmtorarea ceea ce îi mînă. Vor, așa cred eu, să-și redobîndească independența, pentru ca apoi să poată face cum vor ei. Deocamdată merg mînați și de ici și de colo.

Eu m-am asigurat altfel pentru toate eventualitățile. Am cerut să fiu șters dintre membrii comitetului de direcțiune al „Institutului", să nu mai fiu considerat ca redactor al „*Tribunei*" și să se publice în „*Tribuna*" o declarațiune, prin care îmi rezerv a mă pronunța după ce-mi voi fi redobîndit libertatea. Facă deci tot ceea ce le place, căci eu mi-am spălat mînile și am să le trag peste șase luni o dungă mare peste toate socotelile. Și prea tîrziu, așa cred, n-are să fie nici atunci.

Timp de vreo opt zile am fost foarte agitați, nevastă-mea și eu din casa aceasta, dar acum ne-am liniștit și iar pot lucra, ceea ce e lucru de căpetenie pentru mine.

Dumnezeu e bun și ne va ajuta.

De la Sibiu nici pîn acum n-am avut ajutor, ci numai supărări și neliniște.

Alaltăieri a sosit și nepoată-mea care va rămîne aici pe tot timpul cît nevastă-mea nu va putea să iasă. Stau dar mai liniștit în cușca mea și are să-mi pese mai puțin, dacă stăpînirea nu-mi va încuviința întrerumperea de 14 zile, pe care am cerut-o sunt acum cîteva zile. O să stau cu domnul Titu Liviu, care s-a făcut acum om în puterea cuvîntului, încît să urcă pe scaune și-mi strică toate penele și toată hîrtia de pe masă, spunînd mereu că « Titu schie! » — iar dacă-l întreb ce scrie, îmi răspunde o inspirație primită de la muma lui, « potii ca tata! ».

Salutările ne-au atins și te rog să spui sărutări de mînă de la Vácz.

Al d[umi]tale sincer și devotat,

Ioan SLAVICI

Complimente de la noi toți[3].

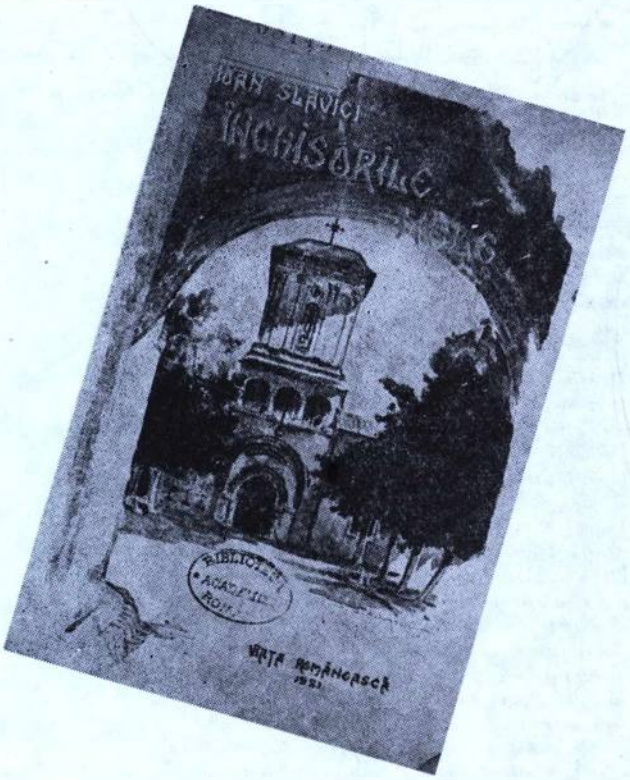
B.A.R.S.R., coresp. inv. 60091

(Continuare în numerele viitoare)

[3] Intervenția aparține probabil soției lui Ioan Slavici.

Ioan Slavici

ULTIMELE SECVENȚE DINTR-UN FILM CONTROVERSAT

SCRISORILE ÎNCREDINȚATE ASTĂZI, pentru întîia oară publicării, privesc ultimii ani din viața lui Slavici. Acestea, fără a răsturna cu ceva imaginea deja cunoscută a sfîrșitului unei vieți dintre cele mai zbuciumate și fără a aduce rectificări de ordin istorico-literar, merită atenția prin ceea ce confirmă, prin ceea ce adaugă la inventarul biografic al scriitorului.

Așa cum se știe, după ieșirea din închisoarea Văcărești, (la 18 decembrie 1919), ca urmare a unor puternice campanii de presă, Slavici își revine cu greu din cauza astmului contractat, precum și din cauza presiunilor morale la care era în continuare supus, ca unul ce fusese calificat drept « trădător de țară ».

Ca și Eliade, care după 1848 juca rolul unui martir al națiunii, Slavici se considera și el o victimă a ingratitudinii compatrioților. Ceea ce spune în repetate rînduri în volumul memorialistic Închisorile mele *și ceea ce spune și în scrisoarea din 26 aprilie 1920, către coloncelul Verzea : « Sunt cuprins de simțămîntul că nedreptățile ce mi s-au făcut și durerile prin care trec mă curăță și mă-nalță sufletește. În simțămîntul acesta ai să-ți găsești și dumneata ușurarea. Cîtă vreme ești pătruns de gîndul c-ai făcut ceea ce-n împrejurări date trebuia să faci, cîtă vreme nu te căiești de a fi săvîrșit fapta pentru care ești prigonit, suferi cu seninătate sufletească, pe deplin încredințat că are să vină timpul cînd ți se va face dreptate ». Chiar dacă este vorba de o consolare a prietenului său din închisoare, ardelean ca și el, condamnat la 20 de ani temniță, este limpede că Slavici pledează, și aici, pentru nedreptatea cauzei sale. Deși era vorba de o cauză pierdută. Acum, în 1920, după făurirea mult visatei unități naționale, la care el însuși adusese o mare contribuție prin opera de scriitor, gazetar și militant social, Slavici nu renunțase definitiv la convingerile separatiste. Devine, de aceea, anacronic și solitar, convertindu-și convingerile într-o adevărată manie, demnă de compasiune. O reflecție de-a sa, privitoare la alții, i se poate foarte bine aplica : « Lumea merge înainte, și cei ce nu sunt în stare să meargă cu ea rămîn uitați în urmă, iar cei ce vor s-o oprească sunt dați încetul cu încetul la o parte ».*

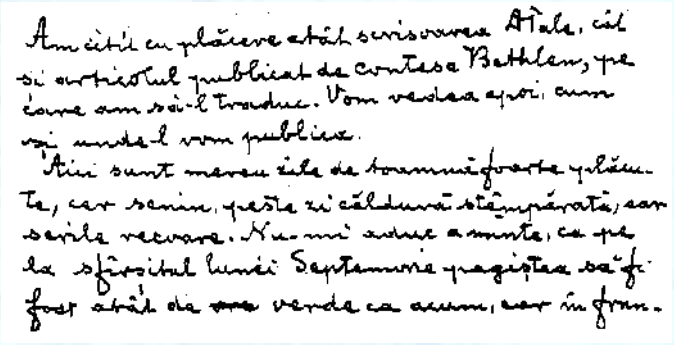
Imediat ce iese de la Văcărești are și alte neplăceri, consemnate în prima scrisoare către Verzea: din cauza astmului amețește și cade jos de pe scara casei, sucindu-și piciorul și stînd aproape trei luni în pat, cu dureri grele și cu insomnii îndelungate. Aproape același accident i se întîmplase, ghinion, și cu 8 ani înainte, cînd căzuse, de asemenea, de pe o schelă a casei sale din strada Clopotarii vechi nr. 14. (Accidentul a fost consemnat de ziarul „Minerva", pe care-l conducea: nr. 133 din 5 septembrie 1912.) De data asta însă Slavici știe că boala îndelungată care a cauzat căderea se datorează regimului dur al închisorii, condițiilor inumane ale detențiunii: «Boala de acolo mi se trage. În cazematele de la Domnești și-n sala unde la Văcărești stăteam înghesuiți 18 inși, în celula de la Văcărești și-n iatacul de la Modern am devenit și astmatic și reumatic și artritic...». Într-adevăr, în anul 1919, numeroase ziare dăduseră alarma cerînd ameliorarea condițiilor celor închiși, iar în ziarul „Avîntul" apare chiar o notă: «Ion Slavici greu bolnav la Văcărești (12 decembrie 1919)».

Cea de a doua scrisoare către Verzea, din 18 iulie 1920, avînd ca obiect rezolvarea postului de magazioner la Mărășești, a fiului său mai mare, Titu, prin plata unei cauțiuni de zece mii lei, face referiri și la o altă chestiune, cunoscută deja din Închisorile mele: *pierderea, în timpul arestării, sau sustragerea de către oamenii poliției a unor manuscrise ale scriitorului, pentru care el cere legitime despăgubiri: «Ministrul de interne nici pînă acum n-a dat răspuns la cererea mea de a fi despăgubit pentru manuscriptele pe care mi le-a pierdut»*. În* Închisorile mele *autorul dă și numele unui roman scris și pierdut:* Musculița.

Următoarele două scrisori, trimise cu puțin înainte de moarte (25 septembrie 1924 și 18 mai 1925) sînt adresate lui C. G. Costa-Foru, cunoscut avocat și gazetar de stînga. Relațiile dintre cei doi n-au fost de la început amicale: în 1917, în „Gazeta Bucureștilor" *(nr. din 15 mai), Slavici, care conducea publicația, semnează un articol întitulat* O boală grea *unde între cei atacați, alături de N. D. Cocea, C. Mille, Ranetti etc. se află și Costa-Foru. Avocatul nu-i poartă însă dușmănie, căci în* „Adevărul" *din 27 martie 1919, după ce Slavici fusese condamnat de Curtea Marțială la 5 ani închisoare (ca și Arghezi, Dem. Teodorescu, D. Karnabatt, Grossman), Costa-Foru semnează un articol intitulat* Condamnarea ziariștilor *în care contestă verdictul dat, considerîndu-l abuz de putere. Cînd cei condamnați fac recurs, după două luni, în grupul de avocați care-i apără se află și Costa-Foru, alături de D. Micescu, N. D. Cocea, Em. Socor. După achitare, Slavici reia bunele raporturi cu Costa-Foru care edita* „Revista copiilor și a tinerimii", *unde scriitorul a publicat numeroase bucăți literare, între 1920—1922:* Hodoronc-tronc, Băiat sărac și horopsit, Rodul tainic, Cuta, Din poznele lui Dincă, Vîntură-Țară *ș.a. Dintr-o mărturie a lui Marin Iorda (*„Ateneu", *20 septembrie 1967), aflăm că Slavici participa cu regularitate la ședințele săptămînale ale revistei și la seratele literare organizate în casa lui Costa-Foru. Publica, în același timp, la* „Adevărul literar și artistic", *precum și la* „Viața românească" *ținînd legătura cu D. D. Pătrașcanu, împuternicitul pentru București al revistei ieșene.*

Boala însă avansează: «În cele din urmă a ieșit la iveală astma, pe care am adus-o de la Văcărești, și am avut zile grele și multe nopți îngrozitoare de nu mai credeam că voi putea să văd lumina zilei următoare». Că nu este vorba de o lamentație de circumstanță o dovedește faptul, prea decisiv, că peste 3 luni scriitorul va părăsi această lume, în care a viețuit aproape ca un martir. Un martiraj însă la care culpa sa nu este dintre cele neînsemnate. Scrisorile de față completează filmul tragic al unui destin dintre cele mai răscolitoare.

Pompiliu MARCEA

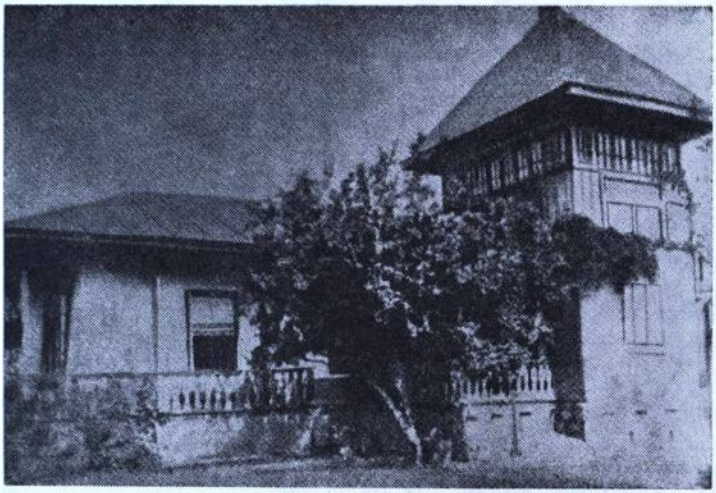

Iubite Amice,

Am citit cu plăcere atît scrisoarea Ta, cît și articolul publicat de contesa Bethlen, pe care am să-l traduc. Vom vedea apoi cum și unde-l vom publica.

Aici sunt mereu zile de toamnă frumoase și călduroase, cer senin, ieșta zi căldură stăpînătă, seri reci. Nu-mi aduc aminte, ca pe la sfîrșitul lunii Septembrie vreodată să fi fost atît de mare ca acum, iar în fron-

* Am reținut citatele de mai sus din cele două scrisori Slavici puse la dispoziția noastră de Silvestru D. Voinescu din Pitești. Îi mulțumim pe această cale. *(N.R.)*

«...n-a început încă culesul viilor...»

Casa de la Panciu.

Crucea de jos, 25 Sept[embrie] 1924

Iubite Amice**

Am citit cu plăcere atît scrisoarea D[umi]tale, cît și articolul publicat de contesa Bethlen, pe care am să-l traduc. Vom vedea apoi, cum și unde-l vom publica.

Aici sunt mereu zile de toamnă foarte plăcute, cer senin, peste zi căldură stîmpărată, iar serile recoare. Nu-mi aduc aminte, ca pe la sfîrșitul lunii septembrie pajiștea să fi fost atît de verde ca acum, iar în frunzișul viilor și-n al pădurilor să nu se fi ivit încă părți pișcate de brumă. N-ai deci să mă certi, dac-ar fi să-ntîrzii cu traducerea. Eu în tot casul îmi voi da silința s-o fac cît mai curînd. « Expunerea succintă », pe care mi-o ceri, nu are nici un rost cîtă vreme nu cunoști articolul în toate amănuntele lui foarte interesante.

Aici n-a început încă culesul viilor. Ploile de acum vreo opt zile au avut oarecare urmări rele pentru vii. Soiurile mai văratice ale strugurilor au crăpat boabele și au început să mucezească. Unii dintre podgoreni au cules deci partea stricată. Toiul culesului va fi însă pe la-nceputul lunii octombrie, și cam pe atunci o să ne-ntoarcem și noi la București.

Spui că speri să mă revezi « întinerit, voios, sănătos și dispus la muncă ». Mă simt și sănătos și oarecum întinerit, dar voia cea bună mi-am pierdut-o și fără ea nu pot munci cu toată inima.

Contesa Bethlen își termină articolul cu următoarele fraze: « Putem să le pierdem toate; putem să ne pierdem averea; putem să pierdem iubita noastră locuință frumoasă, pe care am îngrijit-o și-am păstrat-o; putem să ne pierdem școlile, unde crește tinerimea noastră; putem să ne pierdem bisericile, dar sufletul, sufletul e pe

---

** Eliberat din închisoarea Văcărești după 11 luni de detențiune, bătrînul coleg de generație al lui Eminescu și Caragiale, avea sănătatea definitiv compromisă. Astmul contractat la Văcărești avea să-i grăbească sfîrșitul, după cîțiva ani de chinuitoare suferințe.

Cele două scrisori din arhiva G. C. Costa-Foru, adresate prietenului și apărătorului său în procesul ziariștilor, datează din ultimele luni ale vieții lui Slavici, cînd scriitorul se retrăsese la fiica sa în comuna Crucea de Jos, lîngă Panciu. Ele ne dau imaginea unui Slavici martirizat de suferințe trupești, dar întremat sufletește și cu sensibilitatea nealterată la atențiile prieteniei și la farmecul frust al naturii.

De altfel, ultimii ani ai vieții lui Slavici sînt departe de a reprezenta o agonie morală. Om de desăvîrșit echilibru sufletesc, înfruntînd cu luciditate perspectiva sfîrșitului, dar sperînd mai cu seamă să-și poată relua munca, marele scriitor nu era nici pesimist, nici dezorientat.

Nicolae VASILESCU-CAPSALI

veci şi neschimbat, al nostru. Sufletul, care e plin de iubire şi de-nţelegere, sufletul, care nu se depărtează cu scîrbă de rănile trupeşti şi de cele sufleteşti, ci se pleacă cu iubire spre ele, ca să le vindece; sufletul, care-n orişicare alt om numai sufletul îl caută; sufletul, care cu cît mai mult dă, cu atît mai bogat este, sufletul, care după fiecare-ncercare e mai mare şi mai puternic ».

Simţămîntul, pe care-l dă Contesa prin aceste fraze pe faţă, e-mpărtăşit de multe milioane de oameni, care nu-şi dau seamă despre el, căci nu numai la cei învinşi, ci şi la cei ce au ieşit din război învingători — nu cei stăpîniţi de bune îndemnuri, ci cei haini s-au ridicat încetul cu încetul deasupra. Şi durere mare e să petreci cele din urmă zile ale vieţii tale în mijlocul unei lumi stăpînite. Te mîngîi ca Contesa Bethlen, dar de veselie nu mai poţi să ai parte.

Îţi mulţumim eu şi ai mei de aici pentru vorbele bune ce mi-ai trimis şi vă urăm şi D[omniei] V[oastre] toate cele bune.

Al D[omniei] Tale devotat

Ioan SLAVICI

Stimabile Domnule şi scumpe Amice,

De sfintele sărbători numai gîndul meu am putut să vă fac cele mai călduroase urări, acum, de Sf[inţii] Constantin şi Elena, am ajuns, în sfîrşit, să fiu în stare a lua condeiul în mînă.

În urma gripei de care am suferit în No[i]embrie, am rămas atins de neajunsuri din ce în ce mai mari în ceea ce priveşte organele de nutriţiune. În cele din urmă a ieşit la iveală astma, pe care am adus-o de la Văcăreşti, şi am avut zile grele şi multe nopţi îngrozitoare de nu mai credeam că voi putea să văd lumina zilei următoare. Am venit aici nădăjduind că voi scăpa de suferinţe, dar abia acum am ajuns să mă dumiresc asupra gravităţii bolilor, care mă chinuiesc, încît n-aş fi crezut că poate omul să rabde ceea ce am suferit eu mai ales nopţile, cînd nu puteam să dorm şi aveam adeseori accese de sufocaţiune, care mă ţineau cîte trei-patru ceasuri, încît îi plîngeam de milă bietei mele soţii.

De cîteva zile am ajuns să scap de asemenea stări, ba cele din urmă două nopţi am durmit destul de bine şi fără ca să mă fi folosit de aşa zisele « doctorii ». Sunt însă sleit de puteri, încît răsuflu din greu după ce fac cîţiva paşi. Am început cu toate aceste[a] să cred şi eu, că-ncetul cu încetul am să mă întrămez şi că la toamnă voi putea să mă-ntorc la Bucureşti.

Avînd nădejdea aceasta, Te rog să primeşti cele mai călduroase urări de bine cu ocasiunea zilei de Sf[inţii] Constantin şi să spui din partea mea Doamnei Costa-Foru respectuoase sărutări de mînă şi Domnişoarelor complimente afectuoase.

Al D[umi]tale devotat

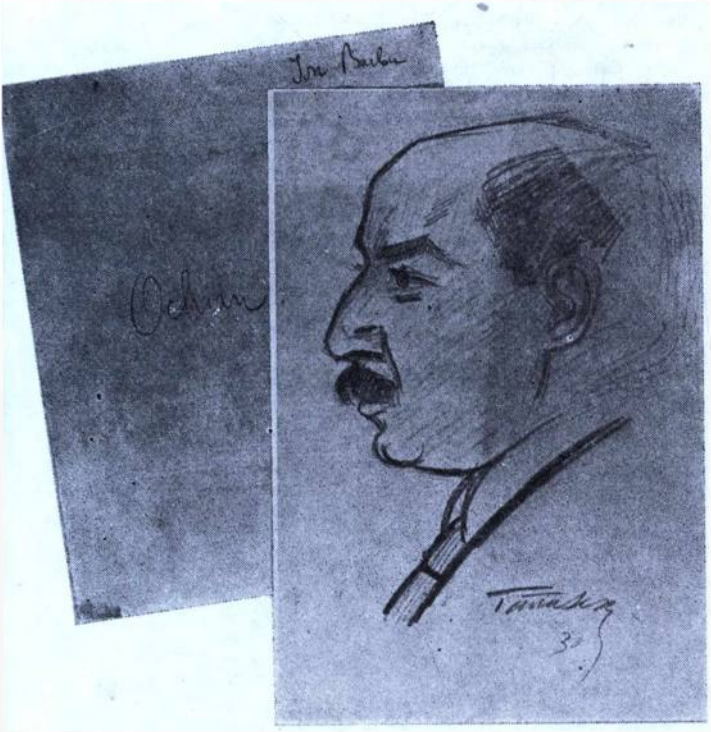
Ioan SLAVICI

Panciu, 18 Mai 1925

CAIETE DE CREAȚIE

Ion BARBU

DIN LABORATORUL JOCULUI SECUND

DIVERSĂ ȘI CONTRADICTORIE, MOȘTENIREA barbiană s-a transmis posterității sub forme multiple: texte tipărite, dactilograme, manuscrise autografe și « texte apocrife». O prezentare științifică a acestui patrimoniu nu există. Greutatea realizării unei asemenea întreprinderi constă în aceea că, în afara textelor tipărite, majoritatea celorlalte se află în diferite colecții particulare și deci nu la îndemîna cercetătorilor. Un lucru este clar și irecuperabil: manuscrisele textelor tipărite de poet în publicațiile vremii nu s-au păstrat. S-au pierdut prin redacții și tipografii. De asemenea, și manuscrisul volumului Joc secund. S-au păstrat, în schimb, cele ale altor creații poetice și eseistice majore, precum și manuscrisul, în două redactări, al proiectatului volum de versuri Ochian. Textele dactilografiate, ca și o parte dintre cele tipărite, care au suferit intervențiile autorului, datează dintr-o perioadă tîrzie a vieții sale I se mai pot atribui poetului așa-zisele texte « apocrife», din care fac parte interviurile, răspunsurile la anchetele literare și alte declarații similare ale poetului, care nu totdeauna au ceva comun cu literatura și care au fost dictate, în ocazii diverse, unor comeseni sau persoane ce i-au frecventat societatea. Dacă Ion Barbu nu a contestat paternitatea demersului ideatic, nu aceeași certitudine putem avea, din scrupulozitate filologică, privind autenticitatea redării întocmai a mesajului lingvistic. Mai întîi, nici unul dintre cei care l-au anchetat și intervievat sau cărora le-a dictat (sau au « prins») un product care i-a fost atribuit ulterior nu a practicat stenografia și apoi, aceste « texte apocrife» nu au fost revăzute vreodată de poet spre a le da girul.

În tipărirea sau retipărirea celei mai mari și importante părți a creației barbiene, edițiile postume au înregistrat sensibile progrese. Critica de specialitate a fost de acord, nu însă și fără rezerve, că edițiile poeziei și prozei barbiene au făcut, fiecare la timpul său, pași înainte în încercarea de a oferi publicului texte corecte și reprezentative. Dar nici una dintre edițiile postume nu a descris principalele izvoare documentare care au stat la baza întocmirii lor, cum ar fi cele aflate în arhiva familiei poetului: Caietul albastru (Ochian I), Caietul alb-maro (Ochian II), Caietul-copier (« Versuri de Ion Barbu

— nepublicate în volum»), precum și alte texte autografe scrise pe foi volante.[1]

* * *

Caietul albastru (Ochian I). Caiet cartonat, cu coperte de culoare albastră și legătură obișnuită, care avea, inițial, 200 file din hîrtie velină, neliniată, albă, mărimea 16/20 cm. Eticheta este aplicată. Numerotarea ne aparține. Multe file au fost detașate și pierdute. Conține șase poezii scrise caligrafic cu cerneală neagră: Ochian [Orbite] (f. 2 r), Copacul înecat [Înecatul] (f. 3 r), Apropiat [Timbru] (f. 4 r), Păunul (f. 5 r), Uvedenrode, Timp înghețat (f. 6 r) și Mariaspring (f. 7 r — 8 r). Celelalte file numerotate (1 și 9—23) sînt acoperite cu exerciții matematice (ecuații și formule, alte calcule, figuri geometrice etc.) scrise cu creion negru. Poeziile Copacul înecat, Uvedenrode și Mariaspring au suferit ulterior modificări substanțiale, notate, cu creion negru sau vișiniu, pe spațiile libere ale filelor 2—8. Pe fila a doua, deasupra poeziei Ochian, poetul și-a scris numele și titlul volumului: Ion Barbu. Ochian, text reprodus de soția sa pe eticheta caietului. Caietul albastru (Ochian I) datează din toamna anului 1926.

* * *

Caietul alb-maro (Ochian II). Caiet cartonat, cu copertele în carouri fine de culoare maro pe fond alb, legătură obișnuită, care avea inițial 200 file de hîrtie velină, neliniată, albă, mărimea 16/20 cm, din care au mai rămas doar 112 file. Numerotarea ne aparține. Numele autorului și titlul volumului — Ion Barbu. Ochian —, precum și alte două titluri anulate — Poezii, Ochian, dovadă că poetul a oscilat în alegerea titlului — sînt scrise pe prima filă (r) cu cerneală neagră, Un motto din Mallarmé — «...le seul objet dont le néant s'honore» este reprodus pe fila a doua(r). În continuare, începînd cu fila 3 r și pînă la fila 68, sînt transcrise sau decupate din reviste și lipite un număr de 43 de poezii, structurate în patru cicluri.

Primul ciclu, fără să fie intitulat (probabil, în intenția autorului acesta s-ar fi confundat cu titlul volumului) cuprinde poeziile: Apropiat [Timbru] (f. 3 r), Ochian [Orbite] (f. 4 r), Înecatul (f. 5 r), Citadină [Convertire] (f. 6 r), Tîrg în Wurttemberg [Paralel romantic] (f. 7 r), Păunul (f. 8 r), Uvedenrode (f. 9 r), Alai aprins [Izbăvită ardere], avînd un titlu anulat — Lume isprăvită (f. 10 r), Lemn sfînt (f. 11 r), În plan [Mod] (f 12), Fund biblic [Poartă] (f. 13 r), Treime [Edict] (f. 14 r), Epitalam [Aura] (f. 15 r). Din acest ciclu am ales poezia Înecatul, al cărui laborator de creație ni s-a părut deosebit de semnificativ. Înecatul are două redactări în Caietul albastru (Ochian I), sub titlul Copacul înecat (f. 2 v — 3 r) și altele două, sub titlul care a consacrat-o, în Caietul alb-maro (Ochian II), f. 5:

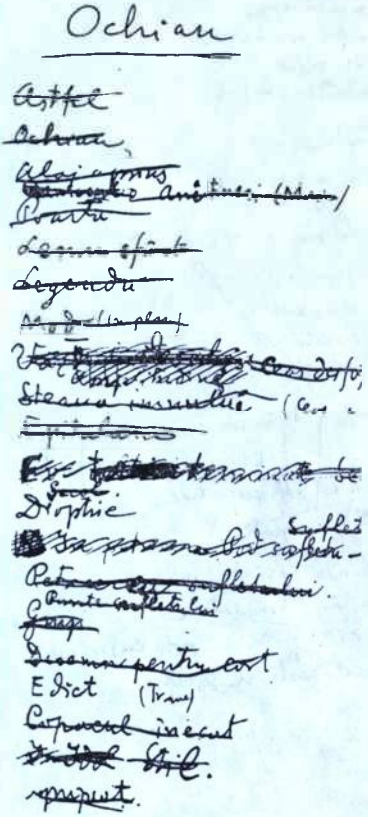
INECATUL

[f. 2 v] *Copac întors ‹vîslește› zorește zi adîncă*
Vînt ‹palid slobod› falnic ține-mi ochiul spălat ca un ochian
Sunt ‹mării zilei› zării înecatul slujit la un mărgean
Încununat cu alge, clădit în praf de stîncă

‹Un trup / Prooroc / Profet / stîlp›

Lemn ros cu prăpădite crăci ce stau să pice
Din care ‹secunde flăcări sure ramuri strîmbe supte trîmbe› facle
‹sute› sfinte întoarse-n șerpi lemnoși
Bat apele cu fața ‹vîna› albastră să despice
Limbi verzi șuierătoare prin dinții veninoși.

[1] Mulțumim și pe această cale distinsei și devotatei soții a poetului, Gerda Barbilian, pentru neprețuitul și dezinteresatul concurs ce ni l-a dat în consultarea manuscriselor barbiene, manuscrise încredințate în prezent Muzeului literaturii române.

CAPACUL ÎNECAT

[f. 3r] *Copac întors ‹foşneşte› roteşte zi adîncă !*
Vînt spornic culcă-mi ochiul steril ca un ochian
Sunt zilei, înecatul ajuns la un mărgean
Încununat cu alge, clădit cu praf de stîncă,

Un arc cu prăpădite crăci vechi ce stau să pice
Din care ramuri crude întoarse-n şerpi lemnoşi
Bat apele prin baia albastră să despice
Limbi verzi şuierătoare din dinţii veninoşi

ÎNECATUL

[f. 5] *Copac ‹pierdut› uimit, vuieşte ; roteşte zi adîncă ;*
Vînt veşnic ‹şterge-mi› svîntă-mi ochiul steril ca un ochian.
Stau ‹Sunt zării› lumii înecatul ‹culcat› sosit la un mărgean
Încununat cu alge, clădit în praf de stîncă

‹Bărbos› Velit cu prăpădite crăci vechi ce stau să pice
Din care-atîtea ramuri armate-n şerpi lemnoşi
Bat apele în marea ‹în baia spre faţa› albastră să despice
Limbi verzi şuierătoare prin dinţii veninoşi

ÎNECATUL

Copac ‹robit› lovit vuieşte ; roteşte zi adîncă ;
Vînt veşnic svîntă-mi ochiul steril ca un ochian.
Sunt Văii înecatul, sosit la un mărgean
Încununat cu alge, clădit în praf de stîncă

Adus ‹Velit› cu prăpădite crăci vechi ce stau să pice
Din care-atîtea ramuri armate-n şerpi lemnoşi
Bat apele în marea albastră să despice
Limbi verzi şuierătoare prin dinţii veninoşi. [2]

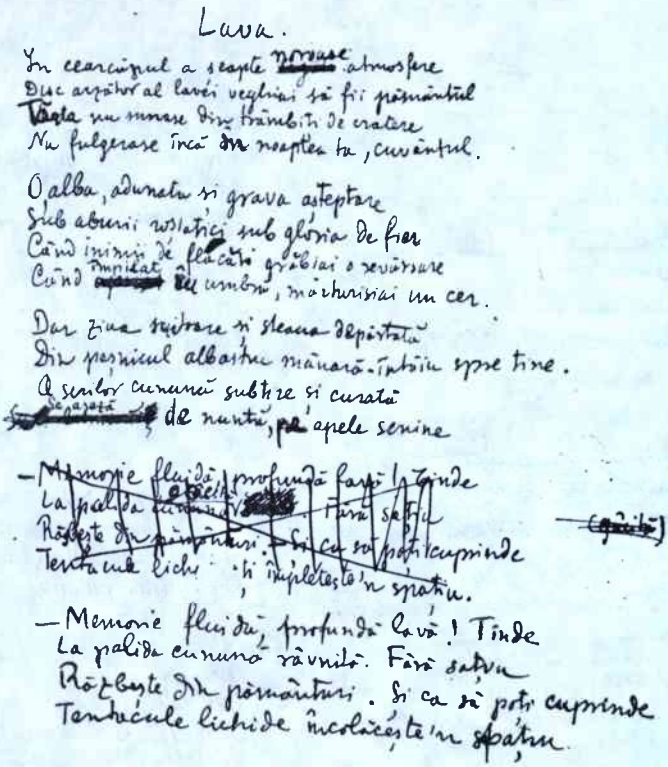
Al doilea ciclu este intitulat Isarlîc, **cu dedicaţia « Gloriei lui Anton Pann» (f. 16 r), şi cuprinde:** Discurs aberat [Încheiere] **(f. 17 r),** Isarlîc **(f. 18 r),** Nastratin Hogea la Isarlîc **(f. 19 r — 21 r),** Selim **(f. 22 r — 24 r),** Mariaspring **(f. 25 r),** Domnişoara Hus **a)** Ceas de seară **b)** Prezentare **c)** Drum prin ceas **d)** Cuvinte de îmbărbătare **e)** Aur netemporal **f)** Vraja mosorului **(f. 26 r), iar, în continuare, fiecare parte a baladei, decupată din revistă, lipită pe cîte o filă (f. 27 r — 32 r).**

Al treilea ciclu al volumului, subintitulat Troli **(f. 33 r), cuprinde poeziile:** Riga Crypto şi lapona Enigel **(f. 34 r — 37 r),** După melci **(fragmente), cu dedicaţia « Închinate lui Anastasie Şoriculescu»**

[2] Ultimul text din *Caietul alb-maro (Ochian II)* este scris cu creion negru. Celelalte, cu cerneală neagră.

(f. 38 r — 42 r), Fox [In memoriam] (f. 43 r — 44 r), Cercelul lui Miss (f. 45).

Al patrulea ciclu al volumului, subintitulat Începuturi (f. 46 r), cuprinde poeziile: Oul dogmatic (f. 47 r), Lava (f. 48 r), Copacul (f. 49 r), Munții (f. 50), Banchizele (f. 51 r), Pytagora (f. 52 r), Marșuri ariane. I [Panteism]. II [Cucerire]. III [Desrobire] (f. 53 r — 55 r), Toiagul (f. 56 r), Răsărit (f. 57 r), Nietzsche (f. 58 r), Dioniziacă (f. 59 r), Pentru marile Eleusinii (f. 60 r), Hierofantul (f. 61 r), Măcel (f. 62 r), Centaurul (f. 63 r), Ixion (f. 66 r), În ceață (f. 67—68), Umbra (f. 65 r), Cînd va veni declinul (f. 66 r). Textele poeziilor: Apropiat, Nastratin Hogea la Isarlîc, Domnișoara Hus, Riga Crypto și lapona Enigel, Fox, Oul dogmatic, Pytagora, Marșuri ariane II și III, Toiagul, Răsărit, Nietzsche, Dioniziacă, Măcel, Umbra și În ceață, au fost, integral sau parțial, decupate din reviste și lipite pe filele caietului. Textele poeziilor: Cercelul lui Miss, Marșuri ariane I (cu excepția primului vers din Panteism), Pentru marile Eleusinii și Centaurul lipsesc de sub titlurile lor scrise cu cerneală neagră. Toate versurile au suferit intervențiile poetului, fie cu creionul negru, fie cu cerneală. Din acest ciclu reținem pentru cititorii noștri varianta poeziei Lava:

LAVA

[f. 48 r] *În cearcănul a șeapte noroase atmosfere*
Disc arzător al lavei vegheai să fii pământul
Tăria nu sunase din trîmbiți de cratere
Nu fulgerase încă în noaptea ta, cuvîntul.

O, alba, adunata și grava așteptare
Sub aburii roșiatici sub gloria de fier
Cînd inimii de flăcări grăbeai o revărsare
Cînd împilat în umbră, mărturiseai un cer.

Dar ziua suitoare și steaua depărtată
Din pașnicul albastru mînară-ntîi spre tine.
A serilor cunună subțire și curată
Se așează de nuntă, pe apele senine.

— Memorie fluidă, profundă lavă! Tinde
La palida cunună rîvnită. Fără saț
Răzbește din pămînturi. Și ca să poți cuprinde
Tentaculele lichide încolăcește-n spațiu.

Filele 68 v — 70 r conțin etape de atelier literar ale poeziei Stil [Din ceas, dedus...], care se află în Caietul alb-maro (Ochian II), f. 68 v — 70 r, în patru redactări succesive, reprezentînd tot atîtea faze de creație febrilă. Două dintre ele sînt intitulate Stil (f. 69 r și 70 r), iar în sumarul de la finele caietului (f. 112 v) mai este indicat unul — Idol.

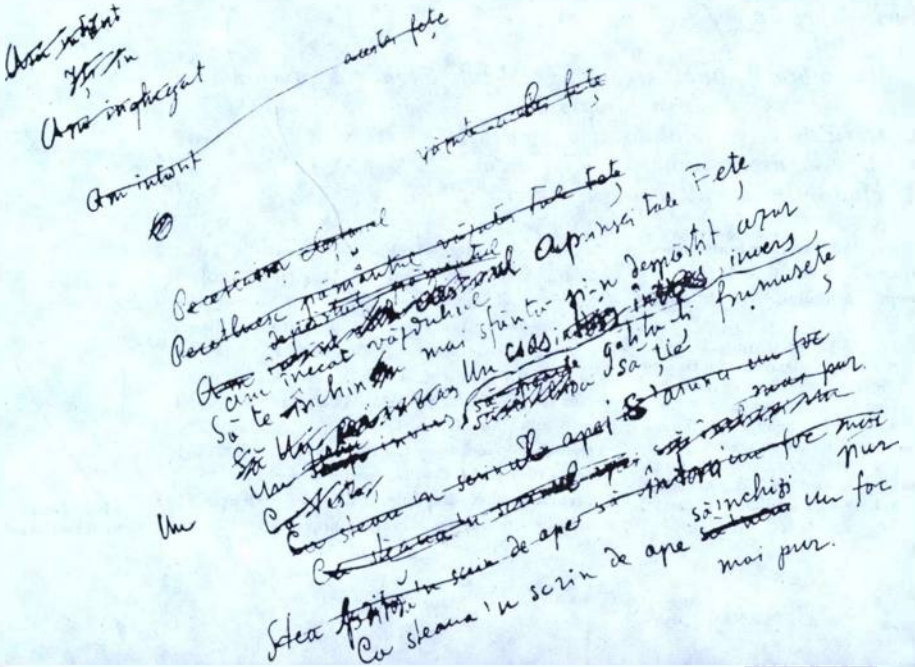
DIN CEAS, DEDUS...

[f. 68 v] *‹Așa întărit / Îți în / Am închegat / Am întărit acestei fețe / Pecetluiam cleștarul / Pecetluiesc pămîntul văzutei tale fețe / depărtat pămîntul / Am întărit cleștarul /›*
Am înecat văzduhul aprinsei tale fețe
Și te închin mai sfîntă și-n despărțit azur

‹Un cer invers / Un timp invers / să poarte / să-nchidă›
Un ceas întors invers să ție gătita-ți frumusețe
‹Ca Vesta / Ca steaua-n scrinul apei s-arunci un foc mai pur / să-nchizi un / Stea prinsă-n scrin de ape să întorci un foc mai pur›
Ca steaua-n scrin de ape ‹să-ncui› să-nchizi un foc mai pur.

STIL

[f. 69 r] *Din văi părute, cerul dedus acestei Fețe:*
Să prindă mîntuită, într-un reluat azur,
Un ceas invers să‹-i› lege gătita-i frumusețe
‹Arzînd în / Să-nceapă-n / Topind în /›
Trecînd în scrin de ape un joc secund, mai pur,

Văzduh clădit. Pămîntul gîndeşte însumarea
De harfe ridicate pe care-n veac le pierzi
Şi cîntec istoveşte, ascuns — cum numai marea
Meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi.

‹Dedus / din›
Dedus din ceas e cerul acestei calme creste
[f. 69 v] *‹Robind e mîntuită›*
Reluată mîntuită într-un sperat azur
Un cer dedus văzduhul ‹săpat vibrînd› roind acestei Feţe,
‹Să crească / Crescînd-o / Trecînd-o reînviată în reluată / Născînd-o mîntuită într-un reluat azur / Un ceas invers legîndu-i păruta-i frumuseţe / Cedînd / Olimp invers / clădit / Poetul g / poetul proclamă /

Un cer dedus văzduhul acestei ‹arse› calme creste
Reluată mîntuită într-un sperat azur
‹Lăsată de cireadă făpturilor agreste / Cruţată / Clătind în scrinul apei / cununile agreste›
Legînd pe înecarea ciredelor agreste
În grupurile apei un joc secund, mai pur.

STIL

[f. 70 r] *Dedus din ceas văzduhul acestei calme creste*
‹Reluată› Intrată prin oglindă, în mîntuit azur
Tăind pe înecarea ciredelor agreste
În grupurile apei un joc secund, mai pur

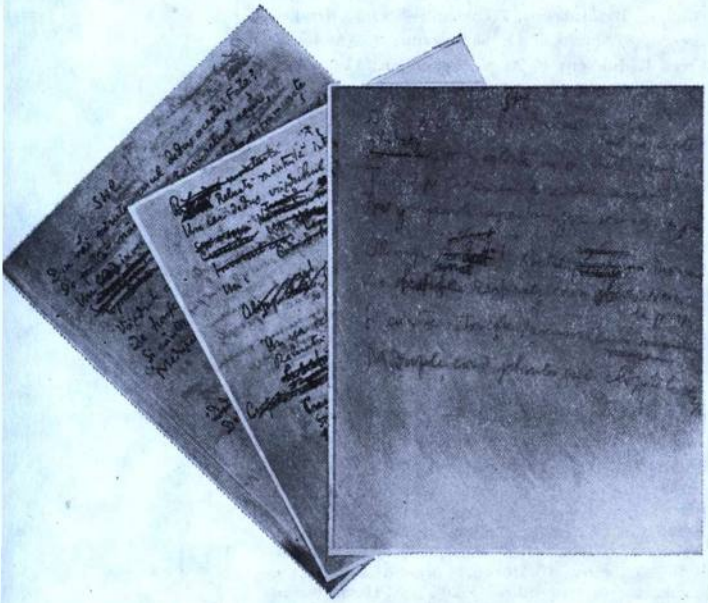
Olimp ‹redat vibrat› sunat ‹reluat›! Poetul ‹veghează proclamă vesteşte› însumarea
De harfe resfirate ce-n ‹vîntul› zbor invers le pierzi
Şi cîntec istoveşte, ascuns cum numai marea
Meduzele cînd plimbă sub clopotele verzi. [3]

Filele 79 v — 91 v cuprind exerciţii matematice. Fila 112 v are următoarea listă de titluri de poezii — anulate toate cu excepţia primului, Ceas de seară, Dioptrie şi Edict (Treime) — : Ochian, Astfel, Ochian, Alai aprins, Cîntecul. Ani tineri, Poartă, Lemn sfînt, Legendă, Mod (În plan), Văzduh deschis. Ceas desfăşurat (Prezenţa), Amplitudine, Steaua imnului (Ceas de seară), Epitalam, Ev. Secol, (Ev arid) Secol, Dioptrie, În petrecere. Pod sufletu. Suflet luat. Sufletul petrecut. Petrecerea sufletului. Punte sufletului, Grup, Desemn pentru cort, Edict (Treime), Copacul înecat, Idol, Stil, Apropiat. **Filele 71 r — 79 r şi 92 r — 112 r sînt nescrise.**

Creaţia poetică din Caietul alb-maro (Ochian II) **constituie textul volumului prezumtiv** Ochian,

Ion Barbu în mijlocul familiei soţiei sale.

[3] Între filele 68 şi 69, s-au aflat în caiet alte trei, pe care poetul le-a rupt, desigur, în timpul elaborării poeziei şi care, din nefericire, s-au pierdut pentru totdeauna. Variantele de pe f. 68 v, 69 r şi 69 v sînt scrise cu cerneală neagră, în vreme ce varianta de pe f. 70 r este scrisă cu creion negru, cu excepţia titlului şi a cuvintelor *Intrată-vibrat-sunat-reluat-veghează-vesteşte*, scrise cu cerneală neagră: versurile de la f. 69 sînt anulate, în cruce, cu creion negru.

propus de Ion Barbu spre editare, în 1927, Casei Școalelor și a Culturii Poporului: de altfel, caietul este intitulat de către poet Ochian și nu Joc secund, cum l-a menționat Romulus Vulpescu [4]. Analiza comparativă a textelor, a modului lor de distribuire, confirmă afirmația noastră. Astfel, principiul cuprinderii antologice a textelor publicate, pe care îl întîlnim în alcătuirea caietului, este abandonat în volumul Joc secund pentru cel programatic, — din caiet nu fac parte creațiile poetice posterioare anului 1926, cu excepția poeziei Mariaspring, în schimb sînt incluse poeziile parnasiene, grupate în ciclul subintitulat Începuturi, dar eliminate din ediția princeps ca «decurgînd dintr-un principiu poetic elementar» —; intervențiile făcute textelor aflate în caiet sînt ulterioare transcrierii sale integrale, păstrînd semnele elaborării intime de atelier literar. În sprijinul concluziei noastre, în afara argumentelor expuse, vin două mărturii nu mai puțin edificatoare, una aparținînd editorului volumului Joc secund, academicianul Al. Rosetti, și alta soției poetului. După ce Ion Barbu i-a încredințat spre tipărire manuscrisul autograf al volumului Joc secund, Al. Rosetti — entuziasmat de lectură («O vrajă! Iată poezie! Iată originalitate! Iată limbă»), îi trimite o scrisoare datînd din 28 octombrie 1929, din care citățm cîteva rînduri semnificative: «Am plecat cu caietele în buzunar; [...] (mărturisesc acum, că prefer și eu noul titlu; bine găsit!). Bucata care deschide volumul își are locul acolo și nu în altă parte» [5]. Deci, manuscrisul autograf al ediției princeps din 1930, astăzi pierdut, era compus din mai multe caiete, avînd, în deschidere, sigur poezia Din ceas, dedus... din ale cărei versuri a fost extrasă sintagma joc secund, «noul titlu; bine găsit!». Cel mult, Caietul alb-maro (Ochian II) «a servit pentru volumul Joc secund», după cum scrie și soția poetului [6], și poate fi cercetat doar ca o etapă intermediară, de laborator literar.

Caietul datează din toamna anului 1926, din lunile octombrie-noiembrie, după ce E. Lovinescu a fost numit membru al Comisiei literare a editurii Casei Școalelor [7]. Oricum, la începutul lunii decembrie 1926, caietul era gata, fiind intitulat Poezii. Revista „Viața literară" consemnează evenimentul la rubrica

---

[4] Ion Barbu, *Poezii*. Ediție îngrijită de Romulus Vulpescu. Ed. Albatros, 1970, p. XVII.

[5] Gerda Barbilian, *Ion Barbu, Amintiri*. Cu un cuvînt înainte de Ov. S. Crohmălniceanu. Ed. Cartea Românească, 1975, p. 174.

[6] idem, p. 174.

[7] Numirea este făcută, prin decizie ministerială, de Ion Petrovici, la 1 octombrie 1926. (Cf. Dosar 5/1926, f. 59. Arh. Stat. Fond Casa Școalelor.)

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

Cercuri literare: în ședința cercului Sburătorul, din duminica zilei de 5 decembrie 1926, « Versuri s-au citit din manuscrisul poetului I. Barbu, care va apare în editura Casa Școalelor»[8]. Două luni mai tîrziu, aceeași revistă lansa ca sigură știrea că: « În editura literară a Casei Școalelor va apare în primăvară volumul de versuri Ochian de Ion Barbu» [9]. Lucrurile s-au petrecut cu totul altfel. Cercetări de arhivă aduc oarecare lumină.

Manuscrisul, respectiv Caietul alb-maro (Ochian II), este predat direct Comisiei literare, probabil de E. Lovinescu, fără a fi depus prin registratură, întrucît, în registrele de intrare-ieșire ale Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor, aceleași și pentru Casa Școalelor, nu este consemnată, în luna decembrie 1926, depunerea, pe numele lui Ion Barbu sau Dan Barbilian, a vreunui text de orice natură [10]. Numai așa se explică de ce, în arhiva comisiei literare, nu se găsește nici un act privind predarea-ridicarea manuscrisului, foaia de însoțire către referenți, referatele acestora etc. Se păstrează, însă, procesele verbale ale ședințelor comisiei în care sînt scrise citeva informații, și acelea sumare: « Se ia act de intrarea manuscrisului Ochian de Ion Barbu și se repartizează d-lui Lovinescu» (Proces verbal încheiat marți 4 ianuarie 1927) [11];'«Se înaintează referatul favorabil al d-lui E. Lovinescu asupra volumului Ochian de Ion Barbu și se repartizează d-lui L. Rebreanu » (Proces verbal nr. 18 dinmarți 11 ianuarie 1927) [12]; « Se ia act de referatul favorabil al d-lui Rebreanu asupra manuscrisului Ochian de Ion Barbu» (Proces verbal nr. 20 din marți 25 ianuarie 1927) [13]. Potrivit regulamentului, pentru ca să fie tipărit, manuscrisul trebuia să aibă două referate favorabile. Dar ceea ce regulamentul nu avea cum să prevadă, se poate deduce din procesul verbal al comisiei literare pe care îl reproducem integral [14]:

« Proces verbal no. 24 Marți 22 februarie 1927 Prezenți: Dragomirescu, Murnu, C. Moldovanu, Lovinescu, Basarabescu, Văleanu, Rebreanu.

1) Se vor convoca în scris membrii comisiunii din nou numiți prin Decret Regal pentru ziua de marți 1 martie 1927.

2) Domnul Dragomirescu face propunerea ce se va discuta în acea ședință ca lista de cărți menite tipăririi pentru anul acesta, în limitele bugetare, să fie următoarea: 1 Ediția Eminescu; 2 Amintiri, Petrovici; 3 Poezii de Poni; 4 Antologie, Șerbănescu; 5 Antologie poetică, Moldovanu, ; 6 Vol. I Opere complete, Basarabescu; 7 Dialoguri literare, Dragomirescu; 8 Antologia II, Sadoveanu; 9 Antologia, Mircea Rădulescu; 10 Asaki, Lovinescu; 11 Nuvele, Rebreanu; 12 Datorii uitate de Jean Bart; 13... Topîrceanu; 14 Antologie poetică, Murnu,; 15... Ade Herz; 16 Poezii de Moșoiu.

Conținutul acestor cărți în afară de Eminescu și Petrovici va fi cel mult de 10 coale.

(ss) M. Dragomirescu, (ss) E. Lovinescu, (ss) L. Rebreanu, (ss) A. Văleanu, (ss) C. Moldovanu, (ss) I. A. Basarabescu, (ss) G. Murnu
Secretar (ss) M. Noveleanu» [15]

Cu excepția volumului Poezii al Matildei Cugler-Poni, toate celelalte sînt strîns legate de interesele membrilor comisiei. Astfel se termină tentativa lui Ion Barbu de a-și publica volumul de poezii Ochian și al cărui text ar fi fost, de departe, inferior celui din Joc secund, dar care nu trebuie să fie neglijat într-o ediție critică a producției sale literare [16].

---

[8] *„Viața literară"*, anul I, nr. 31/simbătă 11 decembrie 1926, p. 4.

[9] *„Viața literară"*, anul I, nr. 36/simbătă 5 februarie 1927, p. 4.

[10] Arh. Stat. Fond Casa Școalelor, Dosar 1058 și 1059/1926.

[11] idem. Dosar 9/1927, f. 1.

[12] idem, f. 27.

[13] idem, f. 25.

[14] Arh. Stat., Fond Casa Școalelor, Dosar 9/1927, f. 44.

[15] Comisia literară își modifică componența în trei rînduri. La cei cinci membri, numiți încă din 1924, respectiv M. Dragomirescu, M. Sadoveanu, Liviu Rebreanu, G. Murnu, Corneliu Moldovanu, se adaugă, în septembrie 1926, I. A. Basarabescu, G. Topîrceanu, Mircea Rădulescu și Adolf Herz, iar, în octombrie 1926, G. Ibrăileanu și E. Lovinescu. Întrucît G. Ibrăileanu renunță, este înlocuit cu Jean Bart. A. Moșoiu era membru în altă comisie de editură. A. Văleanu și M. Noveleanu — funcționari ai Casei Școalelor. Cf. Arh. Stat. Fond Casa Școalelor, Dosar 5/1926, f. 23—25 și 59.

[16] Infructoasă a fost și încercarea lui Camil Petrescu de a-și tipări, în ed. Casa Școalelor, piesele sale *Mioara* și *Act venețian*, depuse în ianuarie 1927 (stimulat, probabil, ca și Ion Barbu, de « criticul imperturbabil »), dar care n-a avut parte decît de un singur referat favorabil, datorat lui Corneliu Moldovanu și acesta scris, în aprilie 1927, după ce fusese aprobată deja oficial lista de tipărituri pentru anul în curs:

« Referat. Două piese de Camil Petrescu *(Mioara* și *Act Venețian). Mioara* n-a avut noroc. Pusă în scenă și jucată în condiții cît mai defavorabile, a căzut. Aceeași soartă ar putea să aibă și admirabila lucrare dramatică *Act Venețian*. Ambele sunt lucrările unui talent dramatic real și merită solicitudinea editurii C[asa] Ș[coalelor]. Corneliu Moldovanu » (cf. Arh. Stat. Fond Casa Școalelor. Dosar 9/1927, f. 14, 16, 17, 25). În consecință, printr-o cerere adresată administratorului Casei Școalelor, Camil Petrescu solicită înapoierea celor două manuscrise, ridicate personal la 19 mai 1927.

* * *

Caietul-copier « Versuri de Ion Barbu — nepublicate în volum». Caiet-copier fără coperte compus din 200 file din hîrtie pelur, una liniată dictando — cealaltă neliniată, mărimea 21/31, pe care au fost lipite texte în versuri sau proză, dactilografiate pe hîrtie semivelină, decupate din reviste sau scrise de mînă cu cerneală. A aparținut unui admirator al creației poetice barbiene, care l-a realizat în mai multe etape, și l-a oferit poetului în condiții necunoscute nouă. Pe o filă de hîrtie pelur, detașată din caietul-copier și rămasă nenumerotată, este scris, cu creion negru, textul: « Sunt ani de cînd, pentru a putea termina o lucrare începută într-o uitată tinerețe, am dorit să posed acest mănunchi de poezii. Îl am... II—1943», sub care, cu cerneală neagră, sînt trecute: « Louis Willman, str[ada] En[ăchiță] Văcărescu 1, 47383», reprezentînd datele personale ale autorului rîndurilor de mai sus și ale proprietarului caietului-copier, și apoi, numele « Ion Barbu», scris cu creion roșu, același cu care este făcută numerotarea primelor 95 de file, întrucît următoarele două, 96 și 97, sînt cu cerneală neagră.

În realizarea caietului-copier se disting patru etape: în prima, au fost desfoliate și dactilografiate sau decupate direct din reviste mănunchiul de poezii nepublicate în volum și proză eseistică, inclusiv Cuvînt către poeți, dispuse cronologic și cuprinzînd perioada de creație 1919—1941, în a doua etapă au fost decupate sau dactilografiate celelalte texte, în etapa a treia a fost adăugat capitolul subintitulat Traduceri, cu intercalarea poeziei Stea de seară, format din cele două adaptări după Rainer Maria Rilke și Ch. Baudelaire. Textele din ultimele două etape antume au fost ordonate după același criteriu cronologic, cuprinzînd perioada 1924—1942. În etapa postumă a fost alcătuit sumarul caietului de către Gerda Barbilian și introduse între file, fără a fi numerotate inițial, o pagină dactilografiată cu cîteva texte aflate în colecția lui Adrian Rogoz și dactilograma interviului luat de I. Valerian în 1928. Dactilografierea, decuparea și copierea de mînă a textelor, precum și a comentariilor marginale aparțin lui Louis Willman, toate realizate în perioada 1941 (de cînd datează ultimul text, din prima etapă, inclus în caietul-copier) și februarie (conform datei ce figurează sub nota semnată de L. Willman). Intervențiile poetului aparțin aceleiași perioade sau sînt făcute ceva mai tîrziu, și în nici un caz după 1950. De menționat că nici o însemnare sau comentare a lui Louis Willman nu a fost anulată de Ion Barbu. Dintre cele 86 de texte ale caietului-copier, numai 55 au constituit obiectul intervențiilor poetului — unele de două și trei ori, cu cerneală, creion negru sau, din nou, cu cerneală — și dintre acestea, doar cinci fac parte din volumul Joc secund: Isbăvită ardere, Poartă, Orbite, Statură și Margini de seară. Creațiile literare dactilografiate, decupate din publicații sau scrise de mînă și cuprinse în caietul-copier au trecute deasupra indicații bibliografice.

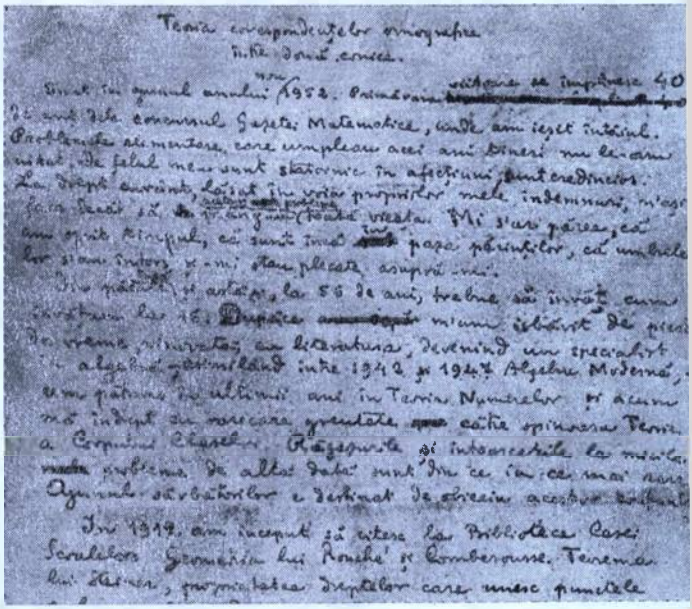
* * *

Dintre scrierile inedite care se găsesc în arhiva poetului am reținut o pagină cu caracter autobiografic. Textul, în proză, intitulat de noi Amintiri, scris pe o hîrtie volantă, reprezintă o încadrare în timp a lucrării Teoria corespondențelor omografice între două conice.

TEORIA CORESPONDENȚELOR OMOGRAFICE ÎNTRE DOUĂ CONICE

*Sunt în ajunul anului nou 1952. Primăvara ⟨trecută s-au împlinit 40⟩ viitoare se împlinesc 40 de ani de la concursul „*Gazetei matematice*“, unde am ieșit întîiul. Problemele elementare care umpleau acei ani tineri nu le-am uitat. De felul meu sunt statornic în afecțiuni, sunt credincios. La drept cuvînt, lăsat în voia propriilor mele îndemnuri, n-aș face decît să ⟨le⟩ mîngîi ⟨acele⟩ aceleași probleme toată viața. Mi s-ar părea că am oprit timpul, că sunt încă ⟨sub⟩ în paza părinților, că umbrele lor s-au întors și-mi stau plecate asupră-mi.*

Din păcate însă și astăzi, la 56 de ani, trebu[i]e să învăț cum învățam la 16. După ce ⟨am ispă⟩ m-am izbăvit de pierderea de vreme, vinovată, cu literatura, devenind un

specialist în algebră, — asimilînd între 1942 și 1947 Algebra Modernă, — am pătruns în ultimii ani în Teoria Numerelor și acum mă îndrept cu oarecare greutate ⟨spre⟩ către spinoasa Teoria a Corpului Claselor. Răgazurile și întoarcerile la micile mele probleme de altă dată sunt din ce în ce mai rare. Ajunul sărbătorilor e destinat de obicei acestor confruntări.

În 1912 am început să citesc la Biblioteca Casei Școalelor Geometria lui Rouché și Comberousse. Teorema lui Steiner, proprietatea dreptelor care unesc punctele omoloage a două diviziuni omografice, de pe două drepte, de a înfășura o ⟨drea⟩ conică tangentă *dreptelor, m-a ⟨frapat⟩ izbit în mod deosebit. ⟨În⟩ cazul cînd omografiile sunt asemănări mi se păru cel mai interesant, căci atunci corespondența e urma unei asemănări directe bine determinate în tot planul.*

Curînd după asta (sigur în iarna lui 1912, la Giurgiu) am încercat o generalizare. Am cercetat asemănările de contur a două cercuri și am găsit că dreapta care unește punctele omoloage înfășură o conică bitangentă *cercurilor (cu un focar în polul asemănării directe). Plin de succesul meu, m-am dus printr-o zăpadă groasă la hotelul Panaitopol din Giurgiu, unde bietul meu coleg (căruia era dat să sfîrșească în chiar vara următoare) petrecea Crăciunul la unchiu-său (tatăl unor frumoase grecoaice) din Giurgiu.*

În lunga vacanță de vară, din 1913, petrecută la Giurgiu din cauza expediției în Bulgaria, am tot speculat asupra subiectului. Rămîn de atunci notele alăturate, păstrate nici eu nu știu cum, într-un volum din La Grande Encyclopédie.

Rezultatul e de importanță. O dreaptă care unește punctele unei corespondențe biunivoce (analitice) de pe două curbe analitice are o înfășurătoare tangentă celor două curbe, într-un anume număr de puncte, — sub anumite condiții de regularitate —. De această interpretare generală mi-am dat seama firește mai tîrziu, nevăzînd acele note și recunoscînd că orice corespondență biunivocă între două curbe analitice diferă pînă la infiniți mici de al doilea ordin, de o corespondență asemenea între elementele lor.

Am făcut apoi aplicația la corespondențele omografice între două conice, recunoscînd că înfășurata e o curbă unicursuală de clasa ⟨IVa⟩ 4 tangentă de patru ori fiecărei conice. Dar aici ⟨m-a⟩ neexperiența m-a făcut să rătăcesc. Am insistat prea mult asupra cazului în care înfășurata e o conică bitangentă. Am recunoscut existența unei reciproce: descompunerea legăturii (2; 2) determinată de tangentele ⟨un⟩ la o conică bitangentă la două conice date în două corespondențe omografice, în două asemănări, cînd conicele sunt cercuri. Toată vara lui 1913 (și toamna, în cohabitația cu Simon Baer) am proiectat un articol despre cercurile bitangente la o conică, pierzîndu-mă în amănunte. — Proprietatea importantă, că cercurile unei anumite familii taie pe o tangentă fixă o asemănare, mi-a scăpat. —

Apoi m-am lăsat de matematice. Cînd le-am reluat și cînd am regîndit ⟨pro⟩ vechia problemă, am executat un salt important: am cercetat corespondența tăiată pe două conice de dreptele corespunzătoare într-o colineație oarecare. De aici teoria involuțiilor desmice.

La problema propriu-zisă a omografiilor între contururile a două conice îmi propun să revin astăzi. Este, cum voi arăta, generalizarea problemei normalelor.

Lipsa descrierii sumare a întregului conținut al principalelor materiale documentare folosite în ediţiile datorate lui Al. Rosetti, Liviu Călin şi Dinu Pillat constă în faptul că nici unul nu a avut pretenţia, cel puţin mărturisită direct, să dea ediţii complete. Principiile de lucru la alcătuirea ediţiilor în discuţie au fost doar sugerate de către fiecare editor, fără puncte de vedere critite nete. Manuscrisele poetului, textele tipărite care au suferit intervenţiile lui, vădesc lucrul febril, exploziv sau îndelung elaborat la mai toate creaţiile literare. Preocuparea de a adăuga, schimba sau îndrepta ulterior tipăririi a avut-o Ion Barbu în permanenţă, cu excepţia poeziilor care, integrate ediţiei princeps, au « îngheţat» aşa. Axarea editării moştenirii literare pe realităţile manuscriselor sale — care nici nu trebuie neglijate, fiecare având un specific şi caracteristici proprii, dar nici fetişizate, evidenţierea lor luminînd doar laboratorul, textul de bază rămînînd cel tipărit, impunea anume probleme metodologice de lucru. Trasarea liniilor directoare şi întreprinderea unei ediţii în acest sens, prin critica filologică a textelor, care adînceşte cercetarea fiecărui manuscris autograf sau variantă publicată de autor, reliefînd orice schimbare cantitativă (omisiuni voite sau întîmplătoare etc.) şi calitativă (modificări de vocabular şi topică, alte aspecte contradictorii ale limbii) prin studiul comparativ al întregului material documentar cu acribie ştiinţifică, într-o sinteză sistematică, ar fi dus la reconstituirea şi impunerea textului de bază autentic. Asumarea răspunderii de a pune în circulaţie texte literare revăzute de autor, dar care n-au fost în intenţia acestuia de a fi tipărite sub forma în care s-au transcris, aparţine primilor editori, ceilalţi — Dinu Pillat, Romulus Vulpescu — au preluat-o, conlucrînd la întărirea convingerii publicului şi specialiştilor că textele încorporate în paginile ediţiilor îngrijite de ei ar fi « cîntecul de lebădă» al lui Ion Barbu! Articolul de faţă nu are ca obiect incriminarea « abaterilor ediţiilor postume barbiene, ci semnalarea principiilor de prezentare şi modalităţile de realizare, simpla descriere a principalelor izvoare documentare încă nevalorificate la cota Barbu. Textul de bază într-o ediţie (selectivă, completă, critică etc.) trebuie să rămînă cel cu care Ion Barbu. s-a prezentat propriilor săi contemporani, deci textul tipărit antum, text după care l-au interpretat E. Lovinescu, T. Vianu, G. Călinescu şi ceilalţi exegeţi din perioada interbelică a creaţiei sale. Ulterioarele intervenţii ale poetului trebuie luate şi încadrate ca atare în aparatul critic al ediţiei. Textele tipărite care păstrează modificările poetului şi se află în diverse colecţii particulare prezintă anume riscuri. Nu ne putem aventura prea mult cu presupunerile. Profeţiile ex eventu, proiectate în trecut, nu dau nici un cîştig în plan ştiinţific, din contră, derutează şi creează iluzii care cu greu mai pot fi spulberate.

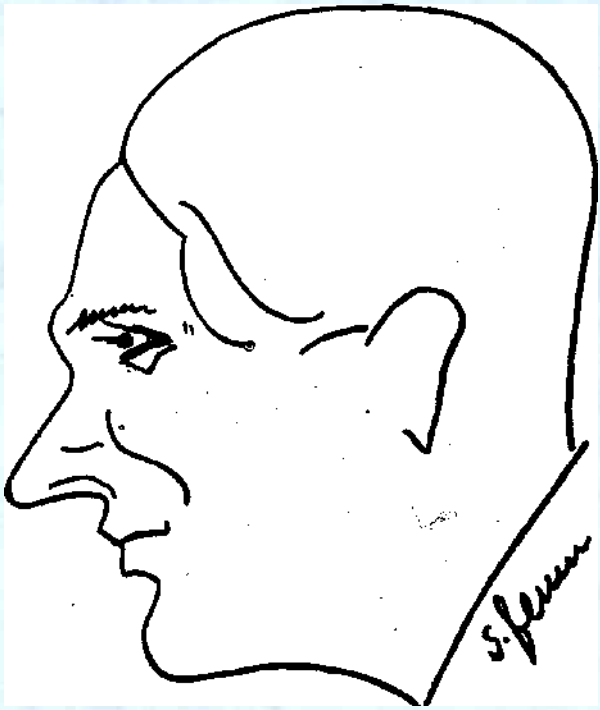
Fără o ediţie completă, finalizată pe temeiuri ştiinţifice, exegeza barbiană va bate pasul pe loc, într-un cerc închis, în dauna progresului literar naţional. Moştenirea literară barbiană trebuie valorificată în spiritul exigenţelor ştiinţifice ale culturii noastre actuale.

Mircea COLOŞENCO

Gib. I. MIHĂESCU

VARIANTE NECUNOSCUTE ALE ROMANULUI **BRAȚUL ANDROMEDEI**

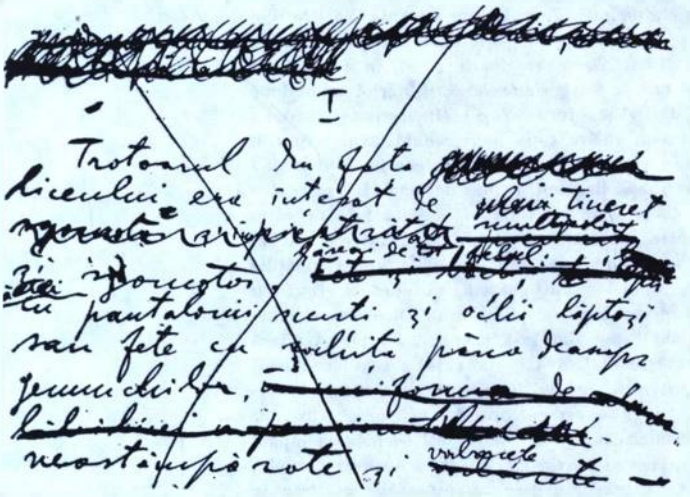
PROCESUL DE ELABORARE A ROMANULUI Brațul Andromedei a fost îndelungat și dificil. Nuvelistul Gib. I. Mihăescu întîmpina greutăți cu care lupta din greu, fapt dealtfel observat de criticii timpului, pentru a-și acomoda tehnica narativă la cerințele compoziționale mai complexe ale romanului, după ce repurtase un frumos succes în genul scurt, schiță și nuvelă, cu cele două volume anterioare de proză: „La Grandiflora" (1928) și Vedenia (1929). Scriitorul își dă seama, în timpul lucrului la Brațul Andromedei, că narațiunea se risipește în mai multe acțiuni, paralele sau chiar concurente, și abandonează primele două proiecte în care, pe lîngă timidul profesor Andrei Lazăr, mai aspira la dragostea doamnei Cornoiu și Mihai Aspru, care nu se deosebește, ca structură sufletească, în această variantă, prea mult de celălalt îndrăgostit. Cum Gib. I. Mihăescu și-a construit toate romanele în jurul aceluiași pivot narativ, dragostea unui bărbat pentru o femeie inaccesibilă, mai mult în conștiința subiectului masculin, devenit obiect de observație predilect pentru scriitor, decît în realitate, nu poate accepta un concurent din aceeași zonă ideală în preajma lui Andrei Lazăr și-l elimină, în consecință, din construcția romanului Brațul Andromedei, pe Mihai Aspru, care va deveni erou central în Donna Alba. Andrei Lazăr trebuia să rămînă în concurență nu cu un fantast, în definitiv, cum se afirma și Mihai Aspru, ci doar ca un vulgar individ al deciziilor imediate și rezolute, cum este Nae Inclescu. În momentul cînd scriitorul se hotărăște să scrie un nou roman, cu Mihai Aspru ca personaj principal, își va nota cu grijă această intenție cu cuvintele: «vezi viitorul roman», lăsînd în urmă mai multe variante.

Manuscrisul romanului Brațul Andromedei se păstrează, într-o formă destul de apropiată de cea publicată în 1930, în arhiva familiei la Drăgășani [1]. Acest manuscris (A), îngălbenit de timp, cu colțurile rupte uneori, numără 337 de file, cele

[1] Transmitem încă odată, și pe această cale, mulțumirile noastre familiei scriitorului, care ne-a înlesnit cercetarea acestor manuscrise.

mai multe scrise cu cerneală, altele cu creionul, pe jumătăți de coală de hîrtie, recuperate de scriitor din manuscrise mai vechi, din acte care atestă activitatea sa de avocat sau din cîteva însemnări diverse, unele chiar cu caracter autobiografic [2]. Firește, numeroase file, care alternează fără nici o regulă cu celelalte, au fost de la început pregătite pentru scrierea romanului, tot din jumătăți de coală de hîrtie cam de aceeași nu prea bună

Fragment din varianta C a romanului BRAȚUL ANDROMEDEI. (Arhiva Gib. I. Mihăescu, Drăgășani.)

calitate. În colțul din dreapta, deteriorat în multe cazuri, scriitorul își notează pagina.

Manuscrisul acesta, cu lipsuri stingheritoare pe alocuri, dar nu extrem de grave, pentru că ni s-a păstrat cea mai mare parte din corpul său, are o importanță deosebită, pentru că pe spatele filelor lui se găsesc alte trei variante, de fapt versiuni, ale romanului Brațul Andromedei. Reconstituirea acestora, operație pe care ne-am însărcinat, în ciuda multor dificultăți, s-o ducem la capăt, lămurește definitiv procesul de elaborare a romanului Brațul Andromedei, dar aruncă lumini la fel de interesante și asupra genezei romanului Donna Alba, legătură neobservată pînă la descoperirea și publicarea acestor variante.

Din însemnările scriitorului pe spatele filelor manuscrisului A ne-au atras atenția, de la început, cele în care, într-un chip atît de surprinzător, apărea ca erou Mihai Aspru, secretar al domnului Nedan-Cornoiu în varianta definitivă a romanului Brațul Andromedei — influent om politic într-un oraș de provincie din Oltenia. Acest text (B), păstrat ca prin minune datorită faptului că hîrtia a fost folosită ulterior la redactarea variantei definitive (A), reprezintă prima ciornă a capitolului I din Brațul Andromedei, dialogul dintre soții Cornoiu în timpul dejunului. Subiectul conversației îl formează tînărul secretar Mihai Aspru și nu Andrei Lazăr ca în varianta cunoscută. Din această variantă (B) scriitorul va păstra, la redactarea romanului Brațul Andromedei (mss. A), portretul lui Mihalache, bătrînul secretar al lui Cornoiu, aproape neschimbat, și unele fraze în care este caracterizată doamna Cornoiu. Domnul Cornoiu-Nedan în această variantă, apare de la început în postura lui de viitor ministru, sigur de el, cu tendințe despotice, deși frazele cu care scriitorul alcătuiește acest «portret» nu mai concordă cu cele din versiunea definitivă.

Această primă schiță a romanului Brațul Andromedei, a cărei întindere n-o cunoaștem (se pare însă că a fost abandonată în acest stadiu incipient), este plină de ștersături și de repetiții. (Să se vadă pasajele referitoare la dispoziția narcisiacă a doamnei Nedan, foarte accentuată în această variantă, și comparația cu apa «tulburată» de picioarele de gîză, reluată cu aceleași cuvinte de două ori.) Fața scrisă în creion a celor mai multe file, un adevărat «moloz», cum ar fi spus Perpessicius, din care ne-am străduit să reconstituim această primă variantă a Brațului Andromedei, a fost tăiată cu energice linii încrucișate pentru ca hîrtia să poată fi folosită, fără primejdia vreunei încurcături, la redactarea variantei A.

Multe din frazele variantei B sînt nesigure, dezvoltate asimetric și cu sensul, uneori, ușor încețoșat. Personajele sînt prezentate sau se prezintă cu risipă de cuvinte. Autorul este preocupat, în acest stadiu de eboșă, să prindă, c u totală nepă

---

[2] Pe spatele filei 202, mss. *A, Brațul Andromedei*, scriitorul notează:

Gib. I. MIHĂESCU

Născut la Drăgășani, la 23 aprilie 1894. Studiile liceale le-a făcut la Craiova, cele universitare la București. A luat parte în războiul cel mare [*șters:* ca ofițer de rezervă iar], *după încheierea păcii a intrat în presă* [*șters:* fiind redactor la mai multe gazete], *profesînd la București și Cluj. Actualmente face parte din baroul avocaților* [*șters:* din jud. Vîlcea] *de Vîlcea.*

A colaborat la „Gîndirea", „Viața românească", „Cugetul românesc", „Ramuri", „Scrisul românesc" *etc.*

Volume: La „Grandiflora" *(nuvele, Ed. „Scrisul românesc")*, Vedenia *(nuvele, Ed. „Gîndirea — Cartea românească")*, Pavilionul cu umbre *(piesă, Ed. „Scrisul românesc").*

sare față de nevoia de a concentra, tot ceea ce l-ar putea ajuta la fixarea caracterelor, într-o nouă redactare, asupra cărora deocamdată referă dezordonat. Despre doamna Nedan aflăm doar că era preocupată în gradul cel mai înalt de sine, dar cîte amănunte aglomerează scriitorul pentru a scoate în evidență această unică trăsătură. Celelalte personaje sînt și mai șterse. Această primă și stîngace schiță ne ajută să cunoaștem, în toată întinderea și zbuciumul lui, procesul dificil de elaborare a romanului Brațul Andromedei. Pătrunderea în laboratorul său de creație ne obligă la o schimbare radicală a imaginii pe care ne-am făcut-o despre acest scriitor, care întîrzia chinuitor asupra manuscriselor sale.

Tot acest material încă nesupus, dezordonat, este decantat într-o nouă versiune (C), dar nici aceasta nu va întruni preferințele autorului. Celor trei personaje din varianta B (Nedan, doamna Nedan, Mihai Aspru) i se adaugă acum altele: Vucol (Inelescu de mai tîrziu), Sultana și Andrei Lazăr.

Reluînd, în varianta C, discuția dintre soții Nedan (Cornoiu), scriitorul procedează la concentrarea ei, în raport cu varianta B, ceea ce dovedește că aceasta reprezintă o altă treaptă de elaborare. Deși apare și Andrei Lazăr, prezența lui este episodică, tot interesul scriitorului concentrîndu-se, și în această nouă variantă, tot asupra lui Mihai Aspru. Fapt extrem de interesant, începutul variantei nu mai seamănă cu cel cunoscut din mss. A al romanului Brațul Andromedei, ci mai curînd cu primul capitol din Donna Alba. Este evident însă că face parte dintr-o variantă inițială a Brațului Andromedei, ca prim capitol în acest proiect, pentru că pe pagina a 16-a a manuscrisului C se află și începutul capitolului al II-lea din primul roman al lui Gib. I. Mihăescu, devenit în varianta definitivă (A), capitolul I. Acest capitol, care cuprinde scena întîlnirii dintre Mihai Aspru, elev cu examenele întîrziate din cauza războiului, și doamna Nedan, soția directorului liceului în varianta C, va fi ulterior prelucrat și vărsat, într-o formă foarte îndepărtată, în Donna Alba: este reținută în noul roman atmosfera generală, părinții și copiii în fața porților liceului, și mai ales șocul suferit de erou, care-și risipește dicționarele, la apariția domanei Nedan, devenită în noul roman Donna Alba. Interesul romancierului, dirijat către pictura unor scene de provincie în Brațul Andromedei, îl plasează pe Aspru, ca elev, într-un cadru mai larg în raport cu părinții și elevii care așteaptă în fața liceului. Toate aceste amănunte, care merg pe intențiile epice din varianta C a Brațului Andromedei, vor fi eliminate în Donna Alba.

Mihai Aspru este foarte atent, în această variantă, la intriga amoroasă, urmărită cu pasiune detectivistă, dintre Vucol (Inelescu) și doamna Nedan, tînăra soție a patronului său. Aspru îl urmărește pe Vucol, cum va face în Donna Alba cu Preda Buzescu, împins de dragostea sa pentru soția patronului, total indiferentă față de el și chiar agasată de prezența tînărului secretar în biroul soțului ei. Similitudinile dintre relațiile personajelor din această variantă a Brațului Andromedei și cele din Donna Alba sînt evidente. Psihologiile sînt însă primare, iar textul diferă fundamental. Nedan (Cornoiu) nu se leagă decît aparent de nobilul Georges Radu Șerban, personaj pe de-a-ntregul inventat în Donna Alba, iar doamna Nedan este frivolă și cochetă la modul burghez și provincial. Devenită doamna Cornoiu, ea va parcurge deja un proces de creștere în varianta definitivă față de varianta C. Idealizată și înnobilată, ea va deveni Alba Ipsilant în Donna Alba, pierzînd orice legătură cu prototipul din variantele romanului Brațul Andromedei. Doamna Nedan, preocupată în cel mai mare grad de propria ei persoană, și domnul Nedan, care-și împarte grijile politice cu o neînțeleasă și subită pasiune pentru Sultana, prima lui soție, sînt personajele care indică foarte exact filiația manuscrisului C cu romanul Brațul Andromedei. Mihai Aspru, scos din trama acestui roman, își va găsi locul potrivit pentru urmărirea himerei lui erotice în Donna Alba.

Andrei Lazăr are pasiunea stelelor, pe lîngă cea ascunsă pentru doamna Nedan, și în varianta C. Îi va face lui Mihai Aspru o lungă și docță inițiere în tainele cerului, din care scriitorul va reține ceva și în varianta definitivă a Brațului Andromedei. Erudiția astronomică a profesorului Lazăr își va găsi doar alți ascultători. În economia acestei variante, Andrei Lazăr ocupă un loc secundar, ca pandant al lui Mihai Aspru doar o singură noapte. Urmărind mișcările lui Vucol în preajma

Tribunalul Județului Vâlcea Secția II

CITAȚIE No. 4885

Noi — Președintele al Tribunalului Vâlcea, Secția I, în virtutea art. 71 din procedura civilă, chemăm pe D. Gib. Mihăescu personal din com. Drăgășani jud. Vâlcea ca în ziua de 15 Ianuarie 1930 ora 12 din zi, să vie la acest tribunal, spre a se înfățișa ca pârât în procesul pornit la Jud. Romînului p.a. T. Vâlcea

Cunoscând că în caz de nevenire procesul se va judeca în lipsă conform legii.

Președinte,

ROMÂNIA ROMÂNIA

Dos. No. 281/929

493-29 Tip. „Gutenberg", R.-Vâlcea

Act folosit de scriitor pentru a redacta pe verso varianta A a romanului BRAȚUL ANDROMEDEI. (Arhiva Gib. I. Mihăescu, Drăgășani.)

doamnei Nedan, tînărul îndrăgostit rătăcește pe străzi, chinuit de gelozie, timp îndelungat, într-un peisaj scăldat de lună. În această împrejurare are revelația liniștitoare a cerului, și din conștiință i se șterge imaginea maculată a doamnei Nedan. Compensarea se produce, deși soluția este destul de naivă, și datorită neașteptatei întîlniri a lui Mihai Aspru cu profesorul Lazăr, care-și petrecea noaptea studiind cerul cu luneta. Gîndurile astronomului sînt stăpînite de aceeași Zina Nedan, pe care o vede proiectată în reliefurile lunare. Episodul pare creat mai mult pentru ca scriitorul, el însuși un îndrăgostit de astre, să-și poată comunica și literar pasiunea.

Profesorul Lazăr nu apare în varianta C și în postura de inventator al unui perpetuum mobile*, ca în varianta definitivă a Brațului Andromedei. **Cercetarea însemnărilor autorului de pe spatele filelor manuscrisului A lămurește această prezentare unilaterală a fantastului astronom în varianta C. Pe spatele filelor 311—330 din mss. A se află partea cea mai întinsă a textului unei povestiri, rămasă inedită, în care este vorba de un zugrav, Cristian, care se înșeală, la limita, cu nebunia, asupra capacității mașinei pe care o inventează de a declanșa mișcarea veșnică. Textul acesta (D), scris cu creionul, trebuie întregit cu însemnările de pe spatele filei 166, mss. A la care se adaugă trei file independente. În felul acesta am reconstituit 22 de pagini din manuscrisul incomplet al nuvelei care îl are ca personaj principal pe bizarul zugrav Cristian, devenit mai tîrziu, în** Brațul Andromedei, **profesorul Andrei Lazăr.**

Zugravul Cristian, eroul acestei povestiri, care își spune în visurile lui nebunești Cristos și se compară cu Prometeu, lucrează în casa unei doamne la grațiile căreia se pare că nu este indiferent. Acasă, în timpul lucrului, la cîrciumă, nu se gîndește decît la mașina pe care o inventase, un fel de perpetuum mobile **cu care spera să-și cîștige dreptul la nemurire, recunoștința oamenilor, ridicarea în ochii concetățenilor și, mai ales, pentru că îl prefigurează pe Andrei Lazăr, s-o subjuge pe frumoasa doamnă care-l privea pînă atunci cu indiferență. Mașina, care mersese un timp — în vis sau în realitate, se va întreba cu disperare sărmanul nenorocit —, nu este aptă pentru a întreține mișcarea eternă și, de la marginea nebuniei, personajul pare că se întoarce la viața normală, pentru că este capabil în final, mai degrabă ca mecanicul Carol decît ca Lazăr, să se analizeze lucid. Finalul trunchiat, așa cum ni s-a păstrat, nu ne îngăduie, din păcate, să cunoaștem deplin evoluția personajului povestirii. Ea cuprinde, în germene, după cum se vede, drama romanului** Brațul Andromedei. **Unele fraze identice și altele asemănătoare — destul de puține, textul fiind profund modificat, rescris în varianta definitivă — ne permit să identificăm dispersarea acestei povestiri în paginile 80—84, 184—187, 193—195, 198—200 și 257, ediția din 1930 a romanului** Brațul Andromedei. **Contopirea lui Cristian din varianta D cu Andrei Lazăr din varianta C încheie portretul eroului principal din primul roman al lui Gib I. Mihăescu. Descoperirea și cercetarea variantei D face plauzibilă ipoteza pe care o avansăm aici că, din momentul cînd a conturat deplin portretul lui Lazăr, autorul nu mai lucrează la varianta C, îl elimină pe Mihai Aspru, păstrîndu-l pentru un nou roman, și este pregătit, abia acum, la capătul atîtor oscilații și căutări, să scrie varianta definitivă a romanului** Brațul Andromedei.

Al. ANDRIESCU

* Titlul acesta îl găsim notat cu creionul, pe două șiruri mari, în mss. *A*, f. 326r. Aceeași filă cuprinde pe verso sfîrșitul povestirii care îl are ca erou pe Cristian.

[PERPETUUM MOBILE]

Cu zugrăvitul, Cristos făcea parale, căci orășenii îi dau des de lucru; atît de des că uneori, cînd nu mai sfîrșea cîte două săptămîni întregi de muncă necontenită, îi era lehamete, și cînd dimineața pleca de-acasă, cu sulul greu de tipare pe umăr, pînă a nu ieși pe ușă, era cu sufletul strîns ca într-o minghinea. Nu se putea atunci să nu dea alături, adică în camera vecină, al cărui singur mobilier părea să fie o masă mare, patrată, și pe ea ceva prelung și umflat, cu formă și dimensiuni de coșciug, acoperit cu o pînză groasă, de sac.

Ridica acoperămîntul acesta unsuros, cu pete mari, păcurii, doar cu două degete, și cu o pioșenie de parcă ar fi ridicat sfîntul aer de pe masa bisericei. Dedesupt apărea atunci o harababură de roți mari și mici, cu dinți, sau înfășurate în curele înguste de transmisiune, apoi scripeți, spirale, brațe mici de fier sfîrșite printr-o bombă, șuruburi, ciocănașe și Dumnezeu mai știe ce, totul cuprins și despărțit la intervale egale prin patru mecanisme în formă de pistoane; din mijlocul acestei bizare complicații de une[l]te, dintre cele două pistoane centrale, o roată mai mare ieșea de pe umerii altora mai mici, îngrămădite una în alta într-un mod cu totul neobișnuit, și atît de multe, că cea de deasupra părea un sărbătorit dus pe brațe de mulțime... Prin semiîntunericul dimineței abia acum vedeai că roata aceasta desface într-o parte și-n alta niște osii lungi și subțiri, cu încheieturi umflate din loc în loc ca stranii brațe de schelet, terminîndu-se fiecare printr-o cvadruplă articulație de degete lungi și ascuțite. Zugravul rămînea parcă în extaz în fața acestei sinistre combinații mecanice, care avea ceva de strigoi ieșind din mormînt în toată structura sa; zorii veneau atunci mai mult pe fereastră, și fantastica plăsmuire începea să semene din ce în ce mai mult cu o mașină: degetele celor două brațe se vedeau acum cum se îmbină cu alte degete, terminînd alt sistem de articulații mecanice, complicat cu alte roți de-a lungul zidului, a cărui parte de jos o încingea cu totul, se comunica la zidul din fund prin alte roți, fusuri, biele, frînghii, trecea la zidul contrar și se termina în dreptul celuilalt braț al roatei principale cu care se lega în același chip.

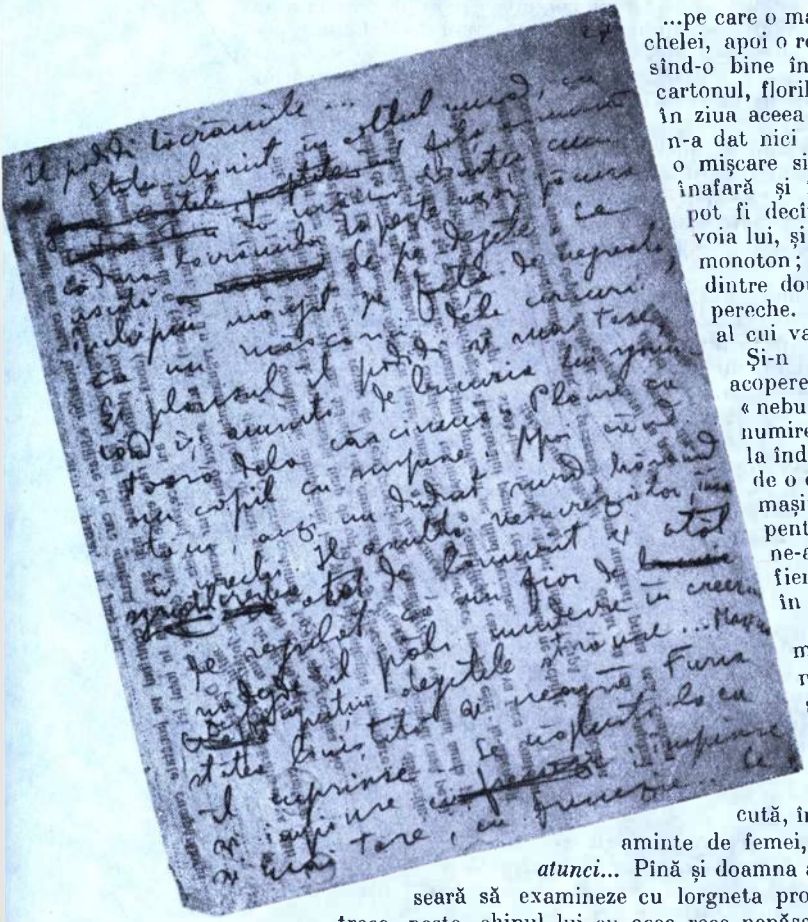
Degetele lui Cristos atingeau prima roată a trupului de pe masă; o învîrtitură, și îndată întreaga mașină gemea de încheieturi, mișcarea se comunica dintr-o roată într-alta pînă cîștiga roata cea mare de deasupra. Atunci cele două brațe se agitau în sensuri stranii și parcă estatic; frînghiile de pe lîngă ziduri se întindeau, drugii de fier pîrîiau, osiile gemeau, întreaga mașinărie părea o vreme în continuă agitație, fără ca mîna mecanicului să mai dea vreun impuls. El o privea atunci cu ochii mari și lacomi, în care se aprindeau scînteile bucuriei. Însă era ceva timid în bucuria asta, slab, care se stingea pe încetul; și înaintea motorului care se stingea la fel. Atunci privirile lui adulmecau îngrijate ultimele roți care mai mișcau spre a se potoli pentru totdeauna. Le ciocănea ușor, dînd aprobator din cap, le controla legăturile. Da, acolo trebuie făcută îndreptarea; osia putea să pornească din roata cea mare spre a duce curentul aparatului, destins în latul pereților, dar nu trebuie să se întoarcă tot în roata cea mare... Osia din stînga trebuia deci scoasă acolo și pusă în legătură cu prima roată de pe masă. Bănuise el asta de mult... Cînd va scăpa de lucrul ăsta, de nu-l mai prididea, va sta o zi întreagă numai la asta. În orice caz, duminică totul va fi îndreptat.

Și ieșea în aerul proaspăt al dimineței, care-i umplea plămînii și-i punea în sînge vinul tare al încrederii și siguranței. Mergea repede, strîngînd sulul de tipar subțioară,

și-n gînd îi tremura o adiere de cîntec care la cîte un hîrtop țîșnea tare și clar, notă răzleață și ciudată ce întorcea asupră-i privirile uimite ale trecătorilor. I-era rușine de privirile acestea ascuțite și batjocoritoare. Dar trecătorii clătinau din cap și treceau înainte: era Cristos! Pe curînd, păreau că-și spun mutește, vom vedea ceva și izbucnirea definitivă. Pe curînd, pe curînd.

Diagnosticul îi fusese pus demult de înțelepciunea concetățenilor și Cristos știa acest lucru. Uneori, în nopți triste, cînd afară urla vîntul și da iureș prin fereastra spartă, alături, prin frînghiile și curelele mașinei ca prin niște coarde de gigantic contrabas, îl apuca [spaima]...

.....

...pe care o mai ușura puțin de marginea tinichelei, apoi o repezea pe trupul tiparului, îndesînd-o bine în dreptul golurilor. Cînd ridica cartonul, florile cele noi erau la linie... I-a mers în ziua aceea mîna cu o iuțeală fantastică și n-a dat nici măcar o dată greș. Căci asta era; o mișcare sigură și lină peste tot și în toate, înafară și înăuntru; repede sau încet, nu pot fi decît ritmice... Trebuie să te lași în voia lui, și să nu-ți mai dai seama de tactu-i monoton; altfel amețeala te aruncă în golul dintre două cadențe, în golul genunei fără pereche. De aceea să vedem rîsul de la urmă al cui va fi, al nebunului sau al cuminților? Și-n mintea lui cuvîntul cuminți se acoperea de o nuanță de batjocură. Era « nebunul » — îi plăcea peste măsură denumirea, ba gîndul îl ducea chiar pînă la îndeplinirea ei... Se vedea compătimit de o omenire întreagă; ăsta a descoperit mașina veșnică. El este mort acum pentru cei vii la minte, dar cît folos ne-a adus nouă, păcătoșilor. Și lacrămi fierbinți curgeau din ochi și i se plimbau în jos pe rădăcina nasului.

Gîndea într-una și bidineaua îi mergea ritmic ca și mișcarea veșnică. Iar tiparul se așeza de la sine... Pe urmă, cînd privea zidul aproape acoperit de florile fantastic compuse și bizar colorate, ca dintr-o vegetație planetară necunoscută, începea să cînte. Cîntecul îi aducea aminte de femei, și cîte femei n-aveau să fie ale lui *atunci*... Pînă și doamna asta frumoasă care vine în fiecare seară să examineze cu lorgneta progresul lucrărilor... Ea nu va mai trece peste chipul lui cu acea rece nepăsare a ochelarilor de cristal. Atunci lorgnonul va cădea pînă unde se întinde lănțușul lui de aur, și ochii cu clipiri dese ai doamnei vor încremeni pe figura renăscutului crucificat. Abia atunci va vedea ea cît e de înaltă fruntea care a putut fura din zborul universului misterul originar, față de care focul lui Prometeu e o nimica toată. Și Prometeul cu ten palid și cu bărbuță blondă se va apleca să sărute mînuța la fel de palidă și inelată...

Fragment din PERPETUUM MOBILE. (Arhiva Gib. I. Mihăescu, Drăgășani.)

Calda imagine mișcătoare îi merge înaintea ochilor, lină ca steaua magilor... Uneori se aprindea în culori mai vii; atunci mișcările line se precipitau. Buzele se ridicau în sus pe braț, treceau mult de cot, se apropiau de moalele ascunziș al subțioarei... Pînă acasă la dînsul, doamna încă se zbătea cu mișcări domoale, vădit inofensive, se apăra cu argumente ațîțătoare, spre a-și feri căderea rochiei, desprinsă din copci.

Se trîntea pe patul de fier cît era de greu; apăra ochii cu pumnii strînși. Minunatul caleidoscop, de sub pleoapele apăsate, începea atunci să se învîrtească de la sine; și-n decorul multicolor de mișcătoare arabescuri reîncepea să se depene dincolo de retină, în cugetul arzător, firul întrerupt. Vestmîntul cădea în noianul steluțelor care jucau în jurul imaginei centrale ca fulgii de zăpadă în lumina globului electric. Se îmbinau într-o horă de triumf, încununînd magic trupul gol, alb și svelt, de care mîinile închipuirei lui se apropiau tremurătoare, ca mîinile de bătrîni, apoi deodată se repezeau tinere și elastice pentru a apuca neantul...

Îl podideau lacrămile... Același neant groaznic, rece, negru, înfiorător, ca spațiul căscat între astre... Aceeași senzație care-l lovește în cap ca un ciocan...

.....

Dar în seara aceea, care nu-i va mai ieși niciodată din minte, impulsul originar a pus în mișcare mașina, desigur pentru totdeauna. El își amintește numai atît, că izbind-o, de bună seamă cu puțină răutate, ca pe una ce rămînea rece la toate atențiile și la toată iubirea lui atît de adîncă, atît de adevărată și de pătimașă, ceva a pocnit în pistoane, printre coarde sau cine știe unde; ceva a pocnit tare și distinct și el a îngălbenit.

Dar roțile au început să-și comunice una alteia avîntul: fringhiile se mișcau lin, tic-tacul pistoanelor devenea tot mai regulat; roata cea mare se ridica spiță cu spiță, greoaie și maestoasă, spre a se rostogoli dincolo, în aceeași cadență sonoră și lentă.

Chipul mîntuitorului privea uimit minunea cea nouă; după două mii de ani, cît colindase necuprinsul, își încercase iarăși puterea...

.....

...uliță să arate la toți minunea cea mare. Și ei să-l convingă că într-adevăr minunea minunilor fusese săvîrșită. Iar în ziua aceasta la doamna frumoasă nu se va duce. S-a terminat cu tiparele și bidineaua. Ea se va mira desigur de nevenirea lui, ba poate va trimite să-l cheme. Însă faima îi va șușoti la ureche... Și atunci va porni singură încoace, umilă, dimineața, spre casa mică, asemănătoare cu o ieslă...

* * *

Pînă seara a rămas în colțul cel muced. N-a simțit nici foame nici sete. Lumea n-a chemat-o. Nu era încă timpul. Înțelegea că nu era de tot stăpîn pe mișcarea eternă. Numai ajunsese la ea. Acei gură cască n-ar fi înțeles nimic, sau și dacă ar fi înțeles i-ar fi strigat: « Oprește-o dacă poți și dă-i drumul în fața noastră să vedem cu ce-o pui în mișcare... »

Și ei puteau să aibă dreptate, le concede cu destulă bunăvoință Cristos. Căci orice motor poate s-o ia așa razna, dacă e bine îndopat cu combustibil sau cu energia necesară.

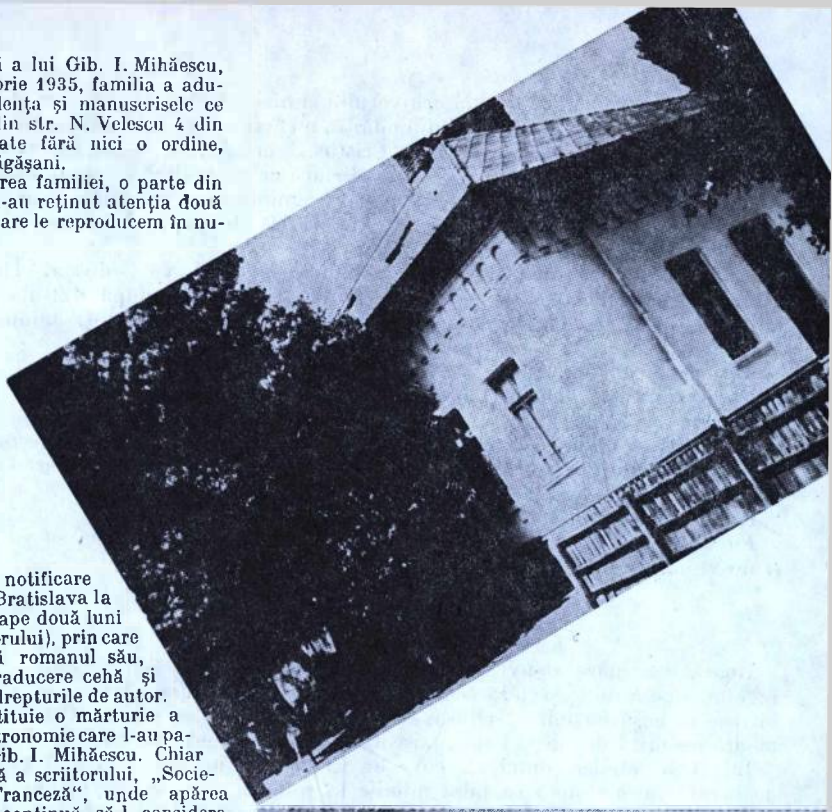
Se ridică încet și cu încredere în sine ca un om mult încercat. Întîi însă o bucată bună de slănină și un chil de vin. Luă sticla, trecu pe la cîrnățărie, apoi se opri la cîrciumă. Pretutindeni cei ce-l întîlniră îl priviră speriați: atît de teribil îi ardeau ochii. Cînd să plece din cîrciumă, o toană de bucurie îl birui...

— Să dai un rînd la toată lumea de-aici, strigă el. Și bătu cu pumnul în masă de clănțăniră toate paharele...

— Dar ce e cu tine, Cristian, băiete, vroi să-l descoase domnul Luță, arhivistul judecătoriei.

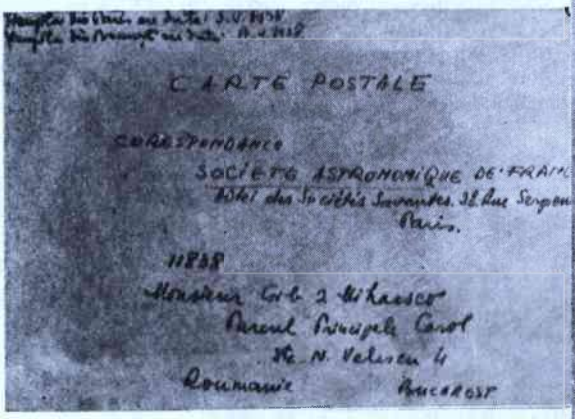
Dar el, dacă mai lovi încă o dată cu pumnul în masă — de se auzi iarăși sunetul de clopoțel al paharelor — și dacă se umflă atîta în plămîni să strige, cu paharul deasupra

La moartea neașteptată a lui Gib. I. Mihăescu, întîmplată la 19 octombrie 1935, familia a adunat în grabă corespondența și manuscrisele ce s-au găsit în locuința din str. N. Velescu 4 din București și, împachetate fără nici o ordine, le-au transportat la Drăgășani.
Cercetînd, cu încuviințarea familiei, o parte din manuscrisele rămase, mi-au reținut atenția două scrisori și un desen pe care le reproducem în numărul de față.

Mai întîi este vorba de o notificare emisă de Academia din Bratislava la 24 august 1935 (cu aproape două luni înainte de moartea scriitorului), prin care i se făcea cunoscut că romanul său, *Rusoaica*, a apărut în traducere cehă și chestiunile privitoare la drepturile de autor. Celălalt document constituie o mărturie a preocupărilor pentru astronomie care l-au pasionat atît de mult pe Gib. I. Mihăescu. Chiar după încetarea din viață a scriitorului, „Societatea de Astronomie Franceză", unde apărea revista „*L'Astronomie*", continuă să-l considere printre abonați.
Desenul cu care se deschide grupajul Gib. I. Mihăescu din numărul de față al revistei, este un desen în tuș, păstrat de asemenea în arhiva familiei.

Ion CRUCEANĂ

CARTE POSTALE

CORRESPONDANCE

SOCIÉTÉ ASTRONOMIQUE DE FRANCE

Hôtel des Sociétés Savantes, 28 Rue Serpente

Paris.

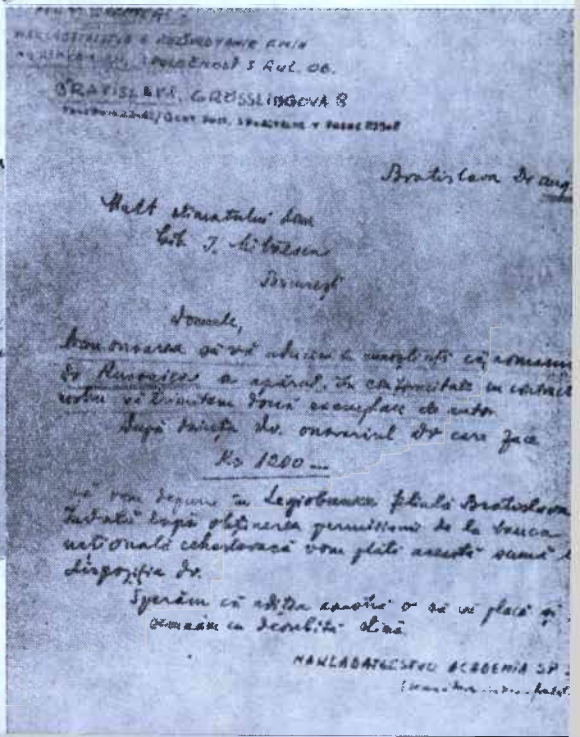
11858

Monsieur Gib I. Mihaescu

Parcul Principele Carol

No. N. Velescu 4

Roumanie Bucarest

Bratislava 24 aug.

Mult stimatului dom

Gib. I. Mihăescu

București

Domnule,

Vă aducem la cunoștință că romanul Dv. Rusoaica a apărut în ediție cehă și vă trimitem 20 exemplare de autor.

După tariful Dv. onorariul Dv. care face

Ks 1200.—

Vă rugăm să binevoiți a ne trimite suma în Legiobanca filiala Bratislava „Zadruha" după obținerea permisiunii de la Banca Națională cehoslovacă vom plăti această sumă în conformitate cu dispozițiile Dv.

Sperăm că ediția aceasta o să vă placă și Dv. ca și celelalte ale sale.

NAKLADATELSTVO AKADEMIA SP.

capului, fu, nu ca să-i răspundă arhivarului și nici celorlalți, dar ca să audă « boierii » strînși dincolo, împrejurul mesei din odăiță, a cărei ușă tocmai se deschidea.

— Nu sunt Cristian, urlă el, sunt Cristos... nebunul... Și-am înviat a doua oară ca să săvîrșesc minunea cea mare... Și el rîdea ca un veritabil nebun, ducînd paharul la gură ... Hi, hi, hi, nebun... Nebunul va face minunea ca să uimească pe cei cuminți.

« Boierii » ieșiră buluc în ușa odăiței și priviră cu spaimă la dînsul. Iar el plăti și porni clătinîndu-se de rîs:

— Noapte bună, cuminților, noapte bună, nebunul vă salută... Deocamdată... ați auzit? *deocamdată*... și aici clipi cu înțeles și trînti ușa după dînsul... Apoi privi de afară, prin geamul murdar, să vadă efectul... Îi văzu pe toți minunîndu-se sau făcînd cu degetul cunoscuta morișcă în dreptul tîmplei.

Atunci izbucni iar în rîs, și atît de tare, că cei dinăuntru se priviră aiuriți și nu mai avură nici o îndoială. Iar el porni pe uliță înainte, rîzînd singur, spre spaima trecătorilor...

Se simțea atît de bine nebun, cînd știa că mașina se învîrtește necontenit acolo. Auzea trosnindu-i în urechi și răsuflînd ca foalele o răsuflare caldă, care-l lovea în față ca vîntul de primăvară, și-l umplea de fericire...

Prin spinare îl îmboldeau neînțeleșii fluizi ai tinereții...

Ea va afla mîine și va crede... Asta pînă cînd piatra minunei se va da în lături și nu va mai rămîne nici o îndoială că învierea s-a săvîrșit.

* * *

Roata cea mare se-nvîrtea necontenit. Și întreaga mașină duruia monoton și regulat, impasibilă și fără semn de oprire, nici măcar [de] încetinire... Cristian intrase în casă cu inima strînsă, dar o auzise din întîia odaie. Hîrîia înainte ca o moară neoprită de zile și nopți, mișcată într-una de curgerea fără sfîrșit a apei.

Intrat în atelier, omul cu chip de Crist dete un chiot, aruncă șapca în formă de beretă în sus, apoi își puse mîinile în șolduri, sări de trei ori în dreapta și de trei ori în stînga, ca într-un început de căzăcească. Umbra uriașă, proiectată de tremurătoarea feștilă pe pereții albi — gălbui, sări și ea sprintenă, imitîndu-i gesturile. Cristian o păli cu șapca care pocni de perete.

— Dă și tu cu șapca în mine dacă poți, îi strigă el atît de tare că afară, în noapte, vecinii se strînseră la garduri. Umbra își apuca șapca la fel, dar atît. Cristian rîse din nou, însă mașina începu parcă să se îndîrjească. Roata cea mare parcă se opintea și toate încheieturile mîrîiau ca un animal căruia nu-i faci în voie. Șapca sărise din umbră drept în frînghii și se încurcase acolo... El o scoase repede; mașina reveni la șuietul ei normal, și o bucurie fără margini se topi ca o lumină mare în pieptul descoperitorului... Va să zică ea e bună și ascultătoare, ea nu e încăpățînată, își zise el încurajînd roata cea mare, care-i mîngîia lui, în necurmata învîrteală, podul palmei.

Pe urmă îi veni în minte s-o apuce. De-o...

.....

... și-o ținu zdravăn: crucea de fier se descurcă de-a binelea în cadrul rotund; aparatul tăcu... Și un fior de gheață îi trecu prin șira spinării: crucea aceea neagră parcă-l fixa... Dădu drumul... O secundă de tăcere, două... apoi aparatul își luă drumul cu bîzîitul lui gros, de bondar.

Mai dădu dușcă o înghițitură bună de vin.

Îl va opri ușor și va pune o piedică printre spițele roții celei mari; cînd va voi să-i dea drumul, va trage piedica... Deocamdată atît... pînă va descoperi pocnitura care a dat drumul mașinei... Asta e tot...

Piedeca o găsi; găsi și-un suport pe care să se poată mișca orizontal; operația e minunată, buuun!...

Opri roata pînă se putu vedea iar spațiul dintre spițe; împinse bara și aparatul tăcu...

Atunci se așează pe-un fund de găleată, desfăcu hîrtia de mezeluri și începu să înfulece... Îi era într-adevăr foame, dar de la a treia îmbucătură deveni distrat. Cum va puta [ști] unde a pocnit ieri aparatul? Trebuie să se uite cu băgare de seamă... Pe dinafară... hm, bună slănină... a văzut... nu e nimic... *Lebervurștul* ăsta e minunat... Prin pistoane trebuie să fie ceva... dar cum să se uită înăuntru... la ăl de-al doilea capacul se poate scoate ușor; dacă o vedea ceva acolo, bine... de nu... Doamne păzește... mai bine cheamă cîțiva ingineri... da... profesori de la universitate, de la politehnică, să vadă ei... să le arate cum merge... și să le spună că totul se trage dintr-o pocnitură...

Străşnic *parizăr*...

Și adică ei să știe de unde pornește mișcarea veșnică? Iar *el* să fie un simplu inconștient care întîmplător a realizat...

Poc...

O pocnitură slabă, atît de slabă c-ar fi putut să fie luată drept o părere.

Cristian tresări brusc și privi cu ochii țintă la mașină. Ea era [atît de nemișcată că se cutremură din nou. Vroi să pornească [spre ea, însă văzu bara trecînd printre brațele crucei din roata cea mare.

Cu neputință. Pînă acuma doar a umblat și dacă n-ar fi bara ar porni cu siguranță... Cum ar putea să nu pornească. Și el minca înainte... cu neputință... Minca zdravăn, de parcă ar fi vrut să arate altuia străin că nu-i pasă. Ba chiar mai înghiți și din vin. Ba chiar mai începu să și cînte printre înghițituri, ca omul cu totul nepăsător de ce ar putea să [i se întîmple.

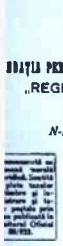
Cînd termină, își șterse mîinile și se apropie de mașină. Trase puțin bara și roata parcă se mișcă. Atunci se porni iar în cîntec. Și trase drugul de tot; roata împiedecată se rostogoli de vreo trei ori și stătu. O împinse, ea se învîrti iar de trei ori, ca rotița ceasornicului stricat, pe care zădarnic îl scuturi să-și mai ia mersul.

Privirea i se zgîi de spaimă și mîinile se ridicară amîndouă spre roata cu palmele întinse, ca pentru a-i cere socoteală, și rămaseră și ele nemișcate în mijlocul drumului. Cristian începu să rîdă. Nu, desigur, trebuie să fie... nimic... o nimica toată... va afla de îndată...

El privi cu atenție pretutindeni, se chiorî prin încheieturi[le] și găurile pistoanelor, încercă frînghiile... Nici o scrînteală nicăieri... nimic, nici o scrînteală... Și cu toate astea ea trebuie să fie, cu neputință să nu fie... Pentru că ea a mers pînă acum... Nu e doar un vis...

Vis... Cuvîntul acesta îl cutremură. Halucinație? Oare acum îi arde de glume?... Asta e bună... Cum a putut să-i vină una ca asta în cap. Desigur din cauza oboselei... din cauza oboselei prea mari, de două nopți de cînd n-a dormit...

Are să se culce... Cu mintea limpede, doar dintr-o aruncătură de ochi va descoperi meteahna... Cum ar putea s-o descopere cu ochii ăștia atît de împăienjeniți.

ADAȚIA PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ
„REGELE CAROL II"

N-l .....

București, I 4 Aprilie 1936 *193...*
SOCIETATEA ROMÂNĂ DE RADIODIFUZIUNE
SOCIETATEA ROMÂNĂ DE TELEFOANE

PREMIUL NAȚIONAL DE LITERATURĂ pe anul 1936
a fost acordat D-lui Ion Pillat și lui Gib I. Mihăiescu

Majestatea Sa Regele a binevoit a aproba ca " Premiul Național de Literatură " al Fundației pentru Literatură și Artă " Regele Carol II " , în valoare de lei 100.000, ce se distribuie în fiecare an, să fie acordat în unul acesta D-lui Ion Pillat , pentru opera sa poetică , și , cu titlu postum, lui Gib I.Mihăiescu.

dresa prin care se comunica acordarea Premiului naționl de literatură pe anul 1936 lui Ion PILLAT și Gib. I. IHĂESCU. (Arhiva Gib. I. Mihăescu, Drăgășani.)

* * *

Cînd se deșteptă avea huruit în urechi. I se păru că mașina s-a învîrtit toată noaptea, deși, în vis, ea cînd se pornea nebună, cînd îi rînjea cu toate spițele roților dispuse în formă de dinți, ca un animal rău și negru. S-a repezit, căci se culcase îmbrăcat, de-a dreptul în atelier; mașina stătea nemișcată și totuși huruitul acela persista liber în urechi ca un rîs monoton și greu, supranatural. Repezi roata; aceasta făcu cîteva volte și se opri. O repezi din nou cu și mai multă putere; ea-și făcu neputincioasele ei învîrtituri, apoi simple oscilații, și totul intră în neantul...

.....

Îl podidi lăcrămile...

Stătu chinuit în colțul umed, cu fața ascunsă în mîini. Simțea cum că[l]dura lăcrămilor topește ușor păcura uscată de pe degete. Se închipui mînjit pe față de negreală ca un măscărici de la circuri. Și plînsul îl podidi și mai tare cînd își aminti de bucuria lui zgomotoasă de la cîrciumă. Plînse ca un copil, cu suspine. Apoi, cînd tăcu, auzi un duduit surd, hîrîind în urechi. Îl ascultă neîncrezător, însă zgomotul creștea atît de lămurit și atît de regulat că un fior de nădejde îl păli undeva în creier... Desfăcu puțin degetele strînse... Mașina stătea liniștită și neagră. Furia îl cuprinse... Se năpusti la ea și împinse; împinse și mai tare, cu frenezie... Se...

.....

[*După*] săptămîni, cînd izbuti în sfîrșit să despartă adevărul de nebunie, își aminti că mașina cu mișcare veșnică pornise *într-adevăr* înt[r-un] rînd să nu se mai oprească. Că în zilele acelea, cît se învîrtise, ea fusese într-astfel încît prinsese singură focul divin din cer. Dar cine ar putea să creadă pe-un nebun de acest lucru.

Căci cu vremea el însuși ajunsese să-și închipuie că și atunci nu fusese decît tot o pălălaie de nebunie.

Gib. I. Mihăescu

MERIDIANE

André BRETON — Tristan TZARA

ÎN CULISELE CONGRESULUI AVANGARDEI DE LA PARIS

André Breton, Paul Eluard, Benjamin Péret și Tristan Tzara în 1932.

I. Argument

Departamentul manuscriselor din Biblioteca Națională din Paris a achiziționat în ultimii ani de la familia Breton un dosar senzațional (cota 14316), *conținînd în 160 de file actele, confidențiale atunci, ale Congresului literar de la Paris din 1922, congres prin care André Breton se desparte de dadaiști, punînd bazele primei faze a mișcării suprarealiste. Congresul este pregătit, începînd cu luna decembrie 1921, în presă, dar și prin «agenți», scrisori, discuții directe (aproape electorale), prin dialoguri și confruntări, ajungînd, în februarie 1922, să aibă și un nume insurecțional: «Congrès de Paris. Congrès international pour la détermination des directives et la défense de l'esprit moderne.»* [1]

Evenimentul este comentat în presa timpului și menționat în lucrările de sinteză printre care: Histoire du surréalisme, suivi de l'an dernier (et de: Le trou du souffleur, Souvenires) *de Jacques Baron (Paris, Denoël, 1969, 320 p.);* Dada à Paris *de Michel Sanouillet (teză de doctorat la Sorbona), Paris, Jean Jacques Pauvert, 1965, 642 p.;* Dada

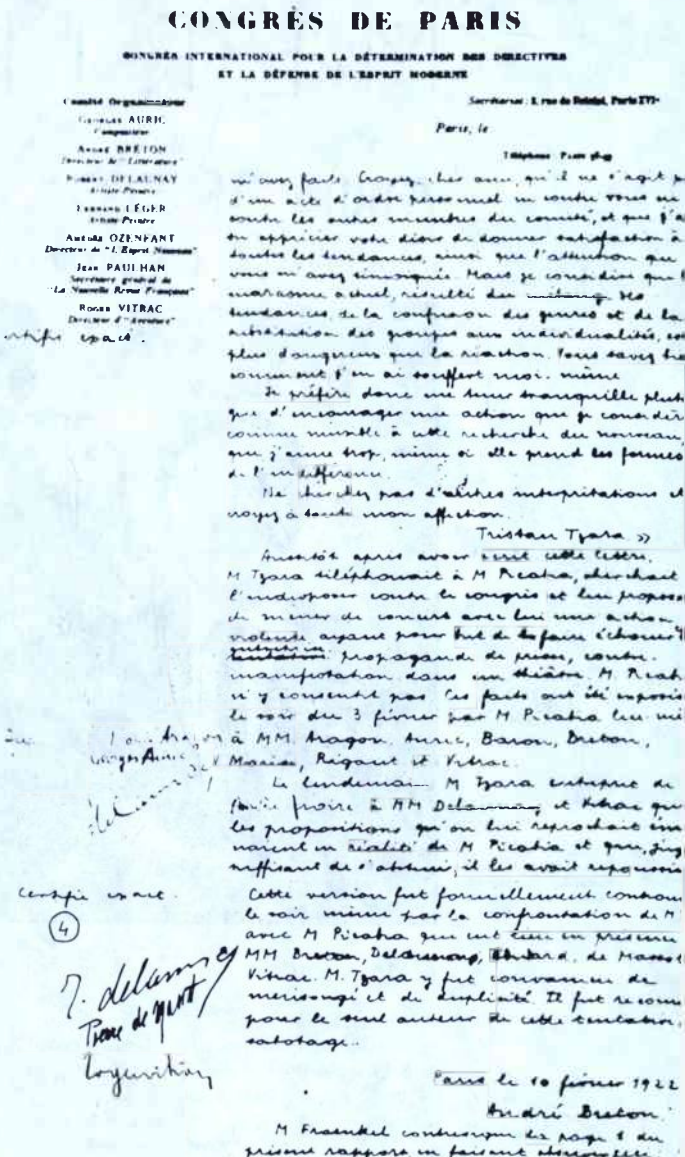
[1] Congresul din Paris. Congres internațional pentru determinarea directivelor și apărarea spiritului modern.

et le surrealisme *de Micheline Tissou-Braun (Paris, Ed. Bordas, 1973); Serge Fouchereau,* Expressionisme, Dada surréalisme et autres ismes *(2 vol. Paris, Ed. Dencël, 1976);* Dada et surréalisme *de C. W. E. Bigsby (London, Mathuen, 1972, 91 p.);* The poetry of Dada and Surréalisme: Aragon Breton, Tzara ... *de Mary Ann Caws (Princeton, New Jersey, Princeton University, 1970, 226 p.); etc. Dar nici una din aceste scrieri nu dă amănunte de culise și nu explică decît cauzele teoretice, publice ale conflictului dintre Tzara și Breton, recte dintre dadaiștii francezi și suprarealiști. Nici măcar jurnalul semnat de Germaine Everling*[2]*, iubita lui Francis Picabia, nu dezvăluie tainele acestui conflict.*

În 1976, a apărut la Paris, editat de Jean Claude Sinoën, un Dicționar al dadaismului *aparținînd lui Georges Hugnet*[3] *istoric fidel al mișcării Dada. Georges Hugnet, decedat în 1974, era elev de liceu la Zürich, în 1917, și frecventa Cabaretul Voltaire cu asiduitate, devenind mai tirziu, prieten apropiat al lui Tristan Tzara, editîndu-i poemele dadaiste în 1929. Nici acest emul sincer și aproape singular al lui Tzara nu redeschide, deși ar fi avut motive suficiente, procesul rupturii marcată de Congresul de la Paris din 1922, din care Tzara a ieșit, fără îndoială, dezavantajat.*

Deducem de aici, cu rezerva cuvenită în asemenea cazuri[4]*, că piesele dosarului n-au fost cunoscute pînă acum de istoricii literari ai mișcărilor de avangardă și că organizatorii Congresului de la Paris n-au avut, după cum se poate observa din documentarul ce-l vom publica în continuare, nici un interes să le dezvăluie, nici în martie 1922, și nici mai tirziu, cînd șocul polemicii se atenuase, devenind un simplu fapt obiectiv de istorie literară.*

Cînd, în 1946, Tristan Tzara face o vizită în România și ține două conferințe despre contribuția mișcărilor literare de avangardă la transformarea lumii europene, găsește cu cale să comenteze doar în cîteva cuvinte conflictul său cu Breton, atît de zgomotos la vremea lui: « Activitatea lui Dada luă sfîrșit în 1922. Nu vreau să intru în istoria salturilor și a certurilor care sub înfățișări perso-

CONGRÈS DE PARIS

CONGRÈS INTERNATIONAL POUR LA DÉTERMINATION DES DIRECTIVES ET LA DÉFENSE DE L'ESPRIT MODERNE

Comité Organisateur
Louis ARAGON
André BRETON
Robert DE LAUNAY
Fernand LÉGER
André OZENFANT
Directeur de "L'Esprit Nouveau"
Jean PAULHAN
Secrétaire général de "La Nouvelle Revue Française"
Roger VITRAC
Directeur d'"Aventure"

Secrétariat : 3, rue de Beaune, Paris (7e)

Paris, le

Téléphone Fleurus 18-59

m'avez fait l'honneur, chez eux, qu'il ne s'agit pas d'un acte d'ordre personnel ni contre vous ni contre les autres membres du comité, et que j'ai pu apprécier votre désir de donner satisfaction à toutes les tendances, ainsi que l'attention que vous m'avez témoignée. Mais je considère que la manifestation a duel, résultat des mélanges des tendances de la confusion des genres et de la substitution des groupes aux individualités, est plus dangereuse que la réaction. Vous savez très sincèrement j'en ai souffert moi-même.

Je préfère donc une lutte tranquille plus digne d'encouragement une action que je considère comme nuisible à cette recherche du nouveau, que j'aime trop, même où elle prend les formes de l'indifférence.

Ne cherchez pas d'autres interprétations à mes gestes à toute mon affection.

Tristan Tzara »

Aussitôt après avoir écrit cette lettre, M Tzara téléphonait à M Picabia, cherchant l'endroit où le congrès et lui proposa de mener de concert avec lui une action violente ayant pour but de faire échouer [illegible] propagande de paix, contre-manifestation dans un théâtre. M Picabia n'y consentit pas. Les faits ont été exposés le soir du 3 février par M Picabia lui-même à MM. Aragon, Auric, Baron, Breton, Massis, Rigaut et Vitrac.

Le lendemain M Tzara entreprit de faire croire à MM Delaunay et Vitrac que les propositions qu'on lui reprochait n'émanaient en réalité de M Picabia et que, ne parvenant à s'entendre, il les avait repoussées.

Cette version fut formellement contredite le soir même par la confrontation de M Tzara avec M Picabia qui eut lieu en présence de MM Breton, Delaunay, Eluard, de Massot, Vitrac. M. Tzara y fut convaincu de mensonge et de duplicité. Il fut reconnu pour le seul auteur de cette tentative de sabotage.

Paris le 10 février 1922

André Breton

M Frankel conteste les pages 4 du présent rapport en faisant observer que il n'y a eu lieu à aucun vote quelconque à l'issue d'un congrès qui se prolongeait d'une manière anormale. D'autre part il ne semble pas à M. Frankel que les mouvements d'indignation puissent donner lieu à des rétractations par une relation écrite, même lorsque M. Tzara a pu employer, comme arme contre lui, une menace qui n'avait pas de portée par elle-même.

---

[2] Germaine Everling, *L'anneau de Saturne* (Souvenir concernant Picabia), Préface Jean Cocteau, Paris, Fayard, 1970, 205 p.

[3] Georges Hugnet, *Dictionnaire du Dadaïsme*, Paris, Ed. Jean Claude Sinoën, 1976, 368 p.

[4] Descoperirea noastră are loc în noiembrie 1976; s-ar putea ca între această dată și data publicării în România a textului nostru, dosarul Breton să mai fi fost semnalat în presa franceză. Documentele le-am semnalat în nr. 2/1977 al *„Revistei de istorie și teorie literară"*.

nale ascundeau cereri de principii și procese de tendințe. *(s.n.) Ele au fost, în oarecare sens hotărîtoare, fiindcă răspundeau diferitelor metode ideologice care insuflețeau epoca. Astfel lua naștere suprarealismul din cenușa lui Dada care își sfîrșise de jucat rolul.»*[5]

Cu atît mai mult problemele organizatorice, documentele polemice nu au intrat în atenția altor tipuri de cercetări, mai sintetice și mai teoretice, unele de o mare importanță în istoria doctrinelor estetice ca: Philippe van Tieghem — Les grandes doctrines littéraires en France, *Paris, 1965 (De la Pléiade au Surréalisme), 302 p.; Marcel Raymond* — De Baudelaire au surréalisme, *José Corti, Paris, 1952; Yves Duplessis* — Le Surréalisme, *Paris, 1950, Presses universitaires de France; Ferdinand Alquie* — Philosophie du Surréalisme, *Paris, 1956, Ed. Flamarion, 1956, 235 p.; Mario de Micheli,* Le avangardie artistiche del Novecento, *Milano, 1959, 417 p.; Willy Verkauf* — Dada, *Zürich, 1957; Hans Richter* — Dada — Profile, Documente, *Zürich, Verlag „Die Arche", 1951, 116 p.; Micheline Tissou-Braun* — La crise de l'humanisme. Le conflict de l'individu et la société dans la littérature française moderne, *Paris, Nizet, 1958* etc.

II. Documentele Congresului de la Paris

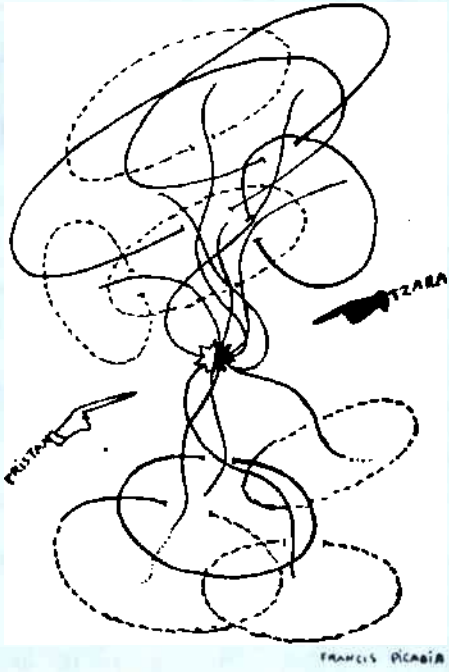
În februarie 1922, André Breton trimite o circulară tipărită artiștilor avangardiști (poeți, pictori muzicieni) din Franța și alte țări prin care le cere adeziunea la lucrările congresului; textul circularei este publicat și în presă sub titlul: Congrès de Paris, Congrès International pour la détermination des directives et la défence de l'esprit moderne.

Comitetul organizator era format din șapte membri indicați în ordine alfabetică: Georges Auric (compozitor), André Breton (director al revistei „Littérature"*), Robert Delaunay (pictor), Fernand Leger (pictor), Amédée Ozenfant (directorul revistei* „L'Esprit Nouveau"*), Jean Paulhan (secretarul general al revistei* „La Nouvelle Revue Française"*), Roger Vitrac (directorul revistei* „L'Aventure"*). Secretariatul Congresului avea adresa în: 2, «rue de Noisiel».*

Răspund prin adeziuni: Louis Aragon, Albert Fue, Fernand Léger, Filippo Tommaso Marinetti, Amédée Ozenfant, Jean Paulhan, Francis Picabia, Matei Russou, Florent Felb, Robert Mortiev, André Malraux, Rafael Lozano, Franz Hellen ș.a. Tristan Tzara simțind că acest congres e îndreptat împotriva mișcării Dada, trimite o scrisoare de neadeziune la spiritul grupării lui Breton.

Într-o amplă scrisoare adresată lui Breton, document aflat în acest dosar, Jean Paulhan, după ce-și dă adeziunea pentru convocarea Congresului, propune cîteva probleme de ordin estetic ce-ar urma să fie elucidate în discuțiile conclavului antidadaist, printre care și aceea dacă mai există un spirit modern și-n ce-ar consta el în epoca noastră mașinistă: «Spiritul modern are o realitate interioară, exterioară sau mixtă?» Paulhan completează această primă întrebare cu o alta, de ordin sociologic: «Putem fi moderni în artă și înapoiați în politică sau invers?»

Tristan Tzara, simțind că se pregătește la Paris o puternică insurecție antidadaistă, organizează o campanie defensivă de presă la Berna. Astfel, ziarul „Der Stijl"*, din 28 ianuarie 1922, publică o scrisoare anti-bretonistă, în care preparativele birocratice ale Congresului de la Paris sînt considerate*

[5] Tristan Tzara, *Suprarealismul și epoca de după război*, în românește de Sașa Pană, București, 1947, extras din revista *„Orizont"*, an III, nr. 3, febr. 1947. (A doua conferință este rostită de Tristan Tzara la Studioul Teatrului Național, în 4 decembrie 1946, sub titlul *Avangarda literară și Rezistența franceză*).

ridicule prin faptul că vor să anihileze o realitate a artei moderne. Articolul amintit e un fel de ultimatum adresat insurgenților parizieni. Semnează: Tristan Tzara, Paul Eluard, G. Ribemont-Dessaignes, Erik Satie.

Congresul, în pregătire, își continuă campania; astfel, Fernand Léger trimite lui Breton o listă cu punctele ce trebuie dezbătute: «gustul artistic; culoarea e o necesitate ca și apa sau aerul sau focul?; în ce proporție urbanismul și obiectele industriale cu geometria lor violentă, influențează artele plastice?; scopul artei este miracolul sau industria?; există o influență a picturii (a cromaticii) asupra vieții moderne? Dacă culoarea este o necesitate vitală, se poate ajunge în societate la uzine policromatice sau la spitale multicolore?; obiectul fabricat se poate dispensa de efortul artistic?; ce apreciază omul mai întîi frumosul sau utilul?; Cum spunem: „bicicletă utilă" sau „bicicletă frumoasă"?»

Italianul F. T. Marinetti, șeful școlii futuriste trimite lui Breton o scrisoare de aderiune, datată 22 februarie 1922. Însă, cea mai interesantă piesă a dosarului, utilă ca o probă pentru descifrarea culiselor organizatorice și pentru clarificarea polemicii dadaisto-suprarcaliste, e scrisoarea din 17 februarie 1922 (p. 113) a celui mai bun pricten al lui Tristan Tzara, Francis Picabia, adresată lui Breton. În această epistolă o parte din amicii lui Tzara sînt criticați, cu o vădită tendință de minimalizare. Separat, Picabia notează cîteva chestiuni ce urmau să fie dezbătute la Congres: Sunetul este o realitate subiectivă?; Care e prima condiție a splendoarei?; Care e diferența între soare și lună?; Putem judeca fără limite?; Pipăitul e simțul cel mai intim?

În 10 februarie 1922, André Breton convoacă comitetul de inițiativă al Congresului, deci își mobilizează partizanii și încheie un fel de proces-verbal, scris cu mîna sa, prin care stigmatizează atitudinea lui Tristan Tzara:

André Breton (Desen de Picasso);

Roger Vitrac (Desen de André Derain);

Georges Aurie;

Robert Delaunay (Autoportret, 1906).

« Le 2 février [*inițial scris 1 février, apoi șters*], M. Breton soumettait au Comité du Congrès de Paris le cas de M. Tzara qui estimait ne pouvoir participer au Congrès, ne se trouvant point représenté au sein du comité.

Nous rappelons qu'il n'a jamais été dans l'esprit des organisateurs de figurer à ces sept toutes les tendances, leur rôle se bornant à *organiser pratiquement* un congrès de toutes les tendances. C'est en vertu de ce principe qu'ils avaient décidé de réunir un certain nombre de « commission » groupant des individus de tendances analogues et appelées à définir les questions qu'il importait à ceux-ci de voir poser au congrès. Les points de vue les plus différents pouvaient de la sorte en faire connaître. M. Breton, par exemple, prévoyait une commission dans laquelle il croyait pouvoir assembler,

La 2 februarie, Dl Breton supunea Comitetului Congresului de la Paris cazul lui Tzara, care considera că nu poate participa la Congres, nefiind reprezentat în Comitet. Noi reamintim faptul că n-a fost niciodată în spiritul organizatorilor de a reprezenta prin acești șapte membri toate tendințele, rolul lor mărginindu-se numai să organizeze în mod practic un congres de toate tendințele. Ca urmare a acestui principiu, ei au decis să reunească un număr de membri în « comisie », grupînd indivizi de tendințe analoage și chemați să definească chestiunile de mare importanță ce ar putea figura pe ordinea de zi a Congresului. Punctele de vedere, cele mai diferite, puteau astfel să fie cunoscute. Dl. Breton, de exemplu, prevedea o comisie în

l'attention que vous m'avez témoignée
Mais je considère que le marasme
actuel, résultat du mélange des
tendances, de la confusion des
genres et de la substitution des
groupes aux individualités, est
plus dangereux que la réaction.
Vous savez bien comment j'en
ai souffert moi-même.
Je préfère donc me tenir tran-
quille plutôt que d'encourager
une action que je considère com
me nuisible à cette recherche de
nouveau, que j'aime trop,
même si elle prend les formes
de l'indifférence.
Ne cherchez pas d'autres in-
terprétations et croyez à
toute mon affection
Tristan TZARA

Jéan Paulhan; Amédée Ozenfant; Fernand Léger în 1947.

entre autre, les noms de MM. Picabia et Tzara. Mis au courant de ce projet, que fut discuté le 1-er février en présence de MM. Aragon, Breton, Eluard, Frenckel, Rigaut, Soupault et Vitrac, M. Tzara jugea M. Picabia absolument indésirable dans son groupe. M. Breton se vit donc contraint de prévoir deux commissions au lieu d'une. Comme il n'admettait pas que sans raison avouée on lançât l'exclusion contre quelqu'un et qu'il jugeait, nottamment, cet acte contraire à l'esprit « dada » tel qu'il l'entendait, M. Breton declara que la commission dont ferait partie M. Picabia serait la sienne, tandis que M. Tzara entreprenait de former une autre commission. C'est à ce moment que ce dernier exprima le regret de ne plus pouvoir se considérer comme représenté au sein du comité et fit, pour la première fois, des réserves sur sa participation à l'entreprise.

Dans un esprit de large équité et pour éviter que s'accrédite l'opinion que le comité organisateur faisait obstruction à certaines tendances, dont celle de M. Tzara, le comité, dans sa séance du 1er février, décida, à l'unanimité des membres présents (cinq ou sept: MM. Auric et Paulhan excusés) de donner satisfaction à M. Tzara, du

care credea c-ar putea aduna, printre alte nume, pe acelea ale d-lor Picabia şi Tzara. Pus în curent cu acest proiect, ce fu discutat la 1 februarie în prezenţa d-lor Aragon, Breton, Eluard, Frenckel, Rigaut, Soupault şi Vitrac, dl. Tzara socotea pe dl. Picabia absolut indezirabil grupei sale. Dl. Breton se văzu deci constrîns să prevadă două comisii în loc de una. Cum el nu admitea ca fără un motiv mărturisit să se pronunţe excluderea cuiva, şi judeca, astfel, acest act, ca fiind contrar spiritului «dada», cum îl înţelegea el, dl. Breton declarase că grupa din sînul căreia făcea parte dl. Picabia ar fi a sa, pe cînd dl. Tzara încerca formarea unei alte comisii. Chiar în acest moment, acesta din urmă îşi exprima regretul de a nu se mai putea considera ca reprezentant în sînul comitetului şi formulă pentru prima dată rezerve cu privire la participarea sa la această întreprindere.

Într-un spirit de largă echitate şi pentru a evita acreditarea opinici prin care comitetul organizator ar pune piedici unor anumite tendinţe, printre care aceea a d-lui Tzara, comitetul, în şedinţa sa din 1 februarie a decis, în unanimitatea membrilor prezenţi (cinci din şapte: d-nii Auric şi Paulhan fiind scuzaţi) să

reste, avait dès la veille, au cours de la discussion dont nous avons parlé, que son adhésion au congrès était subordonnée à la représentation dans le comité de la tendance dont il se réclamait et qu'il jugeait différente de celle de M. Breton.

Profitant de notre circonstance et dans le but d'étendre le plus possible ses moyens d'action, le comité décida en outre de faire appel à MM Germain, fondateur de *„Ecrits Nouveaux"* et Reverdy, fondateur du *„Nord-Sud"*.

M. Breton ayant avisé le lendemain M. Tzara que sa candidature avait été acceptée par le comité organisateur et que ce dernier avait également décidé de faire appel à MM Germain et Reverdy, M. Tzara se montra d'abord très heureux de cette solution et félicita M. Breton de son impartialité. Il réserva toutefois sa réponse jusqu'au soir et il eut à cinq heures et demie, en présence de MM. Aragon et Soupault, un entretien avec M. Breton au cours duquel il prétendit engager celui-ci dans une voie d'obstruction pure et simple contre toutes tendances n'étant pas la sienne. M. Breton ayant refusé de se prêter à ces manoeuvres, M. Tzara, après l'avoir à nouveau assuré de son amitié, se refusa à lui donner une réponse orale et, quelques minutes après l'avoir quitté, fit parvenir à son adresse un pneumatique ainsi conçu:

„Paris le 3 février 1922

Cher Ami,

j'ai pensé à la proposition que vous m'avez faite d'entrer dans le comité du Congrès de Paris. J'ai le grand regret de vous dire que les réserves que j'avais faites sur l'idée même du Congrès ne changent pas du fait j'y participe, et qu'il m'est assez désagréable de devoir refuser l'offre que vous m'avez faite. Croyez, cher ami, qu'il ne s'agit pas d'un acte d'ordre personnel ni contre vous ni contre les autres membres du comité, et que j'ai su apprécier votre désir de donner satisfaction à toutes les tendances, ainsi que l'attention que vous m'avez témoignée. Mais je considère que le marasme actuel, résulté du mélange des tendances, de la confusion des genres et de la substitution des groupes aux individualités, est plus dangereux que la réaction. Vous savez bien comment j'en ai souffert moi-même.

Je préfère donc me tenir tranquille plutôt que d'encourager une action que je considère comme nuisible à cette recherche du nouveau, que j'aime trop, même si elle prend les formes de l'indifférence.

Ne cherchez pas d'autres interprétations et croyez à toute mon affection.

Tristan TZARA"

dea satisfacție d-lui Tzara; dealtminteri, încă din ajun, în cursul discuției despre care am vorbit, adeziunea sa la congres era subordonată reprezentării în comitet, a tendinței pe care și-o reclama și pe care o considera diferită de cea a d-lui Breton.

Profitînd de împrejurarea noastră și în scopul de a extinde cît mai mult posibil mijloacele sale de acțiune, comitetul a decis, între altele, să facă apel la d-nii Germain, fondatorul lui „Ecrits Nouveaux" și Reverdy, fondatorul lui „Nord-Sud".

Dl. Breton anunțînd a doua zi pe dl. Tzara că i-a fost acceptată candidatura de către comitetul de organizare și ținînd seama de faptul că și el se decisese, de asemenea, de a face apel la d-nii Revery și Germain, dl. Tzara se arătă la început foarte fericit de această soluție și felicită pe dl. Breton pentru imparțialitatea sa. În același timp își rezervă răspunsul pînă către seară și, la orele cinci și jumătate avu loc o întrevedere cu dl. Breton în prezența d-lor Aragon și Soupault, în cursul căreia el făcu obstrucție pur și simplu contra tuturor tendințelor care nu-i erau comune. Dl. Breton refuză să se preteze la acest fel de manevre, iar dl. Tzara după ce-l asigură din nou de prietenia sa, refuză să dea pe loc un răspuns verbal și cîteva minute după ce l-a părăsit, trimise pe adresa sa o telegramă astfel concepută:

« Paris, 3 februarie 1922

Scumpe amice,

M-am gîndit la propunerea ce mi-ați făcut de a intra în comitetul Congresului din Paris. Cu mult regret vă mărturisesc că rezervele pe care le am asupra ideii însăși a Congresului nu schimbă cu nimic participarea mea și că îmi este destul de dezagreabil să refuz oferta ce mi-ați făcut. Vă rog să credeți, scumpe amice, că nu este vorba de un act de ordin personal, nici de unul îndreptat contra dumneavoastră, nici contra celorlalți membri ai comitetului și că am știut să apreciez dorința dumneavoastră de a da satisfacție

Aussitôt après avoir écrit cette lettre, M. Tzara téléphonait à M. Picabia, cherchait à l'indisposer contre le congrès et lui proposait de mener de concert avec lui une action de violence ayant pour but de faire échouer cette entreprise: propagande de presse, contre-manifestation dans un théâtre. M. Picabia n'y consentit pas. Ces faits ont été exposés le soir du 3 février par M. Picabia lui-même à MM. Aragon, Auric, Baron, Breton, Morin, Rigaut et Vitrac.

Le lendemain, M. Tzara entreprit de faire croire à MM. Delaunay et Vitrac que les propositions qu'on lui reprochait émanaient en réalité de M. Picabia et que, jugeant suffisant de s'abstenir, il les avait repoussées. Cette version fut formellement controuvée le soir même par la confrontation de M. Tzara avec M. Picabia qui eut lieu en présence de MM. Breton, Delaunay, Éluard, de Massot et Vitrac. M. Tzara y fu convaincu de duplicité. Il fut reconnu pour le seul auteur de cette tentation de sabotage.

Paris le 10 février 1922

André BRETON

M. Fraenkel contre-signe la page 1 du présent rapport, en faisant observer ceci: il ne lui a jamais paru que M. Tzara attachât un intérêt quelconque à l'idée d'un congrès qui se présentait d'une manière aussi sérieuse. D'autre part il ne semble pas à M. Frankel que les mouvements d'une discussion puissent jamais être reproduits par une relation écrite, même minutieuse M. Tzara a pu employer, comme arme de combat, une menace qui n'avait pas plus de portée q'une autre. »

---

tuturor tendințelor, prin atenția ce mi-ați mărturisit. Dar consider că marasmul actual rezultat din amestecul de tendințe, din confuzia genurilor și a substituției de grupuri la individualități, este mult mai periculoasă decît reacțiunea. Dumneavoastră știți bine cît am suferit eu însumi.

Prefer deci să stau liniștit mai degrabă decît să încurajez o acțiune pe care o consider vătămătoare în această căutare a noului, și-mi e suficient dacă ea ia formele indiferenței.

Nu căutați alte interpretări și credeți în toată afecțiunea mea.

Tristan TZARA »

Imediat după primirea acestei scrisori, dl. Tzara a telefonat d-lui Picabia, încercînd să-l atîțe contra congresului și îi propuse să coordoneze, în înțelegere cu el, o acțiune de violență cu scopul de a zădărnici această acțiune: propagandă de presă, contra manifestație într-un teatru. Dl. Picabia nu consimți la această manevră. Faptele au fost expuse în seara zilei de 3 februarie de către dl. Picabia însuși d-lor Aragon, Auric, Baron, Breton, Morin, Rigaut și Vitrac.

A doua zi d. Tzara hotărî să-i facă pe d-nii Delaunay și Vitrac să creadă că propunerile pe care i le reproșau veneau în realitate de la dl. Picabia și că, abținîndu-se, el implicit le și răspundea. Această versiune a fost formal născocită chiar în aceeași seară prin confruntarea d-lui Tzara cu dl. Picabia, confruntare ce avu loc în prezența dlui Breton, Delaunay, Eluard, de Massot și Vitrac. Dl. Tzara fu acuzat de minciună și de duplicitate. Fu recunoscut ca singurul autor al acestei tentative de sabotaj.

Paris 10 februarie 1922

André BRETON

Dl. Fraenkel contrasemnează pagina 1 a prezentului raport, făcînd următoarele observații: nu i s-a părut niciodată că dl. Tzara ar fi fost legat de un interes oarecare cu privire la ideea de a organiza un congres de o manieră cît de cît serioasă. Pe de altă parte, nu i se pare d-lui Fraenkel că momentele unei discuții ar putea fi vreodată reconstituite exact în scris la fel de amănunțit. Dl Tzara a putut folosi ca armă de luptă, o amenințare, care nu avea mai multă eficiență ca o alta.»

La pagina 149, se află un extras pe foi de caiet (scris de mîna lui Breton), din lucrarea lui Richard Huelsenbeck: Dada siegt *(1920). Extrasele sînt scoase de André Breton cu vădită intenție de a publica un articol defăimător, pe care dealtfel l-a și scris.*

În ziarul „Paris-Midi" *din 10 februarie 1922, apare o completare la* Manifestul Congresului insurecțional de la Paris, *completare redactată și semnată de comitet, în urma scrisorii lui Tristan Tzara. Textul ne interesează în mod special pentru a înțelege mai bine sensul ruptuirii dintre Breton și Tzara:*

«Comitetul Congresului din Paris pentru determinarea directivelor și apărarea spiritului modern, își continuă în mod activ lucrările. Dar o scrisoare — invectivă, conținînd în marc, chestiuni ce se vor agita în discuțiile Congresului, ne atrage fără întîrziere atenția. Mai întîi subsemnații membri ai Comi-

tetului de organizare ţin să vă pună în gardă contra purtărilor unui personaj cunoscut ca promotor al unei mişcări venite de la Zürich, care n-a avut nici o utilitate şi n-a mai răspuns de multă vreme vreunei realităţi.

Comitetul profită de această ocazie pentru a garanta fiecăruia, contrar unor insinuaţii răuvoitoare, cea mai mare libertate în sînul Congresului. Toate tendinţele, chiar cele mai extremiste, prin asta înţelegînd pe acelea care pretind să reprezinte persoana pe care o vizăm, vor fi luate în mod egal în consideraţie. Ceea ce nu vom putea permite e numai faptul că acest fel de întreprindere este determinată de calculele unui impostor avid de reclamă.» *Semnează: Georges Auric, André Breton, Robert Delaunay, Fernand Léger, Amédée Ozenfant, Roger Vitrac.*

La acest comunicat, Tzara răspunde în ziarul „Siècle" *din 15 februarie 1921: «Un Congres internaţional care reproşează cuiva că este* un străin *n-are nici o raţiune să se mai ţină.»* „Le journal du peuple», *din 22 februarie 1922, la* Cronica mărunţă, *face o scurtă dare de seamă asupra pregătirii Congresului, anunţînd cu insinuare ştirea că a o şedinţă pregătitoare, Tristan Tzara a fost făcut «impostor, avid de reclamă, venit de la Zürich», de către André Breton.*

Polemica nu încetează după dezbaterile Congresului, ci continuă în toată luna martie 1922, printr-un amplu dialog, purtat în paginile ziarului „Comedia" [6].

Aderenţi ai Congresului mai sînt scriitorii grupaţi în redacţia revistei „Action" — cahiers de philosophie et d'art, *direction: Florent Falb et Robert Mortier, printre semnatari, André Malraux, membru al comitetului de redacţie, student. Rafale Lozano scrie din partea revistei internaţionale de poezie* „Prisma" *ce apărea în limba spaniolă, la Paris, iar Franz Hellen din partea revistei* „Signaux" *din Bruxelles.*

O scrisoare interesantă trimite Matei Rusu (Roussou) originar din Iaşi, traducător şi poet, nume întîlnit prin 1913—1914. El traduce printre alţii pe Ion Minulescu în franceză, în „La Revue roumaine", *an III, nr. 3(48), 5/18 octombrie 1914, p. 96* (La Romance des grands disparus). *În 1922, Matei Roussou era director al revistei* „Choses de théâtre", *cahiers mensuels de notes, d'études et de recherches théâtrales.*

[6] André Breton, *Après Dada*, „*Comoedia*", 2 martie 1922 şi răspunsul lui Tristan Tzara, *Les dessous de Dada*, publicat în paginile aceluiaşi ziar, la 7 martie 1922.

Tristan Tzara (Desen Fernand Léger, 1948).

Congresul de la Paris din 1922 a însemnat triumful grupului André Breton şi disoluţia mişcării dadaiste prea anarhiate, socotită de congresişti o «frînă în dezvoltarea poeziei europene».

Argumentele lui Breton pentru eliminarea lui Tzara din gruparea artistică nouă, presupraralistă se fondează şi pe faptul că Tzara nu e francez [7]*, ci a venit, ca şi Marcel Iancu din România, că declanşase în trecere prin Zürich o revoltă, că nu mai avea un cuvînt în poezia franceză. Tzara răspundea acuzaţiilor, — desigur, prin argumente teoretice, dar şi prin faptul că purta cu el şi «primele poeme» scrise la Bucureşti şi prietenia cu Brâncuşi, cu Ion Vinea şi cu atîţi reprezentanţi ai insurecţiilor artistice româneşti.*

Emil MANU

[7] Născut (sub numele de Samuel Rosenstock) la 16 aprilie 1896 la Moineşti, jud. Bacău, fiu al unui arendaş antreprenor de păduri, Isac Rosenstock, — mort la Paris în 25 decembrie 1963. A se vedea, pentru completare şi textul nostru, *Insurecţia de la Paris* din *„Revista de istorie şi teorie literară"*, nr. 2, 1977.

AFINITĂŢI ELECTIVE

Titu MAIORESCU — Mihail DRAGOMIRESCU

DIALOG ÎNTRE PROFESOR ŞI STUDENT

MIHAIL DRAGOMIRESCU (1868—1942) ESTE unul dintre studenții de excepție ai facultății de litere din București, selectați în 1890 (Dragomirescu era pe atunci în anul doi)[1] pentru a duce mai departe moștenirea junimistă sau numai maioresciană. (Printre aceștia sînt de amintit: S. Mehedinți, P. P. Negulescu, Pompiliu Eliade, Const. Rădulescu-Motru, I. Al. Brătescu-Voinești, I. Al. Rădulescu-Pogoneanu, François Robin, Teohari Antonescu, N. Basilescu, cărora li s-au asociat apoi D. Evolceanu, Al. Philippide, D. Onciul, I. Bogdan.) S-a bucurat de toată atenția stimulatoare a profesorului, devenit și rector în 1892. A primit în 1892 premiul Hillel al Universității bucureștene, în ianuarie 1893 a căpătat o bursă de studii acordată de Ministerul Instrucțiunii (la putere era guvernul conservator-junimist Catargi-Carp), i s-a creat (în octombrie 1894) o catedră de estetică la Universitatea din București pentru a deveni tocmai în noiembrie 1906 titularul catedrei de literatură română la universitatea bucureșteană (dar această din urmă demnitate o va obține dacă nu împotriva voinței lui Maiorescu care, în acest an, nu-l mai agrea de fel, oricum fără sprijinul lui tutelar). A făcut parte din noul comitet redacțional al revistei junimiste (fiind ani de-a rîndul factotumul în această echipă conducătoare destul de eterogenă) din ianuarie 1895 pînă în noiembrie 1902 și apoi cu roluri mai modeste pînă la sfîrșitul anului 1906, cînd Maiorescu face ca direcția revistei să-i fie încredințată lui S. Mehedinți. (Despre episodul

[1] Din 16 noiembrie 1890, în urma unei remanieri a guvernului general Gh. Manu, T. Maiorescu devine titular al portofoliului cultelor și instrucțiunii publice, demnitate din care a demisionat la 20 februarie *1891*. Numai așa se explică și amînarea cursului său de la universitate, în acea perioadă.

cedării „Convorbirilor" în mîinile lui S. Mehedinți, vezi paginile din Jurnalul de lucru al lui M. Dragomirescu, publicate de noi în „Manuscriptum", nr. 4/1971, pp. 79—82). M. Dragomirescu avea de ce să se considere nedreptățit, întemeind — răzbunător — la 1 ianuarie 1907 o nouă publicație, „Convorbiri" (devenită în 1908 „Convorbiri critice"), revistă care și-a încetat apariția în decembrie 1910. Dar în perioada sa de tinerețe a fost unul dintre combatanții principali ai direcției maioresciene în polemica dusă cu orientarea gheristă (1892—1900). Pe lîngă alte studii (despre care se vor face referiri la obiect aici, deopotrivă în scrisorile lui Maiorescu și ale lui Dragomirescu), demn de menționat e cel intitulat Critica științifică și Eminescu (1894). Deși după 1904 Maiorescu nu-l mai agrea, Dragomirescu, singurul estetician în această primă generație maioresciană, este cel care a continuat (ce-i drept excesiv) direcția conducătorului fostei Junimi, pînă la apariția lui E. Lovinescu. Dintre lucrările sale apărute pînă în 1906 amintim aici: Introducere în poetică (1900), Teoria elementară a poeziei (1903), Teoria poeziei (1906). Lucrarea care avea să-l impună pe Dragomirescu în estetica românească și în cea europeană este, fără îndoială, Știința literaturii (1926), publicată apoi la Paris, în 4 volume, sub numele La science de la litterature (1928—1938).

Publicăm în continuare cele mai semnificative scrisori schimbate între Maiorescu și Dragomirescu în perioada 1891—1893, anii de formație ai celui care avea să devină un important estetician român.

Z. ORNEA

TELEGRAMA

Sir. 123/6410

Student Școala Normală Superioară calea Rahovei. Bulc

Primită la Galați No. 6410 cl.

Cuvinte Rușă data 18/ ora 1h. timpul

Transmisă de No. data ora timpul

Noi vestește pe coleg[i] ca[re]

și maine nu pot fine cu[rs]

la universitate... dar ve

aștept vineri seara. —

Maiorescu

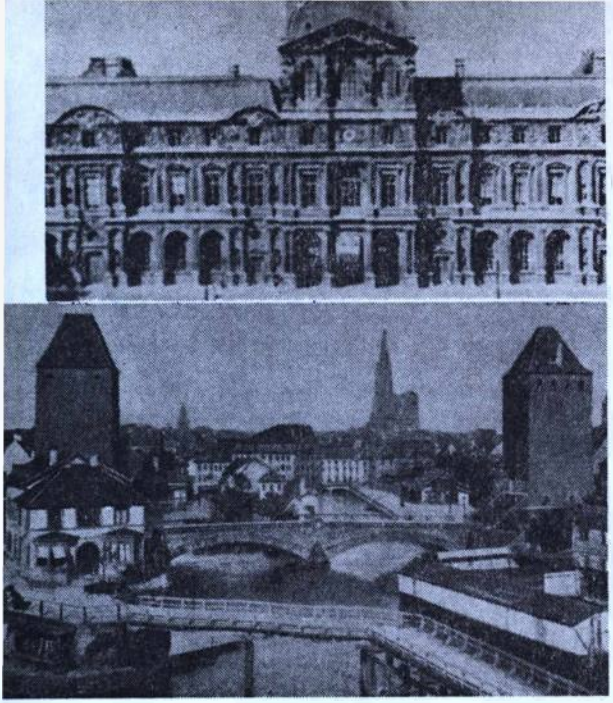
I

B.A.R.S.R. S $\frac{8(2)}{XIII}$

Paris
18/30 mai 1893
18 Rue de la Sorbonne

Vă trimit cu o întîrziere de trei zile, scumpul meu profesor, continuarea la articolul meu pentru „*Convorbiri*" [2]. L-am sfîrșit la timp, — încă de sîmbăta trecută, — dar nu l-am trimis pentrucă pe lîngă dînsul mai aveam de trimes încă ceva, — ceva cu mult mai greu, — scrisoarea aceasta. Căci cred, că nu e ușor lucru, pentru cineva, în care impresiunile nu se reliefează decît cu timpul, — și atunci ajung să fie judecăți mai mult decît impresiuni propriu zise, — să facă tocmai din mijlocul lor o dare de seamă asupră-le. Poate că ar fi fost un mijloc, — acela de a le nota zi cu zi, așa cum ți se prezintă, dîndu-le tuturora aceeași tonalitate; dar acest mijloc pe cît de ușor, pe atît de ușuratic, pe lîngă că e puțin estetic, mai poate fi și un neîndoios isvor de contraziceri: căci cîte rectificări nu ești nevoit să faci cu timpul, tu un suflet relativ simplu aruncat într-un haos atît de complex.

[2] Vezi partea a II-a a studiului *Criticile d[omnu]lui T. Maiorescu (studiu de critică generală)*, în „*Convorbiri literare*", nr. 3, 1893.

Luvru.

Strasburg.

atît mai rău.

Eu și am început încă Continuarea la articolul meu: chestiunea la care am ajuns e foarte complexă — și mi-trebue materialul. La atît m'am mărginit pînă acum. Lucrarea mea în totalitate e lăsată de plan, și-ar trebui refăcută, pînă mă atunci tot e bine și-așa.

Sărutări de mîini respectuoase lui Mr Maiorescu; am început și eu să am o clientelă: aș putea servi de cicerone prin unele părți ale Orașului. Ce bine ar fi să profite de îndelungatul cât am câștigat în lipsa „șefilor" de-acolo!

Al Dv
respectuos elev
Mihail Dragomirescu

1893 Iunie/15/27
Paris.

Pe lîngă această greutate mai era alta. Dintr-un noian de impresii sunt numai unele, care pot interesa. Știu bine, scumpul meu profesor, că pe d[umnea]v[oastră] toate vă interesează, cu atît mai mult cu cît nu e vorba să vă spun lucruri noi, cît să vedeți cum sunt văzute acele lucruri și cum sunt simțite de un om.

Dar oricum: e prima dată cînd vă scriu, și raporturile în care cu atîta bună voință, mi-ați permis să fiu față de d[umnea]v[oastră], — sunt astfel încît raza lor nu știu dacă se poate întinde dincolo de oarecare margine. Iar aceasta face, ca din cele ce mi-au trecut prin suflet, să exclud o mare parte — și poate partea, care dă o mare valoare celorlalte.

Acestea au fost pricinile, care m-au făcut să întîrziez atît. Mai înainte de a vă scrie, a trebuit pentru cîtăva vreme să mă izolez de ciclul de impresii noi ce-mi propusesem să adun pe fiecare zi, și să caut oarecum în această izolare, să obiectivez pe cele ce le adunasem mai înainte. Altfel nu v-aș fi putut scrie.

Și mai întîi sunt lucruri, care au legătură cu ce se petrece la noi în țară. Poate să par maniac, dar Gherea acela mă urmărește pe tot locul. În tot timpul drumului, cît am citit *„Literatură și Știință"*[3], mi-a scos sufletul de indignare. Prin toate senti-

[3] Dragomirescu citează aici primul număr din *„Literatură și știință"* apărut, probabil, la începutul lunii aprilie 1893.

mentele accidentale, mai mici sau mai violente, pînă am ajuns la Paris, acest sentiment a ieşit totdeauna mai viu deasupra celorlalte. Şi nu puţine emoţiuni am simţit. Căci am văzut unguri, politicoşi (nu e vorbă, pentru bani) şi nemţi foarte brutali; necurăţenie la Viena şi splendoare la Strassburg, deşi eram sănătos cînd am rămas în cea dintîi, şi bolnav în cel de al doilea. Nu mică mi-a fost mirarea, cînd cei de la Opera din Viena vroiau cu orice preţ să ne ia mai mult decît noi am fi vrut; şi nu mai mică părerea de rău, că în loc să vedem Hughenoţii precum făcusem noi socoteală, am văzut... basmele de copii, de care era încîntat Rădulescu. Dar splendoarea naturii, regulată şi ordonată de mîna civilizaţiunii, aşa precum răsare în mijlocul munţilor din Würtemberg în aproape de Stuttgard, pe la Esslingen şi Constandz, — a fost în stare — cel puţin pe mine să mă consoleze de cele întîmplate, şi să mă consoleze chiar de părerea de rău ce avusesem, cînd d[umnea]v[oastră] ne spuseseră-ţi că e cu mult mai frumos prin Elveţia. Am înemerit, ce e dreptul — împrejurări excepţionale! Noaptea şi dimineaţa pe la 5 era frig şi zăpadă, cînd am intrat în Germania; mai apoi însă zăpada şi vîntul au încetat; iar jos, pe faţa cîmpiilor rămăsese numai iarba plină de sevă şi înegrită în verdeaţa ei sănătoasă şi umedă. Către amiază a ieşit şi soarele, şi în tonurile negre ale copacilor, a aruncat făşii de lumină, culori verzi deschise şi aurii. Iar cîmpiile nu erau întinse şi nici pădurile nesfîrşite: dealurile, aci păduroase, aci acoperite cu semănături variate în figuri geometrice, lăsau să se vadă deodată perspective misterioase pline de parcuri de castani roşii înfloriţi, de rîpe înverzite, pe care se ridicau castele, de rîuri limpezi, cu apa pînă în gură şi cu malurile îmblănite cu iarbă, parcă într-adins semănate. Şi orăşelele, gătite curate, pierdute printre sinuozităţile codrilor de brazi, păreau în tabloul imens, desfăşurat succesiv de iuţeala trenului, ca nişte căsuţe cochete, în care nu locuesc oameni, mari ca şi noi, ci mici lilipuţi, care stau totdeauna gătiţi şi totdeauna în sărbătoare. Pricina era, că era şi duminică şi sărbătoare naţională. Jos în oraşe, printre arbori, sus pe deasupra castelelor, în azur, fîlfîiau vesele steaguri; iar pe drumurile albe, pe potecile strîmte şi verzi de pe lîngă drumuri, răsăreau ici şi colo ţărani îmbrăcaţi în negru, cu haine de sărbătoare, ori grupe de fete gătite, mergînd la biserică, ori cine ştie unde, — şi numai rare ori cîte o trăsură singuratecă...

În Strassburg am admirat curiozitatea acestui oraş, cu o aparenţă aşa de bătrînă, aşa de medievală, cu strade strîmte şi alei largi, pe care nu umblă nici o trăsură, o tăcere, o tăcere, pe care tropăitura soldaţilor ce descindea de la forturi, ori glasul copiilor ce se jucau mingea într-o poiană, o făcea mai mare, mai hieratică. Un oraş în care simţi tăcerea şi liniştea satelor noastre de ţară, cînd toţi din sat pleacă la cîmp. Curioasă impresie. O lume aşa de regulată în mişcările ei, atîta de liniştită şi discretă în faptele ei, şi chiar în petrecerile ei, căci era duminică, — şi care trăeşte în case aşa de înalte, cu forme aşa de vechi! Parcă toată lumea avea caracterul apelor leneşe din încolăcitele canaluri ce traversează oraşul, şi împărtăşia modestia, discretă, dar nu lipsită de măreţie şi ciudăţenie a catedralei de acolo, iar forturile şi întăriturile acoperite cu iarbă, jur împrejurul oraşului, te făceau să gîndeşti că poate lumea este aşa de tăcută şi cuminte, ca să nu audă vrăjmaşul de afară.

A doua zi, cînd am intrat din Alsacia în Franţa n-am putut să nu zic: «lipsită de curăţenie e ginta latină!». Mi s-a părut că trec prin Transilvania, ca să ajung în Ţara Românească. Şi impresia persistă. E ceva în Germania, care te face să simţi ordinea, curăţenia şi definirea în toate manifestările naturei externe, pe care o locuesc şi o lucrează ei. În schimb sentimentul mişcării, al vieţii debordante, confusă şi nedefinită la suprafaţă, dar perfect ordonată în maşinăria ei internă, am simţit-o la Paris. Cînd am intrat în bulevardele acelea nesfîrşite, orbitoare de lumină, pline de o mulţime, veşnic în mişcare, cu atîta vuet, m-am simţit nimic... nimic, şi mi-am zis: «de aci încolo personalitatea ta va fi nulă; nu tu vei merge, alţii te vor duce». Pînă acum însă n-am avut nefericirea să verific adevărul propoziţiunii din urmă.

...Şi cu toate astea indignarea ce mi-o comunica *„Literatura şi Ştiinţa"*, pe care am avut-o necontenit lîngă mine, şi pe care pînă aci am vărzăit-o, — îşi scotea capul pe deasupra tuturor impresiunilor noi ce simţeam. Dar această indignare a ajuns

la culme, cînd am simţit că ignorantul ori falsificatorul ce o dirija, are partizanii cei mai înfocaţi printre cei mai inteligenţi studenţi ce i-am întîlnit aci [4]. Din această pricină, articolul meu nu isprăveşte cu Gherea; mai trebue să mai mă ocup cu el încă într-un număr. Aci m-am mărginit să demonstru cîteva falsificate ce face, ce mijloace secundare întrebuinţează pentru aceasta, şi ce scopuri anume urmăreşte. De aci se înţelege, — mai cu seamă că între un curs la Sorbonna şi o vizită la Luvru ori la Luxemburg, eram nevoit să mă concentrez asupra articolului în contra lui, — că starea aceasta de mînie a fost dominantă în şirul stărilor mele sufleteşti, şi că din pricina aceasta, am fost uneori prea crud, prea personal. Cred însă că dreptatea ce reiese în mod evident din cercetarea mea, precum îmi pare, — şi terenul pe care mă aşez: « adevărul şi numai adevărul », — scuză pînă la un punct violenţa atacului [5]. În orice caz, dacă găsiţi lucruri riscante sau neadevărate, d[umnea]v[oastră] aveţi deplina putere de a suprima tot ce veţi crede de cuvinţă, că e neconvenabil.

Dar scrisoarea devine prea lungă, — şi totuşi nu v-am spus nimic de pe aci. Vă promit însă că vă voi scrie în curînd lucrurile ce le voi crede mai interesante privitoare la mişcarea intelectuală şi artistică de aci. Ceea ce constat e că m-am deprins perfect şi dintr-o dată cu mediul aci. Deşi nu cunosc pînă acum decît foarte puţină lume, nu mă simt de loc străin, şi viaţa de aci, pentru cine se gîndeşte la studiu mai înainte de toate, nu poate fi pierdută în loc de zadar. Mai înainte de a termina, v-aş ruga în interesul cauzii noastre... literare, să scriţi lui Eliade [6]. Bietul băiat crede că e năpăstuit de cercul nostru — şi numai d[umnea]v[oastră] l-aţi putea scoate din această credinţă. Amănunte în privinţa lui vă voi da altădată.

Singurul lucru pe care-l regret aci, e că am pierdut momentele acele de plăcere sufletească, pe care o simţiam în întrunirile de la d[umnea]v[oastră] — şi nu fără emoţiune mă gîndesc la bunătatea fără margini a lui M[ada]me Maiorescu, faţă de mine. Lipsa de recunoştinţa, de care m-a învinovăţit, ultima oară, — desigur în glumă, — nu se va apropia de mine în orişice locuri voi fi, şi regret, că vorbele mele de mulţumire nu vor avea niciodată atîta putere încît să covîrşească ceea ce simt cu adevărat în suflet.

Termin, rugîndu-vă, să mă scuzaţi că am scris aşa de rău — şi ca formă şi ca fond — în viitor îmi voi da silinţele să fiu mai bine.

Respectoasele mele sărutări de mîini lui M[ada]me Maiorescu.

Al d[umnea]v[oastră] elev recunoscător

Mihail DRAGOMIRESCU

II

B.A.R.S.R. S $\frac{24(3)}{XV}$

Bucureşti, luni $\frac{31\ mai}{12\ iunie}$ *1893*

Iubite domnule Dragomirescu [7],

Articolul d[umi]tale II a sosit prea tîrziu pentru numărul [din] 1 iunie. Se va publica la 1 iulie. Prin urmare ai ceva răgaz pentru III, şi vivant sequentes!

---

[4] Mărturisirea aceasta a lui Dragomirescu constituie o dovadă peremptorie a influenţei de care se bucura Gherea şi ideologia sa literară printre tinerii studioşi.

[5] Violenţa tonului antigherist din studiul lui Dragomirescu nu a fost tolerată nici de Maiorescu şi nici de colegii de generaţie rămaşi la Bucureşti ca redactori la *„Convorbiri literare"*.

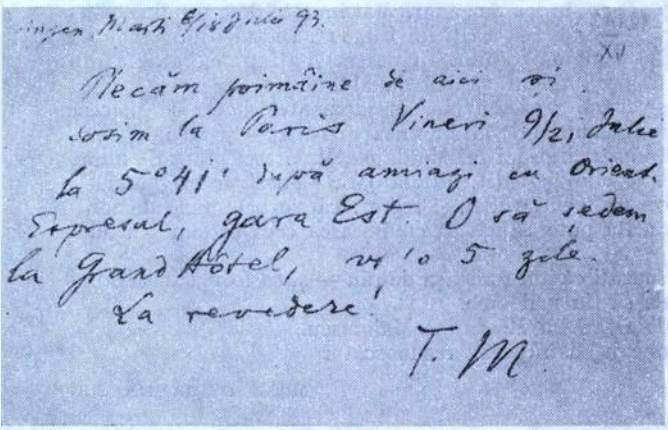
[6] Acum buni prieteni, Dragomirescu intervenea pe lîngă profesor pentru Pompiliu Eliade. Peste cîţiva ani vor deveni inamici înverşunaţi.

[7] Menţionăm că Dragomirescu se afla atunci la Paris, avînd bursă de studii.

Deutschland. — Allemagne.
Bayern. — Bavière.

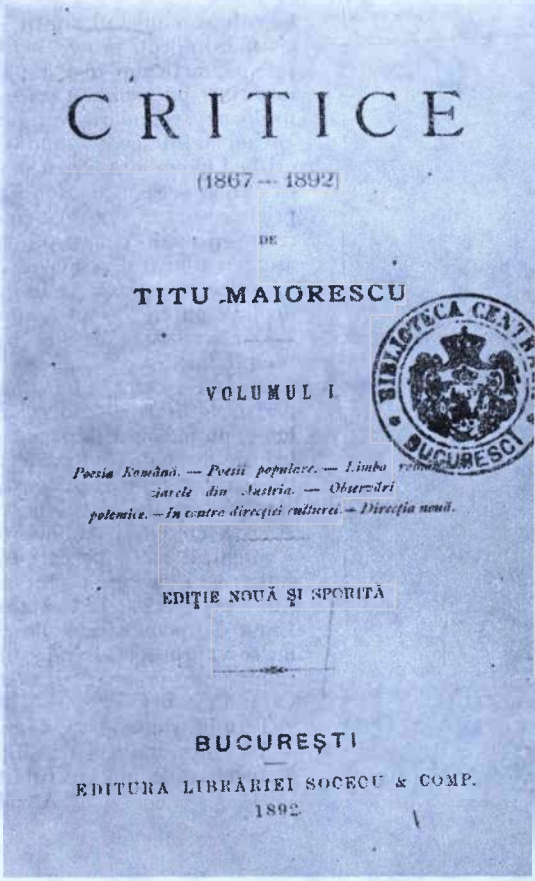
Postkarte. — Carte postale.
Weltpostverein. — Union postale universelle.

Monsieur M. Dragomirescu,
Licencié ès lettres,
Paris
rue Sorbonne, 18
Hôtel Rollin

Vineri Marți 6/18 Iulie 93.

Plecăm poimâine de aici și
sosim la Paris Vineri 9/21 Iulie
la 5h41' după amiazi cu Orient
Expresul, gara Est. O să ședem
la Grand Hôtel, vr'o 5 zile.
La revedere!

T. M.

CRITICE

(1867 — 1892)

DE

TITU MAIORESCU

VOLUMUL I

Poezia Română. — Poeții populare. — Limba română. — Ziarele din Austria. — Observări polemice. — În contra direcției culturei. — Direcția nouă.

EDIȚIE NOUĂ ȘI SPORITĂ

BUCUREȘTI

EDITURA LIBRĂRIEI SOCECU & COMP.

1892

Ar fi unele de zis asupra «tonalității» articolelor d[umi]tale. Nu dai o prea tragică importanță influenței lui Gherea? Și dînd-o în scris, nu o sporești chiar unde nu este?

Firește, că rămînînd pînă acum necombătut, el s-a făcut cunoscut și a trecut în multe capete. Cum va rămîne în aceste capete peste un an, se va vedea tocmai în urma articolelor d[umi]tale și ale d[omnu]lui Negulescu [8].

Eu cred, că va rămîne foarte redus. Prin urmare trebue privit de la început față cu rezultatul probabil al situației lui definitive. Sub specie aeternitatis *trebuesc tratate ideile.*

Dar despre aceste oral. Ce aveți de gînd să faceți în vacanță? Stați tot la Paris? Vă duceți la vreo coastă mai eftină a mării în Franța? Sau e vorba de vreun sat german?

Noi ne propunem a veni pe cîteva zile la Paris, pe 14/26 iulie sau cîteva zile mainainte sau mai tîrziu. Vă găsim la Paris?

Și atunci reluăm toate discuțiile et «quasdam alias».

---

[8] Vezi: P. P. Negulescu *Impersonalitatea și morala în artă*, „Convorbiri literare" nr. 2 (mai) 1893.

Pe aici bine și în plină lucrare. O frumoasă nuvelă a lui Brătescu [9], *nou articol psichologic al lui Vcovan* [10], *lung articol cam confuz al lui Philippide* [11], *am terminat cu* Contra Socialismului *de Spencer* [12], *căruia i-am trimis disertația d[umi]tale și a d[omnu]lui Negulescu și care mi-a răspuns cu mulțumire vizibilă, propunîndu-mi să scot traducerea în broșură pentru răspîndire mai mare.*

Primăvară! Păcat că e în toamnă.

Al d[umi]tale

T. MAIORESCU

P. S. Am scris lui Pompiliu Eliad.

III

B.A.R.S.R. S $\frac{8(3)}{XIII}$

15/27 iunie 1893
Paris

Am așteptat, scumpul meu profesor, să ies din starea de depresiune morală, în care am căzut, aproape simultan cu primirea scrisorii d[umnea]v[oastră]. Aș fi vrut să vă scriu multe lucruri și mai bine decît colegilor mei, dar pentru aceasta îmi trebuia liniștea pe care n-am avut-o, și capul clar, pe care mulțimea preocupațiunilor desordonate, nu încetează de a-l întuneca. Să mai aștept, nu pot, căci mi-e teamă, ca nu cumva scrisoarea mea să nu ajungă la București, după plecarea d[umnea]v[oastră]. Vă scriu dar, așa cum mă aflu, și vă rog să mă scuzați, dacă nu v-am scris pînă acum și că acum nu vă pot scrie atîtea cîte sufletul meu cere.

În această din urmă privință am însă o mîngîiere: ideia, că vă voi vedea poate în vacanța aceasta și vă voi putea spune cu grai cele ce am cules în cap. Dar cu deosebire voi mai putea iarăși să gust ceva din zilele trecute și frumoase, mai bine aș zice din «scrile» de altădată, și poate că, dacă nu mă voi liniști pînă atunci, atunci desigur, că voi căpăta o parte din echilibrul sufletesc de care am trebuință.

Aveți dreptate în privința articolului meu. Dar ce pot face? Poate că nu sunt făcut pentru critică, — și nu e vorbă, pentru multe lucruri nu sunt eu făcut! Articolul lui Negulescu, — cumpătat, elegant, clar, întreg — de spirit chiar, — m-a făcut îndestul să pricep, că terenul criticei e al lui. Eu am rămas deplin mulțumit de ce-a scris și cum a scris, și, deși, de cînd am venit nu prea suntem în bune relațiuni, totuși nu m-am putut opri să nu mă duc la el și să nu-l felicit din toată inima. Negreșit sunt unele lucruri de zis: poate că n-a pus unele lucruri în relief, poate a omis pe altele interesante, poate, că citatul său din articolul său asupra stilului, citit cu atențiune, nu prea e convingător, și că toată dovada stă în spusele altora, poate că uneori e mai mult abil decît adînc și hotărîtor în cestie... dar acestea sunt nimicuri pe lîngă calitățile celelalte. Și cu toate astea încăpățînații de pe aci nu vor să priceapă. Aceasta mă face să înțeleg, cîtă dreptate aveți d[umnea]v[oastră], cînd lăsați lumea să meargă cum îi place și așteptați numai de la timp restabilirea adevărului... Dar iarăși, ce pot face eu în contra firii mele? Și cum să nu mă revolt, fie în vorbă fie în scris, cînd văd pe cineva susținînd lucruri false cu atîta sfruntare! Hotărîtă socoteală! nu sunt făcut pentru critică.

Și cu toate astea, de cînd am venit aci cea mai mare parte a activității mele a fost întrebuințată în acest sens. Pe de o parte eu însumi, citind, văzînd, scriind, — pe de altă parte ascultînd puținele cursuri cîte am ascultat aci. Căci puterea profesorilor de aci în critică stă. Într-atît a ajuns de desvoltată critica, încît distrugînd

---

[9] Vezi: *Inspecție*, *„Convorbiri"*, nr. 1 (mai) 1893.

[10] Ștefan Velovan, *Rolul fanteziei și al memoriei în procesul de apercepție*, *„Convorbiri literare"*, nr. 5 (septembrie) 1893.

[11] Aprecierea lui Maiorescu se referă la partea a II-a din studiul lui Al. Philippide, *Idealuri*, apărut în *„Convorbiri literare"*, nr. 5 (august) 1893. Prima parte a apărut în numărul pe martie (11—12) al anului 1892.

[12] Herbert Spencer, *În contra socialismului*, (traducere de T. Maiorescu), nr. 6 (octombrie) 1893.

construcții făcute, ajunge la concluzia că nu se pot face altele, ba ceva mai mult: într-atît spiritul de critică urmărește orice manifestare a cugetării, încît chiar construcțiile ce cineva ridică, îl face în acelaș timp să recunoască fragilitatea ei, și nu se sfiește autorul însuși să se ia în zeflemea. Între cei dintîi e Ribot [13]; în cei de al doilea e Sèailles, considerat ca puterea filosofici în Sorbonna. Cel dintîi, cel puțin rămîne în « terre à terre-ul » său: dacă nu primești concluziile, îți rămîn însă ca materie de reflectat, faptele. Păcat numai că și-a sfîrșit cursul prea devreme. Sèailles nu-ți dă fapte; el vrea să-ți dea idei, și-ți dă cele mai multe ori vorbe. Nimic consistent, nimic trainic. Critica totul: Spencer e un saltimbanc logic, les logiciens anglais sont un mythe de monsieur Liard, monsieur Ribot... monsieur Ribot. Dar ceea ce e mai interesant, e că singur își batjocorește ideile: — și de multe ori cu drept cuvînt. În 6 lecții a vorbit despre voință, a spus mai aceleași lucruri în toate, și în mai toate a avut de introducere și de concluzie: la volonté c'est un pouvoir synthétique, qui se cherche lui-même, qui se crée lui-même, enveloppant dans une synthèse les éléments diverses que lui procure le monde extérieur! Nici o deosebire între probe și între afirmații, între fapte și idei... toate de-a valma!... și din toate plutește un verbalism, care ar fi revoltător, dacă ici colo n-ar da naștere la scăpărături sugestive foarte interesante. În orice caz e unul din rarele capete, care am văzut, că pricepe foarte bine și explică foarte ce vrea să zică un filosof sau altul. Totuși ceea ce e mai interesant la cursurile lui nu e atît cursul în sine, cît omul care-l face. Dedublarea aceea la fiecare idee, critica aceea care răsare la orice afirmare a altuia și a sa, mă face să mă gîndesc, unde are să ajungă omenirea dacă spiritul omenesc va continua să se desvolte în această direcție. « Ce nu e sigur? » al științei positive, tinde să devină: « ce e sigur? ». Un tip superior al acestei evoluții este Sèailles.

E de remarcat însă că acest fel de tratare a lucrurilor n-a oprit nici o influență asupra mea. Ideile ce formează fundamentul părerilor mele, sunt trainice în mine și nu pot fi atinse și n-au fost atinse de acest scepticism. Ba, din contra îmi pare că numai o astfel de stare, generalizată, cum e aceea a lui Sèailles, poate fi favorabilă întăririi lor.

Tot în vederea criticei am căutat să-mi înmulțesc cunoștințele în privința artelor, — pictura și sculptura deocamdată — și în privința istoriei lor. Am ajuns să cunosc aproape bine arta franceză contemporană și pe cea din sec. XVIII. Luxemburgul îl știu pe din afară; cu Luvru sper că se va întîmpla tot așa după 10—12 vizite. Pînă acum am studiat din Luvru mai cu seamă pe italienii renașterii, și am început să cunosc maniera pictorilor. Pot deosebi un Fra Bartolomeo de un Mantegna, un Rafael de un Andrea del Sarto, pe un Tițiano de Leonardo da Vinci etc.

Ceea ce mă neliniștește în activitatea mea de pînă acum e că nu sunt fixat și nu mă pot fixa. Sunt atîtea lucruri de văzut și de știut, că într-un rînd mi-a venit să mă înscriu la Științele fizice aci, ca să-mi pot căpăta o bază puternică. Dar te lasă împrejurările? Timpul ce am la dispoziție e atît de scurt, că față de orizonturile ce mi s-au deschis și pe care sunt nevoit să le las numai deschise, îmi vine să cred, că mai bine era să rămîn în țară. Am început însă să-mi dau seama că starea în care sunt e naturală. Fiziceşte te poți adapta lesne, cînd n-ai trebuințe și pofte multe: dar sufletește? Aceea e parte instabilă a omenirii și aceea e și partea mea instabilă. Gîndurile sub atîtea și atîtea excitații diverse fug de la una la alta, se interesează și de una și de alta, iar cînd e vorba să se fixeze — fiindcă activitate trainică, fără fixare nu se poate — rămîn, în loc, confuse. Cînd se vor liniști? Iată o întrebare, de la care depind multe. O neliniștire indefinită este o nimicire de activitate trainică — și n-aș vrea-o.

Negulescu mi-a spus, că nu-i prieste de loc Parisul și că va pleca în curînd în sudul Franții, ori alt undeva, la mare. Eu nu plec. Vreau să dau mai întîi de cap lucru-

[13] Theodore Ribot (1839—1916). Psiholog francez, exponent al noii orientări experimentale, în estetică, preconizînd utilizarea psihologiei în investigarea fenomenului literar.

rilor mai interesante de văzut, aci, aşa că voi mai rămîne cel puţin pînă la 15/27 iulie. Dar chiar fără aceasta, dacă aş fi ştiut, sigur că d[umnea]v[oastră] veniţi la Paris, aş fi rămas: — altminteri cînd şi unde v-aş mai fi întîlnit? Ce voi face după aceea, unde mă voi duce — nu ştiu. De cînd sunt în străinătate, nu mai sunt stăpîn pe hotărîrea mea, care e foarte schimbătoare, că şi tumultul impresiunilor ce mă copleşeşte: — voi vedea atunci.

Îmi pare rău că în *„Convorbirile"* după iunie nu s-a publicat nimic de mine. Şi cu toate astea erau cîteva bucăţi de versuri la d. Negruzzi. În cea mai mare parte, vina este a mea (cealaltă parte e a lui Rădulescu). D. Negruzzi s-a purtat întotdeauna foarte binevoitor cu mine, şi cu deosebire M[ada]me Negruzzi. Aceasta trebuia să mă facă să mă gîndesc cu recunoştinţă la d[umnea]lor. Şi, după toate aparenţele, nu numai nu m-am gîndit cu recunoştinţă, dar nici nu m-am gîndit. Stîngăcia mea fenomenală s-a dat pe faţă şi aci, ca şi în altele. Sunt lucruri care vreau să le fac şi nu pot. Aş fi vrut să-i scriu lui d. Negruzzi — şi n-am putut! Sunt altele, pe care nu vreau să le fac, şi le fac: bunăoară violenţa în criticele asupra lui Gherea. Sunt un om incomplet, desechilibrat, care în viaţa practică, ca şi în cea teoretică, va trebui să sufere multe. Dar şi d. Negruzzi şi d[oam]na Negruzzi aş vrea să fie încredinţaţi de sentimentele mele de recunoştinţă.

Dar dacă îmi pare rău, că în *„Convorbiri"* am fost trecut cu vederea pe iunie, în schimb am fost încîntat de cuprinsul lui şi de faptul că toată lumea de acolo este «în plină lucrare». Un lucru n-am înţeles bine. Vorbiţi că aţi isprăvit *Contra socialismului*. Pentru Universitate, ori pentru a fi publicată? În cazul din urmă, ar trebui măcar pentru activitatea micei noastre şcoale de filosofie să publicaţi şi cursurile asupra Filosofiei contemporane. *Contra socialismului* ar fi atunci concluzia la istoria filosofiei contemporane engleze.

Nu ştiu nimic despre Popovici [14] — el nu mai scrie? Eu i-aş fi scris, dar nu sunt sigur de adresă. Material, cum se vede, e destul, la *„Convorbiri"*, căci îmi pare, că Popovici mai are o nuvelă nepublicată încă; dar lucrurile au fost aşa, încît pe iunie să avem în număr numai filosofie şi poezie — ceea ce e cam dur pentru publicul nostru. Aceasta însă va determina o selecţie, care va fi foarte folositoare. Cine nu pricepe atît mai rău.

Eu n-am început încă continuarea la articolul meu: chestiunea la care am ajuns e foarte complexă — şi-mi trebue material. La atît m-am mărginit pînă acum. Lucrarea mea în totalitate e lipsită de plan, şi-ar trebui refăcută, pînă atunci tot e bine şi aşa.

Sărutări de mîini respectoase lui m[ada]me Maiorescu; am început şi eu să am o calitate: aş putea servi de cicerone prin unele părţi ale Parisului. Ce bine ar fi să profite de mult-puţinul cît am cîştigat în lipsa «serilor» de-acolo!

Al D[umnea]v[oastră]

respectuos elev

Mihail DRAGOMIRESCU

IV

B.A.R.S.R. S $\frac{24(6)}{XV}$

Bucureşti, 24 oct[ombrie] 1893
st[il] vechi

Iubite domnule Dragomirescu,

Să-mi scrii d[umnea]ta la 23 sept[embrie] şi să-ţi răspund eu deabia la 24 octombrie, mare lucru trebuie să fi fost! Mare lucru n-a fost, dar mult lucru şi lucru de rînd, lucru de copist, de secretar-lucru, care în ţara asta trebuie să-l faci singur, fiindcă nu te poţi încrede în altul. În alăturare îţi trimit „Anuarul Universităţii" *apărut* ieri *în*

[14] Dragomirescu se referă la nuvelistul Ion Popovici Bănăţeanu (1868—1893), cultivat de Maiorescu şi publicat frecvent în revista Junimii.

fine. Toate *notițele am trebuit să le recontrolez personal, căci așa cum mi le daseră Niculescu* [15], *Basilescu* [16] *și ceilalți erau false, să răscolesc însumi alfabetic toate condicele studenților, să cer zilele de naștere ale profesorilor, și de la mulți mi s-au refuzat etc. etc., apoi corecturile etc. În fine am eșit din salahoria asta. Adaogă salahoria bacalaureatului. Am eșit și din salahoria aceasta. Acum vivat sequens salahoria! Dar între sequens și antecedentes o zi de răgaz pentru a răspunde la scrisori.*

Articolul d[umi]tale cu «mostra» criticei «științifice» aplicate poeziilor lui Densusianu are mult haz și, după introducerea cam lungă, și mult spirit. Cu voia d[umi]tale va trebui ceva scurtat. Însă, însă... toți amicii d[umi]tale au fost de părere, să se publice numai, după ce *vei fi terminat seria începută de studii asupra criticei. Ne era teamă să nu produci prin intercalarea acelui «allosium» impresia unui om, care începe multe și nu le sfîrșește; și de ce? Cînd pari a fi contrarul, adecă tocmai un om menit la îndeplinirea celor ce-ți propui.*

Așa dar: descurcă-te mai curînd din seria începută, poate încă 2 articole condensate *pentru a termina ceea ce ești în publicitate angajat să termini. Să zicem, că pentru numărul „Conv[orbirilor]" din decembrie sau ianuarie ar veni nr. 3 al studiului d[umi]tale asupra criticei, și pentru februarie sau martie nr. 4, finis* [17]. *Apoi ai scăpat de «sula în coastă», prin aprilie-mai s-ar publica mostra Densusianu.*

Întrunirile literare au reînceput cu viața. Dar grozav ne lipsești d[umnea]ta cu impulsivitatea d[umi]tale și Negulescu cu recea lui rezistență la tot ce nu-i intră în sistemul său.

Întrunirile sunt mai «à l'eau de rose», prea blînde. Ai vrea să le sperii cu ceva dinamită, aber woher nehmen und nicht stehlen [18]*? Cum zic berlinezii. Rădulescu-Motru nu introduce deocamdată element nou: deși vine regulat. El are alte iluzii în cap, să deschidă singur o nouă revistă, care să se susție financiar, să plătească articolele și să hrănească și pe redactor și pe acționari (căci pe acții să se facă). Oho!*

Îți închipuești cu ce siguranță se poate prevedea distrugerea grabnică a acestor gărgăuni exotici, sper pentru Rădulescu: înainte de a fi încercat punerea lor în practică, ca să-și evite un fiasco copilăresc (adresa lui e acum strada Știrbei Vodă 57).

E și Velovan de la Caransebeș aici, adus director la „Școala normală de învățători Carol I". Să vedem ce va aduce el în cercul nostru.

Liția, elev bun al Ș[olii] norm[ale] Superioare (anul 3) a scris un articol pasabil asupra lui Creangă, după îndemnul meu. Va apărea în numărul decembrie [19].

Noua novelă a lui Brătescu e încă în pîntecele tatălui dar Pană Trăznea Sfîntul *a apărut și place mult. Ce impresie v-a făcut la Berlin?*

Cum ți-ai hotărît lunile viitoare? poate ar fi bine să asculți prelegeri la Berlin pînă pe la ianuarie, și pe la 1 februarie să mergi la Lipsca. Stărui în doctorat? Îl vei putea face la Lipsca într-un an, adică pînă pe la febr[uarie] 1895? Limba germană? Finanțele?

Mai întîi de toate cum stai cu sănătatea? Nevastă-mea îți trimite salutări și nu înțelege fraza d[umi]tale din scrisoare «O rog să mă scuze de prostiile trecute». Nu-și aduce aminte de absolut nimic ce ar putea să intre în rubrica lucrurilor de scuzat.

Prietenește al d[umi]tale

T. MAIORESCU

P. S. Vol[umul] 3 Critice *apare la sfîrșitul [lui] noembrie. Sunt în corectura coalei 18. Mai sunt vreo 7 de tipărit, și tiparul merge acum iute la Socec.*

---

[15] Niculescu era pe atunci secretar al universității.

[16] E vorba de N. Basilescu (?—1904), unul dintre tinerii din cercul *„Convorbirilor literare"*.

[17] Studiul lui Dragomirescu despre *Criticele* lui Maiorescu care se ocupa însă de estetica... lui Gherea a rămas neterminat.

[18] Dar de unde s-o luăm fără s-o furăm? (germ.)

[19] Avem aici dovada, menționată chiar de Maiorescu, că eseul *I. Creangă*, apărut în *„Convorbiri literare"*, nr. 8 (decembrie) 1893, sub pseudonimul *Lico*, îi aparține lui Const. Litzica.

JURNAL

V. VOICULESCU

LECȚIA CONSTRUCȚIEI DE SINE

CEEA CE A IMPRESIONAT TOTDEAUNA adînc memorialistica voiculesciană, a fost, fără îndoială, pe lîngă excesiva bunătate a scriitorului, deosebita discreție în care omul — el însuși o împletire ciudată de ascet biblic și împătimat consumator al bucuriilor simple — a știut să-și învăluie, cu o neașteptată dibăcie, trăirile și credințele cotidiene, trecînd în umbră și păstrînd o surprinzătoare tăcere, atît în privința problemelor social-politice ale existenței sale, cît și asupra drumului devenirii lui creatoare.

Mărturisirile publice, răspunsurile la anchete gazetărești, acordarea interviurilor nu-i sînt specifice poetului Ultimelor sonete... și străbătînd cele cîteva asemenea prezențe ale lui Voiculescu în presa literară a timpului e imposibil să nu realizezi inaderența structurii sale psihice la asemenea forme de popularizare și de participare directă la viața cultural-artistică a epocii. Scriitorul preferă îndeobște să evite clarificările, să nu impună de pe poziții restrictive un program estetic, să nu deschidă, în numele poeziei lui, polemici și bătălii de opinii.

În oarecare măsură, acest lucru ne poate mira la un om a cărui activitate constantă, desfășurată de-a lungul unei vieți, fie în numele jurămîntului lui Hipocrat, fie în cadrul programelor cultural-artistice ale Radiodifuziunii, implica, nemijlocit, contactul cu un public extrem de larg și divers, ca și cunoașterea în profunzime a celor mai acute chestiuni ale vieții literare.

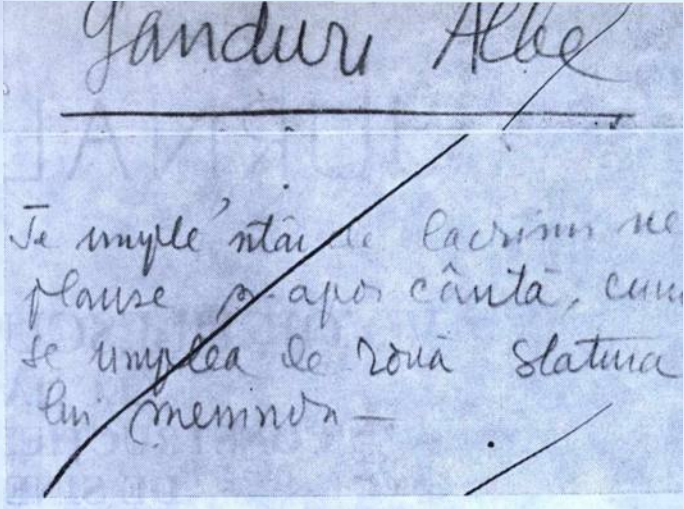
Și, totuși, Voiculescu parcurge literatura unei jumătăți de veac scăpînd aproape necunoscut contemporanilor săi și intră în posteritate înconjurat de o fascinantă aură misterioasă. Postura, luminată și de dramatismul ultimilor săi ani de viață, rezultă dintr-o rară capacitate de interiorizare și din grija cu care autorul lui Zahei orbul a știut permanent să se caute pe el, punînd surdină oricăror manifestări de conjunctură ce i-ar fi adus, poate, mult mai devreme, recunoașterea valențelor superioare ale capacității sale creative. Ni se pare, în acest fel, exemplară lecția construcției de sine pe care ne-o relevă atît de elocvent modelul voiculescian, depășind timbrul tulbure și amalgamat al unei epoci contradictorii, aspirînd mereu spre împlinire, năzuind spre cunoaștere, spre dezvăluirea esențelor.

Nu e, așadar, de mirare că spectacolul omenesc pe care-l oferă celor din jur prezența exterioară a lui Voiculescu este, în genere, în ciuda elogiilor nemăsurate ce revin în publicistica memorialistică, extrem de anost și nesemnificativ. Însăși proverbiala lui modestie, asupra căreia stăruie majoritatea celor care l-au cunoscut sau pretind o asemenea favoare, are o cu totul altă tonalitate raportată la dimensiunile operei și judecată ca atare. Dăruirea sufletească, sprijinul dezinteresat acordat, compasiunea sentimentală, capacitatea de a te sacrifica pentru alții, sînt, în ultima instanță, și ele trăsături ale aceleiași zbateri continuie spre regăsirea purității, spre relevarea acelui omenesc primordial, în care, pînă și actul sacrificial devine creație.

În atît de mult invocata Confesiunea unui scriitor și medic [1], Voiculescu indică dealtfel drumul și posibilitatea cunoașterii sale depline:

---

[1] Vezi: „*Gîndirea*", an XIV, nr. 8, octombrie 1935, pp. 400—405.

« Nu ne vom putea înțelege decît prin simpatie și identitate de experiențe lăuntrice». Și, mai departe, comparîndu-și existența cu veșnicul efort al înotătorului înfruntînd marea — aici expresia neliniștii, a necuprinsului, a neștiutului, egală universului —, poetul se întreba nu mai puțin patetic, cu acea sinceritate metaforică, atît de caracteristică firii sale: « Cum v-aș putea învăța împletirea deplină a trupului cu apa, instinctul definitiv de siguranță care face din scufundare o plutire, ritmul respirației mlădiată pe val, cu deschiderea pieptului într-un unghi pe care nu l-ar putea determina nici o mecanică din lumea aceasta?...».

Lirismul înțeles ca o aventură spirituală, starea de veghe, semnificînd aici permanența trezire a conștiinței în fața miracolului naturii, sesizarea insesizabilului, transformînd mirajul aspirației în « basmul unei vieți» reale, existența multidimensională, apropiind cunoașterea spirituală din unghiuri cît mai diverse, dar niciodată contradictorii, iată profesiunea de credință a acestui scriitor ce a căutat în literatură locul superior al sufletului bîntuit de întrebări, cu îndărătnicia omului de știință și speranța nelimitată a visătorului.

Dincolo de recunoașterea unor asemenea impulsuri desăvîrșind opera, nici o confesiune nu mai are loc și nici o explicare nu mai e posibilă. « Aceste mărturisiri [...] ar fi ridicole copilării, iar pentru mine inutile profanări» — afirma răspicat, acolo, Voiculescu, orgolios și totodată convins de faptul că taina existenței sale lăuntrice se afla zăvorîtă în paginile unor creații de apreciabile dimensiuni.

Opera devine astfel, la părintele lui Zahei orbul, expresia majoră și inalterabilă a vieții, oglinda ei fidelă, între creație și existență scriitorul punînd firesc semnul egalității. Conștiința că « răsărită din jocul vieții de rînd, arta însoțește în chip statornic viața», de unde și concluzia că « arta nu e decît viața și nu se poate despărți de viață» [2], luminează în chip particular traiectoria zbaterilor voiculesciene și ne dă cheia exactă a — să zicem — anonimatului în care se complace meșterul, sub raportul prezenței lui cotidiene, proiectînd în plin ecran imaginea superioară și singulară a Poetului, cu care se identifică pînă la contopire. În acest mod, fără nimic ostentativ în el, refuzul statornic al confesiunii, în afara perimetrului propriei sale creații, realizează mai curînd la Voiculescu decît chiar la autorul Poemelor luminii spectrul « marelui anonim», fiindcă, pînă și Lucian Blaga, « cel tăcut ca o lebădă», ne apare mult mai locvace și mai înclinat să iasă din substanța proclamatei sale « tăceri metafizice» decît poetul Ultimelor sonete...

Aspirația voiculesciană tinde spre desăvîrșire, spre recuperarea creatorului căruia i se substituie autoritar și tragic, în procesul devenirii artistice. Poetul năzuiește « în lupta grea cu taina s-ajung pe Dumnezeu» (Babel, din ciclul Clepsidra), socotind, în altă parte, că « Tatăl trebuie să moară ca copilul să devină matur», așadar « la rîndu-i tată, părinte, creator, dătător de altă viață» [3].

Psalmii lui Voiculescu aici își găsesc punctul de plecare, într-o atitudine fundamental profană, apropiindu-se astfel de tonalitatea litaniilor argheziene. Revolta împotriva dumnezeirii nepipăibile este înlocuită la autorul Urcușului de încrederea nețărmuită în capacitatea omului de a atinge prin creație valențele supreme. « Nu cunosc limitele omului» — avea să exclame poetul, relevînd dimensiunea demiurgismului uman, prometeic, pe o altă latură decît cea dezvăluită de Arghezi. Sensul « umilinței creștine» pe care l-ar oferi, cum s-a spus nu o dată, lirica voiculesciană, s-ar reduce deci, în ultima instanță, doar la decor și recuzită mitică, și G. Călinescu, singurul poate,

---

Însemnarea respectivă se găsește în caietele manuscrise ale poetului și face parte din suita de gînduri și cugetări ce alcătuiesc *jurnalul* său *indirect*.

[3] Gînduri și însemnări manuscrise, cuprinse de poet sub titlul generic: *Așchii de meditație*.

intuia, din nou admirabil, exterioritatea și artificialitatea demersului mistic în poezia de o stranie senzualitate vitală a acestui spirit pozitivist rătăcit printre îngeri. Faptul că simbolurile și cadrul poeziei lui Voiculescu țin de un anume tărîm al divinului, nu înseamnă că viziunea însăși a creatorului este alterată de o perspectivă predominant religioasă. În spatele aparentei revelații paradisiace trăiește o natură fundamental laică, descoperind un univers stilizat, compus din elemente folclorice, restituite cu întreaga lor semnificație primară. « Trăiam o viață autentic rurală, ritmată de anotimpuri, poruncită de natură, însăilată pe datine și străvechi obiceiuri», își amintește, într-o anume împrejurare, Voiculescu, motivînd astfel patosul tradițional al poeziei sale. Și, tot el, dă mai departe înțelesul deplin al ritualului folcloric, căci « datinele care se împleteau pe cununa anului [...] le așteptam și la practicam ca pe niște mari și de preț spectacole ». Această lume de fantasme reînviate, apropiind cerul de brazdă, umanizînd «înaltul», constituie teatrul pe scena căruia se desfășoară toată drama existenței voiculesciene. « Ar timpul și semăn fapte» va spune poetul, pentru ca prin vreme metafora să-și schimbe semnificația: « Vreau să mă ar, cer să mă pîrgui /[...]/ Să mă mestec în guri, să mă tîrgui», ceea ce exprimă de fapt setea de autocunoaștere, nevoia împlinirii prin dăruire.

Fiecare carte de poeme a lui Voiculescu marchează, așadar, o etapă, reprezintă o treaptă în drumul spre regăsirea de sine, e o trudnică cetate cucerită în aflarea înțelesului deplin. De aici și inegalitatea, repetiția, eșecul, ocolurile neașteptate ale scriitorului în desăvîrșirea timbrului propriu.

Voiculescu își trăiește opera, mai bine zis se trăiește pe el în fiecare pagină, în fiecare rînd scris și acest lucru ni se pare a fi adevărata profunzime a creației lui. De aceea, poate, nici nu vom găsi la el decît întîmplătoare aluzii cu iz memorial (precum în interviul acordat lui N. Crevedia pentru „Universul literar", an. 46, nr. 21, 18 mai 1930, pp. 385-386). Preocupat de sine, poetul își caută acerb drumul propriu, despărțindu-se fundamental de ceilalți din jur. Încadrarea lui deci, într-o anume grupare literară sau estetică devine mai mult decît nefirească.

Tot ce a avut de spus esențial Voiculescu, a spus în opera sa și e inutil să-i căutăm alte posibile mărturisiri. Jurnalul existenței lui cotidiene e însuși jurnalul poeziei sale. Și este mai mult decît revelator faptul că Ultimele sonete... se derulează între 5 decembrie 1954 și 21 iulie 1958, poetul trecîndu-și cu exactitate datele calendaristice ale zămislirii lor. Dealtfel, dacă știm extrem de puțin despre ce gîndea, bunăoară, Voiculescu asupra lui Blaga, sau care au fost relațiile lui cu Ionel Teodoreanu, ce-l lega de Tudor Teodorescu—Brănișteanu sau de unde venea admirația sa pentru Mircea Eliade, știm în schimb, conform însemnărilor din manuscris, în ce stare sufletească a fost realizat capitolul În satul Cervoiului din Zahei orbul, ce preocupări avea medicul în perioada cînd concepea epilogul Pribegii, cît de însingurat se simțea și ce dezamăgiri încerca în epoca în care prindea viață Demiurgul.

*

Ne vine extrem de greu să-l plasăm pe omul Voiculescu în contextul literar interbelic, deși e de presupus că a frecventat și el cafeneaua, s-a mișcat și a avut nenumărate relații, a schimbat impresii și a închegat prietenii. Anecdoticul însă se destramă în optica voiculesciană, scriitorul proiectînd doar lumina și umbra faptelor, nu faptele ca atare, decît rar și extrem de inegal.

A strînge din caietele manuscriselor sale însemnările acestea aruncate mai mult sau mai puțin întîmplător printre imagini care se repetă obsedant, printre variantele numeroase ale aceluiași vers, printre pagini răzlețe de proză, proiecte dramatice schițate sau începute și curînd abandonate, înseamnă de fapt a alcătui un Jurnal interior al creației voiculesciene. Caracterul lor este indeobște aforistic, dovadă că actul vital sublima din nou în artă.

Se prea poate ca poetul să se fi gîndit cîndva să le adune între coperți de carte, de vreme ce a stăruit asupra titlului sub care urma să le înfățișeze O infimă parte dintre cugetările sale au apărut dealtfel într-un număr al „Gîndirii" sub titlul Gînduri în răsărit (an IX, nr. 12, decembrie 1930, pp. 373—374). Altele au fost publicate postum în „Luceafărul" (an XI, nr. 51, 14 decembrie 1968), sau în Almanahul sănătății din 1971. Recent, în Almanahul literar — 1978, Liviu Grăsoiu a mai selectat din manuscrisele autorului Pribegii cîteva dintre aforismele inedite. Cele pe care le restituim acum, aici, au fost grupate pe ideea artă-viață atît de scumpă spiritului voiculescian.

Nicolae FLORESCU

«...totdeauna deasupra... cerul poesiei

Întrebarea neașteptată, cu care m-ai întîmpinat zilele trecute, dacă am scris cîndva despre poezia mea, m-a surprins, ca pe un școlar nepregătit. Iar cererea să-ți pregătesc negreșit cîteva pagini pe care să le inserezi în antologie, ai văzut bine, m-a tulburat...[4] Nu m-am gîndit niciodată la asta. Poate pentru că n-am avut cine să mă stîrnească, sau din cine știe ce defect de alcătuire. Dar insistența d[umi]tale mi-a deșteptat păreri de rău. Dacă aș fi meditat însă, măcar de cîteva ori în cursul carierei, aș fi avut prilej să mă contrazic de fiecare dată și deci să mă completez. Așa că tot ce aș fi cutezat să spun, despre poezia mea în timp de mai bine de patruzeci de ani, va rămîne pierdut, sau poate cîștigat. Azi, cînd mă încercuiesc atîtea îndoieli, unde aș mai putea găsi îndrăsneala magnificelor formule proferate atunci, odinioară, cu cea mai senină siguranță[?] Sunt asaltat de îndoieli și d[umnea]ta știi bine că îndoiala duce silit la schimbare, căutarea de noi forme, necontenit alte forme. Asta ar putea fi una din cheile ce s-ar potrivi la descuierea neînțeleasei [*sic !*] desfășurări, a poeziei mele — , de la bolovănoasele începuturi pînă la moile și afectatele subțirimi de la sfîrșit, cu pretenții de rafinărie.

Dar, dacă bagi bine de seamă, așa se petrece și cu viața: necontenit se tocește și se mlădiază; și la mine, gîndindu-mă acum după îndemnul d[umnea]ta, viața și poezia, din nefericire, au curs strîns împletite. Și asta ar fi o cheie pe care ți-o pun în mînă.

Unii cred și pare-mi-se și d[umnea]ta, că asta ar fi o abatere de la o [*indescifrabil*] originar și o decădere a poeziei mele. Celui ce privește orizontul i se pare că acolo cerul sleit a coborît la pămînt. Poetul însă, ori în ce punct al vieții s-ar afla, are totdeauna deasupra lui cerul poeziei sale boltit la zenit, oricît de jos s-ar părea celor ce-l privesc cum se duce tot mai în fund. Știu că asta nu e deajuns și că nu-l ține boltit sus mulțumirea de sine, nici încrederea poetului, ci numai calitatea poeziei în sine. Simți cîteodată că, în adevăr, poezia dacă nu ți-e streină, e totuși de dincolo de tine, dintr-un alt [tărîm]. Am crezut-o la început sacerdoțiu în slujba adevărului, că e zugrăvire a misterurilor. Apoi imagine, și m-am îmbătat de metafore. În urmă, mi-am luat seama, și am socotit-o ca pe razele X penetrante, prin care transparem carnea lumii și vedem dincolo. În urmă am temut-o, ca pe o rună magică cu care deschidem enigma creației și pipăim lucrul în sine. Aș înclina acum să cred că mi-a fost însăși viața cu toate meandrele și înfățișările ei oricît de zilnice și de neînsemnate și cînd vom ști ce e viața, avem să descoperim și tainele poeziei.

---

[4] După cum arătam mai sus, asemenea însemnări cu caracter confesiv apar întîmplător printre manuscrisele lui Voiculescu și sînt extrem de rare. Textul de față, scris cu creion negru pe verso-ul unei file — cuprinzînd un fragment din schema generală a emisiunilor radiofonice din anii 1940—42, trasă la șapirograf — îndoită și ruptă în două păginuțe de dimensiunile unui carnet de buzunar, datează, după părerea noastră, din perioada 1946—1947. S-ar părea că reprezintă în ciornă un scurt paragraf dintr-o epistolă neexpediată. Aspectul teoretic mai larg pe care-l vizează poetul ne indică însă o primă și singulară încercare a lui Voiculescu de definire a propriei sale experiențe lirice.

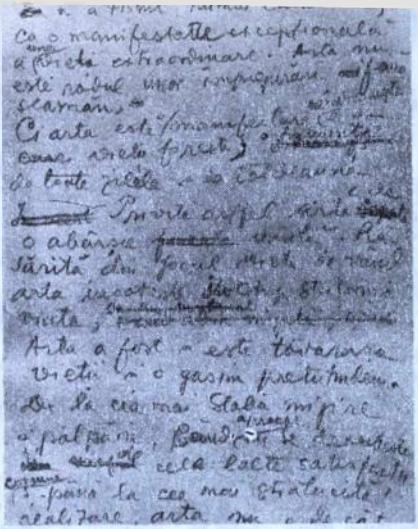
sale boltit la zenit»

— Aşchii de meditaţie —

Pînă atunci, oricît am medita-o şi am adînci-o, nu ţi se pare şi d[umi]tale că nu am face decît anatomie şi disecţie? Sau poate mă înşel.

*

Omul[5] s-a născut în anul...

Poetul s-a născut probabil tot atunci şi a atins culmea geniului între 2 şi 7 ani cînd şedea de vorbă cu zînele din poveste, cînd îngropa jelind rîndunele moarte de frig...

Poetul s-a stins de mult. Omul?...

Poetul a trecut de jumătatea vieţii omeneşti obişnuite şi în loc de cinci perechi de case, cu cinci moşii, deşi medic şi funcţionar administrativ, are cei cinci copii şi cinci volume de poezii — *Pîrgă*, *Din Ţ[ara] Z[imbrului]*, [*Poeme cu îngeri*, *Destin*, *Urcuş*][6]

În loc să-şi risipească timpul strîngînd avere a economisit o zestre întreagă în florile de vorbe pe care le-a agonisit, punîndu-le la păstrare, tescuite între file... Familia indulgentă a sfîrşit prin a se resemna. Prietenii sunt citeodată, în ocazii literare, oarecum mîndri de el.

Opera publicată, strînsă în cinci volume, cuprinde numai versuri, care s-au citit de puţini şi despre care şi mai puţini au scris. Cei care nu-l cunosc pe autor au înjurat-o, cei care-l cunosc şi-l preţuiesc ca om au scris îngăimat; un prieten tînăr (care-l urmărea cu interes crescînd) a cutezat să afirme o admiraţie făţişă.

Poetul, din vina lui, are soarta liliacului — nici cu literaţii, nici cu medicii; n-are legături cu nici o clică şi nu ţine de nici un clan. Înjurat de „*Viaţa R[omânească]*", batjocorit de „*Ad[evărul]*"[7] şi disprețuit de unii ca scriitor de poezii patriotice, de alţii ca scriitor regionalist şi cu un vocabular sălbatic de rural, de alţii ca un neestet,

---

[5] Scrise tot cu creion negru pe ambele feţe ale unei file desprinse dintr-un caiet maculator, mărturisirile pe care le începe aici Voiculescu par a reprezenta prima variantă a *Confesiunii unui scriitor şi medic*, apărută în „*Gîndirea*" din octombrie 1935. Faptul că a abandonat această direcţie autobiografică în favoarea unui text metaforic, constituie încă o dovadă a ceea ce am numit *refuzul confesiunii* la autorul lui *Zahei orbul*.

[6] Evident, poetul citează din memorie, la întîmplare. Aşa se explică faptul că omite aici volumul său de debut, *Poezii*, publicat în 1916.

[7] Voiculescu exagerează în această afirmaţie. În realitate, creaţia lui s-a bucurat de o primire deosebită atît în paginile „*Vieţii Romîneşti*" cît şi în ale „*Adevărului*", „*Dimineţii*", „*Reporterului*" ş. a. De asemenea, după cum se ştie, în „*Însemnări literare*" (an I, nr. 24, 27 iulie 1919) Mihail Sadoveanu se numără printre cei dintîi care remarcă talentul deosebit al poetului şi apreciază elogios «poezia patriotică» cuprinsă în volumul *Din Ţara Zimbrului*.

lipsit de carnea poetică pe scheletul gras al gîndului și imaginei, abia și-a găsit, acum în urmă, un adăpost în cercul „*Gândirei*“ [8], care se străduiește să-l facă cunoscut unui public refractar poeziei. De ce a scris? Fiindcă, dacă nu crede în versurile lui, el crede în poezia r[omânească], care e, după el, tot așa de mare ca și cea mai mare poezie streină...

*

Ultima oară l-am văzut acum cîteva săptămîni, la el acasă, într-un cartier mărginaș, cînd am rătăcit cu Alecu Busuioceanu un amurg întreg ca să-l aflăm. Ne-a[u] întîmpinat două fetițe firave, care au dat de veste bolnavului. Gib[9] s-a luminat văzîndu-ne. N-am să uit niciodată capul lui răvășit de pernă, cu părul năclăit de sudori premergătoare și ochii febrili ațintiți în ai noștri, ca să ne citească gîndurile.

Mi-am lipit cu durere urechea de coșul pieptului, unde sfîrîiau valuri, ca de apă zvîrlită pe jăratec... Și totuși, l-am încredințat de întremare, am pus la cale o cură de sanatorii; Busuioceanu a adus deslegarea problemei banilor... Dar am sfîrșit prin a-l sfătui să stea încă pe loc, pînă ce boala de rinichi, ce se adăugase, avea să dea înapoi, grație — vai [!] — medicinei infailibile. Ne-a crezut?... L-am părăsit la marginea vieții, cu cîteva mîngîieri, ca pe un copil bun și cuminte, speriat de o umbră înainte de a adormi.

Ne-a[u] petrecut copiii și soția bolnavului, luminîndu-ne scara pe care coboram ca într-o criptă. La ei, la cei rămași acolo, în capul scării, strînși în grup și privind după noi ca după o nădejde grabnic risipită, la ei îmi fuge acum gîndul îndurerat.

Gib a murit la 41 de ani. Dar cîți dintre noi, la o vîrstă cu zece ani mai înaintată, a lăsat ca el atîtea urme adînci în lutul cuvîntului românesc!

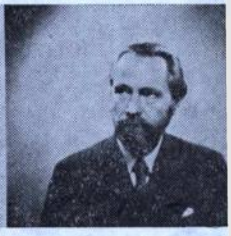
*

Noaptea de cremene[10]
Scapără stele
Culmile gemene
Urcă spre ele

Bîntuind piscul
Un vultur fîșîie
Dorul cu pliscul
Și-aici mă sfîșie.

*

Înainte de prînz a fost la mine [I. D.] Ștefănescu — a stat aproape două ceasuri — în care a vorbit numai el; pe mine mă supăra un început de laringită. Mi-a vorbit de moartea bătrînei d[oam]nei Grecescu și mi-a povestit de cîțiva bătrîni, impresionanți ca vigoare fizică și intelectuală, pe care-i cunoscuse: Fleischen, Messmer, Ch. Diehl... Mi-a evocat apoi călătoriile lui în Italia, Umbria, Florența, Assisi. Are o memorie remarcabilă și știe să povestească frumos o mulțime de lucruri și fapte. A cunoscut oameni de seamă și a întîlnit tot soiul de celebrități pe unde a colindat. Interesante amănunte[le] despre audiențele la Papa. Are o sănătate, o putere de activitate pentru

---

[8] Nici această afirmație nu trebuie luată ad litteram. «Adăpostul» la care se referă Voiculescu nu a însemnat niciodată și o adeziune la linia ideologică a „*Gîndirii*“, ci doar posibilitatea poeziei sale de a avea acces în paginile publicației respective, la fel cum au avut acolo acces și eseurile lui Tudor Vianu și poemele lui Zaharia Stancu și ale altor scriitori importanți din perioada interbelică.

[9] Însemnările privind ultima întîlnire a poetului cu Gib. I. Mihăescu se găsesc scrise cu creion negru pe o filă desprinsă dintr-un carnet de buzunar. Impresia directă, aspectul de notație netransfigurată ne dau sentimentul că ele datează din preajma morții romancierului (1935) și că au fost făcute în vederea unui posibil articol memorial.

[10] Versurile de față, scrise în continuarea însemnărilor referitoare la vizita făcută lui Gib. I. Mihăescu pe patul de moarte, reprezintă prima versiune (inedită) a poeziei *Noaptea de cremene*, cuprinsă în volumul *Urcuș* (1937).

vîrsta lui (60?) — pe care nu o spune niciodată — uimitoare. Îmi face totdeauna plăcere să-l aud conversînd; mult mai slab vorbitor ca profesor.

M-am sculat răgușit de-a binelea. Totuși, am primit invitația lui Liviu[11] pentru dejun. Am întîlnit acolo pe Tudorel[12]. Boala lui merge înainte, dar nu mă pot amesteca. Bob mi s-a plîns iar de sănătatea lui. E păcat că și-o strică ducînd o viață imposibilă.

Am trecut pe la Mihail să-i dau un argument în privința mobilei lui Cuza[13]; mai mult un sofism de advocat,

La ora 5 am fost acasă — și am citit pînă seara tîrziu; nu-mi vine să mă apuc de un lucru mai serios. Am gîndit mult la un roman. M-a furat apoi *India* lui Mircea [Eliade] și iar s-au deșteptat la mine vechile rîvne de solitudine și asceză. Mi-e dor de Gange și [de] Himalaia!

*

Nu trebuie confundată arta cu părerile și teoriile despre artă. Arta rămîne pururi aceeași, teoriile și ideile despre ea variază de la an la an, de la decenii la decenii.

Poezia e eternă, arta [e] eternă; oameni[i] trecători se vor apropia cînd de o parte, cînd de alta a ac estei imensități — ARTA. Azi vom fi clasici, mîine romantici...[14]

*

Dacă aș putea dovedi existența lui D[umne]zeu altfel decît prin chipul și mijloacele omenești aș fi D[umne]zeu [!]

*

Omul nu mai are nevoie să existe Dumnezeu. Unde ai văzut copil care să trăiască toată viața din mila tatălui său *ca un neputincios?* Tatăl trebuie să moară ca copilul să devină matur. Orice copil cu simț se scoală și-și ia lumea în cap. Așa cere viața, dezvoltarea firească. Vrea să ajungă și el la rîndu-i tată, părinte, creator, dătător de altă viață!

*

Meditație lirică: Oamenii uriași ca fizic, înălțime și greutate plătesc gloaba acestui avantaj prin sterilitate, debilitate mintală și alte scăderi.

Tot așa oare inteligențele mari ar fi silite să plătească, să compenseze această supranormalie prin scăderea simțului moral și alte lipsuri?

Tot ce e suprauman e inuman?

*

Natura nu primește compromisuri. Corciturile nu sunt capabile să rodească, să se reproducă. Priviți la catîr, ce ființă mai mizerabilă îi poate lua locul sub soarele bun[!]

*

Recunoștința e o floare pură
Nu are rădăcină în pămînt

---

[11] Liviu P. Nasta, ziarist la „*Adevărul*" și „*Dimineața*", prieten apropiat al poetului.

[12] Tudor Teodorescu — Branișteanu, care avea să evoce mai tîrziu prietenia sa cu Voiculescu și, mai ales, colaborarea cu el în cadrul programelor culturale radiofonice. (Vezi: *Emisiuni de altădată*, în „*Presa noastră*", nr. 8, august 1967.)

[13] Traian Mihail, avocat, vecin de casă și, de prin 1950, prieten apropiat al poetului, posesorul unor piese de mobilier Al. I. Cuza.

[14] Gîndurile și aforismele care urmează se găsesc în următoarele manuscrise Voiculescu: *Calendarul german*, *Agenda medicală „Vasiliu"*, *Agenda medicală „Lacteol"*, *Registru-1929*. Ele se află în posesia familiei. Întregul material al selecției de față ne-a fost pus la dispoziție de Dr. Radu Voiculescu, fiul scriitorului. Îi mulțumim și pe această cale.

Petalele-i ne înfloresc pe gură
Și cît clipești se risipesc în vînt.

*

Cocorii amintirii doar iarna se întorc [!]

*

Se întîmplă cu sistemele de cugetare ceea ce se petrece cu cristalinul ochiului nostru. Cînd sunt tinere ajută minții să concentreze razele cunoașterii. Cînd însă îmbătrînesc se opacizează, se împietresc și ne împiedică să vedem realitatea.

*

Privesc la cina mea lăuntrică: cum fiecare celulă ia partea ei de hrană, cum circulă bunurile și puterile, cum se împart la masa interioară merindele, cum vasele fumegînde trec pe la toți prin față cu sucuri dătătoare de forțe, cum creerul își scoate și-și varsă în blid și inima își toarnă vin și plămînii cern aerul și ficatul trage lîngă el zahărul și rinichiul își oprește sarea. Iar cel din colț, un mădular mai slab se-ntinde să apuce și el o halcă...

Mîncați și beți la masa mea lăuntrică [!] Umpleți-vă de forțe, dar nu uitați că e numai un semn carnea și aerul un simbol și toate merindele sunt aduse de afară, plătite cu jale, cumpărate cu moarte [!]...

*

25 aprilie 1927

Amurg de smeură prea coaptă și scuturată peste munte.

*

Ca să fi plin de toate bucuriile și durerile lumii urmează pilda vioarei: golește-te de tot ce ești tu, scobește-ți tot miezul egoismului, așa ca înăuntru să circule — ca un aer — sufletul universal [!]

*

Cu limpedea măsură a soarelui și-a lumii
Să torc înțelepciune din caerul de gînduri...

*

Un cîrd de fete bălae, ieșite în zare s-au prins să spele pînzele nopții și să le întindă la înălbit, atîrnîndu-le de marginile cerului: ZORILE[!]

*

În splendoarea lumii amestec și eu un gînd [!]

*

Citeam în palma deschisă a platoului ardelean tăiată ca de cele trei linii ale vieții, a norocului și a muncii — de cele trei albii ale Oltului, Mureșului și Crișului.

*

Alchimie: Să prefacem lumea-n cînt[!]

*

De n-ar fi amintirea o dîră de cenușă
Cum am găsi cărarea întoarcerii înapoi?

*

Așa cum pasărea își face cuib din toate nimicurile, chiar și din picurile de noroi, tot așa sufletul își alcătuie din fărâmituri de bucurie și așchii de dureri, un cuib unde să sălășluiască o pasăre migratoare a iubirii.

*

Durerea e pîrghia vieții...
Apasă cu un capăt, dar cu celălalt ridică.

*

Călărim zilele noastre iuți cu șeaua morții pe ele.

*

Nu cunosc limitele omului. Poate că nu se hotărnicește decît cu... Dumnezeu[!]

*

Durerea este îngerul sălbatic trimis să vînture apele vieții, făcîndu-le tămăduitoare. Numai slăbănogii nu se pot arunca în brazda lăsată de miluitoarea lui atingere.

*

Arta e o însușire generală a vieții. Fenomenul artă n-a țîșnit numai cîndva ca o manifestare excepțională a unei vieți extraordinare. Arta nu este rodul unor împrejurări fără seamăn, ci arta este o manifestare neîntreruptă a vieții firești, o trebuință de toate zilele, de totdeauna.

Privită astfel arta e de obîrșie umilă. Răsărită din jocul vieții de rînd, arta însoțește în chip statornic viața.

Arta a fost și este tovarășa vieții și o găsim pretutindeni. De la cea mai slabă mijire și pîlpîire, cînd aproape nu se deosebește de celelalte satisfacții comune și pînă la cea mai strălucită realizare, arta nu e decît viața și nu se poate despărți de viață.

*

Arta n-are patrie, fiind o patrie ca însăși [!]

*

Umbra este un ecou al luminii izbită de un corp opac.

*

Înțeleg chiar în poezie să nu mă îndepărtez de realism, însă un realism al idealului.

*

M-am învechit între prieteni, iar între dușmani m-am tocit.

*

Beethoven — cel mai eroic fiu al durerii.

*

Durerea e un val, bucuria — marea [!]...

*

Durerea te ucide. Bucuria te poate răpi fulgerător din această lume în alte lumi, ceea ce nu e totuna cu moartea, ci *nemurire*.

*

Viermele activ al unei idei își secretă mătasa poetică din gogoașa căreia iese preschimbat în metaforă, flutur.

*

Suveica sufletului trece nevăzută printre firele urzelii de materie a luminii.

*

Cuvîntul e un brut material pentru zidire, dar zadarnic facem edificii măreţe de vorbe, dacă nu le locuieşte nici un gînd, goale de duh.

*

Nu drămuiţi pe fapte caratele gîndirii[!]

*

M-am măsurat cu visul şi am ieşit învins.

*

Ceasornicul e o fîntînă săpată în infinit din care limbile scot ore după ore.

*

Logica unui peisagiu trebuie căutată în văile riurilor, în drumurile şi cărările care-l străbat, îl duc mai departe şi-l leagă.

*

Ar timpul şi semăn fapte[!]

*

Vremea copilăriei şi tinereţii e un flutur care ne filfîie în preajmă. Apoi din ce în ce stăruie şi se îngreuiază, pierde aripile şi se schimbă în omidă tîrîtoare, care ne roade.

*

Munte de nimicuri: Proust, pe care-l urci citind.

*

Paginile acestea m-au mişcat, adică mi-au mers drept la inimă. Nu prin cine ştie ce adîncime sau înălţime care să-mi ameţească creerul. Sunt foarte personale, tocmai prin aparenta modestie şi intimitate a lor de simţiri obşteşti, ar trebui viu să le practicăm obişnuit, toţi oamenii. Totuşi simplitatea, sinceritatea lor sunt chezăşia unei autenticităţi care le dă o valoare mai demnă decît orice originalitate, vînată cine ştie unde.

Ele sunt expresia unei trăiri vii, singura veridică, care-şi caută o ieşire de şipot curat din stînca vieţii. Nu e nevoie să ne răpească şuvoi, ci să ne cureţe şi aline, ca pe însăşi autorul lor.

*

Lumina îmbătrîneşte sosind pînă la mine
Din stea în stea, fără de moarte.
Pleacă, dar nu se desparte
Face ocolul veşniciei
Umplînd lumea cu undele lăţite
Cercuri, cercuri, pe faţa eternităţii pornite
Din inima mea asvîrlită odată pentru totdeauna
În apele eternităţii.

*

Şi nu pot să mă lepăd de tine, Poezie[!]

EPISTOLAR

Lucian Blaga

Excurs sentimental (III)

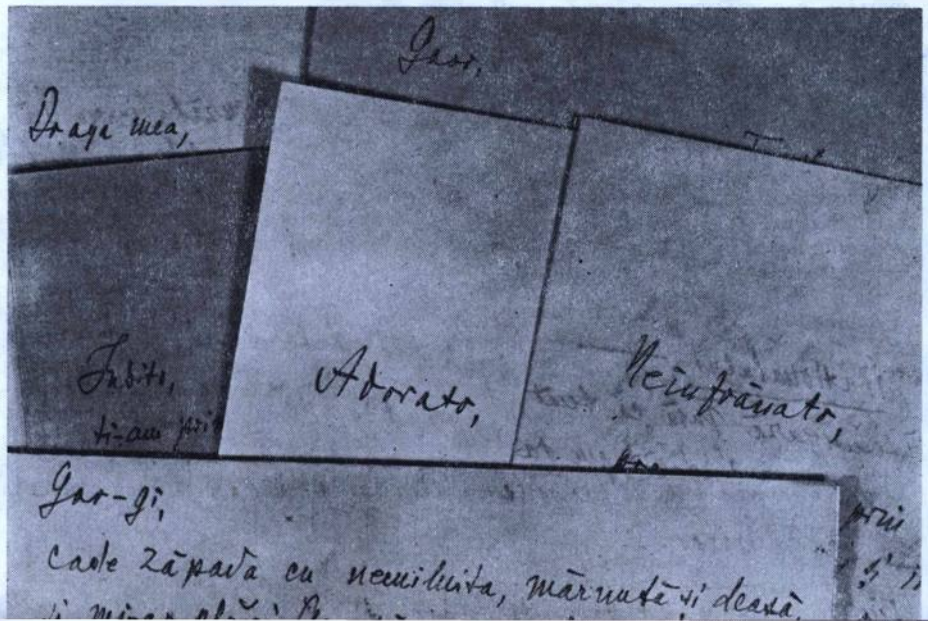

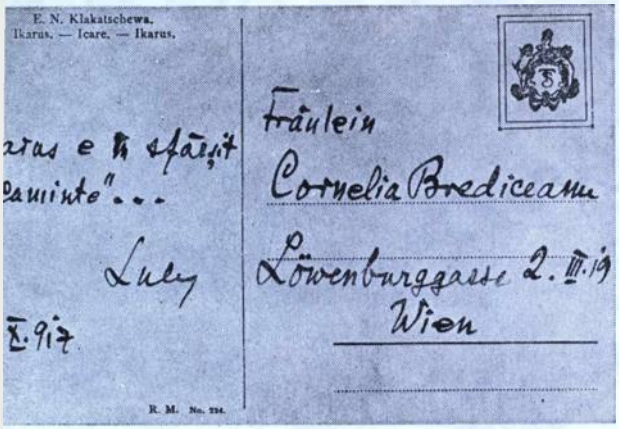
SCRISORILE PE CARE LE PUBLICĂM ÎN numărul de față fac parte din fondul de corespondență din cursul anului 1917 dintre Lucian Blaga și Cornelia Brediceanu.

Mărturii ale unei tinereți exuberante, în care sentimentele sînt exteriorizate cu toată forța unei trăiri pasionale, scrisorile sînt totodată dovezi elocvente ale preocupărilor deosebit de diverse și asidue ale studentului Blaga. Dealtfel chiar micile necazuri cotidiene, pricinuite mai ales de rezistența pe care o întîmpină din partea familiei iubitei sale, persoanele cu care intră în contact, planurile de vacanță sînt tot atîtea mărturii pentru cont rarea, chiar de la vîrsta primei tinereți, a unei personalități deosebit de puternice. Căci aceste scrisori nu mai cer neapărat o raportare la momentul de circumstanță care le-a generat, devenind, chiar pentru cititorul cel mai puțin interesat de viața particulară a poetului, pagini de o adîncă semnificație. Iar fiecare paragraf poate fi judecat ca un « hîrb», sau un « crîmpei de diamant», cum obișnuia el însuși să denumească « cugetările» presărate ici-colo, în cuprinsul scrisorilor, aproape toate fiind valorificate ulterior în volumul Pietre pentru templul meu, **apărut în 1919.**

Dealtfel întreaga corespondență rezultă dintr-o stare de autentică efuziune lirică care a generat mai apoi marea lui poezie.

Dorli BLAGA

«...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...»

I

2 VIII 917

Draga mea,

aștept o depresiune atmosferică ca să nu mă omoare căldurile tropicale din Lugoș și-n așteptare — zi și noapte sunt preocupat de problemele mele: sunt mici, sunt mari, nu știu, — dar le pătrund «ca un sfredel» — cu avînt și cu încredere și nu mă tem de nimic, căci sunt probleme născute din necesitățile mele sufletești. «Iar noaptea în vis» — ipotezele mă chinuesc ca niște duhuri rele: sunt însă un vrăjitor, care nu poate trăi fără de spirite rele. Și dacă nu-mi succede vr-o *deslegare*, mă mulțămesc și cu aceea, că am *adîncit o întrebare*.

Oare nu faci mai mult prin aceea, că dintr-o problemă mică faci o problemă mare, decît dacă ai rezolva zeci de probleme microscopice??

Religia îți adîncește, arta îți ridică și știința îți lărgește personalitatea.

Așa te vreau draga mea — cu sufletul adîncit, lărgit și ridicat de — probleme mari! — Așa te vreau și așa mă vreau: adînc, larg și ridicat.

În așteptarea unei depresiuni atmosferice — te sărut — din — adînc! —

VRĂJITORUL

II

19 VIII 917

Neînfrînato,

procesul intern prin care trecem amîndoi — vînjos și irezistibil — e ca o *mișcare* cu o anumită direcție și cu anumite tendințe, — o *mișcare*, pe care în zadar încerci s-o reduci la *logică* ca un filosof eleat. *Divinul* — deja de mult nu-l mai găsesc în regiunea raționalului — ci în cea a «*iraționalului*» —

Asta nu însemnează însă că sunt un logician mai slab decît un raționalist — «semit» (dacă vreai) — diferența dintre noi — nu-i aceasta. Totul atîrnă de la *rolul* ce-l dai *logicei* în viața ta internă și nu de la *iscusința* cu care o mînuești. Dacă logica te stăpînește pe tine ca pe-o unealtă oarbă — ești raționalist, — dacă dimpotrivă *tu* cu toată adîncimea ta sufletească stăpînești și mînuești *logica* ca pe-o unealtă — ești «iraționalist». De-aici urmează că tocmai un iraționalist mînuește logica mai liber și mai creator. — Înțelegi Neînfrînato? — Sunt un iraționalist liber și pentru nimic în lume nu mi-aș permite influința unor argumente — oh, argumentele — mai ales externe. Draga mea — sunt un centru, o explozie, un pătimaș ireductibil.

Un raționalist — un intelectualist — are la îndemînă *voința*, — un iraționalist — *energia entuziasmului și-al patimei*. Bărbia mă trădează — și cornițele, cari trebuie să-mi crească în curînd. Am făcut pînă astăzi ceva ce-ar fi contrar *definiției*, ce mi-am dat-o? Nu? Atunci în viitor — cu atît mai puțin. Am ajuns în sfîrșit în clar, că în urma firei mele îmi sunt — ca să zic așa — o vecinică surpriză.

Pînă astăzi — un satir: îți dau voie să-mi săruți cornițele. Da? Știu, că da.

LULU

III

23 VIII 917

Draga mea,

după cele întîmplate m-am așteptat la o criză de nervi, dar m-am trezit cu o anghină în gît: zac în pat cu fierbințeli. Ce trist ar fi să capăt în vine lapte în loc de sînge — căci nu mai pot înghiți decît lapte. Ca să-mi treacă de urît ți-am făcut niște versuri — «șoade»: nu știu, poate că au și ele anghină:

Cum se coboară Duhul sfînt,
Ca să sfințească vinul din altar,
Astfel te cobori și tu în *mine*,
Ca să-mi sfințești în vine
Sîngele sălbatic, sîngele amar!

Dacă versurile n-au anghină, au totuș: temperatură, căci s-au născut din temperatură.

O — Gaor, încă nu m-am despărțit niciodată așa de greu de tine ca acum. Încă nici astăzi nu m-am putut reculege. E foarte trist. Cînd?

Scriu foarte greu. Sunt bolnav și închei. Dar tu scrie-mi des — și mult.

[Te iubesc] ca Dragoste
Lulu
Tu prevedeai, ca și ai cerești anghină.

IV

25 VIII 917

Draga mea,

cu mult înainte de-a veni la Lugoș — le-am prevăzut toate acestea cu claritatea unei viziuni. Și-n clipa aceasta supremă nu pot decît să-ți repet cea dintîi mărturisire: Nici porțile iadului nu mă vor clătina! Așa judecă sîngele meu. — Oamenii cred, că noi am făcut un contract și fiindcă dînșii n-au fost martori. Contractul e invalabil și se poate desface oricînd. Mamele cugetă și calculează ca niște advocați. — Scrisoarea Ei mi-e așa de străină, încît nici n-o înțeleg. Cum aș și putea-o înțelege? — De-aceea sunt liniștit și cu liniște cred în viitorul nostru, Cu liniște îmi spun cuvintele Galileanului: «N-am să aduc pace pe pămînt, ci sabie. Copiii se vor ridica împotriva părinților și frate împotriva fratelui...». E un cuvînt mare și-un cuvînt adevărat și-un cuvînt spus din patimă. Dar oamenilor aleși le place patima.

Iubita mea Gaor, — soarta e în mîna noastră: rîd și sunt liber. E o clipă supremă și de-aceea — îmi prind capul, cu cele două mîni, capul minunat, care m-a înțeles totdeauna, și te privesc adînc în ochi și-ți zic:

«E clipa supremă. Îți dau libertatea. Libertatea să *alegi*. — Vreai *pacea*, sau vreai *sabia*? — »

LULU

V

27 VIII[1]

Gaor,
înebunesc, — nu mai pot trăi —
LULU

VI

29 VIII 917

Draga mea,
astăzi ţi-am aşteptat — scrisoarea, dar n-a sosit. — Situaţia mea sufletească ţi-o poţi închipui: sunt într-un continuu flux şi reflux. Nopţile nu le mai dorm. Nu ştiu cînd voi ajunge iarăşi la linişte. — O, da. Ştiu: atunci cînd te vei scăpa tu de-ai tăi. Pleacă cît mai curînd la Viena. Preste-o lună ne întîlnim. Oh, Gaor, — acum cînd suntem aşa de ameninţaţi văd şi mai mult, cît te iubesc. — Niciodată n-aş fi visat că străinii aceia — să fie tocmai aşa de mici. Dar soarta — noi ne-o croim. Noi — Gaor, — noi ne iubim şi ne avem viitorul mare, pentru care ne va invidia o lume întreagă.

Gaor, ştiu că ai multe de suferit — spune-mi tot. Scrie-mi, cum te chinuiesc, — cine-ţi dă viaţă? — Ei sau eu?

Oameni mici, oameni mici — de ce nu vă recunoaşteţi micimea?
Scrie-mi tot — orişice ar fi — ca să pot durmi nopţile sau să stau treaz şi să nu mă sbat între viaţă şi moarte. — Scrie-mi, draga mea, că eu sunt acela care te iubesc mai mult.

LULU

VII

8 IX 917

Gaor,
triumful dragostii. Calvarul meu ţi-l voi povesti la timpul său: prezentul mare nu vreau să mi-l rănesc cu groaza celor două săptămîni trecute. Astăzi sunt iarăşi cel vechi — fiindcă te-am văzut zîmbind. Eşti aşa de frumoasă cînd zîmbeşti — Gaor. Nervii? — Vom vedea. Orice lucru de la tine, draga mea, îmi producea un chin aşa de nebun, — era insuportabil. Dar încep să-mi recîştig forţele. Aşa-i — Gaor — că noi suntem învingătorii?

Eu cred, că nu-ţi dai îndeajuns seama ce importanţă ai pentru mine. Tu eşti alfa şi omega — de la tot ce fac şi trăiesc. Oare acea — filosofie — a vieţii — nu trebuie să ţi-o mulţămesc ţie — mai mult decît tuturor cărţilor?? —

Astăzi, cînd văd complotul lumii împotriva noastră — zîmbesc: odată se vor ruşina îngrozitor! O să fie o *ruşine istorică!*

În sfîrşit mă bucur de linişte. Şi tu — Gaor — deasemenea. Toată corespondenţa noastră din urmă a avut o aromă tragică. Nu găseşti, că s-ar fi putut să ajungem la rezultatul de astăzi cu mai puţină sguduire de nervi...? Trebuia să-mi fi spus aşa: Lulule, te iubesc, — dar desfacem logodna de dragul lumii şi ca să avem linişte. Şi-am fi fost înţeleşi şi-am fi înlăturat atîtea nopţi fără de somn şi-atîta chin, atîta chin!! — Astăzi suntem la « Poste restante », — îşi are farmecul, crede-mă: un fruct oprit.

---

[1] După calităţile hîrtiei şi ale cernelei, ca şi după conţinut, scrisoarea a fost trimisă în 1917, de la Sebeş, probabil după vizita la Lugoj.

Ergo — bibamus! Oh, lumina aceea însetată de viață! — O să-ți mai fac surprize de poeme. Versul acela va fi așa cum l-ai presimțit foarte bine c-ar trebui să fie: « Unde a pierit de-atunci toată lumina aceea ce istovea Nimicul și se sbătea să creieze lumea și soarele, cîntecele și beția? » — (Cum vezi — n-a fost de lipsă să te sperii de prea mulți — « și ».) În formă am de altfel de gînd să le mai fac multe îndreptări. Și-o să avem liniște în dragoste și dragoste în liniște — așa-i păgîno? *Pe-un eretic ca mine trebuie să-l iubească o păgînă!* De scris să-mi scrii cît se poate de des — ca să-mi cîștig puterea pentru — poemele — tale, Gaor, minunato

LULU

Dacă scrisorile le vor aduce totuși la tine acasă — răspunde-mi îndată, — atunci o să-ți scriu sub numele « Gaor » — Poste Restante.

VIII

10 IX 917

Gaor,

citesc partea a doua din *Faust*, care se-ncheie cu versurile: Das Ewig-Weibliche — Zieht uns hinau! [2] Ți-am povestit vr-odată despre « *ideile* » lui Plato? Fiecare ființă și neființă de pe pămîntul nostru își are într-o regiune metafizică a lumii — un model perfect: *ideea, idealul.* Expresia lui Goethe: das *Ewig-Weibliche* — însemnează: *lumea ideilor, a idealelor.* Ce expresie minunată: idealul e de genul feminin! Gaor das Ewig-Weibliche zieht mich hinau! [3] — Să știi, că am încheiat un contract cu Satana care să mă ducă înainte, — și mă va duce, — în schimb după ce mi-am ajuns ținta — voi fi al lui. Am înaintea mea o viață întreagă, încă nici nu mi-am început-o poate că: am o țintă, Gaor, tu o cunoști: voi ajunge-o, să se opună nu oamenii, ci timpul chiar! Gaor — știi, care-i bunul Satana, ce *mă* va duce tot înainte, tot înainte? Tu. Am atîta chef de viață, cînd te înduri Tu. S-ar putea să nu lase urme atîta entuziasm? Știu, că și tu cugeți în fond ca și mine, cu toate că alții te ispitesc să cugeți cîteodată altfel! Dar de-acum înainte suntem liberi și libertatea te va face să simțești, care-i adevărul! Dacă legată de mine printr-un cuvînt fără senz — te-ai clătinat o clipă, — libertatea te va face să nu te mai clatini niciodată! Dacă prezentul mi l-ai iubit, atunci cît de mult o să-mi iubești viitorul!! De-acum vom avea liniște! —

Alătur două poeme: una e scrisă în flux, cealaltă în reflux. — Mă vei duce înainte. — Gaor? —

LULU

Aștept critica.

Să mă ierți, Gaor, că-ți scriu așa de urît: sunt în pat și am dureri teribile de cap. Mi-e teamă să nu se dezvoalte ceva din toată măgăria asta. Te rog să-mi răspunzi mai regulat un pic. Așteptările sunt insuportabile.

Spune-mi Gaor — mă mai iubești?

Eu te iubesc mult, mult, mult —

LULU

Cugetări: [4]

« Fericirea și durerea ni le închipuim între anumite împrejurări — totdeauna cu mult mai mari decît sunt într-adevăr, dacă aceste împrejurări se realizează. »

---

[2] *Eternul feminin — ne înalță în tării!*

[3] *Eternul feminin mă înalță!*

[4] O parte din aceste cugetări apar și în *Pietre pentru templul meu.*

« Cei cari nu se lasă îmbătaţi de alţii nici cu alcohol, se îmbată de obicei pe ei înşişi cu apă rece. »
« O singură rugăciune am: Doamne, nu mă lăsa niciodată să fiu mulţămit cu mine însumi! »

IX

12 IX 917

Iubito,

ţi-am primit scrisoarea, care a întîrziat pe poştă: oh, cum m-am bucurat...

Am fost două zile la Selişte şi prin urmare am să-ţi scriu noutăţi... În ziua primă către seară mă preumblam cu Roşca[5] pe marginea rîului şi ne-am întîlnit cu Marioara şi Caius. Din felul cum m-au privit am văzut că m-au recunoscut. În ziua următoare, Roşca s-a dus la Silvia şi Silvia l-a rugat să-mi spună că « Caius vrea să mă cunoască şi de-aceea să poftesc la ea... ». Am fost foarte surprins. Mai întîi nu ştiam ce să fac. Am cumpănit toate împrejurările şi hotărîrea mea dintîi a fost *să nu mă duc.* Dar dup-aceea m-am gîndit, că dorinţa lui Caius e mai mult o *curiozitate* de-a vedea pe acela pe care « Cornelia l-a iubit »... Eu sunt destul de filosof ca să satisfac curiozitatea oamenilor şi afară de-aceea am fost şi eu curios să văd pe omul, care fără să mă cunoască, mi-a provocat cea mai mare durere ce-am avut-o în viaţă (şi cred că mai mare şi decît durerile ce le voi avea în viitor...).

Silvia cu Ionel m-au primit foarte bine. Am povestit una şi alta şi-apoi a venit Caius cu Marioara. Am fost foarte liniştit, liber şi destul de bine dispus... Am povestit multe, de toate... Şi chestiuni culturale: am observat însă pe Caius că nu are îndrăzneala să afirme ceva cu hotărîre ci mă lăsa pe mine... A fost vorba de ex[emplu] şi despre A. C. Popovici: mi-am spus părerile în comparaţie cu Iorga despre el, şi cred că i-au plăcut lui C[aius]. În legătură cu Popovici, ceva despre Vaida. [...][6] şi după care se mărită **(eventual)** silită de tată-său şi de Nati. De fapt iubeşte pe Roşca: Roşca mi-a povestit multe, multe şi e foarte disperat. Zice că va face tot ce-i stă în putinţă să împiedece căsătoria. Eu însă nu prea cred că e cu putinţă. Şi e păcat de fata aceea, că se mărită după un om şi prost — şi pe deasupra, pe care nu-l iubeşte... (Edera: asta-i însă un secret. Te rog să nu se ştie mai departe!) Eu sunt foarte îngrijat de tine Edera. De ce pleci aşa tîrziu la Viena? *Îmi spune Nelu, că la medicină anul acesta se primeşte numai un număr limitat de ascultători.* Mi-e teamă să nu întîrzii prin urmare. Gîndeşte-te bine! Poate că pleci mai curînd. Oh, cum aş vrea! Crede-mă Edera, mi-e aşa de greu să ne amînăm întîlnirea! Cît de mult o aştept.

Mă întrebi de lucrări! Cea cu rassele lucrez la ea. Cea cu estetica — îmi lipseşte *materialul.* N-am cărţile necesare din care să scot *istoria* ipotezelor din ştiinţă. Voi face-o în Viena. În schimb lucrez altele acum.

Eu cred, că o să fii mulţămită cu mine: şi cu poemele şi cu cugetările şi lucrările... Şi-o să mă săruţi fierbinte... Aşa-i Edera? O să fie iarăş aşa de bine, aşa de bine! Nu te bucuri? Vezi, poate că pleci totuşi mai curînd!

Multe, multe, multe
sărutări

LULU

Cu Caius bineînţeles n-a fost vorba deloc despre noi doi... Că ne-am întîlnit şi-am *stat de vorbă* în Viena — ar fi bine, cred, să **nu negi**!!!

---

[5] E vorba de D. D. Roşca, prieten şi coleg de liceu cu Blaga.
[6] Textul nu are continuitate. Posibil să fi fost distrusă o filă chiar de Cornelia, în care era vorba de Vaida.

X

13 IX 917

Draga mea,

ai uitat iarăși zîmbetul? De ce nu ești *mai tare* — Gaor? Mi-ai dovedit-o de vr-o cîteva ori, că știi să fii tare, dacă vreai și dacă ții la mine. Cu ce drept vreau ai tăi să te influințeze, cînd ei au cu totul alte necesități decît tine? Tu nu vezi acestea? Cînd ei lucrează împotriva conștiinței tale, de ce să nu-i minți? Minte-le, c-am rupt orice legături și să-ți dea în sfîrșit pace. E timpul suprem. — Gaor — tu știi că eu am planuri mari, de-aceea trebuie să studiez la o universitate cinstită. Lumea se uită și la aceea, că unde ai studiat, întocmai cum se uită la bani. Sunt hotărît pentru Viena. Dar ți-am spus, că *vom avea liniște.* Vreau să păstrăm legăturile, fiindcă sunt de folos pentru amîndoi și fiindcă altfel știu, că ne despărțim pentru totdeauna: ceea ce ar fi o crimă împotriva naturii noastre. Dar noi ne despărțim, — și — odată, la timpul său, voi ști să iau lupta cu orișine pentru tine. Gaor — pentru tine. De dragul acelor timpuri mari trebuie să zîmbești. — Știi ce sfat îți dau? — Ca să scapi de jandarmii din jurul tău pleacă la Viena. Preste cîteva zile ai putea pleca deja. Și eu mă duc mai curînd. Dacă vei fi odată mîntuită de atmosfera aceea murdară și mică — o să te simți iarăși bine. Ascultă-mă Gaor!! — Dă un chiot hotărît și ascultă. — Alătur niște poeme. Cel cu hiena a fost scris în timpul celei mai mari desperări. *Aștept o scrisoare cu un zîmbet hotărît, tare, energic, independent — și liber* — !!

Al tău

LULU

XI

La 3 ore d.a. 25 X [1917]

Gaor — te ador... Da?

M-apasă ceva pe tîmple. Dragostea?

Gaor.

LULU

XII

28 X 917

Icarus e în sfîrșit «cuminte»...

LULU

27. VIII.

Gaor,
Vrednic, — nu mai pot Așă —
Lulu

Vasile ALECSANDRI

ÎN ARHIVE PROVENSALE (III)

I*

Mircesti, 4 Mai, 1884[a]

Mon cher ami,

Je suis profondément touché de la joie que vous éprouvez à cause du succès de ma comédie antique. Votre coeur affectueux vous entraine dans les régions hantées d'ordinaire par l'imagination en vous faisant entrevoir mon ouvrage sous le prestige d'un chef-d'oeuvre ; mais quelle que soit son erreur, je lui en sais gré de toute mon âme car ma grande coquetterie est de paraître aux yeux de mes véritables amis avec le plus d'avantages possibles.

Notre cher ermite des Angles, sur votre inspiration sans doute, vient de me placer bien en vue de? nombreux lecteurs de la „Gazette de France" *par son beau feuilleton du 27 Avril. Il est allé même jusqu'à exprimer des voeux pour que ma pièce fut traduite par Bonier et montée au Théâtre français. C'est le cas de crier : Evohé !*

Je suis fier de vos deux suffrages, j'en suis surtout heureux parce qu'ils donnent aux applaudissements de mes compatriotes une consécration très significative pour moi ; ils me confirment dans l'idée que mon triomphe n'a pas été dû seulement aux sentiments de sympathie que l'on me porte dans mon pays. Ce succès d'ailleurs se maintient d'une façon inespérée. Dans l'espace d'un mois la Blanduzia *a été jouée 12 fois, ce qui équivaut à 100 représentations à Paris, en tenant compte du public restreint de Bucarest. J'ai assisté aux six premières et j'ai eu l'immense satisfaction de me convaincre qu'il y avait de l'étoffe dans ce public, car non seulement chaque situation dramatique mais encore chaque vers d'une certaine valeur ont été compris et applaudis avec enthousiasme. Aussi, je commence à entrevoir la possibilité d'élever notre scène à un niveau digne de la bonne littérature. Déjà l'image d'Ovide et de sa mort sur les bords de la Mer Noire se présente à mon esprit et me sollicite de faire revivre sous une forme dramatique le poète des* Métamorphoses ...

Entreprendrai-je ce nouvel ouvrage? devrai-je l'enteprendre? Quelle est votre idée et celle de notre cher et spirituel ermite?

J'ai reçu et votre carte et vos deux lettres et les deux exemplaires de la „Gazette de France" *et je les ai savourées comme des pêches délicieuses (c'est mon fruit de prédilection). Aujourd'hui même j'ai écrit au roi du feuilleton et de la critique littéraire pour lui dire que je ne saurai lui exprimer ma reconaissance autrement et mieux qu'en allant de Mircesti aux Angles pour lui serrer la main et lui* [sic !] *remercier en langue roumaine.*

J'irai donc à Avignon dans le courant de Juin, mais je ne pense pas pouvoir me rendre aux fêtes du Centenaire de Favre, et vous?...

Une lettre de Roque-Ferrier m'annonce que le grand boudeur de Waterford[b] *a l'intention d'aller à Barcelone pour assister aux Jeux Floraux du 4 Mai (c'est à dire aujourd'hui) ...il s'y rendra en compagnie de MM. Laforgue, Donnadieu, Vianès de Pèprats.*

* Cu epistolele de față se încheie lotul de corespondență dintre Vasile Alecsandri și Joseph Roumanille (vezi și *„Manuscriptum"*, an VIII, nr. 3,4/1977).

În ceea ce privește locul pe care-l ocupă aceste scrisori în epistolarul V.Alecsandri în definirea ultimilor ani de existență ai poetului de la Mircești, cît și pentru unele probleme de conținut pe care le ridică, facem trimiterile de rigoare la comentariile semnate de Marta ANINEANU în numerele mai sus amintite. (*N.R.*)

[a] C.F.

[b] W. de Bonaparte-Wyse

Diploma de onoare acordată lui V. ALECSANDRI la 14 mai 1882, cu ocazia participării la serbările de la Forcalquier.

I

Mircești, 4 mai 1884

Iubite prietene,

Sînt adînc mișcat de bucuria pe care ați simțit-o pentru succesul comediei mele antice. Inima dumneavoastră afectuoasă vă îndreaptă spre locurile străbătute de obicei de imaginație, făcîndu-vă să întrevedeți lucrarea mea sub prestigiul unei capodopere; dar ori care ar fi greșeala sa, îi sînt recunoscător din tot sufletul pentru că marea mea cochetărie este de a apărea în ochii adevăraților mei prieteni în felul cel mai avantajos cu putință.

Iubitul nostru sihastru de la Angles, fără îndoială inspirat de dumneavoastră prin frumosul său foileton din 27 aprilie, m-a scos în evidența numeroșilor cititori ai lui *„Gazette de France"* [1]. A mers chiar pînă acolo încît să-și exprime dorința ca piesa mea să fie tradusă de Bonier și montată la Teatrul francez. Este cazul să se strige: Evohé!

Sînt mîndru de cele două aprecieri ale dumneavoastră, sînt mai ales fericit pentru că ele dau aplauzelor compatrioților mei o consacrare foarte semnificativă pentru mine: îmi întăresc gîndul că triumful meu a fost datorat numai sentimentelor de simpatie de care mă bucur în țara mea.

Acest succes dealtfel se perpetuează într-un fel de nesperat. În timp de o lună *Blanduzia* a fost jucată de 12 ori, ceea ce echivalează cu 100 de reprezentații la Paris, ținînd seama de publicul restrîns de la București. Am asistat la primele șase și am avut marea mulțumire să mă conving că era stofă în acest public, căci nu numai fiecare situație dramatică dar chiar și fiecare vers de oarecare valoare au fost înțelese și aplaudate cu entuazism. De aceea, încep să întrevăd posibilitatea de a ridica scena noastră la un demn nivel de literatură bună. Deja imaginea lui Ovidiu și a morții sale pe malurile Mării Negre se trezește în mintea mea și mă îndeamnă să-l fac să retrăiască sub o formă dramatică pe poetul *Metamorfozelor*.

Mă voi apuca eu oare de acest lucru? va trebui eu să-l întreprind? Care este părerea dumneavoastră și aceea a iubitului nostru spiritual sihastru?

Am primit și cartea dumneavoastră de vizită și cele două scrisori și cele două exemplare din *„Gazette de France"* și le-am savurat ca pe niște piersici minunate (este fructul meu preferat). Chiar astăzi am scris regelui foiletonului și al criticii literare pentru a-i spune că nu voi ști să-mi exprim recunoștința altfel și mai bine decît mergînd de la Mircești la Angles pentru a-i strînge mîna și a-i mulțumi în limba română.

Voi merge deci la Avignon în cursul lui iunie, dar nu cred că mă voi putea duce la sărbătorile centenarului lui Favre, dar dumneavoastră?... O scrisoare a lui Roque-Ferrier mă anunță că marele îmbufnat de la Waterford are intenția să meargă la Barcelona pentru a asista la Jocurile Florale de la 4 mai (adică astăzi)... se va duce acolo însoțit de domnii Laforgue, Donnadieu, Vianès, și Péprats.

[1] Pontmartin scrisese un articol foarte elogios pentru *Fîntîna Blanduziei* intitulat: *Une grande première à Bucarest.*

Je leur souhaite bien de plaisir, et pour ma part je jubile à l'idée de me retrouver cette année avec Roumanille, Mistral et Pontmartin.

Tout à eux tous de tout coeur,

V. ALECSANDRI

Je n'ai pas encore reçu la brochure parisienne intitulée La Renaissance provençale et Roumanille.

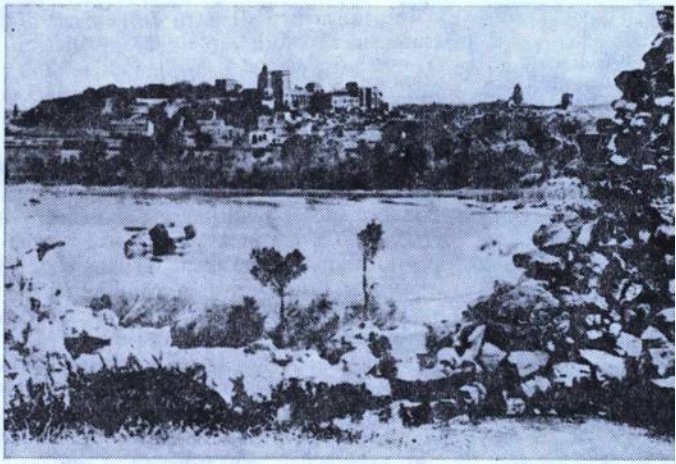
II

Mircesti, 21 Mai 1884 [c] [c] C. F.

Mon cher patient,

Pendant que je vous écris cette lettre, en me tenant de trois quarts sur ma chaise longue, une guêpe soeur cadette de votre goutte et de ma sciatique voltige autour de moi et semble rechercher un endroit sur ma personne pour y planter son dard. Elle veut ajouter à mes douleurs aigües pour me procurer sans doute une légère distraction. Ses tentatives me font penser à un incident des derniers jours qui ne manque pas d'originalité et d'une certaine gaieté suivie d'agacements.

La Reine, ayant appris ma maladie, a eu la bonté de charger un des grands médecins de Bucarest de venir me voir. Au moment de prendre le train celui-ci se trouve nez à nez avec deux de ses collègues qui se rendaient à Jassi pour assister à un concours scientifique... Et voilà les trois princes de la science embarqués dans le même wagon. Les autres voyageurs mis en éveil, par la présence de ce trio bourré de recettes, se demandent naturellement quel est le but de son voyage?... ils prononcent le nom de Mircesti, et ils concluent qu'Alecsandri est à l'agonie !... Ce bruit se répand de station en station, fait boule de neige et l'émoi grandit tout le long du chemin. Pourtant une particularité frappe d'étonnement l'esprit des populations, c'est que l'un des trois membres de la Faculté est un célèbre médecin accoucheur !

Avignon — vedere generală.

Que cherche-t-il à Mircesti?... Un mauvais plaisant répond qu'il va aider Alecsandri à accoucher de sa nouvelle pièce: Ovide ! *Les lettrés comprennent et sourient, les autres, les plus nombreux, prennent la chose à la lettre et, à l'instar des enfants qui croient que l'on vient au monde par l'oreille, ils semblent heureux d'apprendre que pour faire une comédie ou un drame l'aide d'un accoucheur était indispensable !*

Deux jours après les lettres, les télégrammes, voire même les visites des voisins commencent à pleuvoir, tous demandent de mes nouvelles. L'un de ces télégrammes contient cette phrase éloquente: « Est-ce une fille ou un garçon? Comment se portent le père et l'enfant? »

Est-ce assez agaçant? je vous le demande. Ah ! ça mais le Rabelais au petit pied que l'on veut centenairiser, allait gaillardement de son tems. [sic !] *Les deux vers de son cru que vous m'avez communiqués suffisaient seuls à la gloire postérieure d'un homme...*

Le doresc multă mulțumire și, în ce mă privește, mă bucur la gîndul de a mă regăsi anul acesta cu Roumanille, Mistral și Pontmartin.

Al tuturor din toată inima

V. ALECSANDRI

Nu am primit încă broșura prizianâ intitulată *Renașterea provensală și Roumanille.*

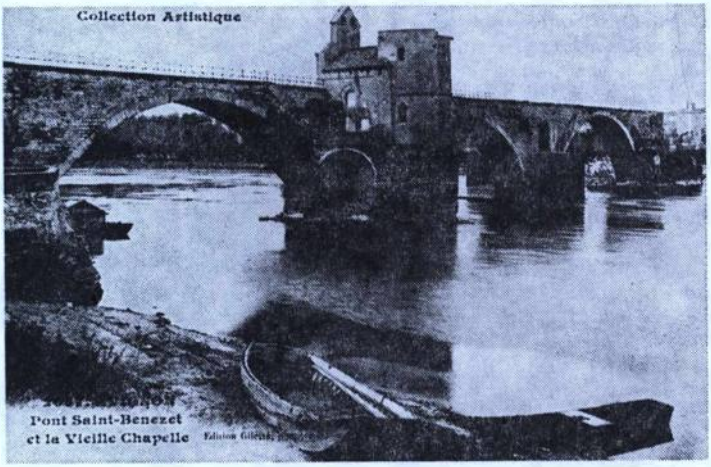
II

Mircești, 21 mai 1884

Iubitul meu pacient,

În timp ce vă scriu această scrisoare, stînd pe trei sferturi culcat în șezlongul meu, o viespe, soră mai mică a gutei dumneavoastră și a sciaticii mele zboară în jurul meu și pare să caute un loc pe persoana mea pentru a-și înfige acul. Vrea să adauge durerilor mele ascuțite, pentru a-mi procura fără îndoială o ușoară distracție. Încercările sale mă fac să mă gîndesc la o întîmplare din ultimele zile care nu este lipsită de originalitate și de oarecare veselie urmată de neplăceri.

Regina, aflînd despre boala mea, a avut bunătatea să însărcineze pe unul din marii medici din București să vină să mă vadă. În momentul urcării în tren, acesta se întîlnește nas în nas cu doi dintre colegii săi care se duceau la Iași, pentru a asista la un concurs științific... Și iată pe cei trei prinți ai științei îmbarcați în același vagon. Ceilalți călători, alarmați prin prezența acestui trio îndopat cu rețete, se întreabă, natural, care este scopul călătoriei?... ei pronunță numele de Mircești, și trag concluzia că Alecsandri este în agonie!... Acest zvon se răspîndește din stațiune în stațiune, devine bulgăr de zăpadă, și emoția crește de-a lungul drumului. Cu toate acestea ceva deosebit uimește spiritele populației, aceea că unul dintre cei trei membri ai Facultății este un celebru mamoș!

Avignon — Podul Saint-Benezet.

Ce caută el la Mircești?... Un glumeț neinspirat răspunde că îl va ajuta pe Alecsandri să dea naștere noii sale piese: *Ovidiu*! Oamenii de carte înțeleg și surîd, ceilalți, cei mai numeroși, iau lucrurile așa cum sînt și în felul copiilor care cred că se vine pe lume prin ureche, par fericiți să afle că pentru a face o comedie sau o dramă, ajutorul unui mamoș este absolut trebuitor!

După două zile, scrisorile, telegramele, chiar vizitele vecinilor au început să curgă, toți cereau vești despre mine. Una dintre aceste telegrame conține această frază grăitoare: « Este o fată sau un băiat? Cum o duc tatăl și copilul? »

[2] Jean Baptiste Favre.

Este destul de plicticos? vă întreb. Ei! dar micul Rabelais [2] căruia vor să-i sărbătorească centenarul, era cam fără perdea la vremea sa. Cele două versuri din producția sa, pe care mi le-ați comunicat, ajung numai ele pentru gloria în posteritate a unui om...

Et on ne vous a pas encore invité à ces fêtes? et Mistral y va briller par son absence, et Bonaparte aussi, et Aubanel itou?[d] *Mais il y a donc scission entre Montpellier et Avignon? Je n'y comprends plus rien. La discorde serait-elle entrée dans le camp des Félibres?*

Bonaparte est allé se replonger au sein des brumes de l'Irlande, mais il n'y restera pas longtemps. Au 1 er souffle du vent d'hiver, il retournera au pays du soleil, et son humeur s'évaporera à la chaleur du Midi.

Au diable votre goutte et ma sciatique.

V. ALECSANDRI

[d] aussi *(de asemenea)*

III

Autriche-Hongrie [e]
Mehadia,
24 Juillet 1884
Rudolfshoff – 32

[e] C. F.

Mon cher Ami,

Comme je vous l'ai annoncé dans ma dernière lettre, me voici enfoui dans une gorge boisée des Carpathes où se trouvent les célèbres sources de Hercule si hantées, il y a deux mille ans, par nos ancêtres les vieux Romains. Je revois ces lieux après 36 ans et me sens presque rajeunir au souvenir de mes enthousiasmes et de mes aventures de jeunesse. Hélas! Quantum mutatus ab illo! *À cette époque déjà si éloignée j'ai composé la légende de* Hercul Herculean, Capitan Roman, *sur laquelle les philologues ont écrit une foule de comentaires* [sic!] *pour prouver son antiquité authentique...* [sic!][f] *car, je vous l'avoue, j'ai souvent trouvé un plaisir de vrai gamin, à mettre nos savants à l'oeuvre pour faire des tours de force d'érudition... imaginaire.*

En parcourant les environs de la source miraculeuse qui semble rivaliser avec la fontaine de Jouvence, je crois parfois apercevoir sous l'ombre des arbres glisser des formes antiques de légionaires élcopés, mon imagination se réveille, mon coeur bat, et je cherche à me rappeler mon latin pour les aborder par un Salve Senex!... *Mais o! déception... en approchant de ces apparitions fantastiques je me trouve nez à nez avec quelque Maghyar tenant une pipe ignoble entre ses longues moustaches et empestant l'air autour de lui. Or il faut que cette odeur soit bien forte pour combattre victorieusement celle du soufre des sources. Ce petit coin qui fesait* [sic!] *jadis la gloire de la Dacie et qui est si complettement* [sic!] *ignoré de nos jours, réunit dans cette saison une grande variété de nationalités étranges: Ce sont des Roumains, des Hongrois, [...] des Serbes, des Grecs, des Juifs (où n'en tronve-t-on pas?), voir même deux vieux Turcs, débris misérables d'une splendeur évanouie, et un indien égaré on ne sait comment dans ces parages, et qui vend des noix de coco; en sorte que tout ce monde se mouvant et grouillant sur un petit espace, on assiste à la legende de la tour de Babel, chapitre de la confusion des langues. Vous parlerai-je des types? Non, car je serai peut-être taxé de partialité en avançant que celui, et le seul qui se distingue par un certain caractère de noblesse de race, c'est le type roumain. Les autres donnent un démenti formel à l'opinion accréditée touchant le beau sang oriental.*

Mais parlons de vous et de ce qui se passe en France. J'ai lu les détails de la fête du 14 Juillet et j'ai vu que l'on a organisé un bal sur la place de l'Opera. L'idée m'a paru étrange; elle a confirmé en quelque sorte la boutade d'un de mes amis qui prétendait que sous la République tout, moeurs, gouvernement, patriotisme avait une tendance fatale à descendre dans la rue et à faire le trottoir.

Quoiqu'il en soit, je fais des voeux sincères pour que Dieu sauve Avignon et le reste de la France de l'atteinte du choléra. Assez de victimes à Toulon et à Marseille.

Je pars très prochainement pour Kuistengé d'ou je vous écrirai. Jusqu'alors, santé parfaite et bonheur à vous ainsi qu'à tous les vôtres, sans oublier Mistral et le cher Ermite.

[Tout] à V[ous]

Vasile ALECSANDRI

[f]: ajouté par Alecsandri *(adăugat de Alecsandri).*

Şi încă nu v-au invitat la aceste sărbători? şi Mistral va străluci prin absenţa sa, şi Bonaparte de asemenea, şi Aubanel de asemenea? Este deci o ruptură între Montpellier şi Avignon? Nu mai înţeleg nimic. Discordia n-a intrat ea cumva în tabăra Felibrilor?

Bonaparte s-a dus să se cufunde în sînul brumelor din Irlanda, dar nu va rămîne multă vreme acolo. La prima adiere a vîntului de iarnă, se va reîntoarce în ţara soarelui, şi dispoziţia sa se va evapora la căldura Sudului.

La dracu cu guta dumneavoastră şi sciatica mea.

V. ALECSANDRI

III

Austro-Ungaria, Mehadia,
24 iulie 1884
Rudolfshoff — 32

Iubite prietene,

Aşa cum vă anunţasem în ultima mea scrisoare, iată-mă înfundat într-o strungă împădurită a Carpaţilor unde se găsesc cunoscutele izvoare ale lui Hercule atît de cercetate, acum două mii de ani, de strămoşii noştri, vechii romani. Revăd aceste locuri după 36 de ani şi mă simt aproape întinerind la amintirea bucuriilor şi aventurilor mele din tinereţe. Vai! Cît de deosebit de acela! La această epocă deja atît de îndepărtată am compus legenda *Hercul Herculean, capitan Roman*, asupra căreia filologii au scris numeroase comentarii pentru a arăta vechimea sa autentică căci, vă mărturisesc, am găsit adesea o adevărată plăcere de ştrengar să pun pe savanţii noştri la lucru pentru a face tururi de forţă de erudiţie... imaginară.

Parcurgînd împrejurimile izvorului miraculos care pare să rivalizeze cu fîntîna Jouvence, cred cîteodată că zăresc strecurîndu-se pe sub umbra arborilor forme antice de ostaşi romani schilozi, imaginaţia mea se trezeşte, inima mea bate şi încerc să-mi reamintesc cunoştinţele de limbă latină pentru a-i întîmpina cu un Salutare bătrîne!... Dar o! decepţie... apropiindu-mă de aceste apariţii fantastice mă găsesc faţă în faţă cu cîte un ungur ţinînd între lungile sale mustăţi o pipă păcătoasă şi stricînd aerul în jurul său. Or trebuie ca acest miros să fie foarte puternic pentru a combate victorios pe acel al sulfului izvoarelor. Acest mic colţ care făcea altădată gloria Daciei şi care este cu totul uitat în zilele noastre, reuneşte în acest anotimp o mare varietate de naţionalităţi pitoreşti: sînt români, unguri, [...] sîrbi, greci, evrei (unde nu-i găseşti?), chiar şi turci bătrîni, rămăşiţe mizerabile ale unei splendori apuse, şi un indian rătăcit nu se ştie cum prin aceste meleaguri şi care vinde nuci de cocos; astfel că toată această lume mişcîndu-se şi mişunînd pe un mic spaţiu, asişti la legenda turnului Babel, capitolul cu amestecul limbilor. Să vă mai vorbesc despre tipuri? Nu, pentru că voi fi acuzat poate de părtinire afirmînd că, acela, şi singurul care se distinge printr-un anumit caracter şi nobleţe de rasă, este tipul românesc. Ceilalţi dau o desmînţire formală opiniei binecunoscute privind frumosul sînge oriental.

Dar să vorbim despre dumneavoastră şi despre ceea ce se petrece în Franţa. Am citit detaliile sărbătorii de 14 Iulie şi am văzut că s-a organizat un bal în piaţa Operei. Ideea mi s-a părut ciudată; ea a îndreptăţit într-un fel vorba de spirit a unuia dintre prietenii mei care pretindea că sub Republică totul, moravuri, guvern, patriotism, avea o tendinţă fatală să coboare în stradă şi să facă trotuarul.

Oricum ar fi, fac urări sincere pentru ca Dumnezeu să păzească Avignonul şi restul Franţei de molima holerei. Destule victime la Toulon şi la Marsilia.

Foarte curînd plec la Constanţa de unde vă voi scrie. Pînă atunci, multă sănătate şi fericire dumneavoastră ca şi tuturor alor dumneavoastră, fără a uita pe Mistral şi pe scumpul sihastru.

Al dumneavoastră,

Vasile ALECSANDRI

IV

Mircesti, 29 Nov[embrie] 1884 [9]: C. F.

Mon cher Ami,

Plusieurs tuiles me tombent à la fois sur la tête. La ville de Bucarest m'élit sénateur à mon insu, et le Sénat me nomme son Vice-Président... On n'est jamais trahi que par les siens.

Depuis un mois je pioche ferme, et j'ai accouché de deux actes en vers, il m'en reste encore deux pour lesquels il me faut absolument un mois encore... et voilà qu'on m'appelle à Bucarest pour écouter forcément et diriger les discussions de MM. les sénateurs? Ah mais non, pas avant que j'ai terminé ma pièce. Je me suis commandé un petit accès de goutte à l'orteil gauche, ça m'empêche de me chausser et par conséquant de me mettre en route, et probablement, il durera jusqu'à la fin de l'année, époque où je ferai mes relevailles d'Ovide. *L'ouvrage avance rapidement et assez crânement pour mes 63 ans passés, aussi commetrai-je un crime de* lèse-Art d'Ami *en enrayant un si bel élan. Il faut profitter* [sic !] *de sa jeunesse n'est-ce-pas?*

J'ai d'ailleurs un excellent collaborateur, c'est l'hiver avec sa peau d'ours blanc et son nez violacé. Il me tient prisonnier dans ma chambre et me crie à travers la fenêtre:

« Travaille, poète, ou je fais descendendre ta verve à dix degrès au dessous de zéro ». La peur me prend tout naturellement à une pareille injonction brutale et je griffonne, je griffonne avec ardeur... *un excellent moyen de me réchauffer. Parfois pourtant je m'arrête pour me demander si dans ma course effrénée je ne vais pas au devant d'un fiasco? Bah! Auguste n'est plus là pour me condamner à l'exil, et Tomis est un pays roumain, il ne me fait pas peur. Que font Mistral et l'ermite des Angles? Ont-ils reçu les exemplaires de la* Blandusia?

Faites mes meilleures amitiés à votre chère famille. Et moi tout à vous de coeur,

Vasile ALECSANDRI

IV

Mircești, 29 noiembrie 1884

Iubite prietene,

Mai multe belele mi cad deodată pe cap. Orașul București mă alege senator fără știrea mea și Senatul mă numește vicepreședinte ... Nu ești niciodată trădat decît de către ai tăi.

De o lună muncesc zdravăn și am dat naștere la două acte în versuri, îmi mai rămîn încă două pentru care îmi trebuie neapărat încă o lună... și iată că sînt chemat la București pentru a asculta de nevoie și a dirija discuțiile domnilor senatori? Ah dar nu, nu înainte de a-mi termina piesa. Mi-am comandat un mic acces de gută la degetul mare de la piciorul stîng, asta mă împiedică să mă încalț și prin urmare, să mă aștern la drum, și probabil va dura pînă la sfîrșitul anului, epocă în care mă voi scula după lehuzia lui *Ovidiu*. Lucrarea avansează cu repeziciune și cu destulă îndrăzneală pentru cei 63 de ani ai mei trecuți, să comit eu o crimă de *les-Artă* stăvilind un așa de frumos elan? Trebuie să profiți de tinerețea ta, nu-i așa?

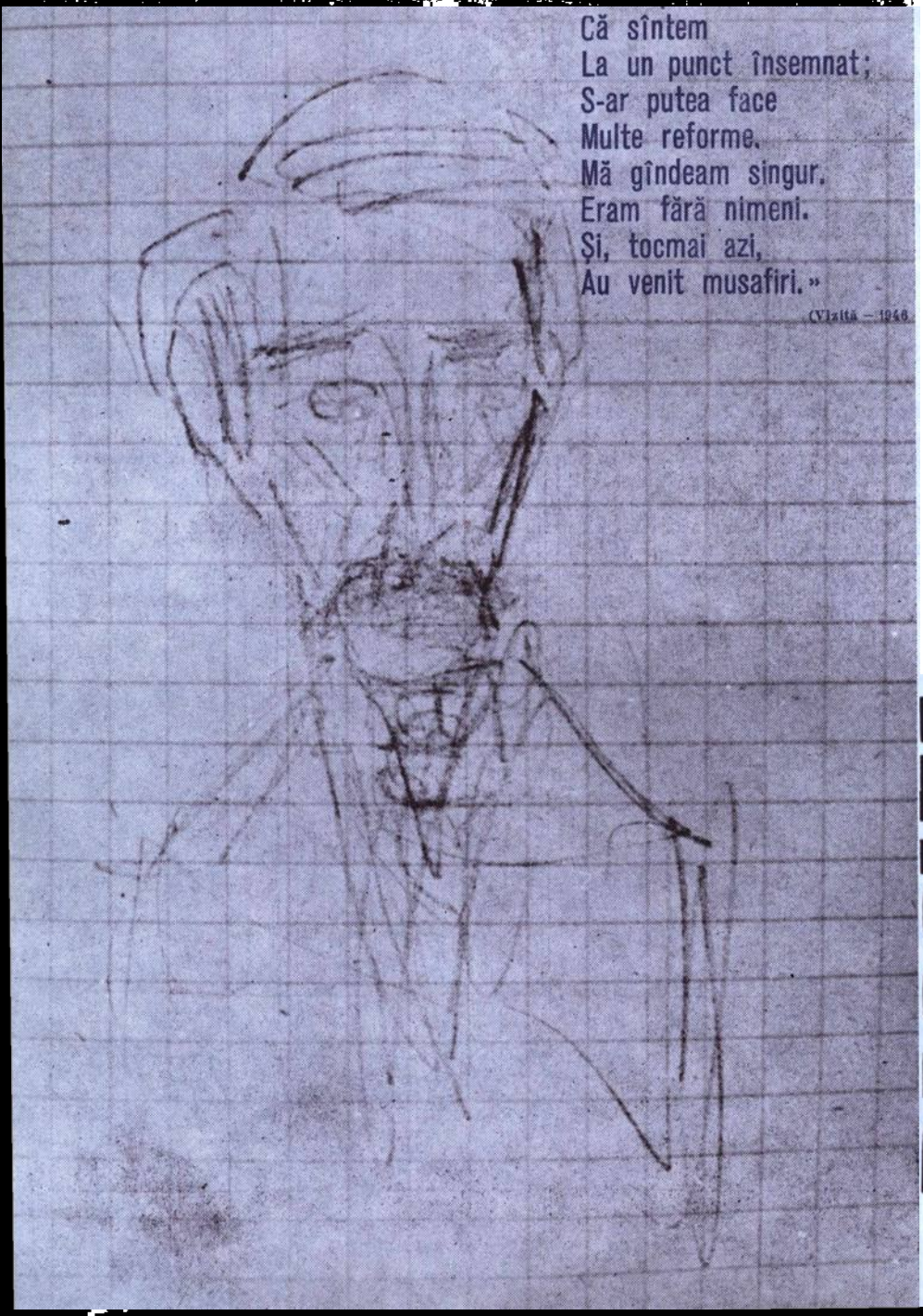
Am dealtfel un foarte bun colaborator, iarna cu blana ei de urs alb și nasul său vînăt. Mă ține prizonier în camera mea și îmi strigă prin fereastră: « Lucrează poete, sau fac să-ți coboare imaginația la zece grade sub zero ». Bineînțeles că la o asemenea poruncă brutală mă cuprinde frica și mîzgălesc cu *aprindere*... un mijloc foarte bun pentru a mă reîncălzi. Cîteodată totuși mă opresc pentru a mă întreba dacă în goana mea nestăpînită nu merg spre un eșec. Ei ! August nu mai este aici pentru a mă condamna la exil, și Tomis este un pămînt românesc, nu mă sperie. Ce face Mistral și sihastrul de la Angles? Au primit exemplarele *Blanduziei?*

Spuneți iubitei dumneavoastră familii cele mai bune salutări din partea mea. Și eu al dumneavoastră din inimă,

Vasile ALECSANDRI

(Transcriere de *Gerhart HESS*, traducere de *Marta ANINEANU*)

Că sîntem
La un punct însemnat;
S-ar putea face
Multe reforme.
Mă gîndeam singur.
Eram fără nimeni.
Și, tocmai azi,
Au venit musafiri.»

(Vizită — 1946

BACOVIA desene

«URZIND UN DOR DE VREMURI NOI»
(Serenada muncitorilor — 1914)

«COMPOZITOR DE VORBE...
ÎN CULORI, REVERII, ARMONII...»
(Perpetuum mobile — 1946)

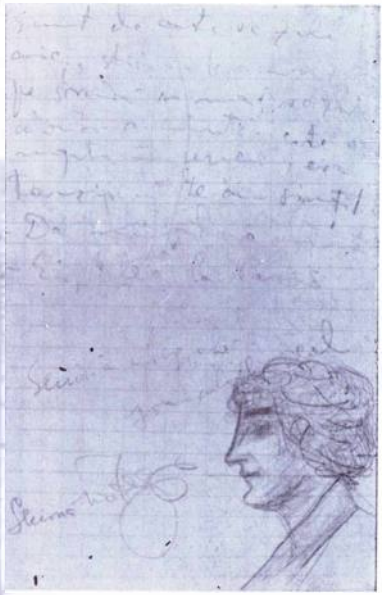
«CA EDGAR POE MĂ ÎNTORC SPRE CASĂ»
(Sonet — 1907)

«VIS DE-ALBASTRU ŞI AZUR,
TE MI VĂD, TE MAI AUD!»
(Note de primăvară — 1916)

«E TÎRZIU ŞI PLOAIA PLÎNGE...»

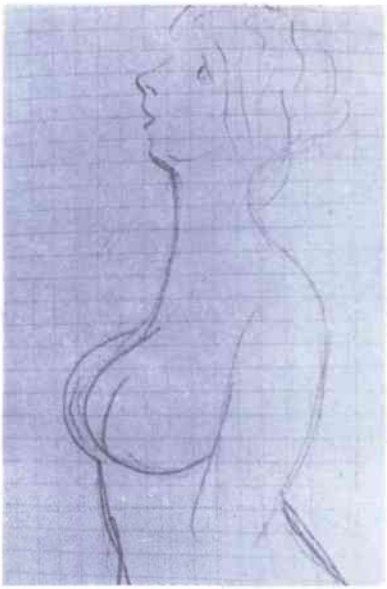

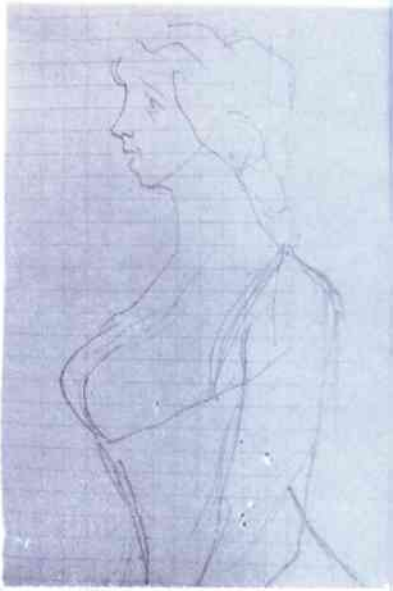

«...ERA TÎRZIU ŞI TE-AM SIMŢIT»

« OH, SÎNT FECIOARE CU OBRAZUL PAL »
(Contrast — 1927)

« PE ALBE STAT

« ASCULTĂ CE SPUNE TĂCEREA ȘI PLOAIA »

« DIN NOU GÎNDESC

FEMENINE »
parc — 1914)

« ÎN ALB DOMNIȚA BLONDĂ, ÎN NOAPTEA IDEALĂ »
(Baladă — 1929)

EȘTI FRUMOASĂ »
(Memento — 1933)

« MĂ PRĂFUISE TIMPUL DORMIND PESTE HÎRTII »
(Umbra — 1925)

PAGINI DINTR-UN CARNET VERDE. Am pe birou un carnet de mici dimensiuni, 13/8 cm., cu coperte în pînză verde închis; filele cu pătrățele, asemeni celor ale caietelor de aritmetică. Sus, pe un colț din prima pagină, scris cu creionul, abia vizibil, « 1906 ». Deci a fost început în perioada cînd poetul se afla în București, la o gazdă, împreună cu fratele său Eugen, atunci și el student la Drept.

Toate paginile — nenumerotate — sînt scrise cu creionul. Găsim în ele versuri, poezii în prima fază de elaborare, crîmpeie, sau strofe disparate, dar mai ales desene, foarte multe desene. Chipuri de femei, autoportrete în două, trei poziții; nuduri și alte aruncări de creion, cu diverse eboșuri; de asemenea variante inițiale ale unor poeme cunoscute. Însemnările de față, caracterizează astfel o lungă etapă din această epocă de început a existenței bacoviene: student la Iași și funcționar provincial.

Am arătat deja că poetul avea totdeauna asupra sa un carnețel și un creionaș, pentru a-și nota, în ceasuri de singurătate și de meditație, unele impresii fugare din natură, care deveneau mai apoi temele fundamentale ale liricii sale. Cînd totul se materializa în poezie, carnetul înceta de a-l mai interesa pe Bacovia. Cum a supraviețuit atunci acesta pînă astăzi? Voi relata în cele ce urmează.

Într-una din zilele anului 1929, venind de la școală, găsesc pe Bacovia la masa de lucru, strîngînd niște ciorne și aruncîndu-le la coșul de hîrtii împreună cu un carnet cu coperte colorate. Chemase femeia să-l ducă la gunoi.

Fără să observe, l-am scos din coș și intrigată de întîmplare l-am întrebat ce e cu el.

— Eu l-am aruncat...

— ?...

— E vechi; nu-mi mai trebuie!

N-am spus nimic. Am ascuns carnetul cît am putut mai bine și mai sigur, de teamă să nu-l arunce iar. Reușisem să-l răsfoiesc pe fugă; zărisem versuri, desene. De ce să se piardă, mi-am zis?... Poate va regreta și atunci și-l va regăsi... Așa se face că se

«DESCHIDE, DĂ DRUMU-ADORATO,
CU CRENGI ȘI FOI USCATE AM VENIT»
(Note de toamnă — 1916)

află în posesia mea de aproape cincizeci de ani, fără ca Bacovia să mai fi ştiut ceva de soarta lui. La fel am procedat mai tîrziu şi în cazul primului album de poezii *Plumb*, datat « 1900 », pe care de asemenea l-am salvat tot de la coşul de hîrtii. Dar despre acesta altădată.

În afara desenelor reproduse aici, ţin să arăt modul deosebit de lucru al poetului, care se dovedeşte şi în aceste pagini de laborator, foarte preocupat în revenirea la unele versuri sau expresii poetice, către a căror perfectare tindea.

Iată, bunăoară, poezia intitulată *Nocturnă*, apărută în *„Cronica Moldovei"*, nr. 8—9, noiembrie-decembrie 1915, pag. 123, şi inclusă în volumul *Plumb* din 1916.

Pe o filă volantă din carnet, probabil detaşată de Bacovia, poezia apare mai întîi cu titlul *Nevroză*, iar apoi cu cel de *Moină*, versurile avînd următoarea redactare:

I

Stau şi moina cade, apă, glod...
Să nu mai ştiu nimic ar fi un singur mod —
Un bec *agonizează*, există, nu există —
Un alcoolic trece piaţa tristă.

Oraşul doarme ud în umezeala grea
Prin zidurile astea poate doarme ea.
Case de fier în case de zid,
Şi porţile grele se închid.

Un clavir îngînă la un etaj
Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj
Stropii sar,
Ninge zoios,
La un geam, într-un pahar,
O roză galbenă se uită-n jos.

II

Stau şi moina cade, apă, glod...
Să uit de tot ar fi un singur mod
Un bec *mereu clipeşte*, există nu există
Un alcoolic trece piaţa tristă...

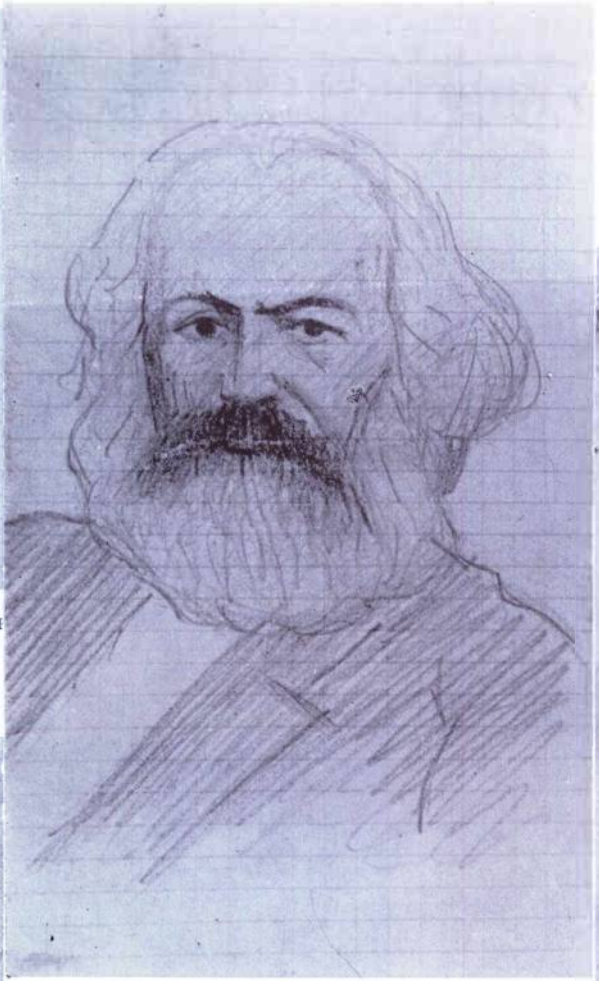
Oraşul doarme ud în umezeala grea
Prin zidurile astea poate doarme *şi* ea [1].

Plînge un clavir la un etaj
Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj —
Moină de noapte, ninge zoios
La un geam într-un pahar, o roză galbenă se uită în jos.

Toate acestea demonstrează reveniri succesive asupra versurilor în răstimpuri, Bacovia avînd obiceiul de a-şi revedea mereu poemele. Mai sînt în acest carnet două forme anterioare ale *Dialogului de iarnă*, mult mai ample decît în volumul *Plumb*. Scrisul cu creionul e atît de mărunt şi şters, că abia l-am putut descifra cu lupa...

Agatha GRIGORESCU-BACOVIA

[1] Pe alte pagini se găsesc următoarele variante: a) În *care* din atîtea o fi dormind şi ea; b) *Într-o casă din* aceasta o fi dormind şi ea?; c) *În care o fi dormind iubita mea?*; d) *În care o fi dormind ea...*

« MI-AM REALIZAT
TOATE PROFEȚIILE
POLITICE.
SÎNT FERICIT... »
(Cogito — 1956)

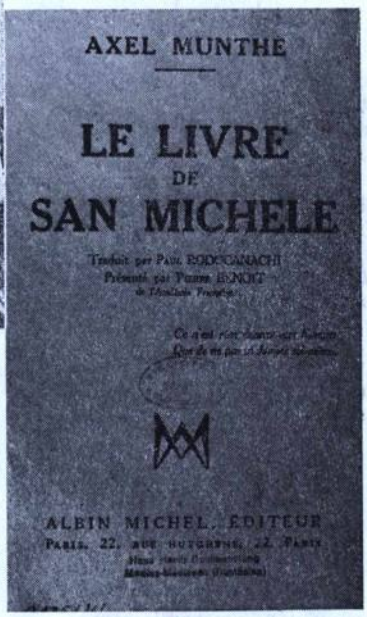
« CA PICTOR
EU TE-AȘ PICTA —
MI-AI FI ICOANĂ-N VIAȚĂ... »
(De-aș fi artist — 1957)

Axel MUNTHE

În corespondenţă cu Martha BIBESCU

DIN BOGATA ARHIVĂ RĂMASĂ DE LA Martha Bibescu, ne oprim în paginile de faţă, la corespondenţa cu Axel Munthe.

De la renumitul medic suedez, devenit scriitor de reputaţie mondială la înaintata vîrstă de 72 de ani, se păstrează — în fondurile documentare ale Bibliotecii Centrale de Stat — numai trei scrisori adresate autoarei *Izvorului*. Tonalitatea generală a acestor misive nu depăşeşte obişnuitul schimb de amabilităţi dintre doi oameni care s-au cunoscut relativ puţin. Cu atît mai surprinzătoare ne apare deci o oarecare tentă de familiaritate a dialogului epistolar, depăşind nota convenţională pe care am fi bănuit-o. În realitate, schimbul de cărţi şi de impresii literare, ca şi bucuria de a putea discuta dincolo de problemele medicale, despre marea pasiune a scrisului, dezvăluie admiraţia şi aprecierea deosebită pe care Axel Munthe o avea faţă de Martha Bibescu.

Scrisorile sînt trimise din insula Capri, locul unde scriitorul suedez şi-a petrecut cea mai mare parte a existenţei sale. Este, dealtfel, şi locul unde s-a plămădit *Cartea de la San Michele*, ea însăşi un elogiu şi un imn înălţat «insulei vrăjite».

Mai există de asemenea un aspect interesant în aceste epistole: postura de medic în care ne apare scriitorul şi în 1937, deşi acesta încetase demult de a-şi mai exercita profesiunea. Diagnosticul pe care îl pune autorul *Cărţii de la San Michele* în mult dezbătutul caz al Ducelui de Windsor, este, într-un fel, ecoul cancanurilor mondene care, în acea perioadă, au ocupat prima pagină a presei de scandal.

Capodopera scriitorului suedez, precum şi volumul său de tinereţe *Memorii şi hoinăreli*, au fost traduse în româneşte încă de pe cînd erau *best-seller*-uri. Scrisorile către Martha Bibescu, deşi avînd o anumită notă de frivolitate, subliniază, o dată în plus, raporturile de prietenie dintre Axel Munthe, scriitor devenit celebru, şi una dintre cele mai asidue ambasadoare ale scrisului românesc în Europa interbelică.

Mircea HANDOCA

I

Torre di Materita

Dear Princess,

Delighted to have your charming letter.

I write these lines with great difficulty, my typewriter is out of order. Do not forget me when you come to London where I expect to arrive 3 rd of June by sea from Naples.

To-day come your book. I shall love to read it in the original instead of in English. I have ordered the illustrated edition of St. Michele *to be sent to you. It is a better book than this Trench.*

Do not forget me!

Affectionately yours

Axel MUNTHE

P. S. I fear I wrote « Boulevard de Bourbon » instead of « Quai » in the adress I sent to John Murray for the copy of San Michele. Please inquire if not arrived.

I

Torre di Materita

Dragă Prințesă,

A fost o mare plăcere să primesc încîntătoarea dumneavoastră scrisoare. Vă scriu cu mare greutate aceste rînduri, mașina mea de scris s-a defectat. Nu mă uitați cînd veniți la Londra, unde cred că voi sosi la 3 iunie, venind cu vaporul de la Neapole.

Astăzi mi-a parvenit cartea dumneavoastră. Mi-ar place s-o citesc în original, nu în engleză. Am aranjat să vi se trimită ediția ilustrată a *Cărții de la San Michele.* Este o carte mai bună decît acest Trench.

Nu mă uitați!

Cu afecțiune,

Axel MUNTHE

P. S. Mi-e teamă că am scris « Boulevard de Bourbon » în loc de « Quai » în adresa pe care i-am dat-o lui John Murray pentru a vă trimite exemplarul din *Cartea de la San Michele.* Dacă nu a sosit, vă rog interesați-vă.

II

The Princess Bibesco
Hotel Quisisano

Torre di Materita
Saturday

Dear Princess,

You said you wanted to have this diagnosis of the lamentable case.

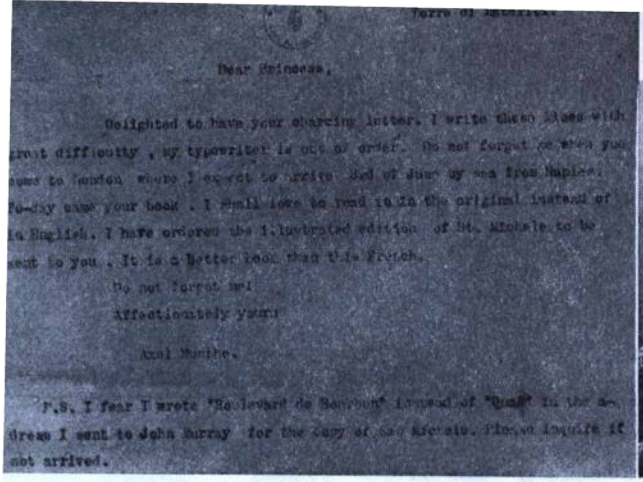
I am coming down monday morning to say good-bye to you and to thank you for being what you are.

Axel MUNTHE

Psycopathia sexualis.

An impotent weekling, struck blind by Eros bisexual halfbrother, by far the greater mischiefmaker of the two. A halfdazed somnambulist, roused from the haunted sleep of his manhood by the mysterious jungle call of a cordblooded and coolheaded siren, a veteran amazon from « No man's land » ready to strike in any direction with her two-edged sword, bent on victory at all cost. But what a defect, a kingdom for an illusion!

Diagnostic du Dr. Munthe pour Edward VIII. Donne par lui à Capri. Avril 1937.

Dear Princess,

Delighted to have your charming letter. I write these lines with great difficulty , my typewriter is out of order. Do not forget to when you come to London where I expect to arrive End of June by sea from Naples. To-day have your book . I shall love to read it in the original instead of in English. I have ordered the illustrated edition of it. Michele to be sent to you . It is a better book than it is French.

Do not forget me!

Affectionately yours

Axel Munthe.

P.S. I fear I wrote "Boulevard de Sebastopol" instead of "Rue" in the address I sent to John Murray for the copy of his Miracle. Please inquire if not arrived.

II

Prințesa Bibescu
Hotel Quisisano

Torre di Materita
Sîmbătă

Dragă Prințesă,

Ați spus că vreți să obțineți diagnosticul acestui caz lamentabil!

Vin luni dimineață să-mi iau rămas bun de la dumneavoastră și să vă mulțumesc pentru că sînteți ceea ce sînteți.

Axel MUNTHE

Psycopathia sexualis.

Un molîu impotent, orbit de fratele vitreg hermafrodit al lui Eros, care îl întrece cu mult în rele pe celălalt.

Un somnambul pe jumătate amețit, trezit din somnul plin de obsesii al bărbăției sale de misterioasa chemare de junglă a unei sirene cu sînge rece și cap limpede, o amazoană veterană din «Țara nimănui», gata să lovească în orice direcție cu sabia ei cu două tăișuri, hotărîtă să obțină victoria cu orice preț. Dar ce înfrîngere, un regat pentru o iluzie!

Diagnosticul lui Eduard al VIII-lea dat de
Dr. MUNTHE la Capri. Aprilie 1937.

III

Materita Thursday

Dear Princess,

Do not forget to take the autobus at the Piazza at 1 o'clock and remain in it till it stops at Caprila where either I or Vittorio will meet you and take you to my old tower to share my maccaroni.

III

Materita, joi

Dragă Prințesă,

Nu uitați să luați autobuzul din Piazza la ora 1 și nu coborîți pînă nu se oprește la Caprila, unde eu sau Vittorio vă vom aștepta și vă vom duce la vechiul meu turn, unde vom mînca împreună macaroane.

Axel MUNTHE

ÎN REPLICĂ

PE LÎNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ

«EPISODUL CLEOPATRA POENARU» ÎN DESTINUL lui Mihai Eminescu a incitat în rîndurile istoricilor literari o serie întreagă de presupuneri. Contemporanii poetului aduc mărturii despre această ultimă dragoste și tot ei o socotesc pe Cleopatra inspiratoarea unora dintre cele mai cunoscute poezii. Astfel, Iacob Negruzzi declara: « Și cu toate acestea Eminescu n-a iubit mai cu violență»[1]. N. Petrașcu, care pretindea că știa bine familia Lecca și deci și pe Cleopatra, socotea că « Focul lui de a fi iubit, sincer și real, pe femeia aceasta, a fost așa de mare, că el și-ar fi închinat tot talentul lui poetic spre a o slăvi pe vecie în ochii vremurilor». El o indică în mod cert pe aceasta drept eroina elegiei Pe lîngă plopii fără soț: « Tot timpul însă, cît a ținut dorul lui, el i-a scris poezii — armele lui — din care cîteva au rămas inedite și una, desigur cea mai frumoasă, a publicat-o sub titlul cunoscut: Pe lîngă plopii fără soț»[2]. Aproape toți istoricii literari au îmbrățișat opinia lui N. Petrașcu. Nicolae Iorga însă, crede că persoana căreia îi sînt dedicate cunoscutele versuri rămîne tot Veronica Micle [3], iar G. Ibrăileanu punea la îndoială declarațiile lui N. Petrașcu și Iacob Negruzzi privitoare la iubirile lui Eminescu pentru Mite și Cleopatra [4]. Perpessicius la rîndu-i are rezerve față de aceste «legende», după el inspiratoarea celebrei romanțe fiind o studentă observată de poet la cursu-

noaște pe Cleopatra Lecca Poenaru, « pentru care Eminescu a scris Pe lîngă plopii fără soț *» (I. E. Torouțiu,* Op. cit., *VI, p. XLX). Departe de a considera* Pe lîngă plopii fără soț *document biografic, nu poate fi trecut cu vederea faptul că întîile versiuni ale poeziei sînt contemporane cu confesiunea din manuscrisul 2277 (ff. 17—21). Și într-o parte și în alta se vorbește de « o oră de iubire » și de sacrificiile pe care poetul era pregătit să le facă pentru aceasta. Interes prezintă și autocaracterizarea ce și-o face Eminescu. Numele Cleopatra repetat în această confesiune îl întîlnim și într-o versiune a poeziei* Odă *(în metru antic) așternută pe hîrtie tot acum: « Lună, dulce-ai fost în acea plăcută | Sfîntă noapte cînd Cleopatra tristă » (M. Eminescu,* Opere, *III, București, 1944, p. 114). O expresie din această confesiune: « craii de mahala » o întîlnim și în* Scrisoarea V. *Sînt mărturii care ilustrează* organicitatea *scrisului eminescian.*

D. VATAMANIUC

[1] *Amintiri din Junimea,* Cartea românească, 1943, p. 268.
[2] N. Petrașcu *M. Eminescu,* 1933, pp. 22—23, 146—147.
[3] N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție,* 1940, p. 20.
[4] G. Ibrăileanu, *Studii literare,* 1930, pp. 207—208.

Să facem abstracție de cum sunt... Să zic că sunt cel mai mizerabil dintre oameni, cel mai urît, cel mai nemernic... și *[cuvinte ilizibile]* zbătîndu-se în durerile morții, precum mă sbat eu... ei binc, n-ai [7] avea tu milă de el? Nu l-ai minți un moment ca să-i îndulcești mintea. Nu știu dacă mă-nțelegi, dar ai trebui să nu fii femee ca să nu mă-nțelegi... Tu nu *ești fată mare să aibi a-ți pierde reputația,* nu mai [8] ești [9] măritată, nu ai [10] înainte-ți acele piedece, care omoară amorul în încolțirea lui la un bărbat onest... Tu ești liberă... Ei bine dacă nu m-ai iubi, ai avea milă de mine... căci mila are semnele amorului, are manifestațiile lui... *[f. 19]* Dară * tocmai * fiindcă mă iubești nu-mi acorzi nimic... Tocmai de aceea acorzi un altuia o sărutare care știi că [11] pe mine m-ar înebuni de fericire, acorzi altuia favoruri ce pentru el n-au nici o valoare și pe mine m-ar face fericit pe ani întregi... Vezi dar cîtă neomenie e-n acest [12] sentiment de-a chinui [13], de-a maltrata tocmai pe omul pe care l-ai putea iubi, dacă nu-l iubești deja.

Singurul om pe care ești capabilă de a-l iubi, sunt eu — nu, nu! Te văd zîmbind *[ilizibil]*..., nu pentru că mă cred irezistibil * cum zici, ci numai pentrucă sunt singurul om pe lume care te iubește pe tine cu toate puterile existenței sale... De aceea nu zic să mă iubești cum te iubesc eu... aș fi nebun... Atunci n-ai fi putut rezista atît.

[7] urmează: *tu,* șters
[8] scris deasupra
[9] urmează un cuvînt șters
[10] urmează cuvinte șterse
[11] urmează: *m-ar,* șterse
[12] urmează un cuvînt șters
[13] urmează un cuvînt șters

* * *

Ocupîndu-se de viața Cleopatrei Poenaru, istoricul literar Augustin Z. N. Pop [8] scrie: « Mai vîrstnică cu zece ani decît Eminescu, vicioasă, risipindu-și veniturile moșiilor Loloești și Popînzănești [sic!]-Romanați* la mesele de cărți cu ministeriabili, cu publiciști trepăduși și oameni de afaceri, Cleopatra-Poenaru-Lecca, vară cu I. L. Caragiale, „Dalila", fusese incriminată de adulter în procesul care i-a desfăcut, în fața Tribunalului Ilfov, căsătoria cu căpitanul erou G. Poenaru, și intrase în comentariul intrigaților de cafenea și al colportorilor de culise».

Documentele nu confirmă aceste aprecieri. Astfel, potrivit actului de divorț (Arh. Stat. Municipiul București, Colecția Stare Civilă, Reg. nr. 915, divorțuri, culoarea roșie, 1875—1879), nu Gr. Poenaru intentează acțiunea, ci soția, cerînd totodată să i se lase în grijă, pentru educație, copiii; la fel, din act se vede că nu Cleopatra Poenaru este incriminată de adulter, ci ea, soția, aduce în fața instanței grave acuzații soțului:

« D-nu Lecca * *, pentru soție, ceru a se pronunța divorțul de oarece din depoziționile martorilor se constată îndestul insultele grave și bătăile ce soția a suferit de la bărbat, și apoi aceste maltratări n-au încetat nici chiar după intentarea acestui proces, fiindcă după cum se constată din procesul-verbal adresat de d-l Procuror Caracostea în ziua de 26 mai, soțul a comis bătăi asupra persoanei reclamante ceea ce se constată și din certificatul medical leg[alizat] de Com[isarul] Roșu, la nr. 102/878, cere totodată și copiii născuți din această căsătorie.
D-l Dărăscu, locțiitor de Procuror, conchide pentru admiterea divorțului și ca copiii să se dea sub îngrijirea mamei ca mai competinte pentru creșterea și chiar educațiunea copiilor. »

* * *

Tot dintr-un scrupul documentar ținem să aducem unele precizări privind biografia Cleopatrei Lecca-Poenaru. Ea s-a născut la Craiova, în 1838, în mahalaua Obedeanu, unde locuiau părinții săi Constantin Lecca, pictor, originar din Brașov și Victoria Otetelișanu.

Nu dispunem de actul de naștere, dar anul îl știm din alte înscrisuri. În mod sigur nu putea să fie cu zece ani mai mare ca Eminescu și de-o vîrstă cu Maiorescu, cum susține Augustin Z. N. Pop, fiindcă ar însemna că s-ar fi născut în 1840. Or, în acest an, la 7 noiembrie, se naște un frate al ei, Grigore. Se căsătorește în anul 1865, cu, pe atunci, căpitanul Grigore Poenaru [9].

Cleopatra Lecca este o prezență notabilă la ședințele Junimii, invitată fiind de însuși Maiorescu, face vizite frecvente Mitei Kremnitz și în acest mediu îl întîlnește pe Mihai Eminescu.

Dificultățile ei financiare se accentuează începînd din anul 1880 și împrumuturile la bancheri particulari și la Societatea creditul funciar urban, cu ipotecări ale casei din strada Cometa și chiar ale moșiei Loloești se înmulțesc [10]. Nu credem că e vorba de « risipirea veniturilor» la mesele de joc. Aceasta e mai mult o acuzație de ordin literar, extrasă din textul Scrisorii a V-a. Cleopatra întîmpina realmente greutăți bănești, datorită în mare măsură întreținerii casei și a familiei. Că nu și-a risipit averea și că era animată de o autentică dragoste și grijă pentru viitorul copiilor ei o dovedește și faptul că a transferat către urmași toate proprietățile pe care le poseda [11].

Cleopatra Poenaru-Lecca se stinge din viață [12] la 2 iulie 1900.

Efemera ei apariție în viața lui Mihai Eminescu ar fi trecut poate neobservată dacă una dintre cele mai celebre elegii ale poetului n-ar fi fost într-un fel legată de amintirea ei. Iată așadar încă un moment din existența lui Mihai Eminescu în care viața se confundă cu poezia.

Constantin POPESCU-CADEM

---

[8] Vezi articolul *Între Cleopatra și Veronica Micle*, publicat în „*Cronica*", nr. 3, 1976, p. 7 și *Mărturii Eminescu—Veronica Micle*, ed. II-a, 1969, pp. 104—106.

* De fapt *Popînzălești*, numele satului în care se găsea moșia Cleopatrei-Lecca.

** E vorba de avocatul Constantin Lecca, fratele Cleopatrei Poenaru. El apare ca apărător al cauzei familiilor Lecca și Caragiale și în procesul Momoloaiei.

[9] Arh. Stat. Municipiul București, Colecția Stare civilă, Reg. 242, matrica de cununați, fila 24 (107).

[10] Arh. Stat. Jud Ilfov, Trib. Ilfov, Notariat. Acte autentificate, lit.

[11] Arh. Stat. Fond. Jud. Ilfov, Notariat, D. nr. 1346/1898, act dotal nr. 4671.

[12] Serviciul Starea Civilă București, vol. 10, M — 1900/ act număr 3804.

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 31 septembrie 1977)

A

Alecsandri (Vasile)

Anineanu (Marta), Hess (Gerhart) — Vasile Alecsandri în arhive provensale [scrisori către Joseph Roumanille]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 162—171.

Arghezi (Tudor)

* * * — Tudor Arghezi inedit. [*Țara mea...*]. „*Luceafărul*", anul XX, nr. 29, 16 iulie 1977, p. 1.

B

Bacovia (George)

Scurtu (Nicolae) — George Bacovia editat de Casa Școalelor. „*Ateneu*", anul XIV, nr. 3, septembrie 1977, p. 9.

Bariț (Gheorghe)

Chindriș (Ioan) — *Inimile mulțămitoare* — dramă în trei acturi. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 61—69.

Blaga (Lucian)

Blaga (Dorli) — Excurs sentimental (I). « *...marii, tăcuții și neastîmpărații visători...* » — scrisori către Cornelia Brediceanu. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 89—102.

Cioculescu (Simona) — O acuzație de plagiat și implicațiile ei. [Corespondență cu O. W. Cisek și I. Chinezu.] „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 107—113.

Dumbravă (L.) — O scrisoare inedită a lui Lucian Blaga. „*Cronica*", anul XII, nr. 35, 2 septembrie 1977, p. 6.

Rugescu (Dan), Vatamaniuc (Dumitru) — Schiță pentru un arbore genealogic. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 70—71.

Țugui (Pavel) — O confesiune revelatoare. *[Pro domo]* — fragmente autobiografice. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 80—87.

Vatamaniuc (Dumitru) — Poezia — o constantă. *Ecce homo !*; *Cîntecul fiicei lui Zemora*; *Lansare în cosmos*. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, p. 105—106.

C

Cacoveanu (Ștefan)

Rusu (M. N.) — *Prietenul lui Eminescu*. [O scrisoare a povestitorului și poetului ardelean către filologul Al. Bogdan, cu referințe la o serie de scriitori pe care i-a cunoscut.] „*Săptămîna*", nr. 299 și 300/1976.

Caragiale (Mateiu I.)

Popescu-Cadem (Constantin) — Dosarul anilor de studii. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 175—182 *(Document în replică)*.

Cocea (N. D.)

Florescu (Nicolae) — *[Calomniatorii vieţii]* — fragment de roman. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 41—47.

D

Dinu (Gheorghe)

Vrancea (Ileana) — *«...aceşti visători ai revoluţiei»*; *«...să rămînem cerbi»* [însemnări şi versuri]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, p. 152 *(Punct-contrapunct)*.

E

Eminescu (Mihai)

Creţia (Petru), Oprescu (Eugenia) — Alte pagini de proză. *«Noaptea era întunecoasă...»*; *Exerciţii & moloz; [Scrisoarea lui Dionis]*; *«Pe-o pînzărie albastră tremurau stelele...»*; *«Cerul era atît de alb...»*; *«Şi cine, o, muză, numeşte...»*. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 13—21.

Căliman (Valeria) — *«Arătaţi-mi la noi un oraş patriotic ca Braşovul...»* [documente asupra turneelor Tardini şi M. Pascaly]. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 33—35.

Dimiu (Claudia) — Îndreptări şi adnotări pe marginea piesei *Devotamentul* de Eugenia Frangolea. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 36—37.

Vatamaniuc-Lungu (Magdalena) — *«Avem clipa, avem raza...»* (IV); *Fiziografie II. Electricitate; [Calorimetrie]*. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 23—30.

G

Galaction (Gala)

Vîrgolici (Teodor) — Gala Galaction: *Jurnal*. „*România literară*", anul X, nr. 37, 15 septembrie 1977, pp. 12—13.

H

Hasdeu (B. P.)

Drăgan (Mihai) — Hasdeu, inedit [scrisori]. „*Cronica*", anul XII, nr. 34, 26 august 1977, p. 6.

Plop (T.) — Despre actul de naştere al lui B. P. Hasdeu. „*România literară*", anul X, nr. 35, 1 septembrie 1977, pp. 12—13.

* * * — Un epitaf. *[Epitaful meu* — arhiva Hasdeu, B.A.R.S.R.] „*România literară*, anul X, nr. 35, 1 septembrie 1977, p. 13.

Hogaş (Calistrat)

Ivănescu (D.) — Calistrat Hogaş — documente inedite [perioada studiilor şcolare şi universitare]. „*Convorbiri literare*", nr. 8, august 1977, p. 12 *(Arhiva „Convorbirilor")*.

I

Ibrăileanu (G.)

Steţcu (Nicolae G.) — Contribuţii la viaţa lui Ibrăileanu. „*Ateneu*", anul XIV, nr. 3. septembrie 1977, p. 6.

Iosif (St. O.)

Rusu (M. N.) — *Documente şi destine*. [O scrisoare a poetului către filologul Al. Bogdan, despre piesa *Zorile*, apărută în 1907.] „*Săptămîna*", nr. 296/1976.

K

Kirileanu (G. T.)

Cioculescu (Şerban) — G. T. Kirileanu şi Creangă [corespondenţă G. T. Kirileanu către Şerban Cioculescu]. „*România literară*", anul X, nr. 38, 22 septembrie 1977, p. 7.

Kogălniceanu (Mihail)

Ivănescu (D.) — [Documente privind viaţa de familie.] „*Convorbiri literare*", nr. 9, septembrie 1977, p. 12 *(Arhiva „Convorbirilor")*.

L

Lagerlöf (Selma)

Sorescu (G.), Deaconescu (I.) — Selma Lagerlöf în corespondenţă cu Coca Farago. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, p. 174.

Luther (Martin)

Dima-Drăgan (Corneliu) — Un autograf şi o raritate bibliografică. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 172—173.

M

Maior (Petru)

Grămadă (L.), Protase (M.) — Destinul unei cărţi: *Istoria besericei românilor* de Petru Maior [documente]. „*Echinox*", anul IX, nr. 8—9, august-septembrie 1977, p. 34.

Maiorescu (Titu)

Rusu (M. N.) — Titu Maiorescu — inedit. [Scrisoare către Eforia Şcolilor române din Braşov, Iaşi 28 mai 1873.] „*Amfiteatru*", XII, mai 1977, f. 11, *(Arhiva „Amfiteatru")*.

Ivănescu (D.) — Documente inedite privind activitatea de rector şi profesor universitar. „*Convorbiri literare*", nr. 7, iulie 1977, p. 10 *(Arhiva „Convorbirilor")*.

Marino-Moscu (Constanţa)

Scurtu (Nicolae) — Constanţa Marino-Moscu, inedit [iconografie]. „*Viaţa Buzăului*", supliment, august 1977, p. 18.

Millo (Matei)

Rusu (M. N.) — *Millo de la Bucureşti la Braşov*. [Corespondenţa actorului cu Manole Diamandi şi Damian Datcu, la 1870.] „*Săptămîna*", nr. 302 şi 303/1976.

P

Paraschivescu (Miron Radu)

Paraschivescu (Elena) — *Pe marginea literaturii* [articol din 1936, destinat apariţiei în „*Era nouă*"]. „*Tomis*", anul XII, nr. 3, septembrie 1977, p. 6.

Petrescu (Camil)

Rusu (M. N.) — Camil Petrescu inedit. Addenda la *Modalitatea artistică a teatrului* [documente privitoare la directoratul Teatrului Naţional]. „*România literară*", anul X, nr. 38, 22 septembrie, 1977, pp. 12—13.

Petrescu (Cezar)

Vrancea (Ileana) — Corespondenţă cu M. Sadoveanu din arhiva Horia Roman; comentariu de George Macovescu. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 153—154.

R

Rebreanu (Liviu)

Gheran (Niculae) — De la *Răscoala* la *Jar*. Jurnal de creaţie: *Jar; Mojarul iluziilor*. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 124—138.

S

Sadoveanu (Mihail)

Vezi Petrescu (Cezar), Vrancea (Ileana)

Oprişan (I.) — «*...am ascultat hîrîitul ceasornicului care înseamnă 4 şi bate 11*» — corespondenţă cu N. N. Beldiceanu. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 142—147.

T

Torouţiu (I. E.)

Panaitescu (Dumitru D.) — I. E. Torouţiu către un prieten polonez [corespondenţă]. „*Steaua*", anul XXVIII, nr. 9, septembrie 1977, p. 42.

V

Văcărescu (Elena)

Cioculescu (Şerban), Stăvăruş (Ion) — «*...eram un sol al pămîntului românesc...*» — discurs de recepţie la Academia Română. „*Manuscriptum*", anul VIII, nr. 3(28), 1977, pp. 50—57.

Văcărescu (Nicolae)

Rusu (M. N.) — Date noi despre Nicolae Văcărescu. [Certificatul de deces, acte şi corespondenţă, locuinţa poetului la Braşov şi sediul „Societăţii literare".] „*Amfiteatru*", XII, iunie 1977, p. 101 (*Arhiva „Amfiteatru"*).

Dana POPESCU

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: **Louis Aragon (134), Georges Auric (134), Ion Barbu (111, 114, 115, 117, 120), Lucian Blaga (161, 162, 163, 167), André Breton (133), Matilda Cugler-Poni (35, 36), Robert Delaunay (134), Ovid Densusianu (74), Mihail Dragomirescu (143), Paul Eluard (133), Mihai Eminescu (9, 10, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 24, 25, 27, 28, 37, 181, 182), B. P. Hasdeu (40, 46), Anton Holban (54), Alexandru Macedonski (71, 72), Titu Maiorescu (142, 146), Gib. I. Mihăescu (123, 127, 132), Axel Munthe (177), Benjamin Péret (133), Alexandru Philippide (9), Ioan Slavici (99, 107, 108), Al. O. Teodoreanu (81, 82), Tristan Tzara (133, 143).**

FOTOGRAFII: **Valeriu Anania (63), Georges Auric (136), Ion Barbu (117, 121), Vlaicu Bârna (60), André Breton (133), Epaninoda Bucevschi (39), Şerban Cioculescu (56, 58), Matilda Cugler-Poni (35), Pamfil Dan (39), Lucia Demetrius (56, 58), Ovid Densusianu (73, 75, 76, 77), Paul Eluard (133), Ion Frunzetti (65), Dinu Ianculescu (63), Fernand Léger (137), Horia Lovinescu (58), Virgiliu Monda (57), Alexandru Macedonski (69), Gib. I. Mihăescu — casa de la Drăgăşani, Virgiliu Monda (57), Amédée Ozenfant (137), Benjamin Péret (133), Ioan Slavici (95), Casa de la Panciu (109), Silvan (61), Th. V. Stefanelli (39), Al. O. Teodoreanu (78, 79, 82, 94), Tristan Tzara (133), Vedere din Sibiul sec. XIX — B.A.R.S.R., cabinetul de stampe (97), Vederi din Avignon (170, 171), Vedere din insula Capri (179), Luvru (143), Strasburg (143).**

DESENE: Robert Delaunay — **autoportret 1906 (136),** André Derain — **Roger Vitrac (136),** Mihai Eminescu **(32, 34),** Fernand Léger — **Tristan Tzara, 1948 (140),** Alexandru Macedonski **(70),** Ligia Macovei — **Ilustraţii la poeziile** Ce te legeni **(10) şi** Lacul **(25) de Mihai Eminescu,** Picasso — André Breton **(136),** Tănăsescu — Ion Barbu **(111).**

CARICATURI: Jiquiddi — Filologii se ceartă, **B.A.R.S.R., cabinetul de stampe (49),** V. I. Popa — **Mihail Dragomirescu (141),** Francis Picabia — **Tristan Tzara (135), Magul de la Cîmpina (47), Gib. I. Mihăescu (122).**

P. S. Menţionăm că desenele Ligia MACOVEI cu care a fost ilustrat grupajul Eminescu din acest număr au fost selectate din expoziţia omagială *Itinerar eminescian* deschisă în rotonda Muzeului literaturii române în ianuarie 1978.

De asemenea aducem mulţumirile noastre lui Mircea STRUŢEANU care ne-a pus la dispoziţie fotografia Ioan Slavici reprodusă pe coperta I şi la p. 95 din revistă.

WITH THIS FIRST ISSUE of 1978, the review MANUSCRIPTUM continues — in an ample and diverse way — its initial program, its mission to always bring close to the life and soul of today's readers — through novel documents and manuscripts, discovered and commented upon by competent researchers — the life and work of the classics of Romanian literature as well as of the personalities who have innovated and supported the climate and movement of ideas in the Romanian culture until our days. An eloquent plead for this task is the editorial of this review, devoted to the humanism of our classics. Indeed, the classics of Romnian literature seem to be so close to us today because their work reflects — in several achievements of utmost artistic mastership — one of the permanent spiritual features of the people who gave birth to them: humaneness, respect for man and the values created by him, for the ideals which have animated the millenary existence of a people with such an eventful history as that of the Romanians'.

Eminescu's vast cultural background is once again revealed by his manuscripts which point to his preoccupations for studying Spanish; and then, by his great and modern capacity to understand physics. The poet's very short life is interesting us not only through this immense accumulation of culture but also through everything that was a sparkle, however weak and pale, arousing the exhausting flame of his creativity. We therefore think that readers will follow with excitement, in this issue, the memories of poetess Matilda Cugler Poni as well as the poet's polemics in defence of the mentor of „Literary Talks". *Equally interesting are the comments on a letter sent by the poet to Cleopatra Poenaru; it is to this friendship that our literary historiography attributed the genesis of the poem* „Alongside of the Poplars Odd". *Leaving out, with good reason, the rather little understanding shown to Eminescu's poetry by his contemporary B. P. Hasdeu — a personality characterized by the same titanic dynamims, less accomplished artistically, but who enjoyed European prestige in*

AVEC CE PREMIER NUMÉRO de l'année 1978, la revue *„Manuscriptum"* continue son programme initial — ample et divers —, la mission d'apporter toujours près de la vie et de l'âme des lecteurs de nos jours, — par des documents et des manuscrits inédits, découverts et commentés par des chercheurs avisés — la vie et l'oeuvre des classiques de la littérature roumaine, comme celles des personnalités qui ont innové et entretenu le climat et le mouvement des idées dans la culture roumaine, jusqu'à notre contemporanéité. Une éloquente justification de ce devoir est comprise dans l'éditorial de la revue, consacré à l'humanisme des classiques. Les classiques de la littérature roumaine nous semblent, vraiment, si proches parce que leur oeuvre met en relief — dans le cristal de réalisations d'une extrême rigueur artistique — l'une des constantes de la spiritualité du peuple qui leur a donné la vie; l'humanité, le respect de l'homme et des valeurs créées par lui, pour les idéaux qui ont animé l'existence millénaire d'un peuple ayant une histoire aussi tourmentée que celle des Roumains.

Le vaste horizon culturel d'Eminescu est encore une fois mis en évidence par le déchiffrement, dans les manuscrits du poète, de ses préocupations pour l'étude de l'espagnol; et, ensuite, par sa profonde et moderne capacité de comprendre le domaine de la physique. La vie du poète, si prématurément finie nous intéresse non seulement par cette immense accumulation de culture, mais aussi bien par tout ce qui a été étincelle, si pâle qu'elle fût déclachant la flamme dévorante de sa création. Nous croyons ainsi que les lecteurs suivront avec émotion, dans ce numéro, les souvenirs de la poétesse Matilda Cugler Poni, de même que les interventions polémiques du poète à la défense de son mentor des *„Convorbiri literare" („Conversations littéraires")*. Nous pourrions y ajouter — comme dignes du même intérêt — les commentaires en marge d'une lettre du poète, adressée à Cleopatra Poenaru, à l'amitié de

MIT DIESER ERSTEN NUMmer des Jahres 1978 verfolgt die Zeitschrift „Manuscriptum" *ihre ursprünglichen Zielsetzungen: anhand von nicht edierten Dokumenten und Manuskripten, die von sachkundigen Forschern vorgestellt werden, den Leser mit Leben und Werk der Klassiker der rumänischen Literatur sowie der Persönlichkeiten, die die Nationalkultur bis in unsere Zeit erneuert und weiterentwickelt haben, vertraut zu machen. Der dem Humanismus der Klassiker gewidmete Leitartikel begründet dieses Anliegen. Die Klassiker stehen uns heute so nahe, weil ihr künstlerisch vollendetes Werk einen beständigen Zug des rumänischen Wesens verkörpert: Menschlichkeit, Achtung des Menschen und der von ihm geschaffenen Werte, der Ideale, die die jahrtausendealte bewegte Geschichte der Rumänen durchziehen.*

Der weite Bildungshorizont des Dichters wird auch diesmal sichtbar in den Handschriften: im Studium der spanischen Sprache und im tiefen und modernen Verständnis von Problemen der Physik. Von großem Interesse ist das kurze Leben Eminescus sowohl durch den ungeheuren Biedungsdrang als auch durch die Geistesfunken, die die Flamme seines Genies entzündeten. Vermutlich werden die Erinnerungen der Dichterin Matilda Cugler Poni sowie die Polemiken des Dichters zur Verteidigung seines Mentors von der Zetschrift „Convorbiri literare" *den Leser beeindrucken. Von gleichem Interesse sind die Marginalien eines Briefes, den der Dichter an Cleopatra Poenaru (die Literaturgeschichte erklärt die Entstehung des Gedichts* Pe lîngă plopii fără soț *durch diese Freundschaft) gerichtet hat. Mit gutem Recht das mangelnde Verständnis B. P. Hasdeus für Eminescu übergehend, veröffentlicht die Zeitschrift Teile der Semiotik-Vorlesungen, die dieser Gelehrte an der Bukarester Universität gehalten hat (Hasdeu war genauso titanhaft, aber künstlerisch weniger veranlagt und erlangte europäischen Ruf). Von Eminescus Zeitgenossen erwähnen wir dann noch Alexandru Macedonski, der mit Bruchstücken patriotischen Inhalts vertreten ist. Dann noch die Veröffentlichung*

ПЕРВЫЙ НОМЕР ЗА 1978 Г. журнала «Манускриптум» продолжает, широко и разнообразно, первоначальную программу постоянно осводомляя современного читателя жизнью и деятельностью классиков румынской литературы, а также именами, которые обновляли и поддерживали климат и прогресс идей в румынской культуре до нашего времени на основе документов и неизвестных рукописей, открытых и комментированных исследователями. Явным доказательством этой обязанности является передовая статья журнала, посвященная гуманизму классиков. Действительно, классики румынской литературы близки нам сегодня, потому что их творчество отражает одну из констант духовного характера народа: гуманность, уважение к человеку и к созданным им ценностями, к идеалам, одушевляющим тысячелетнее существование румынского народа с такой беспокойной историей.

В этом смысле, естественно, что и настоящий номер открылся статьями, посвященными национальному поэту Эминеску, который является не только вершиной творческого духа румынского народа, но совмещением его личных и универсальных ценностей. Широкие знания Эминеску определяют попытки поэта изучать испанский язык, а также его способность глубоко и современно понимать область физики. Короткая жизнь поэта интересует нас не только с точки зрения неважных идей, которые возбуждают истощающее пламя его творческого духа. Думаем, что читатели примут с эмоцией в данном номере воспоминания поэтессы Матильды Куглер Пони, а также полемические выступления поэта в защиту ментора «Конворбирь литераре». Заслуживает особенное внимание комментарий к письму поэта, направленному Клеопатре Поэнару, дружбе которой, наша литературная историография приписывает генезис стихотворения «У одиноких тополей». Исключая недостаточное понимание стихотворений Эминеску его современни-

the field of linguistics — the review carries several fragments from the semiotics lectures delivered by the scientist and professor at the Bucharest university. Still remaining in the circle of Eminescu's great contemporaries, we must mention the act of justice made in this issue to poet Alexandru Macedonski — the promoter of modernism in the Romanian lyrical poetry at the end of the last century — as the review carries now some poems of an ardent patriotism belonging to him. Passing on to our century's testimonies, equally significant are the pages of diary of the poet Vasile Voiculescu, as well as a short story written by the prose writer Gib. I. Mihăescu in his youth time. A passionate dialogue takes place here between two great critics and aestheticians: Titu Maiorescu and his disciple Mihail Dragomirescu,

The eventful existence of Romanianmodernism is brought to the forefront by means of an incursion in the poetic laboratory of Ion Barbu — by a confruntation between his manuscripts and the text of his book Joc secund *(„Secondary Game") — as well as by the documentary material referring to Tristan Tzara and the European poetic vanguardism. And as we are now at the meeting point between the Romanian and the European literatures, we must not forget mentioning the letters of Axel Munthe — the famous author of the* Book of San Michele *— adressed to the subtle writer Martha Bibescu, and the further publication of Vasile Alecsandri's correspondence.*

Prof. dr. *Ovidiu PAPADIMA*

laquelle notre historiographie littéraire attribue la genèse de la poésie *Pe lîngă plopii fără soț (Près des peupliers impaires)*. Oubliant le peu de compréhension témoignée pour la poésie d'Eminescu par son contemporain B. P. Hasdeu — une personnalité caractérisée par le même dynamisme que celui du poète, personnalité moins réalisée artistiquement, mais arrivée à un prestige européen dans le domaine de la linguistique — la revue présente des fragments des cours de sémiotique du savant professeur de l'Université de Bucarest. Demeurant dans le cercle des grands contemporains d'Eminescu, nous devons l'acte de justice qu'on fait dans ce numéro au poète Alexandru Macedonski en publiant maintenant de ses pages, d'un vibrant patriotisme. Toujours un acte de certains documents de la vie du grand ami d'Eminescu, du prosateur transylvain Ioan Slavici, et surtout celle de ses impressionnantes confessions epistolaires.

Passant aux témoignages de notre siècle, tout aussi significatives sont les feuilles d'un journal intime du poète Vasile Voiculescu, de même que le texte d'une nouvelle de jeunesse du prosateur Gib. I. Mihăescu. Un dialogue passionné a lieu ici entre deux grands critiques et esthéticiens: Titu Maiorescu et son disciple Mihail Dragomirescu.

Des dossiers de la tumultueuse existence du modernisme roumain nous relevons autant l'incursion dans le laboratoire poétique de Ion Barbu — par une confrontation des manuscrits avec le texte de son volume *Jeu second* — que le documentaire concernant Tristan Tzara et l'avantgardisme poétique européen. Et parce que nous nous trouvons au point de confluence de la littérature roumaine avec celle européenne, nous ne devons oublier ni les lettres d'Axel Munthe — le célèbre auteur du *Livre de San Michele* — avec l'écrivain et l'intelectuelle de grande finesse, Marthe Bibesco, et la continuation de la publication de la correspondence entre Vasile Alecsandri et les félibres.

Prof. dr. *Ovidiu PAPADIMA*

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

von Dokumenten aus dem Leben des großen Freundes von Eminescu, des transsilvanischen Prosaschriftstellers Ioan Slavici, und insbesondere seiner eindrucksvollen Brief-Bekenntnisse.

Genauso bezeichnend sind die Tagebuch-Seiten des Dichters Vasile Voiculescu sowie eine Jugendnovelle Gib I. Mihăescus. Ein leidenschaftlicher Dialog zwischen zwei großen Kritikern und Ästhetikern: Titu Maiorescu und seinem Schüler Mihail Dragomirescu.

Aus der bewegten Geschichte des rumänischen Modernismus ein Einblick ins Schaffensatelier des Dichters Ion Barbu (Vergleich zwischen den Manuskripten und dem gedruckten Text des Bandes Joc secund*) sowie die Montage über Tristan Tzara und die europäische Avantgarde. Ebenfalls in diesem Zusammenhang der internationalen Beziehungen der Briefwechsel zwischen Axel Munthe, dem berühmten Autor des* Buches von San Michele, *und der feinfühligen Schriftstellerin Martha Bibescu, und weiterhin die Korrespondenz aus den provenzalischen Archiven Vasile Alecsandris mit der Félibrige-Bewegung.*

Prof. Dr. *Ovidiu PAPADIMA*

ком Б. П. Хасдеу — личность характеризующаяся тем же титаническим динамизмом, которая в области лингвистикии достигла европейского престижа —журнал публикует фрагегменты лекций семиотики ученого профессора Бухарестского университета. Относительно больших современников Эминеску, следует отметить, что в данном номере признается роль Александра Мачедонсгоко, публикуя страницы волнующего патриотизма. Опубликование некоторых документов о жизни великого друга-Эминеску, трансильванского писателя Иона Славича и, особенно, его волнующих эпистолярных исповедей, также является актом справедливости. Касаясь свидетельств нашего века, значительными являются страницы интимного журнала поэта Василе Войкулеску, а также текст повести ранних лет прозатора Джиб. И. Михэеску. Здесь происходит страстный диалог между двумя выдающимися критиками и эстетами: Титу Майореску и его последователем Михаилом Драгомиреску, который стремился проявить свою личность в отношениях с мастером.

Из страниц бурного существования румынского модернизма отмечаем вторжение в поэтическую лабораторию Йона Барбу и Документы, касающиеся Тристана Тзара и европейского поэтического авангардизма. Находясь в пункте сближения румынской и европейской литератур, нельзя забывать о письмах знаменитого автора *Книги от Сан Микеле*, Аксель Мунтхе, к интелектуальной и душевной писательнице Марте Бибеску и продолжение опубликования, разысканной в провансальных архивах, корреспонденции Василе Александри с Фелибри.

Проф. др. *Овидиу ПАПАДИМА*

Biblioteca Jud. Hunedoara
SALA DE LECTURA

ABONAMENTUL
pe anul
1978

vă asigură prin revista trimestrială

MANUSCRIPTUM

800
de pagini
de literatură inedită
(texte, iconografie, autografe, facsimile)

Revista
se găseşte la toate chioşcurile
de difuzare a presei
şi în reţeaua de librării

ABONAMENTELE

se fac atît la
oficiile poştale cît şi la factorii poştali
Costul unui abonament este de
40 lei

Redacţia (MUZEUL LITERATURII ROMÂNE, str. Fundaţiei nr. 4) pune la dispoziţia colecţionarilor unele numere mai vechi, epuizate din comerţ

Biblioteca Jud. Hunedoara Deva
SALA DE LECTURA

Interior Ion Barbu. Ultima locuință a poetului, din strada Carol Davila, nr. 8.

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ
Retuș foto: Florica PRICIU

«[Poporul român] ar fi trebuit să piară dacă n-ar fi strălucit în vremurile de desnădejde cîte o scînteie de patriotism care să deștepte sufletele amorțite și îndurerate de nenorocirile soartei lor.»

(VASILE PÂRVAN)

«Azi plouă, verzi palori mi s-au lipit
Pe mîini, pe față și-s ca-n fund de mare,
Deasupra mea trec vasele vapoare,
Cu luna pe catargul liniștit.»

(MAGDA ISANOS)

«Sînt apoi unele capitole sau unii autori de importanță capitală pentru noi în dialectica aceasta a ficțiunii, reprezentînd momente revoluționare în decurgerea literaturii, cum este cazul cu Kogălniceanu...»

(G. CĂLINESCU)

Materialele din care am extras fragmentele de mai sus fac parte din numărul viitor al revistei noastre. Mai spicuim:

- M. KOGĂLNICEANU: acte diplomatice;
- *Neamul șoimărești*lor într-o versiune scenică;
- Desene de Nicolae IORGA;
- PERPESSICIUS: *Jurnal cultural*;
- O enigmă elucidată: Alice CĂLUGĂRU.

T. P. IMPRIMAT achitat conform aprobării D.G.P.Tc. nr. 137/8167 din 1976.

Lei **10**

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit *